Secolul 20

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Secolul 20 — Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Colegiul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ACAD. EUGEN JEBELEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, EDGAR PAPU, VASILE NICOLESCU, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ, ALEXANDRU BACIU, DAN HĂULICĂ, REDACTOR-ȘEF

195-196

4 • 5 • 1977

SUMAR

«ÎN AL DOILEA SECOL AL INDEPENDENȚEI»

NICOLAE LIU: *Războiul de Independență — perspective europene* ● 6
ANDREI BREZIANU: *O restituire după un secol: prima monografie europeană despre războiul de la 1877* ● 16
HENRY MONTAGUE HOZIER: *Independența României*, fragmente, ● 25
ANDREI BREZIANU: *James Joyce and the Battle of Plevna* (translated by Richard Hillard) ● 33
GIUSEPPE VICINI: *La battaglia di Plevna*, poem ● 44
MARIE NIZET: *Asaltul Griviței*, fragment, în românește de Lida Igirosianu ● 46
MARIE NIZET: *României*, poem, în românește de Madeleine Fortunescu
ȘTEFAN DELUREANU: *Garibaldi și Independența.*
Rememorări din presa vremii, în românește de Ștefan Delureanu ● 53
TEOFIL BĂLAJ și CONSTANTIN I. TURCU: *Opinia publică internațională și cucerirea Independenței românești* ● 61
IOAN COMȘA: *Armele Independenței* ● 65

CONFLUENȚE

Răscoalele bulgare din 1875—1876 și România

CONSTANTIN N. VELICHI: *Epica Independenței: Zahari Stoianov* ● 75
ZAHARI STOIANOV: *Corabia libertății: Însemnări despre răscoalele bulgare. O aventură eroică: Hristo Botev* ● 79

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

VALERIAN SAVA: *Istoria sau inexorabilul faptei* ● 89
NIKOLAI HAITOV: *Cornul de capră*, povestire; traducere și prezentare de Valentin Deșliu ● 92

Documente ruso-române

IURI DAVÎDOV: *Propun un subiect* (Scrisoare către un confrate român) ● 98
TATIANA NICOLESCU: *Ecouri ale Războiului de Independență din presa rusă* ● 102

IN MEMORIAM

Tăria aducerii aminte ● 108
GEO ȘERBAN: *Remember;* A. E. BACONSKY: *Klarer Winter* (Iarnă străvezie), *Wiegenlied in Dahlem* (Cîntec de leagăn în Dahlem), *Love Hobby* (Love Hobby), *Epoche* (Vîrstă), poeme, traduse în germană de Max Demeter Peyfuss; ȘTEFAN AUG. DOINAS: *A. E. Baconsky — fervoare și intransigență;* ION CARAION: *Un minut infam;* VERONICA PORUMBACU: *Legende* (Legendă), *Zu Anfang des Jahres* (La început de an), *Der Grossonkel* (Unchiul mare), poeme, traduse în germană de Alexandru Al. Șahighian; M. PETROVEANU: *Roland Barthes;* IORGU IORDAN: *Savin Bratu;* ALEXANDRU SINCU: *Savin Bratu sub semnul Crengii de Aur;* SAVIN BRATU: *Calitățile criticului;* NICOLAE MANOLESCU: *Ivasiuc — criză și iluminare;* EUGEN SIMION: *Mihai Gafița — editor și critic;* MIHAI GAFIȚA: *Torcello;* DINU FLĂMÎND: *Daniela Caurea;* MALVINA URȘIANU: *Eliza Petrăchescu:* LIVIU CIULEI: *Toma Caragiu;* RADU COSAȘU: *O pleoapă poate să cînte;* DAN GRIGORESCU: *Liviu Popa;* VASILE KAZAR: *Pentru Ion State;* WANDA MIHULEAC: *Pagini de jurnal;* MIRCEA MALIȚA: *Ion State;* PAUL PETRESCU: *Corina Nicolescu, — la izvoarele artei românești;* CELLA DELAVRANCEA: *In memoriam;* GETA BRĂTESCU: «*și-aduni în umbra ta...*» ● 110
HÉLÈNE TOURNAIRE: *Epitaf* (în românește de Ileana și Romulus Vulpescu;) RITA BOUMI PAPAS: *Scrisoare de dragoste și durere;* KOSTAS ASSIMAKOPOULOS: *Celor dispăruți;* JØRGEN SONNE: *Un omagiu fratern;* GYÖRGY BELIA: *Îngerul a strigat deasupra urbei...; Revista varșoviană «Literatura» omagiază pe scriitorii români dispăruți în cutremur* (de Rodica Ciocan Ivănescu); *Un omagiu italian; În numele prieteniei* ● 160
Orașul, 1967, gravură de ION STATE

VERSURI PE MERIDIANELE LUMII

ALEXANDR MEJIROV: *Singurătatea mă mînă... Mă obișnuiesc iute cu o cameră nouă*, versuri în românește de Marin Sorescu, cu un text în exclusivitate pentru «Secolul 20» ● 172

CÂNTAREA ROMÂNIEI

MARIN CONSTANTIN: *Despre modernitate și tradiție în muzica românească*, interviu de Andrei Brezianu ● 175

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

«în al doilea secol al independenței»

Prezentînd cititorului această spicuire de texte, organic grupate sub semnul de foc al anului 1877, la o sută de ani de la Războiul nostru de Neatîrnare, SECOLUL 20 aduce prinosul său de cinstire ideii celei mai scumpe a istoriei noastre, Independența, — «cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național», așa cum o definea Mihail Kogălniceanu.

Din accentele, atît de aprige și luminoase, ale momentului de acum un veac, SECOLUL 20 se oprește — în potrivire cu liniile sale specifice de reflectare și investigare — asupra acelui fascicol de trăsături în care ecouri ale fundamentalului eveniment se cuprind, în chipul cel mai relevant, nu numai în cultura românească, ci și, dincolo de granițe, în aria de receptare și reverberare a culturii europene.

Raportul dintre Independență, ca sumă a ființei noastre afirmate, și cultură, ca sistem de simboluri apt să includă, în modalități sintetice, durabile, esența faptelor petrecute pe scena materială a istoriei — transfigurîndu-le în sfera prezentului perpetuu al artei —, nu are nevoie, aici, de subliniere. Cultura este memoria popoarelor. Independența trăiește — ca act pururi prezent în minți și inimi — prin veghea nobilă, neobosită a acestei memorii comune: în ea, bunurile cîștigate ale trecutului — zi de zi primenite prin fidelă și esențială venerare — devin zestre fără moarte a conștiinței naționale. Cultura, în acest sens, etalon de diamant scînteietor, certifică prima, înaintea lumii, valențele neînvechite ale Independenței noastre, astfel cucerite și păstrate.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Semnificativ, aşadar, răsunetul Neatîrnării noastre se poate regăsi, adunat prin virtutea păstrătoare a cuvîntului şi culorii, în toate cele patru puncte cardinale — de la irlandezul Joyce, la ruşii Garşin sau Vereşciaghin, şi, de-a curmezişul continentului, din Italia, pînă în mica Belgie —, ca parte din starea de spirit mai largă a epocii, aşa cum o dovedesc mărturiile şi documentele — unele din ele inedite — înfăţişate acum, întîia oară, cititorilor revistei noastre.

Sensul celebrării noastre continue, de-a lungul întregului an al Centenarului, rămîne de nedespărţit, prin urmare, de conştiinţa permanentă a *stării* — de suflet şi faptă —, cucerită prin luptă acum o sută de ani, păstrată vie şi dusă mai departe, ca semn, spre culmile acelei trăiri, mereu superioare, pe care istoria o cere, astăzi mai mult ca oricînd, de la noi. « Acum cînd intrăm în al doilea secol al independenţei patriei noastre — spunea Preşedintele Nicolae Ceauşescu — să facem legămînt solemn în memoria marilor noştri înaintaşi, în faţa întregului popor, că nu vom da înapoi în faţa nici unei greutăţi, că vom ţine întotdeauna şi în orice împrejurări sus steagurile de luptă, atît tricolorul cît şi steagul roşu, servind cu devotament şi dîrzenie cauza revoluţionară a poporului, independenţa şi suveranitatea patriei, cauza socialismului şi comunismului în România »[1].

Secolul 20

1. *Expunere la Sesiunea solemnă consacrată Centenarului Independenţei de Stat a României — 9 mai 1977*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

PERSPECTIVE EUROPENE

Moment de referință în edificarea României moderne, cucerirea independenței naționale cu un secol în urmă a constituit, în același timp, un eveniment de rezonanță internațională.

Acest moment, ca și ecourile sale nu erau întîmplătoare.

Revendicările specifice formării și dezvoltării națiunii moderne regeneraseră tradiția multiseculară a luptei pentru neatîrnare.[1] Iar prin progresele înregistrate de tînărul stat național, apărut după 1859 pe harta Europei, progrese rapide și multilaterale propulsate mai ales de activitatea reformatoare a domniei lui Cuza, se înălța treptat în sud-estul bătrînului continent, din ruine străvechi, un nou bastion de cultură și civilizație. Pentru a-și putea îndeplini misiunea, țara se cerea eliberată de orice servituți ale trecutului. Dintre ele, suzeranitatea otomană reprezenta ultimul vestigiu medieval pe plan extern.

Proclamarea oficială a independenței de stat a României, prin hotărîrea corpurilor legiuitoare din 9/21 mai 1877, n-a provocat însă ecoul așteptat. Chiar dacă nu toate statele europene s-au situat pe poziția negativă intransigentă a Turciei și Angliei, ele au adoptat o rezervă mai mult sau mai puțin absolută. Pînă și puterile care păreau binevoitoare, ca Italia și Rusia, au declinat orice propuneri urmărind recunoașterea independenței României pînă la încheierea păcii. Permițînd din aprilie 1877 trecerea armatei ruse pe teritoriul românesc, odată cu declanșarea războiului ruso-turc, și nevoită în consecință să sprijine prin mobilizarea resurselor sale și colaborarea militară la Dunăre armata operațională din Dobrogea și Balcani, România se afla încă pe atunci, virtual, dacă nu oficial, implicată în conflict ca aliată a Rusiei. Iar secretarul general al Ministerului de externe italian, contele Tornielli, recunoștea sentențios, în legătură cu proclamarea independenței, că

[1] Vezi și articolul nostru *Independența națională în conștiința românească a secolului al XIX-lea*, în „Era Socialistă" LVII, 1977, nr. 3, februarie, p. 37—41.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« nimeni nu poate întoarce rîurile și munții la izvoarele lor ». Expresia, raportată guvernului român de agenția diplomatică din Roma, la 28 mai/9 iunie 1877, era citată și într-un articol al girantului agenției, Obedenaru, publicat de ziarul « Il Diritto » în noiembrie același an, unde erau consemnate și argumentele expuse ministrului Melegari în favoarea recunoașterii independenței României, imediat după declararea ei. Fapt semnificativ, articolul încredințat redacției încă din iunie fusese considerat atunci inoportun. Și nu mai puțin semnificativă era coincidența apariției sale în organul oficios al guvernului italian, cu declarațiile făcute de diplomația rusă în favoarea drepturilor României aliate la recunoașterea independenței de stat. Această schimbare de atitudine a unor puteri europene reflectă impresia profundă provocată de dîrzenia și sacrificiile poporului român, de eroismul armatei sale în Războiul de Independență.

Comparînd în august 1875 situația țării noastre cu aceea din trecut a propriei sale țări, ministrul de externe de pe atunci al Italiei, Visconti-Venosta, asemănase dorința de libertate a României cu aceea a copilului de a sta în picioare: « Toată lumea gîndește că are să cadă, e mai întîi uimită că îl vede în picioare, apoi e surprinsă că-l vede mergînd și numai atunci îi acordă încrederea sa ». S-a vădit însă cu prilejul cuceririi independenței prin jertfă de sînge, că faza copilăriei fusese depășită de mult, poporul român comportîndu-se la 18 ani de la formarea statului național ca un tînăr viteaz și generos, tot mai conștient de adevăratele sale posibilități și tare pe drepturile sale sacre.

Seismograf sensibil la comoțiile lumii contemporane, presa vremii a înregistrat adesea cu fidelitate mutațiile de opinie în funcție de evenimente și interesele în joc. Contactul direct și prelungit al corespondenților de război europeni sau de dincolo de Atlantic cu realitățile românești și cu efortul eroic al țării i-a apropiat tot mai mult de oglindirea adevăratei stări de lucruri. Au contribuit activ în această direcție și unii oameni politici români cu vederi înaintate ca M. Kogălniceanu, pe atunci ministru de externe, sau C. A. Rosetti, președintele Adunării Deputaților și primarul Capitalei. « La Bucureștl, salonul cel mai frecventat de străini și mai ales de corespondenți — își amintea Camille Farcy, corespondentul ziarelor pariziene « La France » și « Le Constitutionnel » — era acela al doamnei Rosetti ». Întîlneai în casa celei al cărei devotament pentru soț și cauza libertății l-a celebrat « marele istoric » Jules Michelet, pe I. C. Brătianu, președintele Consiliului de miniștri, pe Emil Costinescu, redactor la « Românul », « singurul ziar important de pe malul stîng al Dunării », pe « corespondenții ziarelor engleze », precum și mai mulți ofițeri, dintre care Candiano Popescu sau colonelul Pillat, soțul « filcei doamnei Rosetti — născută la 18 iunie 1848, ziua în care a izbucnit revoluția română și de aceea botezată cu numele de *Libertas* [1]. În anume zile, femeile îmbrăcau costumul național românesc, atît de simplu și așa de grațios. Se făcea scamă pentru răniți. Era marea preocupare de la un capăt la altul al orașului. Românii sînt în esență buni și caritabili ».

Am citat din cartea lui Farcy *La guerre sur le Danube (1877—1878)*, elaborată pe baza propriilor sale corespondențe de război și publicată în 1879 la Paris. Din alte surse documentare aflăm că în casa lui C. A. Rosetti puteau fi întîlniți în această epocă corespondenții de război ai ziarelor engleze « The Graphic », « The Daily News », « The Times » sau « The Standard », dar și fostul mazzinian și garibaldian M. A. Canini, acum corespondentul ziarului « Il Pungolo », bătrîn cu barba șuvoi foarte albă și un macferlan pitoresc, Olivier Pain, fostul secretar al lui Henri Rochefort

1 De fapt *Libertate Sofia*.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

la redactarea pamfletului politic serial « La Lanterne », acum corespondentul de război al gazetelor « Le Bien public » și « Le Radical », precum și alți gazetari francezi și italieni. Camille Farcy însuși vizitase casa lui C. A. Rosetti și va fi discutat în preajma proclamării independenței opinilie acestuia în legătură cu viitorul României. Așa se explică și portretul pe care i-l face în cartea sa ca « un om cu o inteligență puțin comună, republican înainte de a lua parte la treburile publice, rămas democrat și după ce a devenit conducătorul de fapt al guvernului princiar. A fost prietenul lui Mazzini, Garibaldi, Michelet, Edgar Quinet (. . .) După el independența națională nu putea fi fundamentată decît printr-o campanie la care România trebuia să ia parte. Trebuia să se propage incendiul, să fie antrenată Europa în luptă, generalizînd războiul și creînd un centru de atracție pentru populația românească din Bucovina, Transilvania și Banatul Timișoarei ».

Interesul deosebit pe care l-a suscitat desfășurarea « războiului în Orient » și în consecință războiul pentru independența României poate fi demonstrat și prin marele număr de corespondenți de război reprezentînd cele mai importante publicații din Franța, Italia, Anglia, Germania, Austro-Ungaria, Spania, Belgia, Suedia, Elveția, pînă în Rusia și Grecia sau peste Oceanul Atlantic [1].

Mulți dintre acești corespondenți nu se mulțumeau cu relatarea și interpretarea operațiunilor militare sau a situației politice, ci pătrunzînd în culisele guvernelor și statelor majore, căutau să ofere lectorului și ample informații de ordin social-economic, geografic, etnografic sau cultural. Pitorescul era nelipsit din presa cotidiană sau din publicațiile de agrement. De o deosebită apreciere se bucurau — atunci ca și acum — revistele ilustrate. Pe drept cuvînt acordase N. Iorga, într-o comunicare academică din 1928 cuprinzînd *Informații spaniole despre războiul nostru pentru independență*, o atenție deosebită reliefului pe care îl oferea ilustrația grafică evocării oamenilor, locurilor și evenimentelor. Iar în încheiere reproducea exemplificativ, o serie de desene din revista madrilenă « Illustracion española y americana», datorate în bună parte « corespondentului său artistic la Cartierul General al armatei rusești din sud », José Luiz Pellicer. Aceste « splendide vederi » prilejuite de război

---

1 Am totalizat cca 60 de publicații referind despre România și efortul său militar, care și-au avut corespondenți de presă în Războiul din 1877—1878. *Publicații franceze:* « Le Bien Public » (Olivier Pain, Olivier Tolcey), « Le Constitutionel » (Camille Farcy), « L'Estafette » (Mlochowski de Belina), « Le Figaro » (Ivan de Woestyne), « La France » (Camille Farcy), «La Guerre d'Orient», « L'Illustration » (A. Lançon), « Le Monde Illustré », « Le Moniteur Universel », « Le National », « L'Orient », « Le Radical » (Olivier Pain), « La République Française » (Paul Granet), « Le Siècle » (Fr. Kohn Abrest), « Le Temps » (Lamotte). *Presa italiană:* « Corriere dela Serra », « La Fanfulla » (N. Lazzaro), « Gazeta Piemontese », « La Guerra d'Oriente », « L'Illustrazione Italiana (N. Lazzaro), « L'Opinione », « Il Popolo Romano », « Il Pungolo » (M.A Canini) « Roma ». *Presa engleză:* « The Daily News » (A. Forbes, J. A. Macgahan), « The Daily Telegraph », « The Graphic » (Williams), « Illustrated London News » (J. Schönberg), « The Standard » (F. Boyle), « The Times » (C. B. Brothenrudge). *Presa germană:* « Augsburger Allgemeine Zeitung », « Berliner Post » « Hamburger Nachrichten », « Leipziger Illustrierte Zeitung », « Militärisches Wochenblatt », «National Zeitung», « Neue Militärische Blätter », « Über Land und Meer ». *Presa austro-ungară »:* « Fremdenblatt », « Leibacher Tageblatt », « Neue Freie Presse » (Lichtenstedt), « Neues Wiener Tageblatt », « Der Osten », «Politische Correspondenz », « Die Presse ». *Presa spaniolă:* « L'Illustracion española y americana» (José Luiz Pellicer), « Imparcial » (marchizul del Vale de Toje). *Presa belgiană:* L'Indépendance belge » (Fr. Kohn Abrest), « Le Nord ». *Presa suedeză* « Stockholms Dageblad » (Björlin). *Presa elvețiană:* « Bund » (Feodor A.Lachman). *Presa rusă:* « Golos » (D. Rudin), « Le journal d'Odessa » «Le journal de St. Petersbourg» « Novoe Vremia» « Petersburgskie Vedomestio », « Pravitelstvennii Vesznik » (V. Krestovski). *Presa greacă:* « Le Méssager d'Athènes ». *Presa americană:* ziare din Chicago, New York etc. Unii dintre corespondenți erau militari de carieră, ca it. colonelul C. B. Brothenrudge de la « The Times », colonelul A. Forbes de la « Daily News » sau căpitanul de artilerie spaniol J. L. Pellicer. Într-o corespondență apărută în revista pe care o reprezenta, acesta din urmă aprecia numărul de gazetari și reporteri artistici la 34, aparținînd aproape tuturor națiunilor civilizate.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

surprinse pe teritoriul României și în sudul Dunării, includeau panorame generale asupra Iașilor, Galaților, Giurgiului sau Bucureștilor. Au reținut deasemenea atenția publicației spaniole imagini ploieștene, printre care un portret de țăran, primirea țarului Alexandru al II-lea în București, scene populare din ziua intrării armatei ruse în Măcin, cu tipuri de mocani și țărănci românce, alte imagini dobrogene, schițe de călătorie de la București la Zimnicea unde pana se oprește asupra hanului din Drăgănești, căruței de transport cu coviltir la un popas, unei vederi din Poroschia, cu biserică, fîntînă cu ciutură și un cîrd de gîște, sau unui milițian român îmbrăcat țărănește. Un desen înfățișează un grup de corespondenți de război discutînd și primind poșta în cerdacul unei ospătării de sat românești (Mihăileni). În ce privește dorobanții români, prezența lor în sudul Dunării era evocată printr-un « corp de gardă » în gospodăria înstărită a unui țăran bulgar și printr-o foarte sugestivă imagine a avangărzilor din tranșeele pline de apă și noroi de la Plevna. Deși imaginea era luată mai mult din spate, simțim parcă înfrigurarea ostașilor pătrunși de umezeală, nevoiți să vegheze la tîrul inamicului sub o ploaie torențială. Desenul reprezintă o certă reușită a lui Pellicer. Dar majoritatea gravurilor și desenelor sînt nesemnate. În plus, revista spaniolă, ca și alte publicații similare, n-a ocolit desigur nici reproducerile din presa străină. De unde o anume incertitudine a paternității.

Alături de graficieni spanioli, la Cartierele Generale și pe lîngă armata de operațiuni puteau fi întîlniți desenatori și gravori germani, francezi, italieni, sau englezi. Citām astfel pe Meylan și Dick, de la « Le Monde Illustré », care schițează un dorobanț prizonier și hora la Severin, pe Th. Eckebrecher, atras de pitorescul Galaților în «Leipziger Illustrierte Zeitung», pe H. Scott, cu panoramice ale Iașilor și Bucureștilor la 1877, pe A. Brun cu « Atac de vînători », desenele lui A. Lançon, reprezentînd ostași români întorcîndu-se din permisie, în care o femeie în costum de țară caută să împărtășească soarta bărbatului, sau repausul unui convoi de aprovizionare aproape de Zimnicea, din apreciata revistă « L'Illustration », asaltul de la Grivița în mai multe ipostaze, asaltul de la Rahova sau Vidin, ostași români de santinelă, adăparea cailor de către cavaleriști, convoale de cărăuși sau prizonieri turci etc. Sînt imagini caleidoscopice prin care retrăiește o lume și un moment crucial din istoria patriei. Ele completează în mod fericit imaginile sensibile pe care ni le-au lăsat pictorii și gravorii români ai vremii. De altfel unele dintre aspectele surprinse de graficienii reporteri străini au fost reproduse și în presa românească sau au circulat în foi volante. Fără îndoială că valoarea acestor compoziții este în primul rînd de ordin documentar istoric. Dar evocînd evenimențialul sau cotidianul, pitorescul sau dramaticul, noul și mai ales tradiționalul, autorii au implicat în mărturia lor și valori de artă. Faptul e cu atît mai evident, cu cît nu de puține ori avem de-a face cu martori oculari sensibili, care depășind rutina, se apropie de obiectul observației lor cu dăruire, măestrie și realism.

Dacă gustul pentru exotic al romantismului de la începutul veacului trecut a contribuit substanțial la apropierea unor scriitori, graficieni sau publiciști occidentali de peisajul societății românești, de data aceasta viziunea era realistă în ansamblu, deși nu fără atracție pentru pitoresc sau exotic.

« Bucureștii — scria Niccolò Lazzaro la 15 mai 1877 în corespondența sa pentru gazeta italiană « La Fanfulla », din capitala României — e foarte animat din punct de vedere militar. Dragoni ruși cu coiful mic de oțel lustruit și cizme enorme de călărie, călărași (în românește, în original *n.n.*) români, ofițeri în toate uniformele posibile aleargă în toate părțile pe jos, călare, în trăsură. Calea Mogoșoaiei (actuala Cale a Victoriei, *n.n.*) a devenit un fel de lanternă magică ; poți vedea aici pînă și cutare căpetenie de albanezi cu pieptarul de catifea roșu aprins cusut în aur, la brîu cu un arsenal de arme cizelate în argint, cu fustanelă albă și jambiere purpurii,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— scria Camille Farcy — trebuie să fi văzut în văile de minunată rodnicie care înconjoară Craiova, capitala Olteniei, pe femeile române mergînd cu picioarele goale prin roua dimineții și purtînd pe cap vase de lemn în care sînt îndesate merindele pe care vor să le vîndă la oraș. Îmbrăcate scurt, după moda țării, ele lasă să li se vadă picioarele de culoarea bronzului. Mijlocul le e strîns într-o fotă de lînă roșie. N-au obiceiul să-și sprijine mîinile în șolduri și evită astfel să se deformeze ca genovezele sau femeile basce. Părul și gîtul ascunse de un văl alb, pieptul ieșit în afară, rochia căzînd drept, dau românceior aerul unor statui egiptene. Există în mersul lor o noblețe care înalță și mai mult gravitatea lor naturală. Mulți ofițeri ruși s-au oprit visători în cîmpiile Olteniei, sub un soare de foc, ca să admire aceste țărănci robuste sau pe ciobanii împodobiți cu căciuli de astrahan alb, ghemuiți lîngă enormi ciini lupi (sic !) și fixînd profilul înzăpezit al Carpaților care mărginesc orizontul ».

Portretul bărbatului nu e mai puțin impresionant. « Oltenii sînt puternici și bine făcuți. Poartă mustăți lungi după moda sîrbească. Părul ondulat, castaniu, sub căciula de miel, e înroșit de soare pe la margine și formează în jurul feței un fel de sălbatecă aureolă. Pielea, supusă temperaturilor extreme, treizeci și cinci de grade de căldură vara, douăzeci și cinci de grade de frig iarna, e roșie, pîrlită, crăpată chiar. Țăranii sînt îmbrăcați în cămașe lungă de pînză albă, strînsă la mijloc într-un chimir gros de piele și tivită cu roșu, cojocel de miel, cu lîna foarte lungă întoarsă înăuntru și izmene largi. Merg aproape totdeauna cu picioarele goale. Căruțele cu patru roate prinse în oiști de lemn sînt trase de șase boi sau patru bivoli. Aceștia sînt țăranii rechiziționați cu atelajele lor, pe care-i vom vedea mergînd în șiruri lungi pînă dincolo de Balcani, pentru a asigura aprovizionarea armatei ruse ».

Dacă poporul român i se părea publicistului francez, în general, un popor superior, aceasta se datora atît țărănimii sale, cît și descendenței latine. « Îmbrăcămintea, uneltele de arat, căruțele trase de boi, sînt aceleași ; limba a fost amestecată, fără a-și pierde dulceața; locuințele chiar, ale țăranilor și-au păstrat formele lor ». Iar cu un alt prilej, Camille Farcy remarca similitudini între portul popular românesc și cel al prizonierilor daci imortalizați în basorelefurile Columnei Traiane.

Aceeași descendență daco-romană era invocată de alți corespondenți străini în narareа evenimentelor militare și a ultimtoarelor fapte de arme ale țăranilor-ostași la Griviția, Plevna sau Rahova. « În acest moment — scria Fr. Kohn Abrest, în septembrie 1877, în legătură cu asaltul de la Griviția — mi-am putut da seama de curajul de care e capabil ostașul român. Se arunca înainte cu o înflăcărare irezistibilă, pe cînd focul turcilor devenea din ce în ce mai intens. Ei bine, acești bieți țărani români, cu mantăile lor uzate și căciula lor împodobită cu pene de curcan, de care se rîsese atîta, au dovedit că știu să moară, ori să învingă și că sîngele care le curge în vine este tot acela al vechilor daci. Cu o îndîrjire incredibilă s-au aruncat în această văgăună a morții, respinși, zdrobiți, decimați de focul ucigător al unui dușman la adăpost, dar fără să dea un pas înapoi, neezitînd o clipă, înaintînd mereu, revenind neîncetat la atac, pentru a lăsa, vai ! în urma lor, un șir lung de morți și muribunzi. Au fost acolo trăsături de eroism pe care nu le-aș putea povesti ». Iar ziarul italian « Il Dovere », la sfîrșitul aceluiași septembrie 1877, după ce observa că « intrați în luptă, românii au dat dovadă de o vitejie singulară și de o valoare tactică puțin comună », saluta cu sinceră bucurie «redeșteptarea unui popor de care sîntem legați prin legături de rudenie așa de strînsă ».

Succesul remarcabil al unor reportaje de război, ilustrate sau nu, au determinat pe autori sau editori să încerce să le smulgă ecoului imediat, repede înnăbușit de alte voci, adunîndu-le sub o formă mai mult sau mai puțin ameliorată sau augmentată

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— scria Camille Farcy — trebuie să fi văzut în văile de minunată rodnicie care înconjoară Craiova, capitala Olteniei, pe femeile române mergînd cu picioarele goale prin roua dimineții și purtînd pe cap vase de lemn în care sînt îndesate merindele pe care vor să le vîndă la oraș. Îmbrăcate scurt, după moda țării, ele lasă să li se vadă picioarele de culoarea bronzului. Mijlocul le e strîns într-o fotă de lînă roșie. N-au obiceiul să-și sprijine mîinile în șolduri și evită astfel să se deformeze ca genovezele sau femeile basce. Părul și gîtul ascunse de un văl alb, pieptul ieșit în afară, rochia căzînd drept, dau românceior aerul unor statui egiptene. Există în mersul lor o noblețe care înalță și mai mult gravitatea lor naturală. Mulți ofițeri ruși s-au oprit visători în cîmpiile Olteniei, sub un soare de foc, ca să admire aceste țărănci robuste sau pe ciobanii împodobiți cu căciuli de astrahan alb, ghemuiți lîngă enormi cîini lupi (sic !) și fixînd profilul înzăpezit al Carpaților care mărginesc orizontul ».

Portretul bărbatului nu e mai puțin impresionant. « Oltenii sînt puternici și bine făcuți. Poartă mustăți lungi după moda sîrbească. Părul ondulat, castaniu, sub căciula de miel, e înroșit de soare pe la margine și formează în jurul feței un fel de sălbatecă aureolă. Pielea, supusă temperaturilor extreme, treizeci și cinci de grade de căldură vara, douăzeci și cinci de grade de frig iarna, e roșie, pîrlită, crăpată chiar. Țăranii sînt îmbrăcați în cămașe lungă de pînză albă, strînsă la mijloc într-un chimir gros de piele și tivită cu roșu, cojocel de miel, cu lîna foarte lungă întoarsă înăuntru și izmene largi. Merg aproape totdeauna cu picioarele goale. Căruțele cu patru roate prinse în oiști de lemn sînt trase de șase boi sau patru bivoli. Aceștia sînt țăranii rechiziționați cu atelajele lor, pe care-i vom vedea mergînd în șiruri lungi pînă dincolo de Balcani, pentru a asigura aprovizionarea armatei ruse ».

Dacă poporul român i se părea publicistului francez, în general, un popor superior, aceasta se datora atît țărănimii sale, cît și descendenței latine. «Îmbrăcămintea, uneltele de arat, căruțele trase de boi, sînt aceleași ; limba a fost amestecată, fără a-și pierde dulceața; locuințele chiar, ale țăranilor și-au păstrat formele lor ». Iar cu un alt prilej, Camille Farcy remarca similitudini între portul popular românesc și cel al prizonierilor daci imortalizați în basoreliefurile Columnei Traiane.

Aceeași descendență daco-romană era invocată de alți corespondenți străini în narareа evenimentelor militare și a uimitoarelor fapte de arme ale țăranilor-ostași la Grivița, Plevna sau Rahova. « În acest moment — scria Fr. Kohn Abrest, în septembrie 1877, în legătură cu asaltul de la Grivița — mi-am putut da seama de curajul de care e capabil ostașul român. Se arunca înainte cu o înflăcărare irezistibilă, pe cînd focul turcilor devenea din ce în ce mai intens. Ei bine, acești bieți țărani români, cu mantăile lor uzate și căciula lor împodobită cu pene de curcan, de care se rîsese atîta, au dovedit că știu să moară, ori să învingă și că sîngele care le curge în vine este tot acela al vechilor daci. Cu o îndîrjire incredibilă s-au aruncat în această văgăună a morții, respinși, zdrobiți, decimați de focul ucigător al unui dușman la adăpost, dar fără să dea un pas înapoi, neezitînd o clipă, înaintînd mereu, revenind neîncetat la atac, pentru a lăsa, vai ! în urma lor, un șir lung de morți și muribunzi. Au fost acolo trăsături de eroism pe care nu le-aș putea povesti ». Iar ziarul italian « Il Dovere », la sfîrșitul aceluiași septembrie 1877, după ce observa că « intrați în luptă, românii au dat dovadă de o vitejie singulară și de o valoare tactică puțin comună », saluta cu sinceră bucurie «redeșteptarea unui popor de care sîntem legați prin legături de rudenie așa de strînsă ».

Succesul remarcabil al unor reportaje de război, ilustrate sau nu, au determinat pe autori sau editori să încerce să le smulgă ecoului imediat, repede înnăbușit de alte voci, adunîndu-le sub o formă mai mult sau mai puțin ameliorată sau augmentată

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în volum. În afară de lărgirea orizontului informațional al publicului cetitor, unii din acești martori oculari urmăreau să deschidă astfel drum istoricului înarmat cu criteriile științei. Este cazul cărții citate a lui Camille Farcy, *La guerre sur le Danube (1877—1878)*, concepută monografic, cum se arată în prefață, ca o încercare documentată a «unui martor al evenimentelor» de «a fixa într-un teren mișcător primele jaloane ale istoriei». Desigur, puțini dintre gazetarii corespondenți de război în 1377—1878 și-au propus asemenea eforturi ambițioase. Cel mai adesea aspirațiile lor mergeau numai către o prezentare mai coerentă, mai corectă și mai literară a faptelor. Citām. astfel, cărțile lui F. Boyle, *The Narrative of an Expedied Correspondent*, Londra, 1877, Fr. Kohn Abrest, *Zigzags en Bulgarie*, Paris, 1879, A. Mlochowski de Belina, *De Paris a Plevna*, Journal d'un journaliste de mai à décembre 1877, Paris, f.a., V. I. Nemirovici Dancenko, *God voinî, 1877—78* (Dnevnik Russkogo Korrespondent), apărută la Petersburg în 1879, într-o a doua ediție corectată și completată, în trei volume.

Memorialistica propriu zisă, cu cele două ipostaze ale sale în timp — însemnările zilnice și amintirile mai mult sau mai puțin îndepărtate — corijează și completează în mod fericit imaginea pe care o oferă, despre războiul nostru de independență, mărturiile corespondenților de presă.

Proteiformă, această literatură «pro memoria» evoluează între notația frustă și consemnarea oficială (cum este cunoscuta «scrisoare» a generalului Todleben în legătură cu căderea Plevnei) sau povestirea de război în care memorabilul îmbracă haina ficțiunii, pentru a semăna mai mult cu viața reală. (Ca un cap de serie citām *Sbornik voennîh rasskazov*, culegere de povestiri alcătuită de un grup de ofițeri participanți la Războiul din 1877—1878, apărută la Petersburg între 1878—1879, în 6 volume).

Cea mai bogată eflorescență memorialistică în jurul evenimentelor de acum 100 de ani aparține, cum e firesc, foștilor combatanți. Literatura genului a cunoscut mai ales în Rusia, stimulată guvernamental, o dezvoltare specială, atît individual cît și prin publicații ca «Russkaia Starina», «Russkii vestnik», «Vestnik Evropi», «Istoriceskii vestnik». Sînt mărturii ale unor ofițeri superiori, ca generalul adjutant imperial Emil Wittgenstein Berleburg sau colonelul V. M. Vonlarlarski, ofițer de ordonanță al marelui duce Nicolae, comandantul armatei de operațiuni din Balcani (amintirile vor apare și în limba franceză cu prefața de Anatole France), ale unor ofițeri de diferite grade din garda imperială, regimentele de cazaci sau din alte unități, dar și ale unor cadre militare inferioare, ca sergentul major de origine finlandeză Lemminkainen, al cărui jurnal de front apărea în 1881. Nu lipseau consemnările voluntarilor, cadrelor sanitare, de la medic șef la soră de caritate, sau ale personalului de intendență. Unele dintre aceste mărturisiri, mai mult sau mai puțin sincere sau obiective, aminteau în trecere peisajul geografic și spiritual românesc sau se refereau și la colaborarea militară româno-rusă. În legătură cu colaborarea politică, de o amplă dezbatere și răspîndire s-au bucurat însemnările memorialistice ale unor diplomați ca N. T. Ignatiev, fostul ambasador rus la Constantinopol sau I. A. Nelidov. O mențiune specială se cuvine însemnărilor de campanie ale pictorului rus Vereșceaghin, însoțite de desene originale, în repetate rînduri reeditate și traduse în Occident sau cărțile francezului Dick de Lonlay, *En Bulgarie* și *L'Armée russe en campagne*, apărute la Paris în 1883 și respectiv 1888 și ilustrate de asemeni cu desenele autorului, voluntar în regimentul 26 de cazaci de la Don, unele publicate inițial în «Le monde illustré». Atît Vereșceaghin, cît și Dick de Lonlay făceau numeroase referințe românești pline de simpatie.

Acum 40 de ani, diplomatul român R. V. Bossy publica un impresionant florilegiu de *Mărturii finlandeze despre România*, înmănunchind în versiune românească

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

însemnările jurnaliere sau retrospective ale unor ofițeri și soldați finlandezi, în serviciul armatei țarilor, care au călătorit prin țările române cu prilejul trecerii oștirilor rusești pe la noi, dintre care 10 în timpul Războiului din 1877—1878. « Copii ai unui popor încă nedezrobit, — observa editorul — au urmărit cu călduros interes lupta noastră pentru neatîrnarea în care vedeau semnul propriei lor independențe viitoare ». Dacă aceste mărturii se opreau în general numai asupra impresiilor de drum și a semnificațiilor social-politice descoperite în trecere prin teritoriul României, spre Dunărea unde ecoul tunurilor de la Plevna vestea războiul ca un suspin uriaș, ele se completează în ce privește efortul de război al țării, cu însemnările de jurnal ale altor militari din țările nordice. Citâm astfel notele căpitanului suedez K. Worberg, comunicate de C. Karadja sau cele ale locotenentului norvegian G. S. Flood, descoperite și editate în românește de generalul Radu Rosetti.

Prima parte a jurnalului viitorului colonel Flood, prieten al României, data din toamna și iarna anilor 1876—1877 și consemna observații pertinente despre viața și organizarea militară, culese pe pămîntul țării, în preajma intrării sale în război. Cea de a doua parte a notelor sale despre România, datînd din octombrie 1877-ianuarie 1878, privesc campania din Bulgaria. Cu acest prilej l-a cunoscut pe autor, la Cartierul General român, și J. Lahovary, semnatarul unor « amintiri de voluntar » în limba franceză, care îl caracterizează drept « excelent ofițer, calm, serios, de un curaj rece, prototip al rasei și al latitudinii sale ». Ne aflăm de fapt în fața unui observator lucid care, spre deosebire de « impresionismul » majorității corespondenților străini, se apleacă atent și metodic asupra organizării armatei române. El e capabil însă de « mirare și admirație » chiar și atunci cînd critică înzestrarea și pregătirea de luptă, consemnează excelenta pregătire a ținutei, virtuțile dar și lipsurile învățămîntului militar, e convins că oamenii sînt un bun material, putînd deveni buni soldați, deși deocamdată le lipsește antrenamentul necesar intrării în război. E atent în același timp la fenomenul politic, asistînd la ședința Camerei prin care se respingea Constituția lui Midhat Pașa, unde România era considerată simplă provincie privilegiată, dar și la fenomenul social, notînd, după o vizită la Giurgiu și în comuna Comana, că, deși împroprietăriți prin răscumpărare în 1864, mulți țărani români sînt nevoiți să lucreze în condiții neomenoase la arendași. Revenit în România după trecerea Dunării, la chemarea prietenească a maiorului Romulus Magheru, fiul generalului revoluționar de la 1848, locotenentul norvegian are ocazia, participînd ca observator la luptele de la Plevna și Vidin, să admire capacitatea de rezistență, spiritul combativ, eroismul și prețuirea cu care ostașul român a contribuit la sfîrșitul victorios al campaniei. Întors în patrie ca prieten statornic al țării noastre, va contribui activ prin expuneri și conferințe, la cunoașterea aportului real al României în Războiul din 1877—1878.

Nu insistăm asupra bogatei literaturi epistolare de pe cîmpul de luptă, ea însăși o formă a memorialisticii. Dintre scrisorile de campanie trimise familiei, rudelor sau cunoscuților, menționăm totuși pe cele ale scriitorului rus V. Garșin, prieten al lui A. P. Cehov, autorul sensibil al cunoscutei povestiri de război *Patru zile* apărută în ianuarie 1878, la puțin timp după publicarea originalului rus, și în românește. Se regăsesc în această corespondență și interesante observații despre popasurile în România și capitala ei, consemnate la trecerea spre Dunăre.

Dar scriitorii străini nu s-au limitat la notația întîmplătoare și au căutat uneori să transfigureze oameni, locuri și evenimente de la noi în creație artistică. Printre aceștia se află și marele scriitor bulgar Ivan Vazov.

Ne cunoscuse țara din copilărie. Avea rude la București, Oltenița sau Bacău și tatăl său călătorea aici în interes de afaceri. Învățase limba română și începuturile

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

sale lirice nu sînt străine de frecventarea operei lui V. Alecsandri sau D. Bolintineanu. Luptător înfocat pentru eliberarea țării sale, el se stabilea la începutul anului 1876 la București, în plină criză a imperiului otoman. De altfel România era pe atunci nu numai centru al renașterii culturale bulgare, dar și locul de întîlnire al emigrației revoluționare. Aici și-a scris Vazov poemele dedicate eroicei expediții a lui Hristo Botev sau răscoalei din aprilie, sub lozinca « libertate sau moarte ». Aici îi apare volumul de versuri patriotice *Steagul și gusla*. În calitate de secretar al Comitetului revoluționar, la parte la cel dintîi « parlament neoficial bulgar », întrunit într-o sală din Calea Victoriei, și redactează memoriul înaintat consulului Franței, cu revendicările națiunii bulgare. Iarna 1876—1877 a fost — așa cum nota el însuși în memoriile sale — deosebit de dificilă pentru posibilitățile materiale modeste ale sale și ale tovarășilor săi de luptă. Primăvara venea însă dătătoare de speranțe și certitudini, prin deslănțuirea războiului ruso-turc și constituirea corpului de voluntari bulgari la Ploiești. O dovedește și poezia *Plimbare la Băneasa* (în întîmpinarea oștirilor rușești), datată « București, iunie 1877 », dar comunicînd emoția unui moment din aprilie acelaș an. Concepută antitetic, între peisajul tonifiant al primăverii românești, fără a uita contrastele dintre « odihna protipendadei » și cei care « muncesc ogorul în sudoare », pe de o parte, și periplul de încercări infernale la care erau supuși patria și poporul său din partea administrației otomane, pe de alta, poezia includea urarea ca plaiurile românești să se transforme într-un paradis terestru sub soarele tînăr al libertății, aluzie evidentă la dorința de independență a poporului român și își exprima admirația nețărmurită față de cei plecați să lupte pentru înfăptuirea cu sacrificiul vieții a aspirației seculare de libertate a poporului bulgar. La vederea tinereții lor și la gîndul jertfelor pe care le va pretinde victoria primăverii în patria sa, poetul nu-și poate reține lacrimile.

Dar referințele privitoare la români și la Războiul din 1877—1878, din opera lui Ivan Vazov, nu se limitează la acest imn al libertății. Celebrul roman *Sub jug* și romanul *Fără adăpost* evocă oameni, locuri, instituții din România și reprezintă totodată o recunoaștere a rolului pe care l-a îndeplinit țara noastră în adăpostirea mișcării de eliberare a poporului bulgar din anii 1875—1878. Folosind propria sa experiență de viață, romancierul descria în *Fără adăpost* emoțiile traversării Dunării, noaptea la Giurgiu, în condiții de clandestinitate, remarca răspîndirea numelui « Grivița » pe firmele hotelurilor românești, în memoria cuceririi celebrei redute, descria animația Căii Victoriei imediat după încetarea războiului. Referințe la Războiul de independență al României pot fi regăsite și la alți scriitori bugari, ca Zahari Stoianov sau Stepan Dicev.

Căderea Plevnei, eveniment de semnificație europeană la care armata română a dat o contribuție exemplară, a ocazionat, între altele, poeme dedicate de marele poet maghiar János Arany, dar și de scriitori azi necunoscuți. Printre aceștia se numără și italianul Giuseppe Vicini. Numărul 3 din periodicul « La Confédération orientale » apărut în august 1884 la Atena, publica un amplu fragment din poemul său *La Battaglia di Plevna*, prin care era celebrat eroismul armatei române. Despre autor ni se spune că «a vizitat acele locuri și a urmărit cu cel mai viu interes toate vicisitudinile războiului ». În același număr al publicației, M. A. Canini da publicității în versiune italiană, sub titlul *Marcia del 1848 in Transilvania*, cunoscuta poezie *Un răsunet*, de Andrei Mureșanu.

Încă din 1878 fostul corespondent special al ziarului napolitan « Il Pungolo » publicase în broșură «imnul» *La Romania*, în care elogiind vitejia latină de la Dunăre își exprima speranța că în curînd Europa va avea dovada unității poporului român. În aceeași broșură, în afară de traducerea românească a poemului său, M. A. Canini reproducea și *Cîntecul gintei latine* de V. Alecsandri, în versiune proprie.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Dar cel mai amplu şi cel mai impresionant omagiu adus poporului român cu prilejul Războiului de Independenţă îl reprezintă cele două cărţi publicate la Paris în 1878 şi 1879 de publicista şi scriitoarea belgiană Marie Nizet. Cele 27 de poezii şi poeme care compuneau volumul omagial *România (Chants de la Roumanie)* erau precedate de o scurtă introducere în care se preciza caracterul politic al culegerii într-un moment în care « faţa Europei se înnoieşte », dar consfinţindu-se « violarea » angajamentelor, se edifică prin Tratatul de la Berlin « splendoarea statelor mari » în defavoarea « micilor popoare ». Autoarea se pronunţa pentru constituirea « unei sfinte alianţe a celor slabi », cu alte cuvinte a ţărilor mici, pentru a se apăra mutual, « dacă nu cu arma, prin pană şi cuvînt ». Momentul i se pare bine venit pentru a atrage atenţia « tuturor oamenilor de inimă » asupra României, « căreia nu-i lipseşte decît răgazul şi o administraţie mai înţeleaptă ca să-şi ţină cu demnitate rangul alături de Elveţia şi Belgia ». Ca belgiană, îşi face o datorie din a susţine cauza românilor, « a căror istorie atît de ignorată prezintă atîtea puncte de asemănare cu a noastră ». Ca evocări istorice incluse în volum, amintim *La mère d'Étienne le Grand*, cert inspirată din balada lui D. Bolintineanu, *Pierre le Grand à Iassi*, *Chant de guerre des Roumains de Transylvanie (1848)*, *Iancu, roi des montagnes*. Dar istoria este prezentă şi în alte poezii prin rqportare permanentă la actualitate. Citâm astfel *Le Phanariote*, *L'Hospodar*, *Exil*, *A Ioan Heliade Radulesco*, ultima evocînd personalitatea acestuia, cu prilejul morţii sale. De altfel prietenă şi probabil invitată a fiicelor acestuia din urmă, tînăra Marie Nizet lăsa să se înţeleagă că părăsise studiile sale de la Sorbona, dornică să cunoască România, despre care se vorbea atît în presa din toamna anului 1877. Ea descria peisajul şi mediul social românesc nu fără accente critice în poeziile *Bucuresci* şi *Moldo-Valaques* et *Roumains*. Critica sa e evident demofilă, dar şi influenţată de unele exagerări specifice gîndirii lui I. Heliade Rădulescu. Ura împotriva ţarismului, provocată de evenimentele de la 1848, se reflectă şi în atitudinea scriitoarei belgiene în interpretarea evenimentelor militare şi politice contemporane. Din Războiul pentru Independenţă sînt inspirate direct poeziile *Au Camp*, *Manoli et Maritza*, *Le Dorobantz*. Se mai cuvin amintite poezia *Ce que dit l'Oltou*, evocînd unitatea istorică a poporului român de pe ambele versante ale Carpaţilor, nu întîmplător tradusă şi publicată de N. Iorga în timpul dramaticei retrageri din Moldova (12 decembrie 1916) şi cîntecul *À la Roumanie*, un fel de prefaţă lirică a volumului. Deşi informaţia istorică e uneori deficitară iar poziţia politică uneori nejustă din perspectiva istoriei, deşi uneori discursul alunecă în proză rimată, alcătuirile scriitoarei belgiene nu sînt lipsite de interes artistic sau documentar. Dimpotrivă ele invită adesea la o lectură atentă, reuşind să lumineze spiritul, atunci cînd se adresează inimii.

O evocare dedicată exclusiv participării României la Războiul din 1877—1878, oferea Marie Nizet în « nuvela română » *Le capitaine vampire*, descoperită şi prezentată de N. Iorga în 1935. Impresionată, ca şi Alexandre Dumas, de cunoscutul eres legat de reapariţia după moarte a spiritelor malefice, nuvelista semna, în acelaşi timp, pagini memorabile despre eroismul ostaşilor români în Războiul pentru Independenţă. « Cartea nu e rău scrisă — conchidea N. Iorga — şi are, fără îndoială, în cele 38 de pagini, o valoare documentară ».

Dacă astăzi România independentă şi pe deplin suverană se bucură de cel mai înalt prestigiu internaţional, un merit modest dar cert revine şi elogioaselor aprecieri europene ocazionate de glorioasa epopee a Războiului pentru Independenţă.

NICOLAE LIU

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

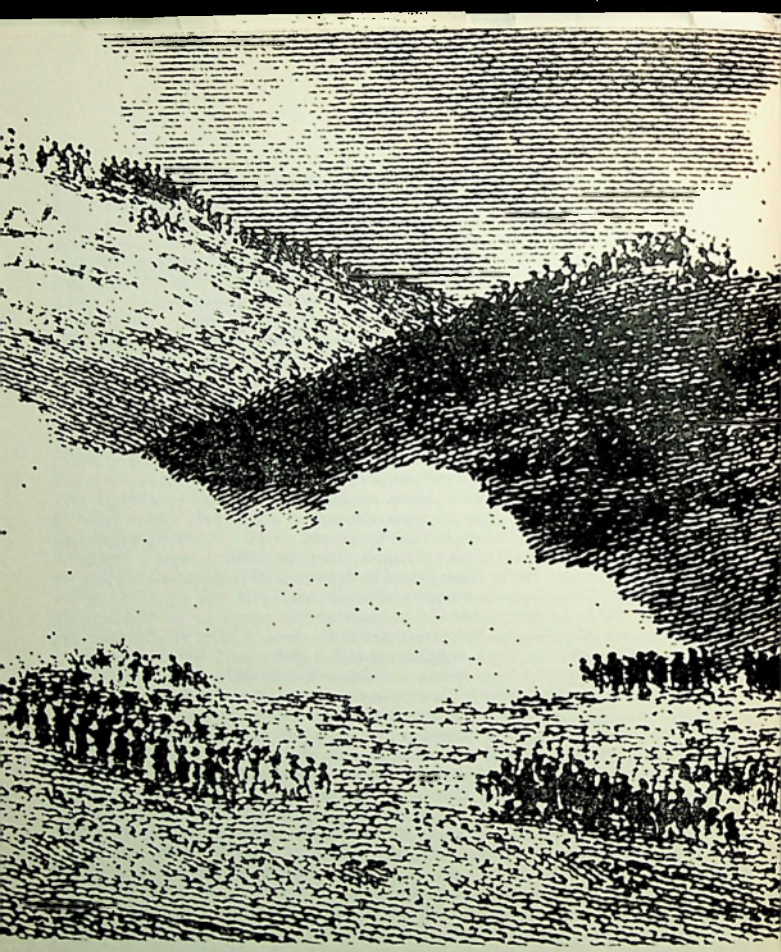

O restituire după un secol:

prima monografie europeană despre războiul de la 1877

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

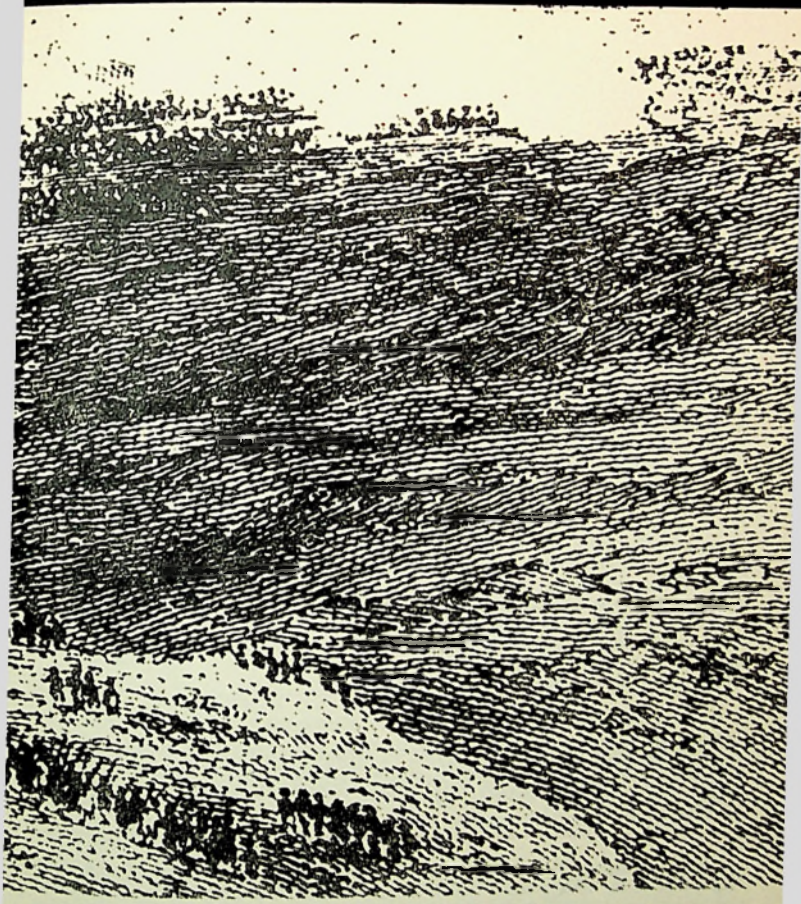

Descoperirea cărții căpitanului Hozier despre războiul de la 1877, a reprezentat — la aproape un secol de la apariție — nu numai o curiozitate, ci și, în sens concret, un neașteptat episod de roman. Trecuse neobservată, într-un capitol frecvent citat din *Ulysses* — capodopera lui James Joyce — mențiunea unui titlu evocat incidental în descrierea modestei biblioteci a familiei Bloom. Este momentul cînd, la pagina 832 a ediției Bodley Head, personajul principal al narațiunii, domnul Leopold Bloom, își aruncă privirea asupra unor rafturi reflectate într-o oglindă. Dar iată citatul:

« Care a fost impresia vizuală finală transmisă lui de oglindă?

Reflectarea optică a unui număr de volume pe dos, ocupînd două polițe în

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

fața oglinzii, într-o ordine defectuoasă sub raportul rînduielii alfabetice a titlurilor lor lucitoare.

Enunțați respectivele titluri. »[1]

Urmează douăzeci și două de titluri. Al șaisprezecelea sună astfel:

« *Istoria războiului ruso-turc* de Hozier (coperte de pînză cafenie, două volume, eticheta pe verso, Biblioteca Garnizoanei, Governor's Parade, Gibraltar) ».[2]

Și, ceva mai jos:

« Care era cel mai gros volum?

Istoria războiului ruso-turc, de Hozier.

Ce cuprindea, printre altele, volumul al doilea al operei respective?

Numele unei bătălii hotărîtoare, (uitat), pomenită adeseori de un ofițer plin de hotărîre, maiorul Brian Cooper Tweedy (ținut minte).

Din ce motive, — unu și doi — n-a consultat opera respectivă?

Unu, cu scopul de a-și exersa puterea mnemotehnică; doi, pentru că, după un interval de amnezie, în timp ce luase loc la masa din mijloc, unde se pregătea să consulte acea operă, grație mijloacelor mnemotehnice, își amintise de numele operației militare, Plevna. »[3]

Intrigat de acest pasaj implicînd o conotație majoră, direct sau indirect legată de istoria noastră — este vorba de Plevna, placă turnantă a războiului nostru de independență — cel ce semnează aceste rînduri, nu înainte de a se fi convins că istele bibliografice românești ale războiului de la '77 ignorau autorul și titlul, a cerut o elucidare la British Museum. Răspunsul a echivalat cu un șoc și o plăcută surpriză. Scrisă de un militar, cartea nu fusese rodul imaginației lui Joyce, ci exista într-adevăr. Cele două volume, de format în 8°, apărute pe rînd, la Londra, în 1877 și 1879, erau legate, însumînd grosimea apreciabilă de 954 de pagini. Mai interesant, în fișa bibliografică comunicată de British Museum, era titlul întreg:

HOZIER (Henry Montague)

The Russo-Turkish War: including an account of the rise and decline of the Ottoman power, and the History of the Eastern Question. Edited by Captain H.M. Hozier [with numerous illustrations] William Mackenzie, London [1877—1879].

Pentru cititorul familiarizat cu istoria literelor românești, formula subtitlului nu putea să nu evoce, măcar aluziv și prin tangentă, prestigiosul titlu al monumentalei « Istorii a creșterii și descreșterii Imperiului Otoman » de Dimitrie Cantemir. Pentru cel interesat de reflectarea istoriei noastre în izvoare străine — la punctele interferenței sale cu istoria mare a Europei și Asiei — a rămîne indiferent înaintea acestei descoperiri, ar fi echivalat cu ignorarea unei evidențe de pondere necunoscută. Ce cuprindea opera, inexistentă la noi, altfel decît sub forma reflectării joyceene? Căror surse le era ea tributară? Aveam de a face, în persoana căpitanului Hozier, cu un martor ocular? În ce spirit înfățișa lucrarea

---

[1] James Joyce, *Ulysses*, Bodley Head, p. 832
[2] ibid., p. 833
[3] Op. cit. p. 834

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

marea încleștare a forțelor de izbire din care România avea să iasă independentă, după bărbătească vărsare de sînge a fiilor ei, pe cîmpiile de bătălie ale Bulgariei? Misterul avea să rămînă întreg, un timp. Un nou schimb de scrisori veni să lămurească, în parte, chestiunea izvoarelor: voluminoasa operă nu cuprindea bibliografie, au răspuns specialiștii de la British Museum; în schimb, o anexă substanțială — informau aceiași — punea sub ochii cititorului textul a cinci documente: tratatul de la San Stefano, nota lordului Salisbury (din 1 aprilie 1878) adresată prințului Gorceakov, privitor la clauzele tratatului de la San Stefano, Nota de răspuns a lui Gorceakov către lordul Salisbury (datată, stil vechi, 28 martie 1878), Tratatul de la Berlin și, în sfîrșit, Tratatul de alianță defensivă între Marea Britanie și Turcia din mai-iunie 1878. Reduși, pentru încă o vreme, la calcule conjecturale, am înclinat să credem că lucrarea lui Hozier putea exprima punctul de vedere al diplomației și politicii engleze tradiționale, sprijinind, în multiple feluri, Sublima Poartă împotriva tendințelor imperiului țarist de a dobîndi controlul asupra Strîmtorilor. Scrutînd cu luare aminte celelalte cîteva mențiuni ale bătăliei de la Plevna în *Ulysses*, cercetînd listele militarilor britanici prezenți pe cîmpul de luptă, ca experți sau voluntari, în războiul româno-ruso-turc de la '77, concluzia ce s-a desprins a fost că Hozier (care nu era pomenit nicăieri) nu se număra printre martorii oculari ai evenimentelor. În privința izvorului folosit de Joyce, în pofida mențiunii lui Hozier, ipoteza era totuși că sursa de inspirație fusese diferită. Concluzia, pînă la un punct temerară, se întemeia pe descoperirea numelui unui alt militar englez, locotenentul William Herbert, participant direct, de partea turcă, la acțiunea de la Plevna și autor a trei cărți de memorii de război care, scrutate cu atenție și confruntate cu pasajele din *Ulysses* legate de Plevna, păreau să scoată la iveală cîteva difuze, dar nu mai puțin izbitoare, paralelisme semantice și imagistice. În baza unei strînse analize de text, încheierea provizorie a fost că volumul lui Hozier — chiar dacă utilizat de Joyce — nu putea explica decît foarte parțial tulburătoarele coincidențe dintre unele locuri din *Ulysses* și unele pasaje ale textului lui William Herbert.

Întortochiate căi, presărate cu întîrzieri, au prelungit atunci un moratoriu pe care curiozitatea noastră, legitimă și arzătoare, nu se putea resemna să-l accepte cu pasivitate. Între timp, necunoscuta operă, exhumată astfel din straturile textului lui Joyce, continua — deși semnalată — să rămînă învăluită pentru noi în misterul inaccesibilității. Capătul acestei aventuri livrești se află în paginile revistei noastre, aceeași care, cu cîțiva ani în urmă, făcea cunoscute cititorului premisele surprinzătoarei restituiri.

Ținut acum în mîini cu grija datorată bunurilor rare, răsfoit și citit cu sentimentul marilor plăceri amînate, tomul dublu al căpitanului Hozier confirmă, aproape punct cu punct, judecățile noastre anterioare, făcute *in distans*. Nu Hozier, ci într-adevăr, Herbert stă, plauzibil, la originea imaginilor din *Ulysses* ce reflectă fugar, prin memoria personajelor, frînturi de peisaj războinic, atmosferă turco-levantină, fulgerul evocator al numelui ax: Plevna. Dar Hozier — odată descoperit, grație lui James Joyce, — solicită, independent de acesta, atenția cititorului în numeroase alte privințe, de la sine grăitoare.

La un atît de masiv corp de text, frapează, poate, în primul rînd, absența aparatului de subsol, trăsătură ce concordă, de altfel, cu lipsa caracteristică a bibliografiei. Dar, contrar aparențelor, nu lipsa de scrupul științific sau inabilitatea de a-și camufla un posibil spirit părtinitor, explică aspectul acesta al paginii. Autor al altor cărți de reportaj istoric pe viu, ca de pildă *The Seven Weeks War* (relatare a scurtului război din 1866 dintre Prusia și Austria), *The British Expe-*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

dition to Abyssinia (descriere a expediției lui Robert Napier în Etiopia, între anii 1867—68), sau al lucrării cu caracter retrospectiv *The Invasions of England*, condeiul lui Sir Henry Montague Hozier este, în esență, acela al unui scriitor-reporter, grăbit să așternă pe albul hîrtiei imaginea situației în flux continuu, fără cezurile mai mult sau mai puțin pedante, inerente elaborării zăbavnice, a istoricului de cabinet, inelînd informația cu note și fișe, corespunzător oglindite la piciorul fiecărei file, ca tot atîtea verigi de legătură. H.M. Hozier scrie de fapt o proză istorică — uriașă ca proporții, cu frază densă, cadența virilă, marțială, — mulînd, din mers, sursele informației sale în însuși enunțul ideii: « Reluînd aici relatarea noastră » — spune el, de pildă, descriind prima bătălie de la Plevna — « despre acțiunea forței principale sub comanda prințului Șaciovskoi, menționăm că, pentru numeroase detalii, sîntem îndatorați raporturilor oficiale rusești despre bătălie, care, cu siguranță, n-au exagerat în încercarea lor de a atenua prezentarea înfrîngerii, precum și relatărilor foarte vii ale domnului Archibald Forbes de la *Daily News* »[1]. Acest citat, spicuit la întîmplare, este reprezentativ, ca altele o mie, pentru spiritul nepartizan, o trăsătură ce caracterizează mînuirea materialului și întreaga lui prezentare, precum și pentru metoda autorului în menționarea izvoarelor: Hozier nu este, poate, întotdeauna perfect selectiv cu sursele, dar, întemeiat pas cu pas pe veștile fierbinți oferite din mai multe părți de presă și depeșe, face *obiter* pomenirea lor, fără a se opri din fluxul istorisirii și comentariilor.

Cel ce parcurge cu atenție masiva relatare va fi în continunuare frapat, ca de o constantă semnificativă, de obiectivitatea căpitanului Hozier. Fără îndoială, autorul vorbește în calitate de englez. Ample excursuri în teritoriul politicii Albionului stau mărturie a preocupării sale de a oferi unui public larg de cititori britanici o imagine cît mai vivace și grăitoare a evenimentelor, proiectate, adecvat, pe fundalul preocupărilor lor curente, și raportate la repere familiare. Dezbaterile din Parlamentul de la Londra pe marginea izbucnirii ostilităților, atitudinea guvernului reginei Victoria față de evoluția operațiilor spre Constantinopol, schimburile de note diplomatice dintre Marea Britanie și Imperiul țarist în legătură cu războiul și cu rezultatele lui, ocupă, se înțelege, un loc important în cartea lui H.M. Hozier. În acest context, remarcabil este faptul că autorul nu ezită, de la bun început, să își ia — cu sobrietate și discreție — distanțele față de ceea ce constituia linia oficială a Angliei. Departe de a se face ecoul tendinței engleze tradiționale de sprijinire a « Omului bolnav », căpitanul Hozier vorbește nepărtinitor despre marele rol european al Rusiei, subiect căruia îi consacră multe pagini, începînd cu trecerea în revistă a ridicării cnezatelor ruse — de la Rurik, Igor și Sviatoslav — pînă la Petru cel Mare și Ecaterina a II-a, și terminînd cu poziția cîștigată de acest mare popor continental în conflictul său secular cu Islamul. Judecata lui H.M. Hozier nu este însă lipsită de nuanțe, ci apare străbătută statornic de firul unor necesare și oportune distincții, ca de pildă atunci cînd, la încheierea capitolului IV (comentînd ancestrala tendință a Rusiei țariste de a pune stăpînire pe Țarigrad), afirmă că — în situația nouă, creată de marile descoperiri geografice — centrul de greutate al lumii, mutat politicește în Atlantic, diminuează considerabil ponderea Strîmtorilor de la Bizanț și face în mod inevitabil caducă urmărirea unui asemenea scop, practică politică tributară în largă măsură, susține el, unei superstiții istorice revolute.[2]

---

[1] H. M. Hozier, *The Russo-Turkish War*, Mackenzie, London, 1877—1879, p. 580
[2] Op. cit., p. 88

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Explicația acestei atitudini « neutre » într-un conflict ce opunea Rusia unui aliat tradițional al Angliei, poate fi căutată și în obișnuitul « fair play », trăsătură britanică inculcată prin îndelungă educație, condiționată, desigur, de un temperament flegmatic, ca și de cunoscuta insulară distanțare. Dincolo de acestea, transpare pe alocuri, în mod paradoxal, și sugestia unor prejudecăți : este vorba de o anume idee cu privire la calitățile rasei nordice. Ne amintim cum, puțin mai tîrziu, Jack London — în pofida unei viziuni sociale și politice altminteri generoase—avea să întrețină convingeri asemănătoare : reporter pe frontul războiului ruso-japonez, el nu a putut fi zdruncinat în credința sa despre superioritatea rasială a « albilor » decît prin spectacolul usturătoarei înfrîngeri suferite de armatele țarului în confruntarea lor cu « galbenii ». Gînduri similare colorează, pe alocuri, și părerile autorului nostru pe care, tocmai de aceea, le luăm, aici cu necesarul grăunte de sare al înțelepciunii : « istoria Rusiei, ca și istoria Angliei și a multor altor țări, dovedește importanța rasei de oameni ai Nordului care poate fi numită « principiul viril » al Europei », afirmă el de pildă, într-un loc, cu eronată siguranță [1]. Trecînd de asemenea motivație lăuntrică ca peste o paranteză, ceea ce — independent de ea — rămîne interesant este, firește, atitudinea istoricului, relatînd faptele deschis, punîndu-le pe același cîntar, fără a crea în vreun fel sentimentul că am avea de a face cu glossa părtinitoare a unui aliat al inamicului nostru de la 1877 : deși ofițer englez, căpitanul Hozier — care știe să citeze la un moment dat dintr-un sonet pacifist al lui Milton [2] — prezintă într-adevăr și judecă lucrurile cu o lăudabilă detașare, și chiar atunci cînd informația sa (datorită unor explicabile limite) este lacunară sau controversabilă, de pildă atunci cînd descrie, fără să-i cunoască toate amănuntele, senzaționalul episod al torpilării cuirasatului *Hefsi-Rahman* în Canalul Măcin, în noaptea de 13 mai 1877 stil nou, îl înțelegem și apreciem strădania lui de a relata, despre fapte, adevărul. Momentul este calificat drept « excepțional », « una din cele mai îndrăznețe fapte de arme pomenite în analele istoriei militare » [3]. Maiorul Murgescu este desigur pomenit (pentru decorația cu care a fost distins de țar, în recunoașterea meritelor sale în acțiunea scufundării monitorului turc), dar detaliile tehnice, rolul exact jucat de șalupa română *Rîndunica*, înveder at, nu se aflaseră la îndemîna istoricului, care descrie lupta curînd după data consumării acesteia (episodul face parte din volumul I al lucrării), cu ochiul uluit al celui privind înfruntarea de pe țărmul opus, și ignorînd în consecință dedesubturile tactice și strategice ale incredibilei și fulgerătoarei izbînzi ce pusese în inferioritate flotila turcă, comandată — curiozitate și ironie a soartei—de un amiral englez : Augustus-Charles Hobart (Hobart Pașa).

Scrupulul căpitanului Hozier față de veracitatea descrierilor nu este, poate, nicăieri mai frapant dovedit decît în unele chestiuni dureros controversate, de pildă aceea a atrocităților săvîrșite de turci și a replicilor localnice cu prilejul înaintării și retragerii trupelor generalului Gurko de la sud de lanțul munților Balcani. Deplîngînd masacrele, Hozier scrie : « Din natura acestor evenimente, este dificil a prezenta cititorului o descriere adecvată a scenelor înfricoșătoare care au avut loc ; întrucît ținem în mod expres ca relatarea noastră să fie nu numai veridică ci și absolut imparțială, vom elimina pe cît posibil orice știri din auzite, limitîndu-ne în cvasi-exclusivitate la lucrurile în legătură cu care există atestări ale unor martori

---

[1] Op. cit. p. 67.
[2] "For what can war but needless wars still breed?" Op. cit. p. 617
[3] Op. cit. p. 392—393

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

europeni imparțiali și responsabili, precum și la faptele cuprinse în documentele oficiale »[1].

Această tonalitate, de respect al adevărului, caracterizează și pasajele — nu puține — înfățișînd, în contextul mai larg al evenimentelor europene, locul României și rolul jucat de tînăra sa armată în războiul de la 1877. Tradițiile istorice ale poporului român, trecute succint în revistă, sînt elemente tratate de H.M. Hozier cu atenție și considerație. Poziția delicată a autorităților și situația dramatică a țării în ajunul începerii ostilităților, nu scapă istoricului care, cu spirit de dreptate și francheță, dă o replică binevenită acelor voci din Anglia și, în general, din apusul Europei, care găsiseră de cuviință să critice declarația noastră de independență și efectele ce au decurs din ea pe cîmpul de luptă: « Atitudinea tînărului popor român a fost criticată cu oarecare asprime în presa europeană — scrie căpitanul Hozier — ; în această privință, vom spune că este ușor pentru cel care se bucură de libertate să dea sfaturi de răbdare celui ce nu se bucură de ea ; și că este greu să arunci blamul asupra unei națiuni pentru faptul de a se folosi de ocazia prielnică spre a-și redobîndi libertatea sau pentru a încerca să arate lumii că este vrednică de ea, dînd dovada bărbăției sale prin șingele vărsat de fiii ei pe cîmpul de luptă »[2].

Prezentată cititorului englez în lumina antecedentelor istorice ale trecutului ei îndepărtat, România este — pentru căpitanul Hozier — « o stranie și într-adevăr minunată mărturie a influenței durabile exercitate de marele imperiu al Romei care, la atîtea secole după căderea sa, continuă să dea numele său unei importante părți a locuitorilor Balcanilor care-și zic *Romani* și vorbesc de fapt o limbă apropiată de cea a vechilor romani ca niciuna alta pe pămînt »[3]. Marile personalități ale istoriei naționale, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, dar în spec al Mihai Viteazul, sînt în continuare, înfățișați de istoricul englez cu multă simpatie, în culori din cele mai vii. Dimitrie Cantemir, pomenit fugitiv, pare să fi furnizat autorului doar scheletul informației sale despre istoria și evoluția timpurie a imperiului otoman (redusă de altfel, prin comprimare, la primele patruzeci și două de pagini), și, oricum, un model plauzibil pentru subtitlul cărții : « including an account of the rise and decline of the Ottoman power ».

Un amănunt relevant care prezintă credem interes aparte este și reflectarea incidentală a ideii că «vasalitatea» României față de Sublima Poartă nu era, de fapt, decît o dependență nominală, expresie a unor vechi abuzuri săvîrșite de Turcia la vremea ascensiunii ei, « din fericire încheiate ». Vorbind de pildă despre situația Țărilor Române la momentul 1856, Hozier scrie următoarele: « Războiul din Crimeea a avut, în chip firesc, un efect considerabil de ameliorare asupra stării Principatelor Dunărene. Într-una din cunoscutele sale conversații cu Sir Hamilton Seymour, dinainte de război, împăratul Nicolae al Rusiei definea poziția lor ca aceea a unui *stat independent* (s.n.), sub protecția sa »[4].

Dar, de bună seamă, nu încadrarea istorică și politică a țării noastre constituie partea cea mai importantă a paginilor dedicate de H.M. Hozier României, ci acelea care vorbesc despre războiul propriu-zis, subiectul concret al voluminoasei cărți. Începînd cu pitoreasca evocare a atmosferei Bucureștilor în clipa de mare entuziasm și avînt a proclamării neatîrnării, cînd frivolitatea capitalei, cu frumoasele ei doamne,

---

[1] Op. cit. p. 517—518
[2] Op. cit. p. 336
[3] Op.. cit., p. 51
[4] Op. cit., p. 232

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

chipeşii ei ofiţeri şi înalta ei societate, se preface brusc, sub presiunea evenimentelor, ca oraşul să devină teatrul de desfăşurare al unor întîmplări de cea mai mare gravitate, şi pînă la intrarea propriu zisă în război — cu momentele de sobră concentrare colectivă a maselor celor mai largi ale poporului, determinat în unanimitate să sprijine, fără preget, efortul de înzestrare a oştirii, prin donaţii şi rechiziţii de o amploare incredibilă —, naraţiunea autorului englez cuprinde, în compasul ei, toate marile etape ale luptei (ca şi multe din momentele ei episodice), un accent deosebit căzînd, aşa cum reieşea încă din aluziile depistate la Joyce, pe asediul şi cucerirea Plevnei. Firește, *The Russo-Turkish War* nu se ocupă numai de România ; funcţia armatei române este urmărită, cu un ochi de specialist, pe fundalul mare al ostilităţilor în curs de desfăşurare pe un front imens, din care Hozier nu pierde din vedere nici flancul asiatic, cu asediul cetăţii Kars din Armenia, nici latura diplomatică a războiului de cancelarie, dus în mod consecvent în tot timpul acesta, prin dezbateri, note şi depeşe schimbate între marile curţi europene ale epocii. Din această perspectivă, pasajele privind România au ponderea lor proprie în economia lucrării, ca parte din reflectarea unui întreg concert de interese şi conflicte.

Avem într-adevăr de-a face cu o carte europeană ambiţionînd să descrie prompt, în mod imparţial şi obiectiv, pentru folosul imediat al cititorului englez, o scenă extrem de vastă, pe care intră, succesiv sau simultan, în acţiune, numeroşi pioni. Considerat din exterior de către un ochi străin dar lucid, proiectat în chip relevant pe decorul politicii mondiale, rolul României, aşa cum se desprinde din filele cărţii lui Hozier, este obiectiv şi clar: păstrînd proporţiile, el este rolul recunoscut al unei entităţi naţionale demne şi curajoase, moralmente şi politiceşte de sine stătătoare, dovedind înaintea lumii — prin puterea braţului său — că este vrednică de numele cu care se legitimează înaintea istoriei. Dacă este permis să vorbim de restituire în cazul cărţii lui Hozier — prima monografie, după cunoştinţa noastră, despre războiul de la 1877 — rămasă necunoscută nouă vreme de aproape un secol (întîiul volum al operei apare înaintea monografiei lui Alessi şi Popp, Graz, Austria, 1878), punerea ei astăzi în lumină nu face decît să coroboreze cu impresii noi — detaşate şi obiective — un adevăr mai vechi, de care Europa sinceră şi clar-

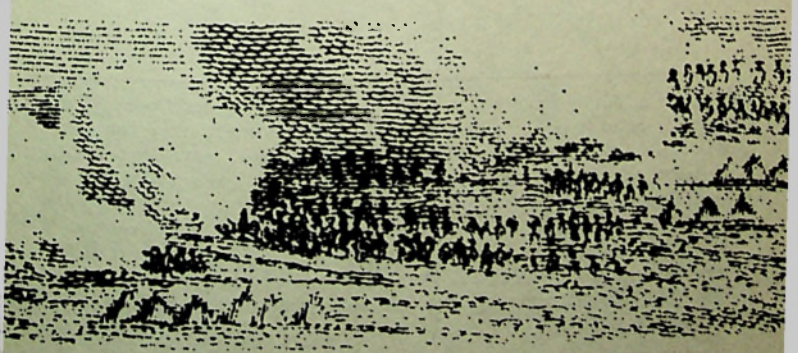

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

văzătoare de acum o sută de ani începea să fie conştientă: locul demnităţii noastre sub soare poartă semnul de noblețe al sîngelui, al unei bărbăţii şi cuviințe politice superioare. Pînă la pronunţarea finală a istoricilor, mărturie stă spicuirea acestor pagini, înfăţişate cititorului nostru în premieră, ca o piesă izvorîtă din imediateţea marelui eveniment. Pana autorului descoperit la noi într-un tîrziu, prin intermediul odiseei joyceene, zugrăveşte faptele noastre de arme de acum un veac în cerneluri ferme şi durabile. Evocată fără întîrziere şi fără părtinire, iată oferită — încă de atunci — Europei, o frîntură grăitoare din istoria noastră vie.

ANDREI BREZIANU

Aducem călduroase mulţumiri, şi pe această cale doamnei Doreen Berry, director adjunct la The Great Britain / East Europe Centre, Londra, şi domnului P. J. Fairs, custode la The British Library, mai înainte British Museum, pentru preţioasele informaţii comunicate, precum şi pentru asistenţa continuă şi neprecupeţită fără de care, printre altele, grupajul *James Joyce şi Plevna* n-ar fi putut beneficia de ilustraţii. Deasemenea, Bibliotecii Centrale de Stat din Bucureşti pentru promptitudinea şi înţelegerea cu care a acţionat în vederea obţinerii — prin împrumut internaţional — a rarităţii bibliografice *The Russo-Turkish War* de Cpt. H. M. Hozier, Londra, 1877—79.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

THE

RUSSO-TURKISH WAR:

INCLUDING AN ACCOUNT OF THE

RISE AND DECLINE OF THE OTTOMAN POWER,

AND THE

History of the Eastern Question.

EDITED BY

CAPTAIN H. M. HOZIER, F.C.S., F.G.S.,

AUTHOR OF "THE SEVEN WEEKS' WAR," "THE BRITISH EXPEDITION TO ABYSSINIA," "THE INVASIONS OF ENGLAND," ETC., ETC.

LONDON:

WILLIAM MACKENZIE, 69 LUDGATE HILL, E.C.

EDINBURGH, GLASGOW, DUBLIN.

cms. 1 2 3 4 5

9135 pp 19

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

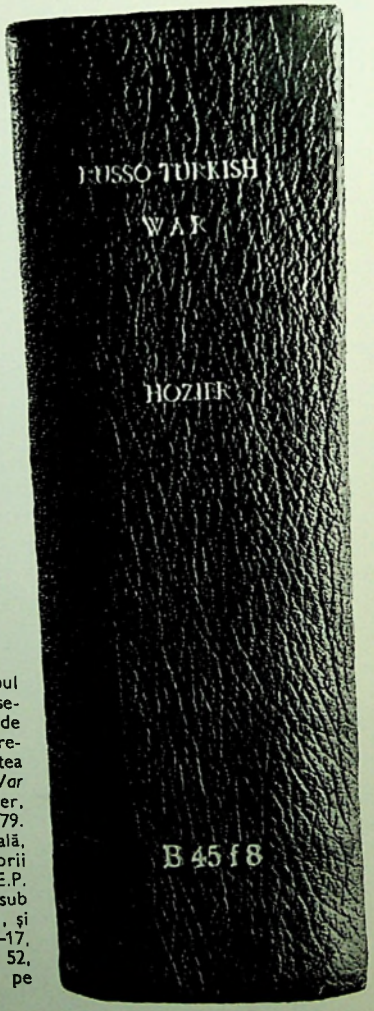

Prezentate cu scrupul integral, în frumusețea aspră a paginii de xerox, iată cîteva reproduceri din cartea *The Russo-Turkish War* de Cpt. H.M. Hozier, Londra, 1877 — 79. Ilustrația originală, semnată de gravorii J. Ramage și E.P. Brandard, apare, sub formă de detalii, și la paginile 5, 16—17, 23, 44—45, 46, 52, 81, 102—103, și pe copertă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PLEVNA.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CHAPTER X.

The Danubian Principalities—Moldavia and Wallachia—The ancient Dacia—Dimensions and Boundaries—Dominion of the Getæ—Conquests of Trajan and Domitian—Roman Colonists—Derivation of Wallach and Roumani—The Goths—Huns—Gepidæ—Conversion to Christianity—Formation of the Principalities—Wars against the Moslems—National Heroes—Voïvodes elected—Alliance with Hungary—Battle of Varna—Arrest of Hunniades—His revenge—Treaty with Sultan Mahomet II.—Encroachments of the Turks—Fortresses on the left of the Danube—Michael the Brave—League with Moldavia and Transylvania—War with Mahomet III.—Alliance with Austria in Transylvania—Assassination of Michael—Subjection of Wallachia to the Turks—Voluntary submission of Moldavia to Solyman I. —Voïvodes Stephen and Bogdan—Usurpation of Sigismund—Polish invasion—Government by native Princes who paid tribute—Phanariote Hospodars—Bucharest a century ago and now—Irruption of Phanariote Greeks—Insurrection of Roumanians—Nicolas Mavrocordatos—Severe reprisals—Alexander Hypsilantes—Theodore Vladimiresco—Gregory Ghika in Wallachia—John Stourdza in Moldavia—Dissolution of the Greek Monasteries—Russian occupation of the Principalities, 1829—Terms in the Treaty of Adrianople —General Kisseleff—Russian withdrawal, 1834—Michael Stourdza and Alexander Ghika Hospodars—Ghika deposed and George Bibesco elected—Popular dread of Russia—Revolution of 1848—Demonstration at Jassy—Stourdza temporizes—Calls in Russian troops—The Wallachs appeal to Turkey—Revolution at Bucharest—Abdication of Bibesco—Republican Government—Triumvirs—Advance of troops from Russia and Turkey—Fuad Effendi restores the old Government—Convention of Balta-Liman—Reform Commissions—Joint occupation of the Provinces—New Hospodars, Gregory Ghika and Prince Stirbey—Difficulties of their position—Stirbey retires when the Russians cross the Pruth, 1853—His return—Useful administration—Resignation—Alexander Ghika made Kaimakan of Wallachia—Agitation for the Union of the two Principalities—Gregory Ghika at Jassy—Appointed Hospodar of Moldavia—His administration during and after the occupation—Opposed to Russian domination—Retires to Vienna in 1853—Austrian occupation—Ghika commits suicide—Theodore Balsh and Nicolas Vogorides—Effect of the Crimean War on the Principalities—Conversation of Czar Nicholas—Treaty of Paris—Part of Bessarabia added to Moldavia—Russian protectorate abolished—Commission appointed—Divan *ad hoc*—Count Valewski's proposal for Union—Election of Divans—Enthusiastic support of Union policy —Five Points—Opposition of Turkey and Austria—Paris Conference, 1857–58—Lukewarmness of English Government—Union not sanctioned by the Powers—Colonel Couza elected Hospodar by both the Assemblies at Jassy and at Bucharest—Couza acknowledged as Prince Alexander John—His history—Amalgamation of the two separate Cabinets and of the two Chambers—Political conflicts—Assassination of M. Catardji—Resumption of monastic lands—Universal suffrage—Rural law of allotments—Opposition aroused—Abolition of the *corvée*—Class enmities—Revolution of February, 1866—Dethronement of Prince Couza—Various attempts on his life—Hospodariat offered to the Count of Flanders and refused—Accepted by Prince Charles of Hohenzollern-Sigmaringen—His journey to Constantinople—Complaints of the Jews—Prince Charles' warlike tastes—His disappointment at the failure of the Conference—Small grievances of Roumania against Turkey—Difficulty of the position—Present constitution of Roumania—Administration—Religion—Revenue—Expenditure—Public debt—Various loans—Population and area—Diminishing ratio of increase—Commercial intercourse with Great Britain—Exports—Railways.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HENRY MONTAGUE HOZIER

INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

[p. 330] Declarația de război însemnă, pentru români, începutul desfășurărilor grave <...> Țara se afla prinsă între două focuri. Pe de o parte un vecin de proporții colosale, hotărît să lupte, cerea în mod peremptoriu trecere pentru armatele sale, iar în fața acestei poziții, argumentele erau inutile iar rezistența imposibilă. Pe de altă parte, România era supusă unor injoncțiuni venind din partea puterii sale suzerane care-i cerea să ia măsuri energice spre a rezista, în colaborare, unei asemenea treceri. Acceptînd solicitarea celui dintîi, România, în mod inevitabil, trecea drept trădătoare în ochii puterii suzerane: cedînd acesteia din urmă, țara ar fi fost prefăcută în cîmp de luptă pentru cele două armate, la aceasta adăugîndu-se perspectiva ca România să fie considerată de imperiul țarist drept putere inamică, hărăzită cuceririi și, în cele din urmă, anexată. Această dureroasă situație nu este desigur, de invidiat. Austria, singura putere în măsură să dea aici o soluție eficace, — declarînd că se opune intrării celor două puteri combatante pe teritoriul României — nu dădu nici un semn. Și celelalte state semnatare ale tratatului în virtutea căruia România se bucura de un statut de existență semi-independent, manifestară o egală indiferență. Ar fi de aceea de prisos să se caute pricină acestui mic stat pentru faptul de a se fi conformat unor necesități evidente. România s-a înțeles așadar cu Rusia în cele mai bune condiții posibile, acceptînd trecerea trupelor țarului prin teritoriul său, ba mai mult, îndeplinind aceste cerințe din timp, de așa manieră încît să permită rușilor pătrunderea rapidă în țară la declararea ostilităților și să preîntîmpine în acest fel intrarea armatelor turcești la nord de Dunăre.

[p. 336] . . . Recucerindu-și, potrivit propriului său punct de vedere, întreaga libertate de acțiune, România nu era așadar dispusă să zăbovească mult în așteptarea exercitării drepturilor sale. După cum am mai remarcat, în toți anii precedenți, poporul român se folosise de fiecare prilej pentru a-și arăta nemulțumirea față de legătura care, potrivit tratatului de la Paris, continua să îl țină dependent de Sublima Poartă. Acum, armata unei mari puteri — devenită inamic deschis al suzeranului României — se afla în țară. În chip firesc, orice act potrivnic, de natură să lovească în puterea suzerană, era privit cu ochi favorabili de către Rusia. Principatul României mersese atît de departe, încît, de acum înainte, putea trece fățiș la urmărirea propriilor sale interese, încălcînd orice pretenții ale Porții. Într-adevăr, a menține o legătură de vasalitate cu o putere suzerană și a trece, în același timp, cu resursele țării și autoritatea statului, de partea inamicului aceleiași puteri suzerane, pretin-

---

* Fragmente din cartea *The Russo-Turkish War: including an account of the rise and decline of the Ottoman prower, and the History of the Eastern Question*, William Mackenzie, London, 1877—1879. Subtitlurile aparțin redacției; unele neconcordanțe răzleț față de cronica participării României la război, n-au fost îndreptate, textul păstrîndu-și astfel caracterul original intact.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

zînd totodată la condiția neutralității față de o armată aflată în țară, punîndu-i la dispoziție căile ferate și rețeaua telegrafică, căzînd totodată de acord cu ea în privința cooperării cu miliția teritorială, constituia — pentru Europa — o politică de neînțeles, atîta timp cît s-ar fi lăsat așteptat și ultimul pas. Momentul părea din toate punctele de vedere propice, și, la 21 mai [1], Parlamentul României săvîrși actul de încununare a tuturor măsurilor și desfășurărilor către care tinsese în ultimii douăzeci de ani țara. În aceeași zi, Camera Deputaților luă act de «starea de război între România și Turcia» și declară «legătura dintre cele două țări dizolvată»; Senatul, la rîndul său, vota următoarea rezoluție: «luînd cunoștință cu satisfacție de explicațiile guvernului, Corpul legislativ decide că între Turcia și România există starea de război și că ruptura tuturor relațiilor prietenești între noi și Poartă, ca și absoluta independență a României, și-au primit astfel consacrarea oficială, întemeiată pe justiția puterilor garante» . . .

[p. 606] . . . Atitudinea tînărului popor român a fost criticată cu oarecare severitate în presa europeană. În această privință vom spune că este ușor pentru cel ce se bucură de libertate să dea sfaturi de răbdare celui care nu se bucură de ea; și este greu să arunci blamul asupra unei națiuni pentru faptul că se folosește de ocazia prilenică spre a-și redobîndi libertatea sau pentru a încerca să arate lumii că este vrednică de ea, dînd dovada bărbăției sale, prin sîngele vărsat de fii ei pe cîmpul de luptă.

Unanimitatea națiunii

. . . Armata de operațiuni fusese împărțită în două corpuri, fiecare compus din două divizii cu un total de patruzeci de mii de oameni, la care se adăuga miliția teritorială, de douăzeci de mii de oameni, aceasta din urmă, concentrată în interior pentru protejarea teritoriului; pretutindeni, de-a lungul și de-a latul României, se formară, spontan, comitete pentru achiziționarea de arme și de echipament militar necesar oștirii. Nimeni nu a pregetat să-și dea contribuția, cu tot devotamentul, nimeni n-a murmurat împotriva rechizițiilor extraordinare care se făceau; Ministerul de război ceruse într-adevăr fiecărui județ să furnizeze o sută cincizeci de atelaje, cu cîte trei cai fiecare. Teritoriul României cuprinzînd treizeci și două de județe, rechiziția ar fi trebuit să furnizeze un total de 4800 de căruțe, și 14.400 de cai, o cifră enormă, pe care cei care cunosc țara o socoteau imposibilă. Cu toate acestea întreaga cantitate a fost adunată și predată la timp util.

Trecerea Dunării

[p. 570] . . . Înfrîngerea suferită în 20 iulie a scos în evidență, în ochii tuturora, cît de periculoasă devenise poziția armatelor rusești. Osman Paşa putea, din acel moment, fie să iasă direct spre Șistov, fie să coboare de-a lungul Vidului, și recucerind Nicopole, să provoace o situație în mai multe privințe periculoasă pentru căile de comunicație ale Marelui Duce Nicolae. Pentru a contracara aceste mișcări, generalul Krudener nu mai avea la dispoziție decît o brigadă intactă și alta, pe jumătate distrusă. Consecințele decurgînd din această situație primejdioasă erau importante pentru ruși, atît din punct de vedere politic cît și militar.

<. . .> Ofițerii români își manifestaseră cu înflăcărare dorința de a intra în luptă, iar generalul Manu, comandantul diviziei a IV-a staționată la Islaz, ordonase din vreme executarea tuturor preparativelor necesare. Trupele române dispuneau de

[1] Istoricul englez dă toate datele în stil nou, potrivit calendarului gregorian.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

o ambarcațiune cu abur putînd transporta două sute de oameni odată. Generalul dădu ordin să fie pregătite cîteva pontoane care fuseseră utilizate în timpul traversării de la Șistov, precum și un număr de șalupe. La trei dimineața, în zorii zilei de 26 iulie, regimentul 5 de infanterie, dislocat la Izlaz, primi ordinul de a trece fluviul. Ofițerii erau într-o stare de entuziasm indescriptibil și, cu săbiile scoase din teacă, făceau semne de bucurie. Soldații, în ceea ce îi privește, erau mult mai calmi. Pe mal, fanfara însoți trecerea cu cîntece și marșuri iar apoi traversă ultima. Generalul Manu și comandantul diviziei se îmbarcară pe micul vapor care dirija trecerea șalupelor.

În clipa cînd a pus piciorul pe solul bulgar, comandantul regimentului, colonelul Șatrovan scoase un strigăt puternic, reluat apoi în urale de toți ofițerii și de întreaga trupă. Un detașament rusesc compus din două companii îi aștepta, adunat sub arme. Era ultimul efectiv al garnizoanei rusești, restul oamenilor aflîndu-se în marș către Plevna. Soldații celor două națiuni își dădură onorul de rigoare ; de ambele părți fură coborîte steagurile. Generalul Manu și colonelul care comanda trupele ruse își strînseră cordial mîinile. Apoi, drapelul rusesc care flutura pe malul fluviului fu coborît, iar în locul lui se înălță tricolorul românesc. Micul detașament rusesc porni neîntîrziat spre Plevna.

p. 607] Ordinul stabilea ca un efectiv de 30.000 de oameni rămași pe malul românesc să se pregătească neîntîrziat pentru trecerea Dunării. Punctul ales era Corabia, localitate situată la aproximativ 12 mile în amonte de Nicopole. La 24 august 1877, prima brigadă a celei de a treia divizii, sub comanda generalului Anghelescu, se îmbarcă pe pontoane și trecu fluviul.

Deși turcii nu se arătaseră prin împrejurimi, au fost luate pe loc măsuri defensive. După stabilirea avanposturilor, pe la miezul nopții, vreo 60 de başibuzuci au putut fi reperați prin vecinătate, la lumina lunii. Căpitanul Rudeanu, aflat în inspecție în avanposturi, dădu atunci semnalul. Urmat de 21 de cavaleri, el se aruncă asupra inamicului. Avu loc o luptă, iar calul căpitanului căzînd rănit, ofițerul român sări pe calul başibuzucului, răpus de el cu revolverul, și luptă așa mai departe. Curînd, turcii se retraseră în dezordine. În această primă luptă românii avură șase morți și opt răniți, iar başibuzucii 21 răniți și 17 morți.

La 25 august trupele române de geniu începură construcția unui pod la Măgura. Două bancuri de nisip situate între Silistoara și Corabia fură folosite ca punct de sprijin. Lucrările n-au fost stingherite de inamic, căci Osman Paşa, în marșul său de la Vidin spre Plevna, luase cu sine efectivul garnizoanelor dislocate la Arcer Palanca, Lom Palanca, Cibar Palanca și Rahova. Pe Dunăre, nu rămăseseră decît pichete răzlețe de frontieră. Podul a fost terminat în noaptea de 27 ; prințul Carol, urmat cu solemnitate de statul său major, sosi la fața locului în dimineața zilei de 28 august, spre a dirija operația . . .

[p. 608] În cîteva cuvinte pronunțate înaintea ostașilor, care îl ascultau cu o atenție aproape religioasă, el le reaminti faptele de glorie ale strămoșilor lor. Singurul fel cu putință de a se deosebi de ei — spuse el — era de a-i depăși în vitejie. Acum că independența poporului român fusese solemn proclamată, era necesar ca oștirea, prin eroismul ei pe cîmpul de luptă, să dovedească că țara era cu adevărat vrednică de această cucerire <. . .> Un strigăt formidabil « Trăiască România » [1], « Trăiască România ! », izbucni drept răspuns la aceste cuvinte, apoi armata română se puse imediat în marș, pătrunzînd în teritoriul inamic. Pînă la 30 august, întreaga armată trecuse Dunărea, cele patru divizii românești alăturîndu-se cu promptitudine trupelor rusești, spre a le sprijini în operațiunile în curs de desfășurare împotriva Plevnei.

[1] În românește în original.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Contactul direct între cele două armate avu drept urmare risipirea multora dintre prejudecăţile pînă atunci curente. Un motiv de surpriză pentru ofiţerii ruşi — obişnuiţi să primească din partea soldaţilor semnele unui comportament marcat de servilitatea unor vremuri apuse — a fost nobila demnitate a ţinutei şi raporturilor între superiori şi inferiori, în armata română. Comandanţii se adresau soldatului din trupă cu cuvîntul «frate», îi spuneau «domnule», trupa, de partea ei, nu avea motive să tremure în faţa comandanţilor, şi toate aceastea fără ca să lipsească respectul cuvenit. Ascultarea soldatului român s-a dovedit într-adevăr cu totul exemplară şi toată lumea a fost nevoită să recunoască că spiritul de disciplină din sînul acestei armate era la nivelul celei mai bune discipline cunoscute în Europa. Mai tîrziu, văzînd felul cum aceşti soldaţi — care nu trecuseră pînă atunci prin botezul focului —, ţîşniră la asalt împotriva Plevnei, ruşii aveau să mărturisească, şi pe drept cuvînt, că subapreciaseră mult curajul şi aportul lor de nădejde.

Mai rămînea chestiunea delicată a poziţiei pe care prinţul Carol urma să o ocupe în comandamentul armatelor, acum unite. Am arătat cum se căzuse de acord ca, reţinîndu-şi organizarea şi proprii săi ofiţeri, armata română să-şi combine mişcările cu acelea ale ruşilor. O atare cooperare, în teorie destul de simplă, prezenta serioase dificultăţi pe plan practic. Pe de o parte, era greu de acceptat ca Domnitorul României, prinţ suveran, să ocupe o poziţie subordonată; pe de altă parte nu era uşor pentru ofiţerii ruşi să fie puşi sub comanda unor străini faţă de care, din punct de vedere militar, ar fi putut avea păreri defavorabile.

Într-un mare consiliu de război ţinut la 29 august, la Gorni Studen, aceste dificultăţi fură totuşi rezolvate în condiţii mulţumitoare. S-a hotărît ca în postul de comandant suprem al armatei de vest să fie numit prinţul Carol al României, cu condiţia ca el să accepte un general rus ca şef de stat major. În acest fel, ambele părţi au primit satisfacţie. Românii au putut fi mîndri că Domnitorul lor este comandantul armatei, ruşii putîndu-se consola cu gîndul că propriul lor şef de stat major, subordonat prinţului, avea să exercite comanda efectivă. Scurt timp, s-au mai auzit unele murmure împotriva numirii prinţului Carol, dar curajul armatei române şi atitudinea ţarului însuşi, le-au risipit.

Reduta Griviţa, alias „Kerim Tabia"

[p. 668] Reduta Griviţa, numită de turci «Kerim Tabia», era considerată de ruşi drept cea mai puternică dintre întăriturile lui Osman Paşa. Această părere se datora, totuşi, mai ales îngrozitoarele pierderi suferite de ei în efortul de a o lua prin asalt, la 30 iulie. Nu cunoşteau exact cum stăteau lucrurile cu celelalte patrusprezece redute, căci dacă le-ar fi cunoscut, ar fi ştiut că, departe de a fi «cheia Plevnei», ea nu reprezenta decît cea mai avansată dar, totodată, şi cea mai puţin înaltă «tabia» de la nord de Plevna.

Cu ce forţe aveau asediatorii să încerce cucerirea imensei întăriturí? <. . .> Trei divizii româneşti, a 2-a, a 3-a, şi a 4-a, alcătuiau capătul nordic al liniei de front; cu cîte 10.000 de oameni fiecare, totalul se ridica aici la peste 30.000; la est şi sud-est se afla corpul 9 al generalului Krudener compus din diviziile 5 şi 31, totalizînd, împreună cu întăriturile primite spre a le suplini pierderile, 18.000 de oameni. Românii şi forţele lui Krudener formau latura dreaptă. Stînga, sau mai exact, centrul, era alcătuit din corpul al 4-lea al generalului Krilov, cu diviziile a 16-a şi a 30-a, în total 20.000 oameni; divizia a 2-a, sub comanda prinţului general Imeretinsky, cu 12.000 oameni, şi brigada a 4-a de vînători, sub conducerea generalului

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Dobrovolsky, a 3 000 de oameni, alcătuiau extrema stîngă. Cu totul, infanteria aliată număra 80.000 de oameni. Cavaleria era împărţită în felul următor: divizia a 4-a, 2 000 de oameni; divizia a 9-a, 2 000; o brigadă a diviziei 11 cavalerie, 1 000; o brigadă de cazaci circasieni, 1000; un escadron din escorta imperială, 200; divizia 1-a de cavalerie română, 2 000; totalul cavaleriei se ridica aşadar la 8 000 de oameni. Artileria rusă cuprindea în jur de 300 tunuri, la care se adăugau douăzeci de piese de artilerie grea, mai întîi destinate asediului cetăţii Rusciuc, dar trimise la Plevna la sfîrşitul lunii august; artileria română număra 106 guri de tun.

Evident, forţele armatelor ruso-române erau îndestulătoare, spre a constitui garanţia că importante şi hotărîtoare rezultate puteau fi aşteptate. Cu o desfăşurare mult mai puţin formidabilă fusese cîştigată bătălia de la Waterloo, şi numeroase alte lupte de care au atîrnat destinele unor naţiuni; sarcina cu care era confruntată această impunătoare forţă de asalt era de a cuceri un punct care, cu numai cîteva luni în urmă, nu fusese decît un simplu oraş de provincie expus, fără nici un tun şi fără picior de soldat. Firește, cu totul alta devenise, între timp situaţia, căci geniul militar al generalului Osman Paşa dăduse acestui loc puterea de rezistenţă a Sevastopolului: Plevna putea acum ţine în respect zeci de mii de atacanţi, cu aceeaşi eficacitate cu care, în războiul franco-prusac din 1870—71, rezistaseră oraşele Metz şi Paris. Armatele ţarului avură, de altfel, prilejul să se convingă pe deplin de acest adevăr. După dezastrul din 30 iulie, fortificaţiile care fuseseră martore la primele înfrîngeri ale ruşilor, se înmulţiră, înteţindu-se pe fiecare palmă a locului de apărat; era limpede pentru ruşi că Osman Paşa primise, în tot acest timp, întăriturile pe la vest şi sud-vest; apreciind forţele turceşti la 70.000—80.000 de oameni — deşi, de fapt, nu depăşeau 50.000—, o forţă de 90.000 de oameni era însă, în mod evident, neadecvată pentru a lua prin asalt asemenea poziţii. O forţă de apărare bine instalată în tranşee şi protejată de redute formidabile, poate, într-adevăr, revărsa oricînd, asupra oricăror coloane pornite s-o atace, un foc fără greş şi oprire, atît de necruţător încît, practic, să le anihileze, fără a avea de suferit în ceea ce o priveşte, vreun inconvenient serios.

< . . . > Nu altul avea să fie spectacolul dramatic asupra căruia erau aţintiţi ochii Europei; aceasta, în succesiune, avea să fie seria scenelor de luptă — extraordinare, mereu schimbătoare — pe care, timp de opt zile, depeşele le-au adus la cunoştinţa întregii lumi şi pe care vom încerca aici să le descriem.

p. 670] . . . Primele măsuri înaintea bombardamentului preliminar fură executate în după amiaza zilei de 6 septembrie, cînd întreaga armată ruso-română se desfăşură într-o mişcare concentrică asupra întăriturilor turceşti. Diviziile româneşti, a 3-a şi a 4-a, se apropiară dinspre Verbiţa către Griviţa; al 9-lea corp de armată părăsi Karajoc-Bugarski şi luă poziţia la sud de acel sat; al patrulea corp de armată avansă de la Poradim şi Pelisat spre Radisovo; iar diviziile lui Imeretinsky şi Skobelev, aflate la Bogot, făcură o mişcare de înaintare spre Plevna de-a lungul drumului dinspre Lovaţ.

La 8 seara, trupe de întărire ocupară locurile dinainte hotărîte pentru instalarea bateriilor ce aveau să declanşeze focul de artilerie împotriva redutelor turceşti. În clipa cînd s-a dat comanda, cîteva mii de soldaţi înarmaţi cu cazmale şi tîrnăcoape începură, ca un singur om, să sape cu toată energia, în timp ce mai multe linii de trăgători, desfăşurate înaintea lor, se pregăteau să-i acopere împotriva unei eventuale tentative de asalt din partea inamicului.

p. 671] Krudener ordonă bateriei de cîmp, mascată pe culmea dealului împădurit de la est de satul Griviţa, să deschidă focul; la opt şi jumătate într-a acţiune şi a doua baterie; iar după încă o jumătate de oră, românii, cu artileria lor bine echipată, ocupară o culme deasupra Griviţei, către Verbiţa, de unde începură să desfăşoare o

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

activitate din cele mai vii, dirijîndu-şi focul asupra redutei mari de la Grivița şi a celorlalte două, mai mici, din apropierea ei. Tot pe la ora 8, satul Radisovo, care fusese evacuat de turci, fu ocupat de ruşi iar bateriile, împinse înainte de-a lungul liniei de creastă a colinei, fură aşezate faţă în faţă cu prima redută turcă şi cu fortul de la dreapta ei. După încă o jumătate de oră, şi o nouă mişcare de înaintare, cinci baterii, instalate pe înălţime, bombardau simultan toate redutele din frontul estic al Plevnei.

Asaltul

[p. 672] ... Artileria română, pe lîngă faptul că îşi dădea din plin contribuţia la bombardarea punctului Kerim Tabia, ţinea sub tir continuu mica fortificaţie ridicată înaintea redutei mari, la stînga drumului legînd Verbiţa de Plevna. Focul lor, bine dirijat, reduse la tăcere artileria inamică din mica fortificaţie. Spre seară, turcii fură văzuţi strecurîndu-se afară în grupuri mici, căutînd refugiu în linia de tranşee situată la vreo două sute de yarzi depărtare, înapoia ei. Un tir puternic cu şrapnele fu îndreptat împotriva lor, pricinuindu-le pierderi grele; colonelul Anghelescu dădu ordin regimentului 13 dorobanţi şi unui batalion din al 5-lea regiment de linie să ocupe poziţiile abandonate. Soldaţii români începură neîntîrziat lucrări de reparaţie la fortificaţii, pentru a le putea folosi împotriva inamicului. În timpul nopţii, turcii făcură o încercare de a scoate pe români din redută; dar aceşti viteji feciori de ţărani — care simţeau în nări mirosul prafului de puşcă pentru prima oară — rezistară cu bărbăţie şi, după o luptă în care pierdură 31 de oameni, respinseră pe inamic. Încleştarea a fost deosebit de dură şi ţarul a recunoscut purtarea vitejească a dorobanţilor, împărţind 40 de cruci Sfîntul Gheorghe, iar prinţul Carol al României decoră stindardul lor cu ordinul Steaua României.

[p. 679] ... Atacul împotriva redutei de la Grivița a fost, indiscutabil, o acţiune de mare strălucire, arătînd fără putinţă de tăgadă, că virtuţile soldatului român erau cel puţin egale cu ale celui rus. Bătălia a dovedit într-adevăr, odată pentru totdeauna, că soldatul român ştie să lupte cu o bărbăţie cu nimic mai prejos de vrednicia celor mai curajoşi ostaşi ai ţarului. Această parte a bătăliei a fost urmărită personal de generalul Krudener, comandantul corpului al 9-lea, forţele aliate fiind sub comanda generalului Schilder-Schuldner, cel care condusese asaltul aripei stîngi la luarea Nicopolei. Sub comanda sa se aflau a doua şi a patra divizie română, şi patru batalioane din regimentul Arhanghel, din a 5-a divizie rusească, totalul ridicîndu-se la 12.000 de oameni. Trupele erau împărţite în trei coloane de atac, prima sub comanda generalului Rodionov, constînd din divizia a 5-a rusă, divizia <sic> 16 dorobanţi, şi un batalion din divizia a 8-a română de linie. Celelalte două coloane erau alcătuite, în principal, din trupe româneşti, sub conducerea personală a generalului Cernat, ministrul român de război. A 4-a coloană de atac era compusă din trupe ale diviziei a 3-a română şi avea drept obiectiv să creeze o mişcare de diversiune spre Bucova Tabia. Aceasta se comportă cu bravură nedesmințită şi pierdu mulţi oameni. În ceaţa deasă care a stăruit în tot timpul zilei, una din coloanele româneşti, sub comanda generalului Gramont, se rătăci şi nu putu lua parte la acţiune; în acelaşi timp, datorită unei nefericite greşeli de dirijare, coloana generalului Rodionov sosi înaintea redutei cu o întîrziere de două ore şi jumătate faţă de timpul fixat; singură coloana numărul 3 fu în măsură să atace la trei după amiaza, potrivit ordinului de bătaie. Această coloană, care, datorită împrejurărilor, avea să poarte tot greul bătăliei, era alcătuită din două batalioane din divizia a 5-a rusă, batalionul al 3-lea de vînători români şi al 14-lea regiment de dorobanţi.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Batalioanele de linie coborîră cele dintîi de pe înălțime și începură apoi să urce povîrnișul din față, întîmpinate de un tir foarte des de artilerie venind din redută, avînd două treimi din lungime cu fața la atacanți. Desfășurați în trăgători, deschiseră focul întîi asupra unei redute mici sau, mai bine zis, al unui uvraj de întărire așezat la sud-est de marea fortificație, pe linia tranșeelor. Pentru a ușura luarea cu asalt a redutei, atacanții erau prevăzuți cu scări și gabioane; ei înaintară spre țintă cu calm și o bărbăție mai presus de orice laudă, protejați de un puternic tir declanșat de bateriile românești aflate pe creasta înălțimilor de la est, precum și de două baterii rusești din apropierea Griviței, sprijinite de două tunuri de asediu, în acțiune la centrul bateriei grele. Sprijiniți de o a doua linie desfășurată în coloane — alcătuită, în principal, din trupe românești — atacanții înaintară trăgînd focuri dese în tot timpul acțiunii. Ajungînd la prima fortificație exterioară, își plantară scările și, escaladînd întăritura, o cuceriră în cîteva minute. Ieșind însă de partea cealaltă pe teren deschis, se aflară brusc în cîmpul de bătaie al tunurilor și puștilor turcești care revărsau un foc necruțător din reduta mare precum și din reduta mică, situată în stînga ei, și, deasemenea, din tranșeele care se întindeau spre vest. Lucrurile luară o întorsătură și mai gravă în clipa cînd coloana de atac se găsi dintr-odată secerată diagonal de un foc ucigător venind dintr-o tranșee a cărei existență trecuse pînă în acel moment neobservată și din care, mai înainte de orice, devenea necesar să fie scoși turcii, astfel ca înaintarea în direcția redutei să poată fi reluată. Momentul a fost critic și nu este de mirare că rîndurile — luate prin surprindere în foc încrucișat — șovăiră. Latura rusească a coloanei fu cea dintîi care a dat înapoi; oamenii căzură secerați unul după altul și, în cîteva minute, începu retragerea către primul adăpost din apropiere. Pe dreapta, românii ținură piept un timp; dar ajutoarele întîrziau să-și facă apariția și, la rîndul lor, ei fură opriți din înaintare iar apoi respinși; dar, chiar în acel moment, sosi în ajutor un regiment de dorobanți. Alăturîndu-se trupelor ce începuseră să intre în oarecare dezordine, printr-un efort unit, ei redresară situația și cuceriră tranșeea, dar numai la capătul a patru asalturi crîncene.

Onoarea drapelului românesc

Încurajată de acest succes, coloana generalului Cernat își continuă înaintarea. Dar, spre marea lor uimire, ajungînd pe culmea dealului unde se așteptau să descopere reduta, constatară că erau încă despărțiți de ea printr-o vale largă de aproximativ 600 de yarzi! Nimic nu este mai înșelător decît un teren întretăiat de văi și vîlcele și nimic nu poate fi mai demoralizant, chiar pentru cele mai curajoase trupe, decît o asemenea dezagreabilă surpriză. Tranșeea fusese o împrejurare neprevăzută; dar, odată cucerită acea poziție, coloana română socotise că, în drumul spre redută nu avea să mai întîmpine obstacole; nici generalul Cernat, comandantul diviziei, nici statul major nu bănuiseră existența acestei văi fatale.

Românii, cu toate acestea, rămaseră neclintiți. Se dădu semnalul și oamenii se năpustiră înainte. Fură întîmpinați de un tir foarte violent, și, deși decimați, continuară să înainteze; terenul era alunecos sub picioarele soldaților, datorită ploii care-i udase, de altfel, pînă la os, și continua să cadă, așa că fură nevoiți să se folosească de baionete în avansul lor pe povîrnișul văii. Primii care căzură, încă din primele minute, fură ofițerii, deveniți ținta pușcașilor turci care îi recunoscuseră imediat după uniformă; dar, cu toate acestea, în foarte scurt timp, românii ajunseră la redută. Întîiul care atinse culmea parapetului a fost căpitanul de infanterie Valter Mărăcineanu care căzu ucis în clipa cînd se cățăra pe fascină, strigînd oamenilor săi: « Înainte ». În ciuda unor eforturi prodigioase, atacanții fură în cele din urmă siliți să bată în retragere. Coloana lui Gramont nu se zărea nicăieri;

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

o inexplicabilă întîrziere făcea ca trupele lui Rodionov să fie absente; iar această coloană eroică, rămasă singură să se bizuie pe puterile ei, era mult prea slabă. Retragerea s-a executat în condiții critice, două batalioane de Nizami ieșind din redută prin două părți și reușind să încercuiască aproape total un batalion de dorobanți. Drapelul acestui batalion fiind pe punctul de a fi capturat de inamic, soldații îl sfîșiară în bucăți și, astfel împărțit, bucată cu bucată, fu adus colonelului întreg, după terminarea luptei.

Din punctul său de observație, împăratul urmărea cu îngrijorare — în măsura în care condițiile atmosferice o permiteau — diferitele episoade ale acestei bătălii. Deprimat de insuccesul românilor, porni spre Radisovo, unde ajunse la timp, spre a fi martorul înfrîngerii lui Krilov. Cu lacrimi în ochi, asistă la decimarea vitejilor săi soldați, îi văzu seceraţi de gloanțe, șovăind, oprindu-se din mers, apoi bătînd, odată mai mult, în retragere, sub focul inamic, ca, în cele din urmă, să fugă în dezordine, risipindu-se în toate direcțiile. Cu greu, ofițerii îl convinseră să părăsească jalnicul său punct de observație, de unde plecă, foarte întristat, spre a se reîntoarce la cartierul general de la Poradim. Abia a doua zi dimineața, la crăpatul zorilor, i se aduse țarului la cunoștință, prin unul din aghiotanți, că reduta Griviţa fusese totuși cucerită, două ore după atacul disperat și neîncununat de succes al cărui martor fusese.

Brigada lui Rodionov, după ce rătăci mult timp prin ceață, răsfirată în trăgători, găsi în cele din urmă drumul către redută și, îndreptîndu-se către ea, se întîlni cu românii din prima coloană care băteau în retragere. S-a stabilit în acel moment ca rușii să atace latura dreaptă a redutei și românii cea stîngă; la cinci și jumătate seara, asaltul reîncepu.

«cei mai viteji...»

Odată mai mult, trăgătorii se desfășurară și atacară convergent, avînd în frunte un batalion de dorobanți români, cu lungile lor tunici cenușii și cu căciulile lor din blană, care îi fac să semene de departe cu garda pușcașilor noștri scoțieni. În urale puternice, dorobanții trecură la asalt; luară reduta mică și atinseră parapetul redutei mari. Din urmă, veneau două batalioane rusești și apoi, rînduri, rînduri, din dreapta și stînga, restul trupelor române și rusești. Gabioanele fură aruncate în șanțul din fața parapetului, turcii descărcînd împotriva lor un foc intens; dar acești neînfricați soldați nu se lăsară descurajați și ajunseră sus pe parapet. Aici, fulgerător, începu o luptă corp la corp cu baioneta, artileria amuți cei mai viteji biruiră. Tunarii turci căzură, străpunși de baionete, lîngă tunurile lor; din urmă, năvalnic, soseau întăriturile; se ținteа acum de la distanțe din ce în ce mai mici, și, după o bătălie crîncenă care păru să dureze o veșnicie — deși nu țînu decît cîteva minute — turcii, sau, mai bine zis, puținii dintre ei care supraviețuiseră, o luară la fugă prin întuneric, iar reduta încăpu definitiv în mîinile asaltanților, cu cele patru tunuri ale ei, de fabricație Krupp, și un drapel otoman a cărui captură, marcată de o salvă de urale ce răsunară îndelung prin bură, vesti singurul eveniment dătător de îmbărbătare după înspăimîntătoarele eșecuri ale zilei. Două batalioane rusești și două batalioane românești primiră pe loc ordinul de a ocupa fortul, cucerit cu prețul vieții a cel puțin 3000 de oameni. ... Românii, care văzuseră cu ochii lor ce pierderi înfricoșătoare puteau fi provocate de inamic atunci cînd o armată, iese expusă la atac, începură, cu un spirit admirabil, să sape paralele în pămînt în direcția celei de-a doua redute.

În românește de ANDREI BREZIANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JAMES JOYCE and THE BATTLE OF PLEVNA

Widely disputed by critics, yet only fragmentarily assimilated by the public at large, James Joyce's *Ulysses* conceals, in the torrential stream of its narrative, inexhaustible treasures of facts, references and interpretations that make up a genuine lay *Summa*, where researchers can still pick up the trails of unsuspected stores of information, both old and new. Notwithstanding the fact that it recounts only the incidents arising during a single day in the city of Dublin, yet — by the depth and wide-ranging scope of the meditations of its characters — the novel traces a cross-section in the history of European culture and civilization.

Uttered gravely or in jest, by analogy or metaphor, hosts of phrases, recall landmarks in the progress of the Western mind, from its earliest stages to the momentous day of Leopold Bloom's modern *Odyssey*: June 16, 1904. The original sin, Telemachus, Socrates or Judas, Erin's old legends or those of the Far East, Marx and Thomas Aquinas, the Talmud and the Moira, Ignatius Loyola and Oliver Cromwell, *fidus Achates* and the "Origin of the Species", all these andma ny others, most of the relevant points in the history of mankind are gleaned out of the conventional framework of history and endowed with subjective expression through the mind of Joyce's Holy Trinity: Leopold Bloom, Dedalus and Molly Bloom, whence they emerge and revolve in a weltering cycle. As Louis Gillet has put it: "le passage de la Mer Rouge, la noyade de Pharaon, le déluge, l'arche de Noe, la déroute de l'Armada, Trafalgar, le camp de Boulogne, se bousculent dans la même page, en une vision d'Apocalypse baroque. Tous les personnages de l'histoire, César, Tristan, le Doyen Swift, Wellington, sont les noms que se prête tout à tour le héros unique, les rôles ou les masques sous lesquels il se représente: son sommeil enfante comme un nuage la multitude des créatures. Il se comporte dans son rêve à peu près comme

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

un Dieu : telle la statue du Nil du Vatican, corps énorme d'où ruisselle une marmaille de peuples »[1].

For Joyce, the history that haunts the mind of his characters is but "A tale like any other, too often heard"[2] a story woven out of events that cast their shadow over "the hell of time"[3], "a nightmare"[4] whence Stephen Dedalus, the author's alter ego, struggles to wrench himself free through a Luciferic awakening. The thread of this "ideological fable of history"[5] is spun against the background of a universe where time, blown to atoms, springs through hundreds of fountain heads, in a maze of objective and subjective happenings : "Every life — as Joyce has it — is many days, day after day. We walk through ourselves, meeting robbers, ghosts, giants, old men, young men, wives, widows, brothers-in-love. But always meeting ourselves"[6] Such a vast tapestry composed with unique narrative tools, is of course a giant construction of methodically arranged molecules, an original confrontation of the objective with the subjective world. And, like any vast tapestry, *Ulysses* contains details worthy of being scrutinized. In the following pages, our proposal is that of dwelling at some length upon those details where Joyce's hero — in his encounter with the world and with his own ego — incidentally mentions the battle of Plevna, a crucial event in the 1877 War — as far as Romania's modern history is concerned —, an engagement having marked the climax of her age-old struggle for independence.

The first mention of Plevna occurs within the first hundred pages, when Bloom is getting ready to go out for his morning shopping and asks his wife, still half-asleep, whether she wants him to buy anything for her : "No. She did not want anything. He heard then a warm heavy sigh, softer, as she turned over and the loose brass quoits of the bedstead jingled. Must get those settled really. Pity. All the way from Gibraltar. Forgotten any little Spanish she knew. Wonder what her father gave for it. Old style. Ah yes, of course. Bought it at the governor's auction. Got a short knock. Hard as nails at a bargain, old Tweedy. Yes, sir. At Plevna that was. I rose from the ranks, sir, and, I'm proud of it. Still he had brains enough to make that corner in stamps. Now that was farseeing. "[7].

Plevna is mentioned just in passing. Yet, keeping the fragment in focus, one has to recall some features of Molly Bloom's background and civil status : Bloom's wife was born in Gibraltar as the daughter of one Major Tweedy. Leopold Bloom seemingly slips into his father-in-law's character and mechanically repeats what sounds like a favourite cliché of the latter, recalling some memorable experience during the siege of Plevna. Curiously, Plevna seems to act upon Bloom as a further mnemonic incentive, for on stepping into the street his thoughts begin to stray and an Oriental picture is seen to rise before his eyes : "Somewhere in the East : early morning . . . Walk along a strand, strange land, come to a city gate, sentry there, old ranker too, old Tweedy's big moustaches leaning on a long kind of spear. Wander through awned streets. Turbaned faces going by. Dark caves of carpet shops, big man, Turko the Terrible, seated crosslegged smoking a coiled pipe. Cries of sellers in the streets. Drink water scented with fennel, sherbet . . . The shadows of the mosques along the pillars . . . A shiver in the trees, signal, the evening wind. I pass on. Fading gold sky. A mother watches from the doorway. She calls her children home in their dark language. High wall : beyond strings twanged. Night sky, moon, . . "[8]

The fleeting vision vanishes when Bloom reaches the grocer's shop. Glimpses of Levantine insights recur for a brief moment, after a dozen of pages : "Time to get a bath round the corner. Hammam. Turkish. Massage."[9] Mr. Bloom's day follows then its course, revealing every second and every hour the character's

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tortuous itinerary in a gigantic array of facts and thoughts rendered with utmost minuteness.

Toward midnight, when the day's chronicle nears its end the action moves to the ill-reputed quarter of Dublin where the narrative undergoes a thorough change of pattern. Whereas the reader might be ready to witness the detailed description of an explosion of orgies, Joyce converts the brothel into a temple of vision. The tone of the narrative, released from all constraint — a circumstance which one might have expected to lead to some lewd, detailed picturing of carnal copulation — reaches instead a more marked symbolic pitch, in probing the inner self of the characters: the novelist officiates indeed a nightmarish black mass, cast in the form of a theatrical polylogue, calls on hosts of personages, making them voice in turns their delirous sublimations, contradictory thoughts and impulses. Thus Joyce's diminutive Odysseus, discloses his subconscious self in a number of relevant clues and rejoinders. His fear of persecution for instance is illustrated in a passage where one becomes the spectator of Bloom's absurd molestation by three imaginary watchmen: terrified the hero loses his wits and voice to such a degree as not to be able to declare his identity or give a sensible reply:

"FIRST WATCH:
Come. Name and address.

BLOOM:
I have forgotten for the moment. Ah, yes ! (He takes off his highgrade hat, saluting). Dr. Bloom. Leopold, dental surgeon. You have heard of von Bloom Pasha. Umpteen millions. *Donnerwetter* ! Owns half Austria. Egypt. Cousin.

FIRST WATCH:
Proof.
(A card falls from inside the leather headband of Bloom's hat).
BLOOM: (In red fez, cadi's dress coat with broad green sash, wearing a false badge of the Légion d'honneur, picks up the card hastily and offers it)
Allow me ". . . etc.[10]

In the following pages, the charges becoming more crushing, Bloom tries to pull himself together and give a coherent reply but his answers oddly plunge him into a confusion of identities:

"BLOOM:
Gentlemen of the jury, let me explain. A pure mare's nest. I am a man misunderstood. I am being made a scapegoat of. I am a respectable married man, without a stain on my character. I live in Eccles Street. My wife, I am the daughter of a most distinguished commander, a gallant upstanding gentleman, what do you call him, Majorgeneral Brian Tweedy, one of Britain's fighting men who helped to win our battles. Got his majority for the heroic defence of Rorke's Drift.

FIRST WATCH:
Regiment." [11]

Further on, Bloom adds more information to his new identity as father of his own wife:

"I fought with the colours for King and country in the absentminded war under General Gough in the park and was disabled at Spion Kob and Bloemfontein, was mentioned in dispatches." [12]

Rising from terror and cowardice to grotesque self conceit, Bloom depicts the grandiose vision of his enthronement as Lord and Emperor of Ireland:

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

"(The freedom of the city is presented to him embodied in a charter. The keys of Dublin, crossed on a crimson cushion, are given to him. He shows all that he is wearing green socks)

TOM KERNAN:

You deserve it, your Honour.

BLOOM:

On this day, twenty years ago we overcame the hereditary enemy at Ladysmith. Our howitzers and camel swivel guns played on his lines with telling effect. Half a league onward! They charge! All is lost now! Do we yield? No! We drive them headlong! Lo! We charge! Deploying to the left our light horse swept across the heights of Plevna and uttering their warcry, *Bonafide Sabaoth*, sabred the Saracen gunners to a man.

THE CHAPEL OF *FREEMAN* TYPESETTERS:

Hear! Hear" [13]

The scene further rises to apocalyptic climax as Bloom presents himself as the messianic founder of a New World, the eternal City of Bloomsalem, the seat of Nova Hibernia of the future Golden Age.

Such passages are of interest from the viewpoint of the present consideration as the battle of Plevna is repeatedly quoted. Bloom's fusion of identities should be noted first, as a recurring motif. This time the character speaks through that of his wife, trying, as it were, to convince the imaginary watchmen of the undeniable valour of the father who had proved his gallantry at Rorke's Drift (a station in South Africa where 80 Englishmen armed to their teeth had stood the siege for a whole night against 4000 Zulu warriors; the attack took place on the night of January 22—23, 1879). The mention of general Gough corresponds to historical evidence too, being associated with the Boer War 1899—1902, in which fierce battles had been waged at Spion Kob and Bloemfontein. Ladysmith, mentioned together with Plevna, represented the first and most critical stage in the Boer War, where the siege lasted for four months, from November 1899 to February 1900.

The next reference occurs towards the middle of the penultimate section, which Joyce personally was most fond of.[14] The atmosphere here is sharply contrasting with that of the preceding episode: is it two o'clock in the morning, Bloom has returned home, all daily outbursts have seemingly ended, reason, at last, has finally taken control of the characters' minds. The structure of the eepisode is 'catechistic-mathematical,'[15] the author proceeding to dissect the anatomy of inner and outer reality by means of questions and answers. Leopold Bloom's glance happens to rest upon a mirror:

"What final visual impression was communicated to him by the mirror? The optical reflection of several inverted volumes, improperly arranged and not in the order of their common letters, with scintillating titles on the two bookshelves opposite.

Catalogue these books" [16].

Twenty two heterogenous titles are then recorded in accordance with the rules and criteria of bibliotheconomy. The sixteenth book commands attention for it reads as follows:

"Hozier's *History of the Russo-Turkish War* (brown cloth, two volumes, with gummed label, Garrison Library, Governor's Parade, Gilbraltar, on verso of cover".

Bloom's criss-crossed reflections go on pursuing their unbridled course raising a most varied association of images and ideas:

"Which volume was the largest in bulk?

Hozier's *History of the Russo-Turkish War*.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

What, among other data did the second volume of the work in question contain?

The name of a decisive battle (forgotten), frequently remembered by a decisive officer, Major Brian Cooper Tweedy (remembered).

Why firstly and secondly, did he not consult the work in question?

Firstly, in order to exercise mnemotechnic: secondly, because, after an interval of amnesia, when seated at the central table, about to consult the work in question, he remembered the name of the military engagement, *Plevna*. [17]

The singular meditation of Joyce's character further turns to elements connected with the preparations for retiring to bed, swaying back and forth, from mind to body, in an unceasing cogitative quadrille, delicately fostered by the auspicious hours of night.

This third and most interesting mention of Plevna, goes to testify that besides shared memories of their father and father-in-law, the Blooms had a book on the 1877—1878 War (most likely inherited from the deceased Major), a conspicuous presence in the family's scant library. Whereas in the hallucinatory episode Tweedy's personality was confusingly divided between the Boer War and Plevna, this fragment seems to focus it exclusively on Plevna, a momentous climax in the officer's professional career and affective experience. Significantly, the sole title to trigger associations of ideas in Bloom's mind is the one we refer to, while of the two volumes of the work, the only key-name to haunt the mind of Joyce's character is the name of Plevna.

The last mention of the battle of Plevna occurs in the final chapter. Joyce's Penelope, Molly Bloom, only incidentally present in her husband's thoughts throughout the day, is now featured in a personal close-up while stripping her whole being of all veils in her famous monologue, barred by no punctuation which covers the last hundred pages. The woman's thoughts flow like the waters of a boundless delta enriched by all sorts of alluvions, a fertile ground in endless progress, growing from the depths of her subconscious towards the bluntness of daylight, in that intermediate state, halfway between wakefulness and dream. Born and reared at Gibraltar, the Rock where the Semitic and Latin Mediterranean world meets the Saxon oceanic universe, Molly Bloom, a soldier's daughter, recalls with nostalgia her girlhood days spent on the sunflooded cliffs, where her earliest images of the world were fashioned: . . . the bugle "sound clear and gunfire for the men to cross the lines and the warden marching with his keys to lock the gates and the bagpipes and only Captain Groves and father talking about Rorkes Drift and Plevna and Sir Garnet Wolseley and Gordon at Khartoum" [18] . . .

It seems indeed that the siege of Plevna was one of the favourite topics in Major Tweedy's conversation, to such a degree that his daughter still carried in her subconscious the memory of some oft repeated phrases evoking the thrill and dangers of that battle. As far as the association of Rorke's Drift and Plevna is concerned, such a link seems to serve rather as an antithesis: the siege of Rorke's Drift lasted 24 hours, that of Plevna almost three seasons. The parapet at Rorke's Drift was made of rice bags and biscuit cases, at Plevna of its famous system of redoubts. At Rorke's Drift the assailants bore primitive weapons, at Plevna modern armament. Rorke's Drift could be looked upon as a Lilliputian parody of Plevna, a classical siege. Understandably, Major Tweedy and his brother in arms could chat at length of this and that, commenting — as Joyce has it — upon the parallel merits of Sir Garnet Wolseley (1833—1913) a Dubliner who gained his laurels at the siege of Sebastopol (1855—1856), pacified West Africa (1874), ended his career as Commander in Chief of the British Army (1895—1900), and was regarded by many as the worthiest British soldier since Wellington. Or of the exploits of Charles Gordon

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

(1833—1885) who fought in the Crimean War, was military expert in Bessarabia and China (1859—1860), British Commissioner for regulating the Danube navigation in 1874, defender of Khartoum where he met his death.

One of the salient features of Joyce's narrative was his concern to ensure the accuracy of details. "Joyce's exactitude in the use of concrete details and his dependence upon actual data, not so much for verisimilitude as for the satisfaction of his own scrupulous sense of artistic integrity, are illustrated by the rough map of Gilbraltar which appears in one of the Penelope note-sheets. In order to refer accurately Molly Bloom's birth place, a city he had never visited, Joyce copied the important geographical points from a map and marked them on a sketch of his own. The sketch, which he obviously kept before him during the writing of the episode, includes a number of places mentioned by Molly in her closing monologue" . . . Joyce, Walton Litz writes, "constructed each of the episodes with the same regard for realistic detail" [19]. Exactitude, indeed, has a functional character in the structure of his novels. As Joyce's friend and critic Stuart Gilbert observed: "no passage, no phrase in *Ulysses* is irrelevant" [20]

Since no detail is devoid of significance, after having dealt glancingly with the episodes under consideration, the problem one is confronted with should be that of determining, at least tentatively, the source and original of Leopold Bloom's father-in-law, the bearer of the memories of the siege of Plevna in *Ulysses*, and the place and possible function of these memories in the general economy of the work.

It is common knowledge that numerous facets in the structure of Leopold Bloom and in particular of Stephen Dedalus are, to a certain extent, a mirror-image of Joyce's own personality. As far as Molly Bloom is concerned, it seems obvious that the case is different: the writer's wife, Nora Barnacle Joyce was born in family having but slight connections with the laurels of a martial career, her father being the owner of a small shop in Dublin. However, a careful survey of Joyce's letters brought forth interesting conclusions and a valuable hint to be found in the writer's correspondence with an old aunt, Mrs. Josephine William Murray. In one of the letters, dated October 14, 1921, the novelist wished to have "all the information, gossip or anything you remember about the Powells, chiefly the mother and daughter. Was any of them born abroad? When did Mrs. Powell die? I never heard of a third brother, only Gus and Charley. Where did they live before marriage? When did Major, if that was his rank, die?" [21] Though Mrs. Murray had suffered the loss of a member of her family, Joyce, with characteristic bluntness went on: "I am sorry to hear that you had that tragedy in your family too. In the circumstances it may be unreasonable to trouble you, but I need all the information and quickly". [22]

A letter of a later date, December 21, 1922, brings additional information. Joyce wishes to have other particulars concerning his family relations and therefore requests his aunt to supply him more data as she had done "for the questions about Major Powell in my book Major Tweedy, Mrs. Bloom's father" [23] This is clear evidence that both Molly Bloom and her father were, at least partially, derived from real prototypes, members of the Powell family to whom Joyce was related.

Even though Major Powell did exist, and spent his life in various garrisons of the British Empire — which one has no reason to doubt — yet it is equally true that his name does not appear in the Romanian and foreign bibliographies of the 1877 War. A careful scrutiny of all available material has made it clear that over twenty British officers took part in the campaign in Bulgaria as volunteers, advisers

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

and even military commanders, assisting the Turkish army, in keeping with Great Britain's traditional diplomacy. There is, however, no trace of any Powell among these officers. There rests one possible assumption that Joyce's character might have got his expert information from some other eye-witness, which likewise is nowhere confirmed. Under the circumstances, the only conclusion to be drawn was to admit that Joyce while choosing Powell as a prototype for Molly Bloom's father, gathered some descriptions of deeds of arms from different sources, presumably from some works or accounts included in books. Such an explanation is suggested by Joyce's text itself where a book in brown cloth on the Russo-Turkish War is mentioned twice, the work of one Hozier. As no author of that name was comprised in the Romanian bibliographical lists of the 1877 War, the first assumption was to consider the author and his work as simple inventions of the novelist's fantasy. No little was my surprise when, in answer to a query addressed to Mr. P. J. Fairs, Deputy Keeper at the British Museum, I received (November 12, 1968) the confirmation of the existence of the author and work, the index card reading as follows:

Hozier (Henry Montague)

The Russo-Turkish War: including an Account of the Rise and Decline of the Ottoman Power, and the History of the Eastern Question.

Edited by Captain H.M. Hozier [with numerous illustrations] 2 volumes, pp. 954. William Mackenzie, London [1877—79], in 8°

Faced with this new proof of Joyce's scrupulousness, there were good grounds for presuming that the source of those references to the 1877 War might have been Captain Hozier's book. The sub-title hints to the possible coverage af an area vaster than the mere account of the war, as it implies the background of the intricate and much debated Eastern question. The wording "the Rise and Decline of the Ottoman Power" could not fail to call to mind another famous title, that of Prince Demetrius Cantemir's work, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire:* translated into English by N. Tindal (1734—39; second edition, 1756) which had been — for the Anglo-Saxon public — the very first revelation of the complex — political, social and military — problems linked with the earlier history of the Turkish power.

Yet, Captain Hozier's book — possibly including several accounts by others — was not a report of an eye-witness. His name, just as Major Powell's, does not appear in the lists of the English officers who took part in the campaign and were present at the siege of Plevna.

As, however, Joyce's hint was that Major Tweedy took an active part in the siege, the question arose whether he did not make use of some other genuine material written by someone who had actually taken part in the battle. Accountably, such a witness did exist, to wit Lieutenant William Herbert, an English officer whose participation in the battle and siege of Plevna was so intense, and the experience so vivid, as to have led to the writing of his memories of the siege in two successive books, completed with a nostalgic account of his visit to the battlefield, twenty five years after. [34] To the best of our knowledge, Lieutenant Herbert is the only British officer who took part in the siege of Plevna and who is also the author of personal memories from the time of the battle. These were good grounds for approaching his three books more closely, all the more as, the same as Major Tweedy, his biography also included a direct participation in the Boer War (between 1899 and 1902) [35]. Certain similarities between the descriptions flashingly evoked by Joyce's character and passages to be found in Herbert's *The Defence of Plevna* may entitle one to put forward the tentative conclusion that some feats and descriptions

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

in Herbert's book might have served as raw material in the sketching of the episodic personage of Major Tweedy in *Ulysses*.

The latter appears as a character repeating stock phrases, possibly evoking in particular some gallant feat during the battle of Plevna, which he would proudly recall during the rest of his life. There are at least three incidents in Herbert's book to convey the idea of a possible similarity. Two of them are rather casual reports of the narrator's action in ordering his men to attack. The third one—a more unusual circumstance — is to a certain extent, an image of the soldier's brave acceptance of defeat. Herbert describes the Romanian troops breaking through the Grivitza redoubt, sweeping aside the last resistance, while the Turkish troops were retreating in utmost confusion. The British Lieutenant was squatting on the road-side to take breath while his battalion got merged in the large mass of the retreating Turkish units. Osman Pacha, the supreme Commander of the Ottoman Army, wounded and haggard, was being carried away toward some shelter. Herbert proudly recounts.:

"I rose and gave to my leader for the last time in the campaign the military salute" [36]. Further on, Herbert describes the ultimate developments of the action, the defeated troops having taken a last stand along the Grivitza brook, facing north, the right bank being in the hands of the Romanians: . . ." we waited for the enemy to appear. . . . a dense column of Romanian infantry came within sight on the opposite hills . . . I had the honour to take part in the last stand" [37], the English officer concludes his description of the engagement, after which he himself was taken prisoner.

Another passage which deserves attention is the one in which Herbert describes the atmosphere at Plevna on the eve of the final battle. Curiously, certain images and wordings have a ring somewhat akin to that of Leopold Bloom's scattered thoughts streaming, like a paraphrase, in the vein of Oriental visions and reminiscences. Auditive perceptions of the air: ". . . there was a hush in the air" (Herbert). "A shiver of the trees, signal, the evening wind" (Joyce). A strange oppressive feeling: "the stillness was of that unnerving kind which precedes a storm" (Herbert). "Strange land . . . dark caves" (Joyce). And, above all, features of Turkish architecture in the late hour of the day: "the tops of Plevna's highest domes and minarets were still illuminated by the peaceful dying light of day" (Herbert). "The shadows of the mosques alongs the pillars. . . fading gold sky" (Joyce)

"There was a hush in the air, but the stillness was of that unnerving and menacing kind which precedes a storm. The atmosphere was singularly clear in the west, murky elsewhere, oppressively so in the east . . . The tops of Plevna's highest domes and minarets were still illuminated by the peaceful dying light of day".

Herbert, op. cit. p. 357

"Somewhere in the east: early morning . . . walk along a strand, strange land . . . wander through awned streets. Turbaned faces going by. Dark caves of carpet shops, big man Turko the terrible, seated crosslegged smoking a coiled pipe . . . The shadows of the mosques along the pillars . . . a shiver of the trees, signal, the evening wind. I pass on. Fading gold sky".

Joyce, op. cit. p. 68

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

A similar semantic parallellism, though in inverted order, appears if we confront another passage of Herbert's work with some of the insights of Joyce's character, in the following fragment describing the hurl of artillery shelling: "The guns fired into the charging mass . . . with terrific rapidity and murderous effect" (Herbert). "Our guns played on his lines with telling effect" (Joyce). The attack and the retreat of the troops: "The Russians surged towards . . . the slope like the waves" . . . "back went the Russian lines in a state of hopeless chaos . . .' All men behind' was the next command, and from our old positions we pursued them /with/ a merciless fire" (Herbert). "Half a league onward ! They charge ! All is lost now ! Do we yield? No ! We drive them headlong !" (Joyce). The war cries, objectively rendered by Herbert, absurdly reversed by Joyce: "We went at a quick pace . . . the troops repeated incessantly the sonorous Arabic phrase: *Bismillah-i-rahman-i-rahmin*. Such a crazy witches Sabbath . . . cannot be described (Herbert) "Our light horse swept across the heights of Plevna uttering their warcry *Bonafide Sabaoth* *, sabred the Saracen gunners to a man" (Joyce)

"There was a mighty roar, coming from some thousands of throats, the guns fired into the charging mass; in the side trenches volley succeeded volley with terrific rapidity and murderous effect, and back went the Russian lines in a state of hopeless chaos . . . and from our old positions we pursued the Russians with a merciless fire until they disappeared" . . .

Herbert, op. cit. p. 190

"We went at a quick pace hurling a hurl of lead before us. The troops repeated incessantly the sonorous Arabic phrase: '*Bismillah-i rahman-i-rahmin*' . . . Such a crazy witches Sabbath, such a boiling and seething mass of mad humanity cannot be described."

op. cit. p. 322

"Our howitzers and camel swivel guns played on his lines with telling effect.. Half a league onward ! They charge ! All is lost now ! Do we yield? No ! We drive them headlong ! Lo ! We charge ! Deploying to the left, our light horse swept across the heights of Plevna and uttering their warcry, *Bonafide Sabaoth*, sabred the Saracen gunners to a man".

Joyce, op. cit. p. 606

Such a notional and imagistic synonimy may become even more telling if one compares not only pairs of hypothetically cognate texts belonging to two different authors, (Herbert and Joyce) but also — within the framework of a single structure — kindred elements to be found in parallel situations (for instance in *Ulysses*). Thus the Oriental motif offers a striking parallelism of semantic kernels in Leopold Bloom's morning soliloquy (p. 68) and in Molly Bloom's night monologue (p. 897). Mr. Bloom thinks of "strange lands" and "awned streets", Mrs. Bloom of "queer little streets".

---

* The Oxford English Dictionary mentions the confusion between Sabaoth and Sabbath (1933 edition, vol. XI, p. 2)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

He recalls "city gates" and "sentry", she speaks of "the warden marching with his keys to lock the gates". On the one hand "Turko the terrible smoking a coiled pipe", on the other "captain Groves and father . . . talking about Rorkes Drift and Plevna . . . lighting their pipes", a.s.o.

Obviously, the mention of the battle of Plevna in *Ulysses* is but a second fiddle element, played upon by Joyce as part of a very complex background of subconscious insights. Major Tweedy, the bearer of these memories, is thus being quoted indirectly and episodically, yet with sufficient accuracy, likely to illustrate — at least *in nuce*— a possible kinship with other classical personages, such as Uncle Toby in Sterne's *Tristram Shandy*, indefatigably recalling gallant feats at the siege of Namur.

There are sufficient grounds for the assumption that the sketch of Major Tweedy in Joyce's *Ulysses* was drawn from the autobiographical accounts of Lieutenant Herbert, an active participant and an eye witness of the siege of Plevna in the 1877 War, most readily identifiable with the literary character appearing episodically in the novel in the person of Mr. Bloom's father-in-law. The role played by Tweedy in the general pattern of *Ulysses* is certainly secondary, despite the recurrence of his name not only in the novel, but also in Joyce's *Letters*, which testifies to the author's concern to fix the proper position of the character in the organic framework of the narrative. In a toned down manner Tweedy is a pale re-sumption of the paternity theme, notorious indeed in *Ulysses*. Through Tweedy, Molly Bloom's southern origin is also reminded: her childhood, adolescence and marriage are called up with their Mediterranean atmosphere, together with the proud image of England, a military world power. Bloom is seen to gather from Major Tweedy's image and shadow rewarding fruits of a different kind: the officer's exploits tend to become his own title of irrevocable naturalization as a citizen of the Empire, whose own deeds, though performed by his kin, have come to consolidate his position for ever as a member of a nation with world wide Dominions, with indisputable traditions of military valour and historic power.

As far as the Romanian point of view is concerned it is of course relevant that Joyce's narrative — though in passing — makes mention of the most famous military engagement in 19th century Romanian history. * Equally surprising and engaging is the fact that *via Ulysses*, a new title in the corpus of the international bibliography of the Russo-Turkish War — Hozier's two volumes — thus came for the first time to the Romanian historians' notice. Accountably, beyond such specific considerations, the particulars concerned with the battle of Plevna — a matter

---

* In the early autumn of 1877, the Russian armies, both in Asia and in Europe were on the verge of a complete disaster; nor can it be doubted by any impartial military historian that but for the aid of the Romanian forces, the whole Russian army which was fighting north of the Balkans would inevitably have been driven into the Danube". (General V. Baker: *War in Bulgaria—A Narrative of Personal Experience*, London 1879, vol. II, pp. 331—332). At Plevna indeed, "the Romanian soldiers distinguished themselves in the opinion of the most competent judges alike for their heroism and endurance. The successful assault by the Romanian troops of the' indomitable redoubt' of Grivitza formed in fact the turning point of the siege and of the war" (*Encyclopedia Britannica*, MDCCLXXXVI, vol. XXI, p. 21)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

of detail in the dense structure of Joyce's epic and of minor purport in the general economy of the work — invite attention and deserve proper assessment as a valid corroboration of the dynamic relationship between literature and history. The year when Romania is celebrating the centennial anniversary of her independence, the evocation of the battle of Plevna in the work of one of the world's greatest writers is not only of interest to literary historians but also to a nation for whom this battle symbolizes the beginning of her modern destiny.

ANDREI BREZIANU

---

[1] Louis Gillet, *Stèle pour James Joyce*, Sagittaire, Marseille, 1942, pp. 80—81.
[2] James Joyce, *Ulysses*, ed. Odyssey Press, vol. I, p. 28.
[3] Ibid., p. 201
[4] Ibid., p. 38
[5] J.O. Fayes, in *Lettres Françaises*, no. 1255, 5 nov. 1968
[6] *Ulysses*, op. cit., p. 220, vol. I
[7] Ibid., p. 57
[8] *Ulysses*, The Bodley Head, 1966, p. 68
[9] Ibid., p. 105
[10] Ibid., p. 582
[11] Ibid. p. 583—584
[12] Ibid.
[13] Ibid., p. 606
[14] Cf. Stuart Gilbert, *Joyce's Ulysses*, Penguin Books, 1963, p. 315; F. Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses*, Indiana University Press, 1964, p. 258
[15] *Ulysses*, op. cit., p. 832
[16] Ibid., p. 833
[17] Ibid., p. 834
[18] Ibid., p. 897
[19] A. Walton Litz, *The Art of James Joyce's Method and Design in Ulysses and Finnegans Wake*, Oxford University Press, 1961, p. 22—23.
[20] Stuart Gilbert, op. cit., p. 55
[21] *The Letters of James Joyce*, vol. I, ed. by S. Gilbert, Faber, 1957, p. 174
[22] Ibid.
[23] Op. cit., vol III, (ed. by Richard Ellmann) Faber, p. 75—76
[24] Lieutenant William Herbert, *The Defence of Plevna 1877*: written by one who took part in it, London, Longmans, Green, New York, 1895 (one volume in 8°, XVII+488 pp. and 11 maps); second (abridged) edition, Smith Elder, 1911, (one vol. in 8°, 366 pp., and *The Chronicles of the Virgin Fortress*, London, MDCCCXCVI, (one volume in 8°, 346 pp.); and finally *By-paths in the Balkans*, London, Chapman and Hall, Ltd., 1906 (one volume in 8° XIII+269 pp.)
[25] Cf. W. Herbert, *By-paths in the Balkans*, op. cit. pp. VII-VIII
[26] W. Herbert, *The Defence of Plevna*, op. cit., p. 393
[27] Ibid., p. 395

Translated by RICHARD HILLARD

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

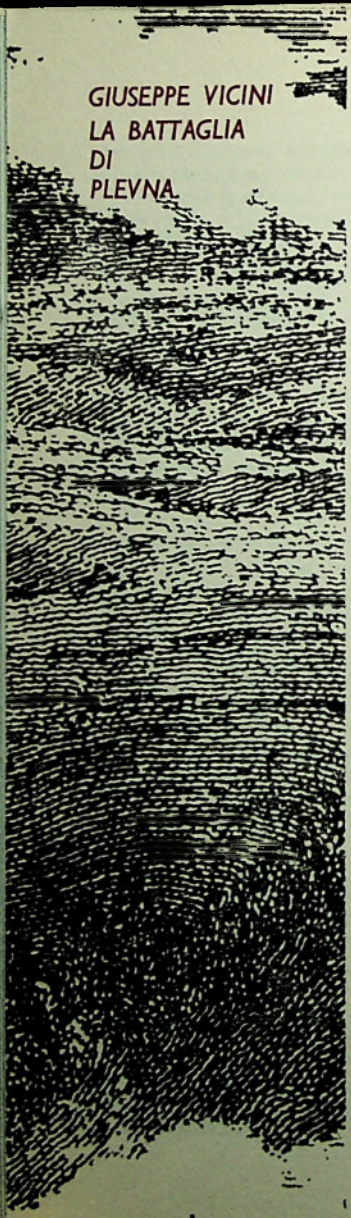

GIUSEPPE VICINI
LA BATTAGLIA DI PLEVNA

... Era l'oste cristiana in due partita:
A levante tenean gli alloggiamenti
Di Valacchia e Moldavia i prodi figli.
Di Roma non degeneri nipoti,
Che stabiliro il bel regno rumeno
Ed il nome latino amato fêro,
Temuto por dall'Ellesponto all'Emo.
Accampate a ponente eran le slave
Nordiche legioni, ossequiose
Di Todleben al cenno, che le sorti
Depresse della guerra, con profonda
Arte marzial, corresse e in meglio volse.

Ai veliti rumeni, ai primi albòri,
Spettacol nuovo diè d'allarme il segno.
Ove del Vido i vorticosi fluti
Taglian la valle e l'ubertoso piano,
Serpeggiar vider d'uomini catena,
Che, lunga e silenziosa, dalle porte
Di Plevna protraendosi, in anella
Inesauste di boa pari a vertebre,
Fragil ponte avvolgea nelle sue spire
E difilato, d'armi risplendente
Al latino quarter si dirigea.

Quatto il romeno, in suoi chiusi ripari,
Osserva e tace. L'arma impugna e a tergo
D'Osmano il russo assalirà le schiere.
Sorpreso il turco le trincee già tocca
Ed i primi drappelli al vallo spinge ...
Quando lampeggia e tuona, fumo e nitro
Vomitan le trincee, come il temuto
Caco, si al Lazio infesto, pria che Alcide
Lui nel suo zolfo, in suo speco, spegnesse,
Bianco vapor la limpida atmosfera
Annebbia, a polve misto, e fra i vapori
Luccican l'armi in armonia tremenda,
Levate ed abbassate. Di caduti
E'già ingombro il terren: spesso, fra il pianto,
Dell'amico il supersite lo scala,
O col piè lo rimuove; accorron ratti
Infermieri pietosi, le gementi
Vittime raccogliendo. Intanto frena
Il buon soldato, mentre avanza, l'ira,
E il telo serba; chè sol sabbia e creta
Colpir disdegna ! Lampo a lampo segue
E tuono a tuono de ogni opposto lato.
Cade a destra la folgore. ed a manca

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Tosto ferisce poi, e alcentro segue
Orrendo scoppio. Il fumo accieca; assorda
L'alto fragor dei bellici strumenti.
Arso è ogni petto ed infiammato il capo,
E convulso ogni braccio. Ecco, furenti,
Come pantere or lanciansi gli Osmani:
Chi fuoco a fuoco oppone; chi leggiero
Balza e, aggrappato allo steccato, al vallo,
L'ugna di sangue introde, o man recisa
Sull'argin lascia, oppur nel fosso annega.
Altri subentra, incalza, ed al campagno
E'testuggine o scala, onde sul muro
Splendon le lame ed in feroce amplesso
Sgozzati cadon gli adversari crudi.
Già il fosso pure di rumeno sangue
Arrossa e di rumeni corpi è ostruso,
E la folle tenzon non ha più norma
Che furia ebbra di colpi e di massacri.

Ma ecco, scroscio novello e folgor nova
Terror semina e lutto e rabbia intensa
Nel mussulmano misero scorato.
Per mossa accorta e ben campiuta, i russi,
Con vasta rete, cuopron la pianura
D'uomini e igniti bronzi altitonanti;
Già del ponte signori, di ritorno
Troncan la speme, si che l'infelice
In triangol di ferri e gorghi incappa.
Chi l'acciar fugge di tartarea bocca
Incontra le voragine fumante.
E chi da fuoco è illeso, sol del fiume
Vede aperte le braccia che pietoso
Morte e sepolcro proferisce in una.
Gemon quei forti e fremento del pari,
Nè in debito di colpi alcun rimane.
Ferrea, compatta, lor patente massa
Or volge ad austro ed ora ad aquilione;
Or scassinate treman le trincee,
Ora i russi recedono, respinti
Da irresistibile urto, Ma, tenace,
Riede l'oste cristiana, e domo alfine
Il mussulmano suo furore allenta.
Già meno impetuoso oscilla e preme,
Simile a masso che, da vetta eccelsa
Precipitato al piano, non d'un tratto
Posa e ristà, ma or qua, or là s'inchina,
Finchè la spinta ed ogni moto perde . . .»

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

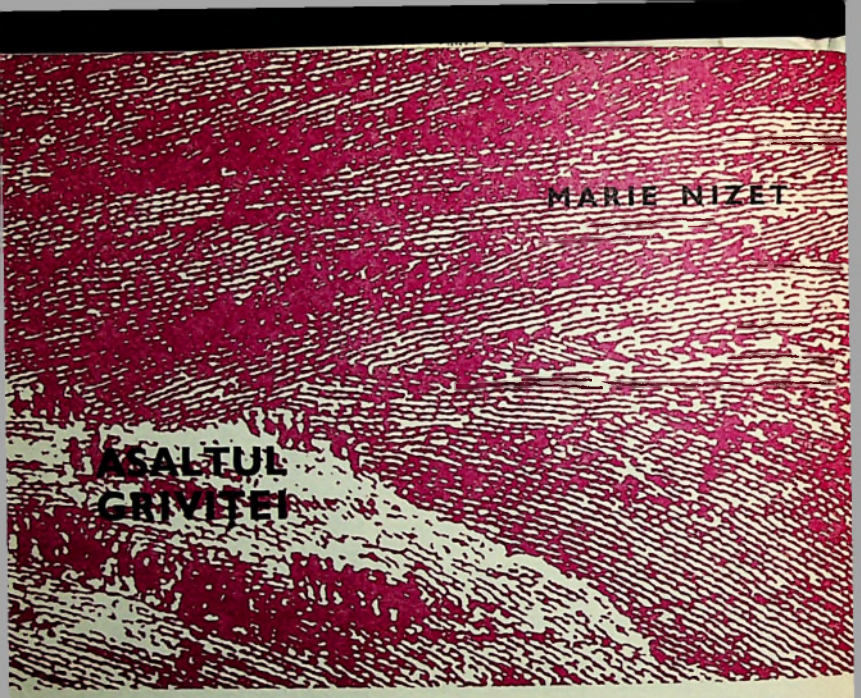

Cerneanu dădu ordin să se sune adunarea. Mitică ajuta la transportul răniților în cabanele de scînduri ce țineau pentru moment loc de spital; își închise repede centironul și-și luă pușca.

Un glas stins murmură lîngă el acel cuvînt « Frate », atît de dulce inimii românului departe de țara lui. Foarte mirat să audă cuvinte românești în gura unui soldat turc, Mitică se apropie de el.

— Frate, spuse din nou rănitul, săltîndu-se anevoie într-un cot, ești din Țara românească?

Țara românească înseamnă Valahia.

— Sînt de la București, răspunse Mitică.

Bucuria lumină dintr-odată trăsăturile schimbate ale muribundului.

— De la București ! Și lăsînd să-i cadă capul pe cutia de cartușe care-i ținea loc de pernă, — Bucureștiul este atît de mare !, oftă el.

— Sînt de lîngă Băneasa.

— Băneasa ! Atunci îi știi pe moș Mozais, pe Alecu, pe Zamfira?

— Dacă o știu pe Zamfira? strigă Slobozianu, păi dacă scap teafăr de aici, o iau de nevastă pe alde Zamfira !

Ochii stinși ai musulmanului recăpătară un strop de strălucire.

— Asta nu înseamnă nimic, prietene ! Sîngele șiroia cu putere din pieptul muribundului, degetele îi desenau însemne nedeslușite în aer.

— Ei bine ! spuse el cu un glas aproape de neînțeles, să-l cauți pe moș Mozais . . . și . . . să-i spui . . . că . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Cum te cheamă, spune repede, cum te cheamă? stărui Mitică simțind cum mîna necunoscutului îngheață în mîna lui.

— Eu sînt . . . eu sînt . . . — buzele i se mișcau neputincioase.

Era mort, ducîndu-și cu el taina.

Mitică stătu cîteva clipe visător lîngă trupul mortului; îi închise pleoapele tainicului Osmanlî, îl acoperi cu o pătură sărăcăcioasă de lînă; apoi, îngrijorat și nemulțumit de el însuși, se îndreptă în grabă spre regiment.

Dorobanții se îndepărtează prin noroi și negură. Noroiul este gros și le face mersul anevoios; negura este deasă și le pătrunde prin haine. Buzele le sînt mute. Dar au flăcări în priviri. Visele împăratului Rusiei i-au arătat oare ce poartă oamenii aceștia în privire? Uneori se înalță un murmur din rînduri. «Este sfîntul Alexandru», se aud cîteva glasuri, în zeflemea, și totul tace din nou.

Mărșăluiesc așa de mai bine de un ceas. Grivița nu poate fi departe; zgomotul tunurilor se aude mai puțin surd, și primele proectile se încrucișează rupînd aerul îmbibat de apă. Lumina zilei este doar un crepuscul cenușiu. Soldații înaintează la întîmplare, orbește.

Unde e oare Grivița? la dreapta? la stînga? Nimeni nu știe nimic.

— Copiii, mei, uite că începe! strigă generalul Cernescu, țineți-vă dîrji și nu uitați . . .

— Că este sfîntul Alexandru?

— Nu, că sînteți români!

Izbucnește un tumult de împușcături, se aud strigăte cumplite.

— Ce înseamnă asta, domnule general?

— . . . un regiment care moare.

— Unde?

— La stînga, în vale; după mine, copii!

Relia se lipește de Isăcescu și recită în gînd rugăciunile pe care doamna Rozanda a avut grijă să-l învețe.

— Ți-e frică, băiatule, îi spune un caporal cu o tăietură în frunte.

— Vreau să mă duc de aici! suspină «domnișara Aurelia» cu privirile rătăcite.

— Ei bine, o să ne ducem, sărmanul de tine, și chiar mai repede decît vrem noi!

— Urrra! morții aleargă iute! strigă un sublocotenent: sîntem morți sau aproape!

— Ajutor! ajutor!

Aceste strigăte de deznădejde care se ridică din vale aprind furia românilor.

— Azvîrle-ți pușca, îi spune Isăcescu lui Relia, pierit, și dă-mi mîna.

Relia ascultă ca un automat.

Viteji dorobanți! mai aprigi ca zmeii de legende, iată-i că se aruncă în vale. Povîrnișurile sînt alunecoase, oamenii se rostogolesc unii peste alții. Gloanțele cad grindină. Puștașii turci trag necontenit și taie goluri îngrozitoare în rînduri. Dar cui îi pasă! Camarazii sînt în primejdie: ori îi salvăm, ori murim împreună! Ceața s-a îngroșat cu fum. Sîngele se amestecă cu mocirla. Pretutindeni doar morți. Valea se umple încet. O ghiulea sfîrtecă steagul regimentului.

— Drapelul! strigă un glas sfîrșit, aveți grijă de drapelul nostru!

Mitică îl înșfacă și gloanțele trec șuierînd prin faldurile tricolore ale drapelului.

Turcii n-au să pună mîna pe steagul regimentului. Împușcăturile sînt mai puțin dese, văzduhul se luminează încetul cu încetul.

— Ei bine, copiii mei, întreabă o voce prin ceață.

— Ei bine, domnule general, avem în față o tranșee, dar nu e încă a noastră!

— Țara are să vă știe numele, vitejii mei, și Europa va cunoaște numele țării!

Relia nu are nici o zgîrietură, se minunează că se află în viață.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Acum s-a sfîrşit, Ioane? întreabă el temător.

— Încă nu: după tranşee, luăm reduta.

— Ah, Doamne! . . . or mai fi turci înăuntru?

— Ei drace, dacă nu ar fi, reduta ar fi fost a noastră.

« Domnişoara Aurelia » începe iar să tremure, Isăcescu îl ia pe sus.

Românii se caţără pe povîrnişul din faţă. Nimeni nu se mai gîndeşte la sfîntul Alexandru, toţi se gîndesc la patrie, la gradele de cucerit, la tot ce înseamnă, într-un cuvînt, gloria.

— Ei! Mitică Slobozianu! am aici o zgîrietură frumoasă care are să merite epoleţii de sublocotenent.

— Asaltul Griviţei! ce poveste frumoasă de spus serile, la şezători, ce zici?

— Din păcate, nimeni nu ne va crede: am spus pînă acum prea multe minciuni.

— Lasă, cicatricile pe care le purtăm au să închidă gura celor neîncrezători.

— Eu, cînd am să fiu ofiţer, mă însor cu o domnişoară de la oraş.

Nu se va mai însura cu nimeni: un glonte musulman distruse pentru întotdeauna proiectele orgolioase ale flăcăului.

Mîndri sînt în asalt aceşti « soldaţi de tinichea »! Cum se caţără şi cum ştiu să moară, cu zîmbetul şi gluma pe buze!

Sînt cu adevărat, aşa cum o spun ei înşişi, cu o vanitate firească, « francezii orientului ». Într-un sfert de ceas reduta va fi luată.

Primele rînduri au ajuns pe vîrful colinei încununat de fortificaţiile turceşti.

Deodată, un strigăt, un urlet de furie izbucneşte din miile de piepturi şi porneşte să lovească în depărtare urechile ţarului. Dorobanţii se opresc înmărmuriţi . . .

— Blestem! strigă Cernăianu cu un glas care nu mai are nimic omenesc. Între redută şi noi se află o prăpastie!

— Eu v-am spus asta, domnule general, răspunde Isăcescu: dar vom trece prăpastia!

— Vom trece prăpastia! repetă un ecou formidabil.

În aceeaşi clipă chiar, un geamăt de durere se auzi lîngă Isăcescu. Mîna cu care îl strîngea Relia se destinse brusc.

— Ioane, . . . — şopti el . . . corbii . . . Şi căzu ca trăznit, la picoarele prietenului lui.

Ion rămase nemişcat. Privirea îi rătăcea de la chipul şters cu var al rănitului la silueta redutei care se profila neagră în ceaţă. Şovăia între datoria care îl chema în rîndurile camarazilor de arme şi amiciţia care îl ţinea împietrit lîngă fratele lui adoptiv. Un geamăt al nenorocitului copilandru sfîrşi prin a-l hotărî. Armă şi trase pentru o ultimă oară un foc de puşcă, şi, închinîndu-se repede;

— Dumnezeu să-i ajute pe camarazii mei şi pe mine să mă ierte! Dar am să mă întorc!

Îl ridică fără trudă pe Comănescu, care nu era mai greu decît Mărioara.

— Ia-mă de gît, îi spuse el.

Dar Relia nu auzi, şi Isăcescu, agăţîndu-se cu o mînă de smocurile de iarbă şi de colţurile de piatră, împlîntîndu-şi adînc tocurile în argila umedă, izbuti să-şi păstreze echilibrul şi să ajungă din nou în fundul văii.

Dedesubtul unui bloc de granit care ieşea în afară, văzu cîteva palme de loc căptuşite cu muşchi neumblat şi, judecînd că adăpostul era destul de sigur, îşi depuse sarcina.

Nici o pată de sînge nu murdărea cămaşa albă a lui Relia, şi de n-ar fi fost spuma roşietică ce i se prelingea printre buze, te-ai fi putut îndoi că era rănit.

Isăcescu descheie tunica şi cămaşa dorobanţului. Glonţul pătrunsese în piept spre locul inimii. Rana era aproape uscată: tot sîngele se vărsa în plămîni.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Iscăcescu clătină din cap.

— Asta e rană ucigaşă, care nu sîngerează ! şopti el cu amărăciune.

Făcu în pripă un pansament pe care-l ştia fără nici un folos şi începu să se tîrască printre cadavre, pipăind cu de-amănuntul centura ofiţerilor căzuţi. Reveni curînd cu o ploscă plină pe jumătate cu şliboviţă ; cu ajutorul pumnalului său descleştă dinţii lui Comănescu şi-i strecură printre buze un strop din licoarea binefăcătoare.

Băiatul făcu o mişcare şi-şi duse mîna la piept. O expresie de groază nespusă îi năvăli pe chip : — Corbii ! bîigui el, şi îşi pierdu iarăşi cunoştinţa.

— Haidem ! îi spuse Isăcescu, un român nu părăseşte un alt român.

Şi, reîncărcîndu-şi prietenul pe umerii lui vînjoşi, începu să se urce încet pe celălalt versant al văii. Coborîşul nu fusese deloc uşor, urcuşul fu greu de tot. Isăcescu se lovea tot timpul de asperităţile pămîntului, şi încă şi mai des de grămezile de trupuri pe care trunchiuri bătrîne de arbori le ţineau agăţate. Îşi dădu seama că folosea drept ţintă carabinelor turceşti ; un glonte îi străpunse vîrful căciulii dintr-o parte în alta, un altul îi trecu prin mîneca tunicii fără să-l atingă. Cel mai mic pas greşit îi putea aduce o cădere mortală, dar o putere misterioasă părea să-l protejeze şi, după o jumătate de oră de temeri şi eforturi supraomeneşti, ajunse pe vîrful dealului.

Cînd se văzu pe cîmpie întinsă, se simţi salvat, şi, ducînd plosca la buzele strînse ale lui Relia, care era tot fără cunoştinţă, privi întrebător, cu o duioşie frăţească, trăsăturile lipsite de culoare ale prietenului lui.

— Sărmanul băiat ! făcu el, încă zece minute şi totul se va sfîrşi !

O lacrimă repede ştearsă, străluci în ochii soldatului.

— Nu era el un viteaz, dar era atît de bun la suflet, adăugă, ca pentru a-şi justifica parcă o clipă de slăbiciune.

Cîţiva cai, sărmane animale fără stăpîn, rătăceau în jurul lui ; şi, şoptind cuvintele magice pe care ţăranul român le întrebuinţează pentru calul lui, se apropie de unul din ei, care îi păru mai mult decît ceilalţi vînjos şi în stare să îndure o cursă lungă. Calul necheză şi se lăsă mîngîiat de mîna prietenoasă.

Atunci, săltîndu-l pe Comănescu în braţe, cum fac mamele cu copiii lor mici, Isăcescu îşi potrivi bine picioarele în scări şi, simţindu-l, calul porni ca o săgeată ducîndu-i pe cei doi călăreţi.

Era un galop atît de repede, încît copitele calului păreau a nu atinge pămîntul. Reduta dispărea fugind la orizont, şi Ion zări curînd primele focuri din tabăra rusească.

Răcoarea nopţii şi salturile continue ale galopului armăsarului năvalnic, parcă urmaş al *calului Vinteş*, izbutiră, mai bine decît şliboviţa, să reaprindă scînteia de viaţă care îl mai însufleţea pe Comănescu. El îl recunoscu pe Ion, îi zîmbi, strecură două degete sub centironul dorobanţului şi închise din nou ochii cu un oftat.

— Sărmanul Aureliu ! gîndea Ion strîngîndu-şi tare prietenul la piept, să nu-i alunece din braţe, locul pe care îl lasă gol nu este prea mare în inimile alor lui ! Cine l-a iubit? Pe cine a iubit? Doar eu, şi poate doar pe mine. În vreme ce el se duce aici, mamă-sa şi surorile lui joacă din bal în bal, ascultînd la linguşirile caraghioase ale celor care l-au ucis ! Tatăl lui nici măcar nu ştie cum e poreclit. E un boier ! . . . — Ah ! biet mic boier ! exclamă el cu un accent de milă prin care străpungea un fel de uşor dispreţ.

Chipul i se înăspri deodată, privirea aproape neiertătoare i se opri peste trăsăturile feminine ale lui Relia: — Şi, cu cincizeci de ani în urmă, acest copil neisprăvit ar fi fost stăpînul meu !

Se cufundă în gîndurile lui, şi, tot spunîndu-şi că un boier nu înseamnă mare lucru şi că habar n-avea de puterea braţelor lui de fiu din popor, că oamenii erau toţi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

deopotrivă înaintea lui Dumnezeu și în fața întîmplărilor, ajunse la cartierul general românesc. Dar Relia păru să se împotrivească să fie coborît de pe cal, mîna lui nu slăbea din încleștare centironul lui Isăcescu.

— Sîntem la prietenii noștri, spuse acesta, scoțînd un picior din scară.

Relia nu răspunse și-l ținu cu putere pe camaradul lui : Isăcescu înțelese că era mort.

La vederea cadavrului, Legănescu se descoperi cu acel respect pe care-l au românii în fața morții.

— Cum se numește? întrebă el în șoaptă, ca și cum s-ar fi temut să tulbure somnul mortului.

— Aureliu Comănescu, din București, îi răspunse Isăcescu.

— Vărul lui Cernăianu ! acela pe care . . .?

— Da, îl întrerupse Isăcescu, celălalt sînt eu ! adăugă el simplu.

Legănescu își lovi fruntea cu palma și, atrăgîndu-l pe dorobanț sub lampa slabă, care punea sub cort mai multă umbră decît lumină :

— E adevărat ! spuse el; te recunosc ! Iartă-mă, te rog, reluă el după o tăcere. Iartă-mi răul pe care ți l-am făcut fără vrere, trimițîndu-te să te lupți cu acel Belzebut încarnat.

— Dimpotrivă, domnule colonel, vă mulțumesc !

Și, lăsîndu-l pe Legănescu fără grai, Ion se îndepărtă, după ce sărută pentru ultima dată fruntea de gheață a lui Aureliu; apoi, așa cum își făgăduise, se îndreptă spre Grivița.

Prăpastia era trecută, dar reduta nu fusese încă cucerită.

— Blestemații ! strigă el.

Mirosul de sînge și de praf de pușcă îl făcu să uite pentru o clipă de Relia, de Mărioara și poate și de Liatukin. Se azvîrli în grămadă, lovind cu sabia, ochind, trăgînd cu un fel de disperare. Era cumplit la vedere, și cadavrele turcilor se adunau grămadă în jurul lui. I se păru că deslușește în depărtare statura lui Mitică care apăra împotriva unei bande de nebuni vulturul românesc, văduvit de mînerul de lemn. Dar această viziune ținu doar două clipe, apoi totul i se învălmăși în fața ochilor.

În dimineața următoare, cînd brancardierii români veniră să-i ridice pe răniți, Isăcescu mai trăia. Îl transportară la ambulanță; avea un glonte în piept, un altul în genunchiul stîng: acesta nu putu fi extras. O febră violentă îl înșfăcă pe rănit; medicii spuneau că îndura, cu certitudine, dureri cumplite în genunchi, și, pe deasupra, izbucnind tifosul în spital, Isăcescu se îmbolnăvi printre primii. Vreme de trei săptămîni zăcu pradă unui delir puternic.

Își recăpătă cunoștința în ziua de sfinții mucenici.

— Ei bine, dragul meu, îi spuse infirmierul cu un zîmbet cald, ne deșteptăm însfîrșit !

Ion își îndreptă privirea spre el : — Și reduta? bîigui el.

— Care redută, băiete?

— Grivița. . .

— Tu vorbești dinaintea potopului ! E multă vreme de cînd a fost cucerită.

— Ah ! făcu Isăcescu acoperindu-și ochii cu palma, ca pentru a-și aduna amintirile nedeslușite : — Unde se află Mitică Slobozeanu? adăugă el după un răstimp.

— Ce grad are, băiete?

— Nici un grad, nu e ofițer, e soldat.

— Ah ! atunci nu știu, făcu omul nostru, îndreptînd perna lui Isăcescu.

În românește de LIDA IGIROȘIANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MARIE NIZET

ROMÂNIEI

O, dulce Românie! Al dorurilor mele
Liman, stropit cu aur de prima dintre stele.
Vis, zămislit din visuri în hău de răsărit,
În care poezia splendorile-şi împarte,
În loc de gîndul ultim, ce încă mi-e departe,
Primeşte-mi acest cînt neauzit.

Nu-n clipe de izbînde şi bucurii nebune
Poetul se avîntă pe toate şapte strune;
Durerea vocii sale îi dă amplori de cor,
Neasemuite stanţe stîrnindu-se din lacrimi.
Aşa şi eu, cu mintea, în zilele-ţi de patimi
Îţi făuream ilustru viitor.

Cu mîini de-ndrăgostită, dam lustru slavei tale
Şi-i reînodam suita de marşuri triumfale
Făcute din gîndire sau răfuieli de tun,
Din frumuseţi trudite ce n-au pereche-n astre,
Căci sînt ca o copilă şi vreau numele noastre
De-a pururi laolaltă să le-adun.

Şi nu ştiu altă armă ca să te apăr, însă,
Decît această voce ce uneori mi-e plînsă.
Au cîţi vor asculta-o din cei ce-o desluşesc?
M-am cătărat spre piscul istoriei tale sfinte
Căci în străfundul fiinţei îmi mai aduc aminte
De limba-n care fii tăi vorbesc.

A fi stăpîn nu-nseamnă şi fapte meritorii, —
În pat de ţar sau rege se nasc şi trădătorii. . .
Eu victimei cînt ode şi zvîrlu cu noroi
În toţi călăii lumii şi-n tot ce-i infamie,
Cercînd cu versu-mi palid, revolta ce-l învie
Uitării să-i revendic pe eroi.

Prezentului, adesea, îi scap din încleştare
Şi rătăcesc prin spaţii şi semne de-ntrebare:
Trecutul mort, iar ziua de mîine ca un joc.
Şi-atunci, mă plec acelor pe care îi inspiră
A tale zile faste, dorind modesta-mi liră
Să cucerească-n preajma lor un loc.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Căci între noi, de veacuri, există înrudire:
Şi-n ţara mea-ntre lupte, din ură sau iubire,
Sîngele gal cu-acela străin se-amesteca.
Şi ţara mea valonă îşi are dîrji Ardenii,
Carpaţilor asemeni, şi codrii de milenii,
Şi nobile făpturi are şi ea.

Şi dac-o să m-adopte cîndva această lume
Ce-n mai puţin de-o clipă dă numelui renume
Şi însăşi nemurire, — aş vrea să-mi fie dat
Să se răsfrîngă asupră-ţi şi gloria aceasta
Iar despre mine numai: sfidînd arena vastă,
Trăiască România ! a strigat.

1/13 *mai* 1878

În româneşte de MADELEINE FORTUNESCU

Antologia textelor de la paginele 44—51 aparţine lui NICOLAE LIU.

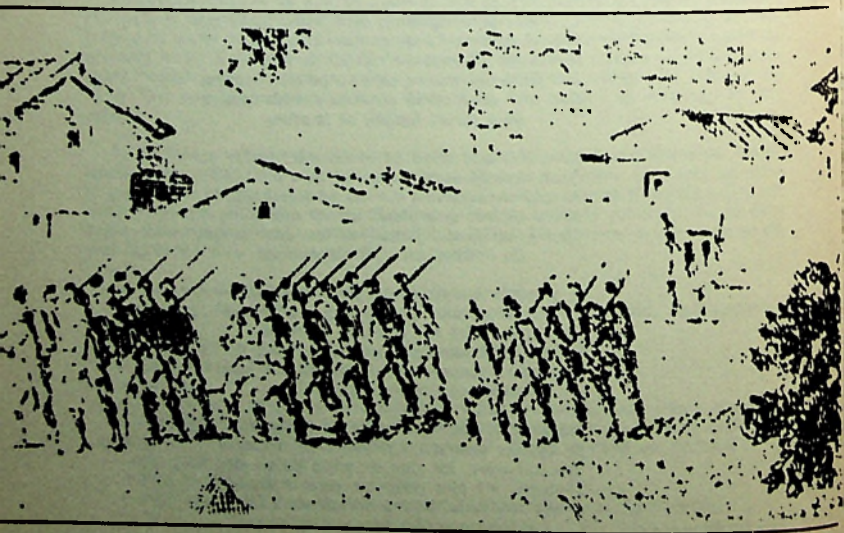

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GARIBALDI şi INDEPENDENŢA ROMÂNIEI

În promovarea şi împlinirea idealurilor mazziniene de unitate naţională şi independenţă, acţiunile garibaldine au avut un rol stimulator de prim ordin.

Vocaţia activă a lui Garibaldi s-a întruchipat în proiecte şi expediţii care au dat numelui său o rezonanţă mitică.

Lupta contemporană a Italiei şi a României pentru emancipare şi progres, în care fiecare pas întreprins de una din cele două naţiuni o reînvigora şi o îndemna pe cealaltă să tindă la noi victorii, a determinat o apropiere între patrioţii italieni şi români. Înscriindu-se într-o tradiţie fundamentală în istoria poporului român, care ştia să combată oriunde pentru libertate — identificînd întotdeauna cu propria-i cauză aspiraţiile legitime ale celorlalte popoare, prezenţa unui număr important de voluntari de pe întreg pămîntul românesc în legiunile garibaldine a contribuit deasemeni la extinderea acestor raporturi de amiciţie.

Printre proiectele garibaldine înflorite în această epocă notăm şi pe acela al unei legiuni româno-spaniole: tricolorul român ar fi urmat să fluture alături de cel italian şi spaniol, într-o viitoare campanie.

Ideea unui corp român care să ia armele în Italia sub comanda generalului Magheru era şi mai vie în 1862, atît la Torino cît şi la Bucureşti. Ea fusese discutată de mai multe ori de Garibaldi care o aprobase, animat pe atunci de gîndul eliberării Romei. La 16 martie el primise în capitala Italiei un grup de studenţi şi ofiţeri români, la al căror fervent mesaj răspunsese cu proclamaţia « Către Români »[1]. Planurile garibaldine se modificară, preconizîndu-se încă în acelaşi an o acţiune în Europa sud-estică despre ale cărei perspective de declanşare Cuza era oportun informat prin depeşele şi rapoartele trimise de Ioan Alecsandri de la Paris şi de Costache Negri de la Constantinopol. Circumstanţele internaţionale au creat o

1. Vezi traducerea ei în anexă.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

atmosferă puțin favorabilă unor asemenea întreprinderi. Aceasta nu a exclus însă, în anii imediat următori, perspectiva unor noi mișcări în Polonia, Transilvania și Ungaria. Teritoriul Principatelor trebuia să servească drept bază. Lui Garibaldi personal îi revenea misiunea de a realiza concordia între români, maghiari și slavii de sud. La inițiativă, de care Mazzini nu era străin, aderase pentru moment și Vittorio Emanuele II. Mazzini se adresase — în numele său și al lui Garibaldi — lui Rosetti, la 11 mai 1863, în momente «grave pentru naționalități», în care ele trebuiau «să se înțeleagă și să acționeze de acord»: românii, «de două ori frații noștri, prin stirpe și prin crezul politic», continua Mazzini, nu puteau să nu răspundă «la acest apel». Așa cum observa el în 1864, la 20 august, într-o scrisoare parțial inedită către Eugeniu Carada, cele două probleme, «italiană și oriental-europeană, trebuiau să se angreneze». Șansele libertății europene ar fi crescut considerabil prin dizolvarea imperiilor austriac și otoman. În acest scop, românii trebuiau să realizeze o înțelegere cu grecii, sîrbii și maghiarii și să organizeze un contact permanent cu conaționalii lor de pretutindeni: «Într-o transformare europeană toate probabilitățile de succes vor fi de partea dreptului», încheia Mazzini scrisoarea.

Generalul însuși mulțumise în februarie 1864 directorului ziarului *Românul* pentru regularitatea cu care îl primea, cerîndu-i să-i trimită cînd și cînd știri despre el și țară. În toamnă, revenea cu mulțumiri, pentru cuvintele difuzate la adresa Italiei, aghiotantul său, Candido Vecchi, salutîndu-l pe «generosul român» și pe compatrioții săi care nu își desmințeau «nobila sămînță latină», privind spre Roma, acolo unde, într-o zi, «fiii legiunilor lui Traian» urmau să-și îmbrățișeze din nou frații.[1] Răspunzînd emoționant cu: «*Orașul Etern este . . . căminul nostru*», Rosetti încerca să culeagă în același număr în care publicase scrisoarea acestuia rezonanța numelui lui Garibaldi rostit la București «într-o piață, acolo unde este poporul».

În 1866 — în timpul războiului Italiei pentru reunirea cu Veneția — proiectele unei acțiuni conjugate, italo-române, încurajate un timp și de Germania, erau gata să prindă corp. Se constituiseră în România două batalioane de voluntari purtînd cămăși roșii, destinate să treacă în Transilvania și Bucovina, licențiate din ordinul guvernului român după bătălia de la Königgraetz. Titus Dunca, autorul acestei relatări într-o scrisoare inedită către Garibaldi, aștepta încă la 9 februarie 1876 cînd o expediase la Caprera, izbucnirea incendiului în Orient, decis împreună cu garibaldinii săi recrutați în urmă cu zece ani, să nu greșească «stindardul».

Ideea emancipării Orientului, propusă în 1862 de Marcantonio Canini, era reluată în 1866 și prin Dora D'Istria (Elena Ghica) care la 30 septembrie încerca să-l determine pe Garibaldi să devină promotorul unei vaste campanii pentru eliberarea albanezilor, bulgarilor, grecilor, românilor și sîrbilor, pentru cooperarea lor cu celelalte națiuni la fericirea și prosperitatea umanității. Inventivă nu numai prin proiecte, ea intermedia în acel an contacte între reprezentanții comitetului insurecției cretane și agenții garibaldini ca și între patrioții albanezi și general.

Dacă istoria a înregistrat o singură epopee a celor O Mie, căreia Edgar Quinet nu-i găsea în trecut un echivalent care să fi făcut atîta «onoare naturii umane», s-a putut vorbi la noi, cu modestia necesară, de cei o mie de români combatanți, în 1870—1871, pentru Republica Franței, dintre care mulți s-au ilustrat sub comanda directă a lui Garibaldi, a fiilor săi Menotti și Ricciotti sau a lui L. Frapolli, care avea să-i citeze pe ordin de zi pe atîția dintre ei, la încheierea misiunii.

Printre voluntarii italieni ai lui Garibaldi pe pămîntul Franței, s-a aflat atunci, ca ofițer, și foarte tînărul Luigi Cazzavillan, pe care cultul mazzinian al libertății popoarelor îl va mîna în 1876 să se înroleze în armata Serbiei.

[1] *Românul*, nr. 291 din 18/30 octombrie 1862.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ziarele românești ale epocii au semnalat și participarea unor voluntari români la lupta bravilor sîrbi, cu tot statutul de neutralitate asumat de România și recunoscut de puterile europene pentru acele circumstanțe. Garibaldi era nesatisfăcut de caracmai puțin amplu al acestei prezențe și îi scria, în acest spirit, deputatului Ștefan Sihleanu, la 24 martie 1876. [1]

În 1877 solitarul de la Caprera îl îndemna pe prietenul său, colonelul Sgarallino, să facă înrolări pentru independența României: « Voluntarii dumitale », îi scria el, « să spună fraților lor români că, deși departe, gîndul și inima lui Garbaldi sînt cu ei. Să dea Dumnezeu ca victoria să fie cu dînșii ». La 8 octombrie, el saluta solemn valoarea oștilor române: « *Descendenții vechilor noastre legiuni, românii se luptă astăzi cu eroism pe țărmii Dunării pentru independența lor; îmi pare că e bine să facem să se audă aplauzele capitalei lumii antice și ale Italiei întregi adresate bravilor noștri consîngeni* ».

Rosetti îi răspundea printr-o telegramă pe care am descoperit-o în arhivele italiene [2].

Stabilit în România unde avea să întemeieze întîi ziarul bilingv *Frăția italo-română* și apoi *Universul*, după ce încercase să se înroleze în armata română și fusese corespondent de presă pe cîmpiile Bulgariei, Luigi Cazzavillan îi scria și el, la 6 decembrie 1879, ilustrului său comandant de odinioară: « Cunoașteți mai bine decît mine, generale, fazele problemei orientale; cu toate acestea îmi iau libertatea de a vă adresa o corespondență a mea pe care am transmis-o chiar azi ziarului *Il Popolo Romano* din Roma, spre publicare.

V-aș fi deosebit de recunoscător, generale, dacă odată cu confirmarea primirii, ați avea plăcerea să vă exprimați părerile în această privință.

Foarte încrezător în îmbunătățirea totală a stării sănătății dumneavoastră, și sigur că și dumneavoastră, generale, veți contribui din toate forțele spre a se face dreptate acestui eroic popor care vă iubește atît de mult, primiți, vă rog, generale, expresia sentimentelor distinsei mele considerațiuni » [3]. În anexa la scrisoare erau prezentate circumstanțele și condițiile participării române la războiul ruso-turc și considerații cu privire la atitudinea arbitrară a diplomației europene în acei ani, protestîndu-se ferm contra injustiției făcută României prin condiționarea, de către anumite puteri, a recunoașterii independenței ei. În final, Cazzavillan condamna guvernul italian pentru discriminarea la care se asociase, declarînd că Italia nu era nici solidară, nici responsabilă de o asemenea poziție: « Nu va exista de aceea nici un reprezentant al poporului italian care să invoce justificări *pentru a fi recunoscută de către guvernul italian independența acestei colonii italiene în Răsărit*, [4] cum a numit cîndva România, în Parlamentul Național, onorabilul Depretis », consemna el.

Scriind cu sîngele lor profețiile viitorului, precum Bălcescu la Palermo, patrioții atîtor națiuni exprimaseră crezul edificării unei Europe întemeiate, cum visa Mazzini, pe respingerea « acelor concepții nedrepte, inegale, tiranice, la care popoarele n-au participat, nici n-au consimțit vreodată ». Europa își trălse în multe țări Thermopylele ei. Venise timpul să se afirme acum puterea lor de viață « cu o bătălie de la Marathon ».

Utilizînd limbajul metaforic al precursorilor de la 1848, putem vedea în biruința de la Plevna, bătălia de la Marathon a României.

ȘTEFAN DELUREANU

---

[1] Vezi în anexă traducerea scrisorii existentă la Biblioteca Academiei.
[2] Vezi în anexă traducerea.
[3] Originalul scrisorii, inedită, la Museo Centrale del Risorgimento, Roma, plic 925 nr. 63 (I).
[4] Sublinierea în text.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

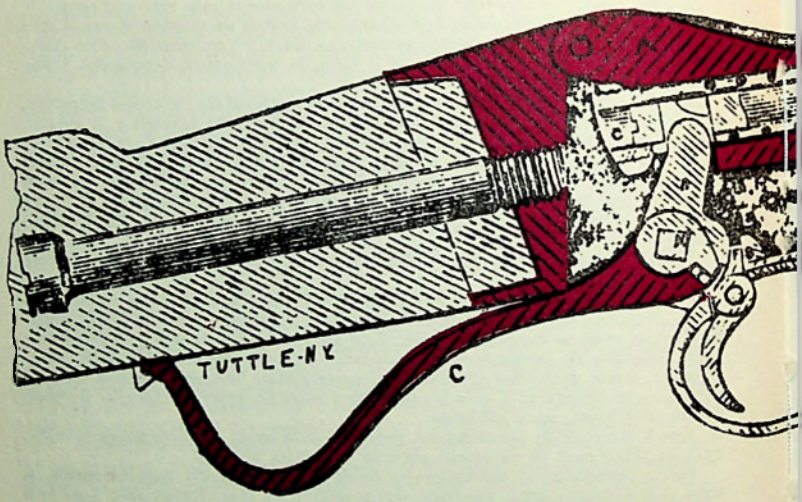

Garibaldi către Ștefan Sihleanu

Roma 24, 3, 1876

Scumpul meu prieten,

Mulțumesc pentru prețioasele dv. lucrări pe care le voi citi cu interes. Aș fi dorit ca România să fi luat o parte mai activă la insurecția Herțegovinei.

Grecia, România, Serbia, Muntenegru și toate popoarele aservite semilunei, făcîndu-și fiecare datoria, puteau să-i facă cu ușurință pe cruzii descendenți ai lui Mahomet să treacă Bosforul.

Un salut drag sorei dv. și rămîn totdeauna al dv. ***G. GARIBALDI***

(BIBLIOTECA ACADEMIEI RSRS $\frac{1}{CXLVI}$)

„Către Români"

Stînd cu mîndrie la locul vostru în adunarea Națiunilor, voi ați meritat frăția lor și, în cel mai înalt grad, pe aceea a Italiei cu care aveți comunitate de sînge, comunitate de origine.

Da, generoși fii ai României, vom merge strîns uniți în maiestuoasa peregrinare umanitară și vom distruge împreună tirania.

Despotismul își întemeiază existența lui precară pe discordia popoarelor. Să ne

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

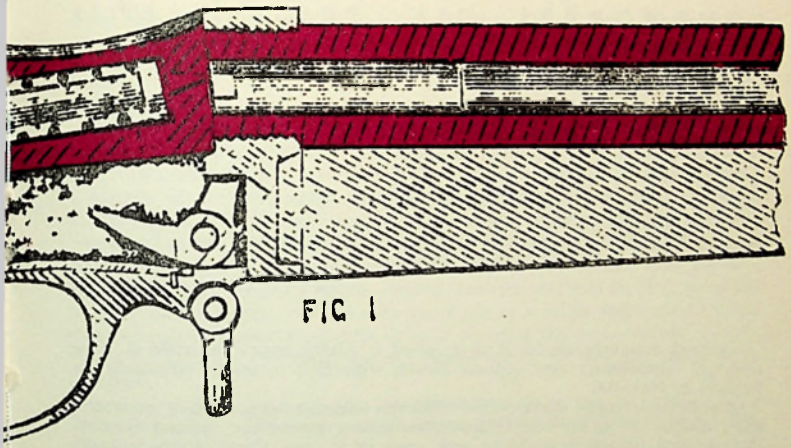

FIG 1

unim cu toţii în numele lui Dumnezeu şi monstrul hrănit cu sînge de om se va prăbuşi în abis pentru a nu mai reînvia.

Cu dragoste, al Vostru, G. GARIBALDI

(AUTOGRAFUL IN MUSEO CENTRALE DEL RISORGIMENTO. Roma. Plic 240, nr. 88)

Caprera

Generalul Garibaldi

Frate şi maestre, am fost obligaţi să ne vărsăm sîngele pentru a ne recuceri independenţa spre a proba prin fapte detractorilor noştri că suntem încă la Dunăre, coloniştii nedegeneraţi ai lui Traian. Tăcerea fraţilor noştri din Italia ne-a durut într-adevăr foarte mult. Cuvintele dv. au fost pentru noi curcubeul care ne asigură în sfîrşit că Roma îşi ţine privirile îndreptate spre noi. Vă mulţumim şi vă vom mulţumi prin acte care vor proba că avem, ca şi voi, o credinţă inalterabilă în justiţie şi în libertate.

C. A. ROSETTI

Oficiul Telegrafic din Maddalena. Telegramă. Primită la 25/10 1877 orele 0.21. Prin circuitul nr. 244—. Primitor nr. 311. Titlul Destinaţia Proveniența Numărul Cuvinte. T Maddalena Bucureşti 714 98. Data prezentării: Ziua şi luna 24/10 Ore şi minuto 22

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

REMEMORĂRI DIN PRESA VREMII

Pe lîngă neamurile elenice şi slave, există în Răsărit neamurile latine al căror principal reprezentant este poporul român, statornicit în vechile principate ale Valahiei şi Moldovei.

Românii, cu toate numeroasele influenţe orientale, şi-au păstrat caracterul latin, spiritul de gintă, această aptitudine pentru generalizări, această tendinţă către unitate, această dragoste de artă, acest spirit revoluţionar, aceste înclinaţii la constituirea de state uniforme, acest geniu democratic care caracterizează popoarele latine între toate popoarele pămîntului şi-fac din ginta lor ginta prin excelenţă privilegiată a istoriei.

(Emilio Castelar, LA CUESTION DE ORIENTE, Madrid, 1866)

În ciuda detractorilor ei, pare dovedit că mica armată română întîmpină foarte bine focul.

(LE TEMPS, 22 mai 1877)

România şi-a proclamat independenţa. Acest act nu fu îndeplinit sub impulsul unui entuziasm subit sau în urma seducţiei unor alianţe simpatice. România a cedat numai în faţa necesităţii.

Chiar de la începutul războiului (. . .) România se găsi în mijlocul celor mai mari dificultăţi ce pot ameninţa existenţa unui popor. Şi cu toate acestea, oricine va judeca fără pasiune atitudinea şi manifestările sale oficiale, va trebui să constate că ea nu s-a abătut nici un minut de la datoriile ei de putere neutră, deşi neutralitatea sa n-a fost lămurit stabilită de tratate, nici recunoscută de toţi în mod egal (. . .)

E mai presus de orice îndoială că Europa are un mare interes pentru conservarea României ca stat deplin îndependent.

(IL DIRITTO, 23 mai 1877

Întîlnim, alergînd cu picioarele goale în roua dimineţii, cete de femei cu vesminte strîmte, picioarele de culoarea bronzului, mijlocul strîns cu fota de lînă roşie. Poartă pe cap doniţe pe fundul cărora sunt îndesate merindele pe care le vor vinde în oraş. Ele nu ţin mîinile pe şolduri, neavînd înfăţişarea vulgară a genovezelor sau bascelor. Părul şi gîtul, ascunse de un văl alb, pieptul proieminent, fota

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

căzînd drept pe şolduri, le dau femeilor române un aer de statui egiptene. E în mersul lor o noblețe de un fel deosebit care le sporește gravitatea naturală. Ele nu rîd, nu glumesc între ele; le vezi trecînd tăcute ca niște apariții.

(LA FRANCE, 31 mai 1877)

În acest moment am putut judeca curajul de care sunt în stare soldații români. Atacînd, ei s-au aruncat înainte cu o irezistibilă furie. Focul turcilor devenea din ce în ce mai intens. Foarte bravi la rîndul lor, aceștia erau urcați pe parapet pentru a trage cu mai multă siguranță. Contraescarpa, de-a lungul părții inferioare, vărsa mii de gloanțe. Ei bine, acești sărmani țărani români, cu mantalele uzate și căciula împodobită cu pene de curcan, ei cei luați atîta în derîdere, au probat că știau să moară, dacă nu să învingă, și că în vinele lor curge sîngele vechilor daci. Neînduplecați, în această văgăună a morții, respinși, covîrșiți, decimați de focul nimicitor al unui inamic la adăpost, dar fără a da înapoi nici cu o palmă; fără a șovăi o clipă, înaintînd mereu, revenind neîncetat la șarjă pentru a lăsa în urmă, vai, o lungă brazdă de morți și muribunzi. Au fost isprăvi eroice pe care n-aș putea să le povestesc.

(Relatare apărută în primă versiune în L'INDÉPENDENCE BELGE, întregită ulterior în cartea corespondentului de presă Frédéric Kohn-Abrest, ZIGZAGS EN BULGARIE, Paris, 1879)

Oastea română nu e o armată în sensul permanent al cuvîntului; e o armată națională, alcătuită din toate elementele societății. Ea nu e entuziastă, nu dorește războiul și nu împărtășește mai mult ca majoritatea națiunii opiniile politice la putere în prezent. În ziua de 11 septembrie, ea și-a făcut datoria în fața inamicului cu noblețe și simplitate. Aceasta e o promisiune pentru viitorul ei. Să ne felicităm. România e singura țară latină a cărei istorie este atît de agitată, ale cărei condiții de existență ridică atîtea probleme, a cărei reunire chiar, în frontierele ei convenționale, este atît de ignorată de celelalte state latine. Lucru straniu, România, departe de a ne plăti cu aceeași monedă, nu păstrează resentiment apusului pentru această nepăsare. Ea e singura dintre națiunile latine la care ideea de unitate de gintă, cu toate consecințele ei, e în onoare azi. Panlatinismul n-are sens decît pe malurile Dunării.

(LA FRANCE, 20 septembrie 1877)

Pentru cel ce vrea să studieze filosofic ceea ce se petrece pe țărmii Dunării, ceea ce trebuie să-i atragă cel mai mult luarea aminte e stindardul tricolor care se înalță alături de cel rusesc; e acel popor care în răsărit are un nume asemănător aceluia al anticei Doamne a Apusului; este acea limbă neolatină vorbită în mijlocul popoarelor germanice, slave și orientale.

De unde vin? Cine sunt? Ce vor?

Am dori să putem dispune de spațiu suficient pentru a preamări epoca glorioasă a României, pentru a vedea ce a fost și ce pretinde să fie acest popor, asupra căruia își ține azi privirea ațintită întreaga Europă.

(ILUSTRACION ESPAÑOLA Y AMERICANA, nr. 19, 1877)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mi-am dat seama că sub această aparență, puțin lasă-mă să te las, bate o inimă sensibilă la tot ce e mare, frumos și generos. Națiunea română, această copilă îndepărtată și pierdută a Italiei, mai are încă ceva din noi, și noi îi vom proba la momentul oportun, atunci cînd vocea noastră va trebui să se ridice pentru independența ei, că nu suntem nerecunoscători.

(L'ILLUSTRAZIONE ITALIANA, I 1878)

Dar mai ales Italia . . . are dreptul, datoria să ridice sus vocea în favoarea României, copila ei cea dintîi născută, și să se proclame vigilenta protectoare a drepturilor ei naționale, fără a se lăuda cu o dragoste platonică și sentimentală de gintă care, politic vorbind, nu are mare valoare. Să-și aducă aminte Italia (pentru a nu atinge decît fapte recente) cum România a îndurat la fel ca ea persecuțiile din partea aceluiași străin — cum au îndurat împreună în 1848—49 martirii și exiluri — și cum, lucru deloc întîmplător, amîndouă s-au înălțat la demnitatea de națiune în anul 1859, organizîndu-se stabil înăuntru în 1866.

Și apoi, dacă numele de *Roma*, care a fost pentru atîta timp țința unor aspirații atît de sfinte și sublime ale italienilor, ne-a făcut să bată și să tresară cu atîta putere inimile de dor și de speranță, pentru ce numele de *România* — fiica legitimă a Romei, în Orient — ne-ar lăsa muți și indiferenți?

Mi se pare că e obiect de cel mai mare interes. . . și în același timp o operă de cel mai ales patriotism a recomanda dragostei italienilor acel nobil neam latin din Valea Dunării, pe acei frați ai noștri care derivînd din Roma numele țării lor, au demonstrat din plin și cîtă iubire și reverență poartă strămbunei lor și cît așteaptă de la ea.

Aș fi prea fericit dacă voi fi contribuit. . . să inspir concetățenilor mei cel mai viu sentiment de frăție și solidaritate cu românii, făcînd să fie mai bine cunoscuți, mai stimați, mai iubiți în Italia acești eroici supraviețuitori ai celui mai puternic imperiu care a existat vreodată în lume și care de nouăsprezece secoli susțin onoarea plină de risc de a fi sentinele înaintate ale civilizației latine în Carpați.

(Enrico Croce, LA ROMANIA DAVANTI ALL'EUROPA, Firenze, 1878)

În românește de ȘTEFAN DELUREANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

OPINIA PUBLICĂ INTERNAȚIONALĂ ȘI CUCERIREA INDEPENDENȚEI ROMÂNEȘTI

«... pentru civilizație, pentru cauza prieteniei...»

Proclamarea și apoi consolidarea cu arma în mînă a independenței de stat a României a întîpărit, o dată mai mult, și în anul 1877, în conștiința Europei, certitudinea existenței unei entități de multă vreme distinctă — prin tradiție și aspirații — în această parte a lumii carpato-danubiene, atît de frecvent disputată în calculele cancelariilor celor trei imperii în declin, la marginea cărora i-a fost dat să-și desăvîrșească — împotriva tuturor adversităților — o istorie de două ori milenară.

Ființa națională a românilor n-ar fi trebuit să aibă niciodată nevoie de recunoșterea cuiva din afară pentru a-și justifica existența.

Actul său de naștere a fost pecetluit, încă de la început, cu înaltul însemn al unei lupte legitime pentru neatîrnare, o luptă în care soldații — țărani ai lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Iancu de Hunedoara — au apărat același pămînt al Țării, indiferent de care parte a Carpaților și-au îngropat dușmanii.

Erau țara și pămîntul unui popor — acest principal moștenitor al latinității răsăritene — al cărui suiș în istorie a fost scris fără nici un echivoc al apartenenței la aceeași vatră de la Burebista și Decebal la Basarab și Dragoș, de la Vlaicu și Bogdan la Mircea cel Bătrîn și Vlad Țepeș și Neagoe Basarab și Petru Rareș și Ioan Vodă cel Cumplit și Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu sau Avram Iancu.

Dar cu toate aceste mărturii istorice neînvechite, integrarea României în ansamblul raporturilor dintre țările independente ale Europei continua să fie frînată, încă, în anul 1877, de marile puteri ale vremii.

Adevărul istoric nu putea fi însă neluat în seamă la nesfîrșit.

România devenise de multă vreme și în mod evident un moment distinct în complicata problemă orientală, în procesul de destrămare a Imperiului Otoman și de formare a statelor naționale independente din sud-estul continentului.

Interesul opiniei publice europene pentru realitățile din statul care dăduse Europei atîtea nume de elită în gîndirea științifică, politică și în arte, crescuse în mod firesc.

«*Mi se cer informații asupra interesantei dumneavoastră țări* — scria la 16 decembrie 1876 Enrico Croce, directorul ziarului «La Lombardia» din Milano, lui C.A.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Rosetti — *Există dorința de a se cunoaște limba voastră, de a se obține cărți și dicționare românești*».

Răspunzînd acestui interes în creștere al opiniei publice pentru realitatea românească, principalele ziare europene — și nu numai europene — au început să-și trimită corespondeți la București.

Sînt acreditați acum, după toate uzanțele, peste 30 de corespondenți permanenți din Austria, Anglia, Germania, Italia, Franța, Elveția, America, Spania, Belgia și din alte țări, numeroși ofițeri devenind, la rîndul lor, corespondenți de război ad-hoc.

Acești ziariști străini se familiarizează curînd cu atmosfera din țara noastră, unii dintre ei scriind despre istoria poporului român, despre originile noastre, alții numai despre locurile vizitate.

Pentru scriitorul rus Garșin, Bucureștiul pe alocuri «*are un aspect absolut european*», iar pentru sublocotenentul finlandez Anton von Alfthan, capitala «*în lumina amurgului înfățișează un tablou încîntător*».

Sînt admirate Cișmigiul și Calea Mogoșoaiei, spectacolele de la teatrul actriței Keller, grădinile «Roșca», «Dacia» sau «Union Suisse», «pavajele admirabile», instalațiile cu gaz de iluminat ale capitalei, tramvaiele cu cai, casele și prăvăliile frumoase.

Dar evenimentele se precipită.

Rusia declară război Turciei. Turcii încep să bombardeze orașele românești de pe malul Dunării. Ghiulele din Vidin aruncate asupra Calafatului trezesc indignarea generală.

«*Nu vă puteți face idee* — scrie Farcy, corespondentul ziarului «Le Constitutionnel» la 8 mai — *de indignarea care domnește în București împotriva turcilor. Lumea e hotărîtă la cele mai mari sacrificii pentru a cuceri independența*».

Activitatea diplomatică se cerea înlocuită încă odată, în lunga și încercata noastră istorie, cu glasul armelor.

Acest lucru a fost înțeles nu numai de eminenții bărbați a căror hotărîre istorică o formulase Mihail Kogălniceanu în fața Adunării Deputaților, la 9 mai 1877 în termeni de o rezonantă simplitate: «*Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare . . .*»

Întregul popor își făcuse din nou o cauză de onoare din apărarea pe cîmpul de luptă a independenței proclamate.

În numărul din 22 mai 1877, ziarul «La France» consemna faptul că «*poporul român a sărbătorit proclamarea independenței cu multă bucurie și plin de încredere*», iar ziarul parizian, «La Lanterne» aprecia proclamarea independenței de stat a României ca «*marele eveniment al zilei*», dorind — în numele cititorilor săi — «*viață lungă și libertate bravului popor român*».

Treptat, însă, din cetate a Bucuriei, Bucureștiul devine tot mai mult o capitală cu preocupări militare.

«*Semnele războiului începător* — notează corespondentul ziarului italian Fanfulla — *se văd acum în fisionomia Bucureștilor*».

«*Ofițeri și soldați* — scrie un corespondent al ziarului «L'Indépendance Belge» — *ard de dorința de a trece Dunărea*».

Reportajele mondene sînt înlocuite în marea presă a Occidentului cu informații de strictă specialitate.

Impresiile anterioare contactului nemijlocit cu tînăra noastră armată pot fi deduse foarte lesne din marea surpriză — o adevărată revelație —, după primele informații dobîndite direct.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Astfel, corespondentul cotidianului englez « The Times » scria ziarului său, la 8 mai 1877, după ce asistase la trecerea în revistă a trupelor la Cotroceni : « *Am fost foarte surprins de frumoasa înfățișare a acestor trupe. Sînt excelent echipate în toate privințele . . . , iar instrucția diferitelor unități bună și arătînd o pregătire îngrijită* ».

Știrile care veneau din străinătate ca răspuns la Memoriul lui Kogălniceanu despre condițiile în care s-a produs mult așteptata proclamare a « independenței absolute » nu erau însă prea încurajatoare.

Ideea « integrității teritoriului, a credinței în existența noastră națională », a întăririi autorității actului proclamat determină reacții ca aceea a contelui Andrassy, căruia agentul român la Viena Ion Bălăceanu, îi răspunde fără nici un echivoc : « . . . *Suntem hotăriți a ne face uciși pînă la cel din urmă mai curînd decît să ne supunem unei hotăriri contrare dorințelor noastre . . . Aflați că fiul mieu unic s-a făcut soldat ca să se bată cu turcii și, dacă aș avea nenorocirea să fie ucis, aș merge să-l înlocuiesc imediat . . . Nu este putere umană în stare să ne readucă subt jugul dezonorant al Turciei* ».

Corespondentul ziarelor «Bund » din Berna și al « Gazetei de Chicago » (S.U.A.), care însoțise în prima linie de luptă o companie ce atacase la 27 august, își încheia astfel relatarea : « *Mi-ar trebui mult timp ca să numesc pe toți bravii . . . Niciodată n-aș fi crezut să văd atîta bravură la o trupă care pînă atunci n-a cunoscut focul . . . . Armata română merită a fi pusă lîngă orice armată a Europei și oricine poate fi mîndru de soldații și ofițerii ei, care au dat probe atît de strălucite de vitejie* ».

« *Efectul moral produs în sufletul trupelor românești de ultimele operații este excelent* — notează corespondentul din București al ziarului spaniol « Imparcial » în numărul din 23 septembrie 1877. *Recruții aceștia tineri se consideră acum veritabili soldați deprinși cu războiul și ard de dorința gloriei militare.*

Toată lumea s-a convins că armata română știe să lupte. Sîngele vărsat își arată roadele ».

Și din nou aprecierile agentului Ion Bălăceanu, de la Viena : « *Nu puteți să vă închipuiți binele moral pe care ni l-a făcut atitudinea așa de hotărîtă a micii noastre oștiri . . . Lagărele de la Oltenița și Calafat vorbesc mai elocvent, pledează mai bine causa noastră decît tot ce tribuna noastră, diplomația noastră și presa noastră ar putea produce mai bine alcătuit în acest moment* ».

« *Românii* — scrie prințul Gorceakov prințului Orlov — *luptă admirabil. Împăratul Alexandru a putut constata de altfel el însuși acest lucru, decernîndu-le patruzeci de înalte distincții militare* ».

La rîndul lor, ziarele finlandeze analizînd comportarea armatelor române din ultimele lupte, apreciau că acestea dădeau un ajutor deosebit trupelor ruse.

De altfel, acest capitol al colaborării dintre armatele română și rusă și al contribuției decisive a românilor la cele mai importante momente ale războiului, constituie un subiect foarte des abordat în corespondențele trimișilor speciali ai presei mondiale.

Ziarul « Il Diritto », informînd asupra aprecierilor elogioase ale generalului rus Krüdner, adresate artileriei românești pe care le considera pe deplin îndreptățite, scria : « *Nu ne mirăm de loc cînd aflăm că rușii admiră valoarea militară a fraților latini de la Dunărea de jos* ».

Mari personalități străine ale vremii înțeleg și aprobă la rîndul lor lupta întregului nostru popor pentru cauza căreia își închină, acum, fără rezerve, toate speranțele de viitor.

În salutul transmis de Garibaldi, de la Caprera, prin intermediul presei italiene, se spune :

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« Descendenții vechilor noastre legiuni, românii, se luptă astăzi, cu eroism, pe țărmul Dunării, pentru independența lor; îmi pare că este bine a face să se audă o aplaudire din partea capitalei vechii lumi și a Italiei întregi, îndreptată valoroaselor noastre rude ».

« Dacă Kogălniceanu — îi spunea într-o seară Cavour lui Napoleon al III-lea — *în loc să se fi născut pe malurile Dîmboviței ar fi văzut lumina zilei pe malurile Senei sau Tibrului, de multă vreme numele său ar fi fost cunoscut în toată Europa ».*

« El este un om de stat de o inegalabilă superioritate — pe care a demonstrat-o în timpul domniei prințului Cuza, cînd a făcut adevărate minuni și pe care a dovedit-o și astăzi în dificilele împrejurări prin care trece România » — notează, la rîndul său D. T. Tarrago Y Mateos în cuprinzătorul serial « Guerra de Oriente » care începe să apară la Madrid în anul 1877.

« Journal de Genève », « Die Presse », « The Daily Telegraph », « L'Italie », « Il Dovere » și celelalte publicații ai căror corespondenți se aflau în țară sînt unanime în aprecierea deplinei unități de gîndire și acțiune a românilor.

Întrega Europă începea să înțeleagă, uneori împotriva dorinței anumitor cercuri, că România se afla într-un moment decisiv pentru afirmarea ființei sale naționale.

« Bărbătească pășire a României pe cîmpul de rezbel — nota ziarul « Der Osten » din Viena la 9/21 octombrie 1877 — *a schimbat cu o singură lovitură situația statului român . . . Eroii care țin sus și tare pe cîmpurile de luptă ale Bulgariei drapelul român care e împodobit cu laurii nemuritori, nu-și varsă în zadar sîngele lor. România liberă și independentă va ocupa cu mîndrie un loc în concertul european și măreața ei faptă, împreună cu numele ei, vor fi întipărite în inimile generațiilor viitoare ».*

Se adevereau, astfel, previziunile ziarului italian « Provincia di Treviso » care notase încă de la intrarea țării noastre în război : *« România a încetat de astăzi să mai fie vasală și independența ei, proclamată de votul național și susținută cu armele, nu va mai putea fi răpită ».*

Sau aprecierile ziarului francez « L'Estafette » : *« România, participînd la războiu, n-a făcut decît să continue tradiția sa istorică. Ea a luptat întotdeauna pentru civilizație, pentru cauza europeană ».*

Sînt numai cîteva din numeroasele recunoașteri din paginile vremii ale unei realități pe care acțiunea diplomatică românească de după războiul de acum o sută de ani, și de după celelalte războaie care au urmat, a servit-o în numele aceleiași cauze, a demnității naționale și suveranității.

Sînt recunoașteri grăitoare ale înaltului patriotism, trăsătură nedesmințită a tuturor acelora care au luptat de-a lungul vremii pentru dreptul legitim al acestei țări, de a fi deplin stăpînă pe marele și des încercatul ei destin.

TEOFIL BĂLAJ și CONSTANTIN I. TURCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

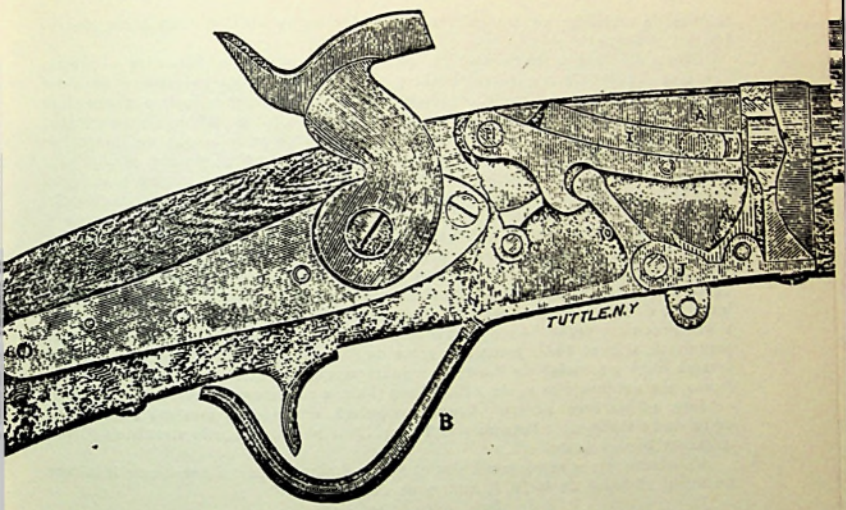

ARMELE INDEPENDENȚEI

Deși se numără printre rarii scriitori conștienți că, în război « valoarea oamenilor, a ofițerilor și a soldaților » nu este decisivă decît dacă forțele aflate față în față sînt numeric echilibrate și înarmate « cu aceleași sisteme și cu aceleași secrete », Duiliu Zamfirescu a lăsat să se strecoare două greșeli de amănunt atunci cînd, în paginile celui de-al treilea roman din ciclul Comăneștilor, a zugrăvit momentele culminante ale asaltului de la Grivița. « Năprasnicele Peabody și Winchester din redută, scrie el, secerau rîndurile năvălitorilor. Sculați în picioare pe parapete, turcii vărsau valuri de foc și de plumb peste dorobanți. »[1]

În realitate, în războiul de la 1877, de arme Peabody nu dispunea decît armata română, iar turcii, care aveau în dotare carabine cu repetiție sistem Winchester,

1. *Convorbiri literare*, XXXI (1898), p. 366.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

folosite de cavalerie, pentru apărarea redutelor nu au utilizat decît arme Henry-Martini şi Snyder.

Ediţia din 1970 a romanului *În război*, aducînd aici o lămurire — firească, necesară — cuprinde următoarea notă: « Peabody şi Winchester — tipuri de arme engleze. »[2] În afară de nume, Peabody-urile şi Winchester-urile nu aveau însă nimic englezesc şi erau, şi unele şi altele, de concepţie şi fabricaţie americană.

Aceste mici inexactităţi atrag luarea aminte asupra unor lacune de informaţie cu privire la detalii semnificative în pregătirea şi dotarea oştirii, precum şi cu privire la implicaţiile opţiunilor făcute în acest domeniu pentru aportul nostru în războiul de la 1877. Ele atestă, indirect, că acela care au luat şi au executat crucialele hotărîri în cauză s-au abţinut să scrie sau să vorbească despre acestea, fie din discreţie şi pudoare, fie pentru motivul că întreaga atenţie se afla monopolizată de alţi factori.

O bună parte din literatura şi publicistica relativă la Războiul de Neatîrnare a fost dominată de imaginea tradiţională a luptelor la baionetă, de metafora puilor de lei şi de clişeul celor şapte vieţi din pieptul nostru de aramă. Retoricii acesteia, încărcate de figuri de stil, i s-ar putea opune reflexul mai pragmatic, mai concret şi mai precis din proverbele şi poezia poporului care au continuat netulburate să preţuiască, şi după 1877, prozaicele arme de foc, eficiente şi de bună calitate, care luaseră locul « armelor de Veneţie » cîntate în cunoscuta *Doină* culeasă de Alecu Russo, ale « şuşanelelor », ale « flintelor » şi ale « durdelor ghintuite » de altădată.

Este edificatoare pentru viziunea populară următoarea maximă consemnată de Iordache Golescu: « Puterea şi isprava războiului mai nainte în virtute se privia, iar acum în tun numai stă. »[3]

De o concreteţe remarcabilă sînt şi multe dintre versurile nemijlocit inspirate de însuşi războiul de la 1877, cum sunt de pildă:

Bate puşca, tunul bate,
Bate Plevna, de departe...[4]

sau acest catren, care decurge din aceeaşi experienţă:

Cu puşca şi cu halice,
Unde oiu da, turcul să pice,
Cu puşca de cea domnească
Unde oiu da să nimerească.[5]

Incompatibilitatea şabloanelor cu condiţiile conflagraţiilor din zilele noastre şi cu bunul-simţ avea să fie ironizată abia la o jumătate de veac după Războiul de Neatîrnare. Într-o pagină impregnată de sarcasm a romanului său *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, Camil Petrescu atribuia următoarea replică strategului improvizat care pledează pentru intrarea României în primul război mondial: « Ce nevoie ai de tunuri, domnule? Auzi, tunuri? Bine, domnule, de astea are nevoie neamţul şi franţuzul ăla, că sînt crescuţi în puf... Dumneata ştii cum e românul, domnule? Nădejdea lui e baioneta, înţelegi dumneata? Că o vîră pînă-n prăsele... Şi dacă se rupe, dă cu patul armii... »[6]

Cîţiva ani mai tîrziu Sadoveanu va persifla şi el locurile comune ale scrierilor contaminate de fanfaronada eroică.[7]

---

2. Duiliu Zamfirescu, *Opere*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, vol. II.
3. *Povăţuiri şi cuvinte adevărate, maxime adunate de* Iordache Golescu (Iuliu Zanne, *Proverbele românilor*, Bucureşti, 1895—1903, vol. VIII, nr. 9490)
4. *Fost-am căciular*, în culegerea *Cîntece voiniceşti şi ostăşeşti* adunate de C. Rădulescu-Codin, Şt. Tuţescu şi S. T. Kirileanu, Bucureşti, 1910, p. 55.
5. *Soldat mîndru*, ibid. p. 12
6. Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, Bucureşti, 1965, vol. I, p. 160.
7. Mihail Sadoveanu, *Au fost pomeniţi Grigorescu şi Hasdeu*, articol din 1937, reprodus în volumul *Mărturisiri*, ESPLA, Bucureşti, 1960, p. 250

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

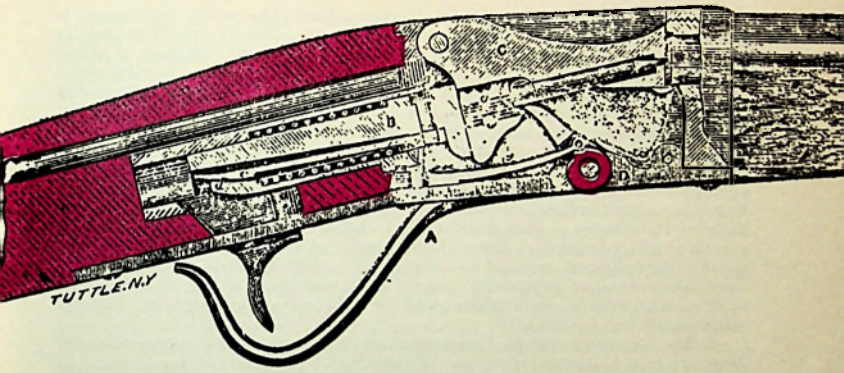

Organizarea, dotarea și pregătirea armatei au constituit o preocupare de temelie a marilor noștri patrioți și gînditori politici din secolul al XIX-lea precum, și țelurile principale cărora căpeteniile noastre politice și militare le-au dăruit toate puterile și toată iscusința lor.

Pentru Nicolae Bălcescu, de pildă, convingerea că « țara românilor, de își va lua vreo dată rangul ce i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datoare mai mult regeneraţiei vechilor ei instituții ostășești » [8] a fost de neclintit. Trăgînd învățătură din înăbușirea revoluțiilor de la 1848, el îl imploră pe Ion Ghica « să facă a i se trimite măcar 2 sau 3 mii de puști și un bun general român » spre a pune pe picioare o armată și încheie: « Ca Archimed, dar, mă adresez la tine și îți cer aceste două lucruri, făgăduind ca dînsul d-a răsturna cu aceste lumea. » [9]

Conceptul puterii armate formulat de Bălcescu este preluat și elaborat în termeni practici, militari, de George Adrian, un ofițer care, în 1848, participase activ alături de Avram Iancu la revoluția din Transilvania și care urmase școala de stat-major a armatei franceze. Acesta dă la iveală o adaptare intitulată *Idee răpede despre resbelul de partizani urmată de instrucțiuni asupra serviţiului de campanie și de un manual de fortificaţuni pasagere*, tradusă din limba franceză « cu oarecare modificaţiuni » [10] și observații originale privind condițiile specifice țărilor române. Ceva mai tîrziu el întreprinde o amplă dezvoltare a conceptului puterii armate în al său *Mémoire sur l'organisation de la force armée des deux Principautés Roumaines réunies*, supus unuia dintre membrii Comisiei europene care vizitează Principatele în 1857, document în care evaluînd precis cerințele de armament ale viitoarei oștiri unificate, cere « *27.000 fusils d'infanterie à 35 francs (modèle français* 1842 ») [11].

---

8 Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, Iași, 1844.

9 Scrisoarea datată 3 iunie 1849, din Debrețin, reprodusă în Nicolae Bălcescu, *Opere*, ediție critică de G. Zane, București, 1964, vol. IV, p. 182.

10 Datată « Brucsel, 1853 » dar editată în țară.

11 *Mémoire sur l'organisation de la force armée des deux Principautés Roumaines réunies*, Bucarest, Imprimerie de C. A. Rosetti, 1858, pp. 94—95

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Doi ani mai tîrziu, Unirea dă lui Alexandru Ioan Cuza putința de a trece la înfăptuirea deziderateloг lui Bălcescu și a obiectivelor concrete propuse de Adrian (care face parte din două dintre primele ministere formate în Moldova și anume din cel al lui Emanoil Costache Epureanu — 28 aprilie 1859 — și din cel al lui Mihail Kogălniceanu — 3 mai 1860). La numai o lună de la dubla alegere, Cuza obține de la Napoleon al III-lea promisiunea că-i va da 2 baterii de artilerie, 10.000 de puști și muniții, precum și asigurarea că Franța va trimite o misiune militară în Principate și că un număr de tineri români vor fi admiși la Școala militară de la Saint Cyr și la Centrul de studii tactice pentru artilerie de la Metz. Domnitorul întreprinde apoi primii pași spre unificarea oștirilor celor două Principate, concentrîndu-le în tabăra militară înființată la Florești, lîngă Băicoi, în aprilie 1859. Acolo, în fața ostașilor Moldovei și ai Țării Românești, el declară: « Sînt mulțumit de dumneavoastră și vă stă în mînă ca într-o zi țara noastră să vă poată datori mărirea. » [12] Iar la 6 decembrie al aceluiași an, în mesajul adresat Adunării Elective a Moldovei, domnitorul se angajează a „îngriji ca, în proporția creșterei mijloacelor de care vom dispune, materialul nostru de război să se dezvolteze și să ajungă înălțimea științei moderne."[12]

Strădaniile pentru dotarea și pregătirea armatei se prelungesc de-a lungul întregii domnii. Sfătuit de miniștrii săi, de generalul Ion Em. Florescu, de cadrele de comandă ale armatei și de misiunea franceză condusă de colonelul E. Lamy, Cuza organizează o oștire unificată, alcătuiește primul regiment de geniu, trimite ofițerii la studii și pe toate teatrele de război deschise pe acea vreme în Europa (la Messina și la Gaeta), în Africa de Nord (în Algeria și în Maroc), precum și în America (în Mexic și în Statele Unite), spre a observa desfășurarea operațiilor, tehnica de luptă și comportarea diferitelor tipuri de armament. Văzînd piedicile puse de Turcia și Austria trecerii puștilor și muniților comandate în Franța și condițiile politice pe care puterile garante caută să-i le impună, el sprijină inițiativele generalului Florescu în direcția edificării unei manufacturi proprii de arme, precum și pentru întemeierea unei pirotehnii și a unei fonderii de tunuri.

În 1866, cînd Cuza părăsește tronul, oștirea română posedă un corp de ofițeri de stat-major capabili, o școală militară, și dispune de 15.000 de arme ghintuite, cu încărcare pe țeavă, sistem Minié, de cîteva mii de puști mai vechi, de calibre, sisteme și bătaie diferite. Dar tehnica miltară și mijloacele de luptă se perfecționau într-un ritm vertiginos. Chiar în cursul anului 1866, pușca cu ac, sistem Dreyse, cu încărcare pe la culată, cu care se puteau trage pînă la 8 focuri pe minut, își dovedește superioritatea asupra armelor cu încărcare pe țeavă, asigurînd la Königgrätz victoria Prusiei asupra Austriei. Experții militari ai Principatelor Unite care urmăreau atît pe teren cît și în paginile publicațiilor de specialitate rezultatele date de noile tipuri de arme, trag prompt concluziile ce se impun. Între 16 august 1866 și 8 februarie 1867, ministrul de război, generalul Nicolae Haralamb, negociază la București cu Richard Sampson, împuternicitul firmei Remington din Ilion-Utica, statul New York, două contracte, unul avînd drept obiect transformarea puștilor Minié în arme cu încărcare pe la culată sistem Remington, iar celălalt avînd drept obiect furnizarea a 4.000 de arme sistem Boll. Din motive necunoscute, aceste contracte nu se perfectează. [13]

---

12 *Tribuna*, 6 august 1859; *Mesajul Înălțimei Sale Prințului Domnitoriu către Adunarea Electivă a Moldovei la deschiderea sesiei anuale în 6 Decembrie 1859*, Iași, Tipografia Institutului Albina 1859, p. 9.

13 Proiectele acestor contracte se păstrează la Direcția Generală a Arhivelor Statului, fond Casa regală, dosar 78/1866, ff. 12—13 și 14—15.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Întîia comandă de arme noi pentru infanterie se plasează în septembrie 1867, cînd noul ministru de război, colonelul George Adrian, semnează un contract pentru 20.000 de puști sistem Dreyse. Livrarea lor stă în cumpănă mai bine de un an pînă ce, după refuzul Austriei și al Turciei de a permite tranzitarea, guvernul solicită și obține acordul Rusiei pentru aducerea lor în țară via Lemberg. În acest răstimp, specialiștii — printre care se numără acum și un proaspăt absolvent al Școlii de artilerie de la Metz, căpitanul Nicolae Dabija, atrag atenția asupra unei noi arme americane cu încărcare pe la culată. Putînd trage 12—13 focuri pe minut, avînd o bătaie de 1.000 m și fiind de o simplitate și o robustețe fără egal, cu rezultate de o uimitoare precizie la tragere, această pușcă, concepută în 1862 de Henry O. Peabody din Boston și fabricată de Providence Tool Company din Providence, statul Rhode Island, fusese clasată pe locul întîi, lăsînd în urmă, la probele organizate de Consiliul Armatei S.U.A. în 1865, nu mai puțin de 64 de alte tipuri de arme concurente [14]. Cu maximum de celeritate, la 16 aprilie 1868, colonelul Adrian, încheie, prin mijlocirea lui Theodor Mehedințeanu, întemeietorul rafinăriei de petrol de la Rîfov, în județul Prahova — prima din țara noastră — care era binecunoscut în SUA, un contract pentru 15.000 de puști Peabody. Principatele Unite devin astfel primul stat european, după Elveția, care-și înzestrează oștirea cu această armă ultraperfecționată [15]. Patru luni mai tîrziu, Ion C. Brătianu care preluase ad-interim portofoliul războiului, cerea firmei Providence Tool Com

14 Charles B. Norton, *American Breech-Loading Small Arms*, New York, 1872 pp. 83—84.
15 *Ibid.*, p. 89

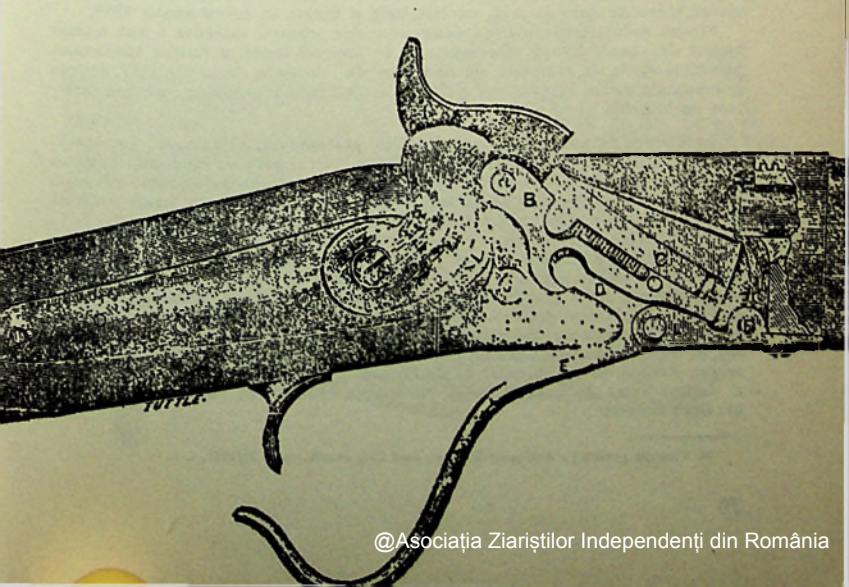

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

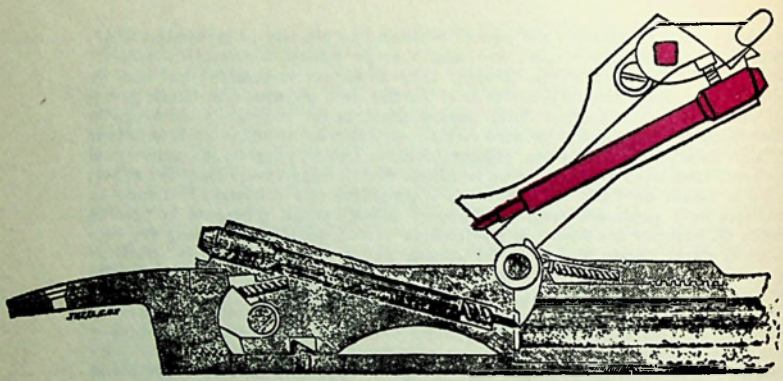

pany să livreze încă 10.000 de arme Peabody, precum şi o instalaţie de înaltă tehnicitate, acţionată de o maşină cu vapori, care era capabilă să producă 3000 de cartuşe metalice pe oră.[16] Pentru urmărirea execuţiei comenzilor, pentru recepţie şi expediere, guvernul trimite la faţa locului pe căpitanii Dabija şi Demetrescu. Trecerea armelor prin Strîmtori întîmpină din nou opoziţia Porţii. În cele din urmă însă, demersurile lui D. A. Sturdza la Constantinopol sînt încununate de succes, şi armele ajung în ţară, via Hamburg şi Galaţi, în cursul anului 1869.

Paralel, se întăreşte artileria Principatelor prin achiziţia succesivă a mai multor baterii de tunuri Krupp. De asemeni, se importă lopeţi portative Linnemann pentru lucrările de campanie ale unităţilor de infanterie. În aprilie 1877, oştirea primeşte din partea aliatului rus 25.000 de arme Krnka transformate pentru încărcare pe la culată.

La intrarea în acţiune, mulţumită înaltei competenţe, chibzuinţei, îndrăznelii şi spiritului de iniţiativă dovedite de factorii militari şi politici răspunzători, oştirea era bine pregătită şi dispunea de mijloace de luptă, dacă nu superioare, cel puţin egale cu acelea ale celorlalţi beligeranţi. Pîrghia visată de Bălcescu fusese realizată la scara cerinţelor celui de al patrulea pătrar al veacului al XIX-lea.

Unităţile care trec Dunărea — infanteria de linie, vînătorii şi o mare parte a regimentelor de dorobanţi precum şi artileria — se angajează în luptă nu numai cu conştiinţa că se bat pentru o cauză dreaptă dar şi cu deplină încredere în eficacitatea armelor lor: în noile tunuri Krupp, în «năpraznicele Peabody» amintite de Duiliu Zamfirescu, precum şi în puştile Dreyse şi în armele Krnka. Vitejeştile asalturi la baionetă de la Grivita, truda chinuitoare, de cîrtiţe, în lutul îngheţat sau în noroaie, pentru săparea galeriilor de apropiere din jurul Plevnei, iureşul asupra Rahovei şi Smîrdanului se desfăşoară la adăpostul focurilor de acoperire ai acestor arme de nădejde, bine întreţinute, mînuite cu dexteritate de ostaşi excelent instruiţi.

16 Direcţia generală a Arhivelor Statului, fond Casa regală, dosar 23/1867, f. 3.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Cei mai avizaţi dintre observatorii militari şi dintre ziariştii trimişi pe frontul de la sud de Dunăre — căpitanul Tilo von Trotha din armata prusiană [17], ofiţerul norvegian Gunnar Sölfest Flood [18], elveţianul Lecomte [19], englezul A. Forbes, corespondentul ziarului londonez *Daily News*, americanul Carroll Tevis, corespondentul special ziarului *The New York Times*, [20] — au subliniat, oarecum surprinşi şi admirativi, dotarea de înalt nivel tehnic a armatei române, notînd, în special, faptul că infanteria era înzestrată cu puşti cu tragere rapidă Peabody. Acelaşi lucru îl fac şi lucrările de istorie şi critică militară [21].

Numele şi caracteristicile acestor arme — trecute uşor cu vederea de cei care contemplă astăzi bătrînele imagini surprinse de Carol Popp de Szatmáry, lucrările lui George Demetrescu-Mirea, *Dorobanţul* lui Nicolae Grigorescu, sau *Atacul de la Smîrdan* — nu se cade să fie uitate. La fel cum nu se cade că fie uitaţi cei care, înflăcăraţi de patriotism, şi plini de discernămînt şi spirit de prevedere, s-au zbătut pentru a le dobîndi, care neînduplecaţi au ţinut piept presiunilor, sugestiilor şi ispitelor, lesne de închipuit după ce citim aceste cîteva cuvinte de recomandare adresate de Hortense Cornu, sora de lapte a lui Napoleon al III-lea, lui Émile Picot, secretarul particular al Domnitorului, la 5 martie 1867: « *Un*

17 Tilo von Trotha, *Der Kampf um Plewna*, Berlin, 1878.
18 Radu R. Rosetti, *Notele unui ofiţer norvegian înainte şi în timpul războiului de neatîrnare 1877—1878*, p. 11/207
19 Lecomte, *Guerre d'Orient*, Paris, 1876, pp. 423—424
20 *Presse*, 20 mai 1877; *The New York Times*, 27 mai 1877, p. 1.
21 *Războiul ruso-turc din 1877—1878 în peninsula balcanică*, traducere din limba rusă Bucureşti, 1902, vol. I, p. 49

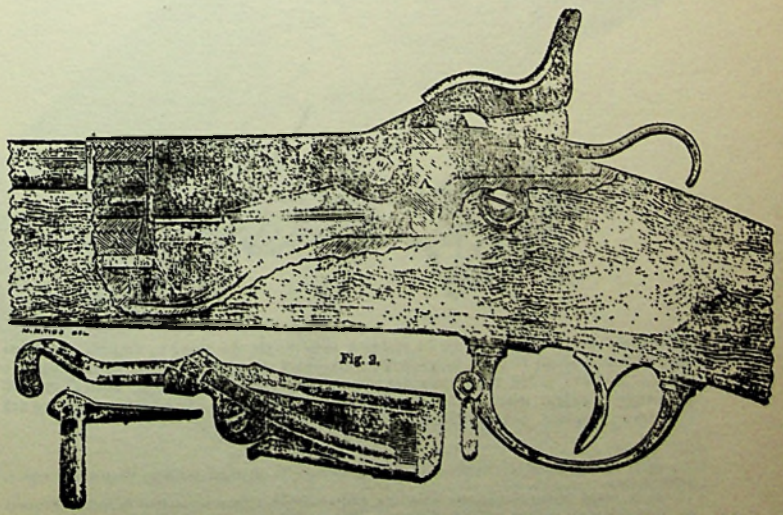

Fig. 2.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

de nos bons amis, presque un fils, est envoyé au Prince par la Société du fusil Chassepot »[22].

În unele privinţe sîntem astăzi mai aproape de miezul evenimentelor de acum o sută de ani decît au putut fi contemporanii şi generaţiile ce s-au ridicat în urma lor. Înţelegerea semnificaţiei şi conexiunii lor, aprecierea valorii relative a contribuţiilor individuale şi colective sînt desigur mai nuanţate, mai drepte.

Cercetarea, mai ales aceea a celor trei decenii din urmă, a dezvăluit nenumărate fapte şi aspecte asupra cărora se aşternuse uitarea. Vederea îngustă, potrivit căreia

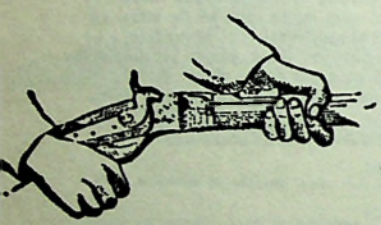

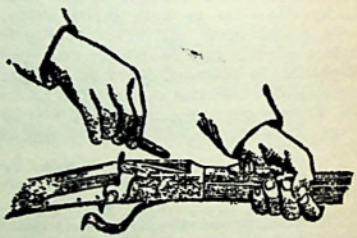

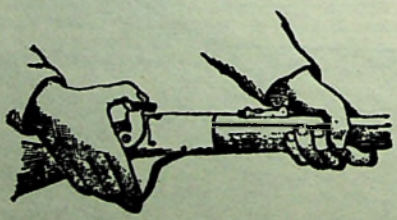

« eroismul n-ar fi decît cel ce se vădeşte prin jertfe de sînge », împotriva căreia nu o dată s-a ridicat Nicolae Iorga, a fost înlăturată. Fiindcă, aşa cum spunea marele nostru învăţat: « Nu totdeauna cel care a fost rănit a dat mai multă dovadă de vitejie în ceasul marii ispite. Glontele nu alege. El trece uneori peste cel ce stă în frunte şi loveşte, orb, în lături sau în fund.[23]. »

---

22 N. Georgescu-Tistu, *La correspondance d'Emile Picot*, în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, 1925, p. 268.

23 N. Iorga, *Sfaturi pe întuneric*, antologie, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Valeriu Răpeanu şi Sanda Răpeanu, Editura militară, Bucureşti, 1976, p. 69.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Nu încape îndoială că nu numai istoria dar şi literatura are menirea să pună în lumină viaţa, faptele şi vrednicia tuturor acelora care, ca generalii Adrian şi Ion Em. Florescu, ca Dabija şi alţii al căror nume aşteaptă să fie descoperit, au creat cîteva dintre premisele de seamă ale izbînzilor repurtate de ostaşii noştri în Războiul de Neatîrnare. Respectul adevărului, preţuirea ce o acordăm ştiinţei şi cultul eticii poruncesc ca ei, care au pus în mîna dorobanţului « puşca cea domnească », să fie scoşi din umbra în care « neştiuţi se pierd în taină ca şi spuma nezărită ».

IOAN COMŞA

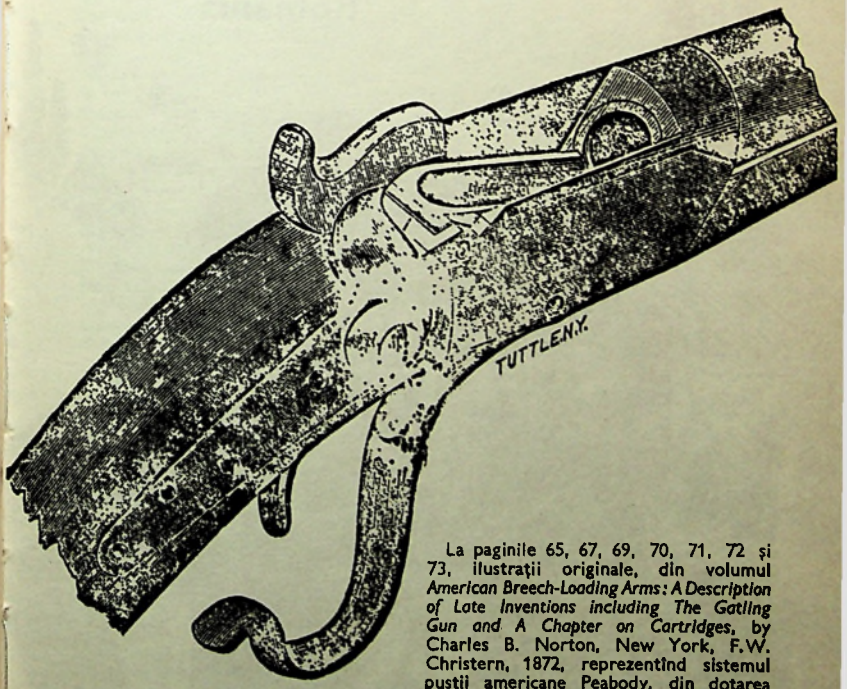

La paginile 65, 67, 69, 70, 71, 72 şi 73, ilustraţii originale, din volumul *American Breech-Loading Arms: A Description of Late Inventions including The Gatling Gun and A Chapter on Cartridges*, by Charles B. Norton, New York, F.W. Christern, 1872, reprezentînd sistemul puştii americane Peabody, din dotarea armatei române în războiul de Independenţă. Imagini obţinute prin amabilitatea Bibliotecii Americane din Bucureşti.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CONFLUENȚE

Răscoalele bulgare din 1875—1876 și România

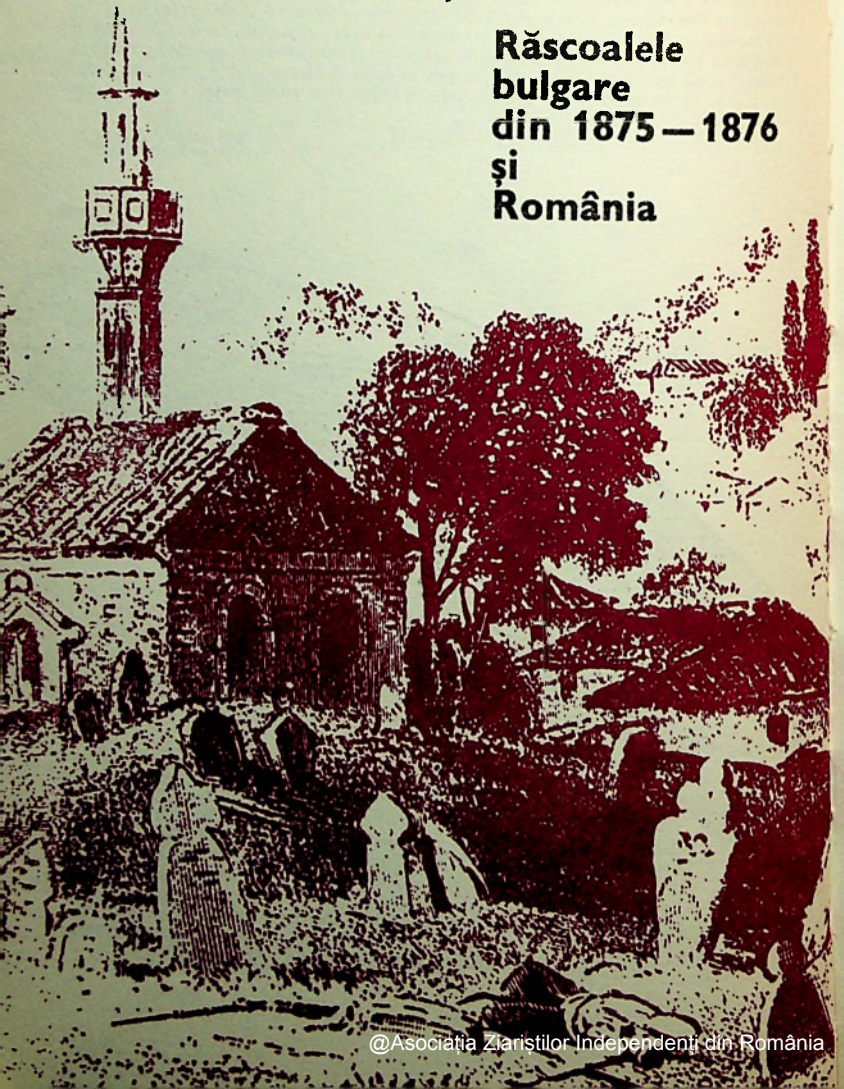

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EPICA INDEPENDENȚEI
ZAHARI STOIANOV

Răscoala antiotomană din aprilie 1876, punctul culminant pe care l-a atins mișcarea revoluționară bulgară de eliberare națională, reprezintă evenimentul cel mai de seamă din istoria modernă a Bulgariei. A voit să fie revoluția burghezo-democratică a acestui popor, dar a fost înăbușită în sînge și sarcinile ei le-a rezolvat, un an mai tîrziu, războiul din 1877—1878. Desfășurarea răscoalei este poate tema cea mai larg cunoscută din istoria de pînă atunci a vecinilor noștri de la sud. Dar dacă orice tînăr din Bulgaria de ieri și de azi își poate povesti zeci de episoade din această dramatică și zguduitoare epopee națională, faptul nu se datorește atît școlii, cît lecturii a două dintre cărțile ce i-au fost consacrate. Una este cunoscutul roman al lui Ivan Vazov, *Sub jug*, cea mai populară carte bulgară, tradusă pînă acum în circa 50 de limbi. A doua este *Însemnări despre răscoalele bulgare*, scrisă de Zahari Stoianov. Amîndouă sînt cărți de căpătîi ce se găsesc în orice casă bulgărească. Copiii încep să le citească de pe la 12—13 ani, chiar dacă nu le înțeleg în întregime. Este un pretext să le recitească în anii adolescenței. Ajunși la maturitate, aproape toți le redeschid pe amîndouă, dar mai ales pe ultima, în care, la fiecare lectură, găsesc ceva nou.

Nu ne vom ocupa aici de romanul lui Vazov, care s-a bucurat pînă acum de două versiuni românești și despre al cărui autor s-a scris la noi, ci de *Însemnări despre răscoalele bulgare*. Și ele, și autorul lor sînt aproape necunoscuți publicului românesc. De altfel, atît Zahari Stoianov, cît și cartea lui, reprezintă un fenomen unic în literatura bulgară. Își poate închipui cineva, la acea vreme, un cioban care n-a urmat nici o școală, și care, intrat în mișcarea de eliberare antiotomană la 19—20 de ani, ajunge în mai puțin de alți douăzeci de ani, cîți i-a mai fost dat să trăiască, un clasic al literaturii bulgare, deputat, ministru, vicepreședinte și președinte al Sobraniei?

Zahari Stoianov s-a născut în același an cu Vazov, adică în 1850, într-o familie de ciobani din satul Medven, de lîngă Kotel. A fost el însuși cioban, în ciuda dorinței de a învăța carte. Singurele sale lecturi — *Încercările fericitei Teodora*, *Piatra care a căzut din cer* sau *Călătoria fecioarei Maria la iad* l-au impresionat atît de mult, încît era gata să la drumul mînăstirii. Dar tînărul a fugit la Varna în speranța intrării într-o școală. Nu a reușit decît să bată flămînd străzile orașului și s-o pornească apoi pe linia ferată, mergînd cinci zile pe jos pînă la Ruse, unde s-a angajat slugă la un abagiu. A frecventat însă și biblioteca orașului, potolindu-și, în sfîrșit, setea de carte. Așa l-a cunoscut Nicola Obretenov, care conducea Comitetul revoluționar din oraș. Intrat în mișcarea revoluționară, Zahari Stoianov i se dăruiește cu trup și suflet. Vede cu ochii lui prinderea de către turci și sinuciderea lui Anghel Kăncev, ajutorul lui Levski, conducătorul organizației revoluționare din Bulgaria, și faptul l-a impresionat profund. Participă la încercarea de răscoală de la Stara Zagora din 1875, scapă cu fuga și la parte la pregătirea și desfășurarea răscoalei din aprilie 1876, luptînd alături de Benkovski, conducătorul ei cel mai de seamă. Întemnițat, scapă de la moarte în mare parte prin istețimea lui, fiind eliberat pînă la urmă din « lipsă de dovezi ».

În timpul războiului din 1877, Zahari Stoianov reușește să fugă în partea eliberată a Bulgariei și-l găsim din nou la Ruse, ca secretar al Curții de Apel. Aici scoate, împreună cu alții, ziarul *Rabotnik* (Muncitorul), continuînd să meargă pe linia național-revoluționară a lui Levski, Karavelov și Botev. Atacă puternic noua

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

burghezie bulgară, partidul conservator și regimul dictatorial al prințului Battenberg. Urmărit de autorități, fuge la Plovdiv, unde organizează comemorări pentru marii eroi ai luptei de eliberare — care începuseră să cadă în uitare. Dar la 18 mai 1885, cînd a voit să cinstească deosebit de solemn memoria lui Botev, guvernul oprește orice manifestație, sub pretext că tocmai atunci era ziua sultanului Abdul Hamid. Motivele reale erau însă altele. Nu trebuie să uităm că un ministru bulgar (din păcate cel al culturii) s-a opus scrierii unei cărți despre viața lui Botev, exprimîndu-se textual: « Are haz să mai scriem și biografia acestei haimanale ».

La Plovdiv, Zahari Stoianov luptă din răsputeri pentru unirea Rumeliei orientale cu Bulgaria (septembrie 1885), scrie el însuși proclamația mărețului eveniment și devine ministru al guvernului provizoriu. În 1888 este ales deputat și curînd vicepreședinte și apoi președinte al Sobraniei. În august 1889, fiind trimis al Bulgariei la Expoziția internațională de la Paris, se îmbolnăvește și moare în capitala Franței, departe de țara pe care o iubise atît de mult. Nu avea decît 38 de ani.

Și în lucrările sale literare vorbește omul politic, publicistul și polemistul. A început cu biografia lui Levski (1883), cel care colindase pe jos întreaga Bulgarie, înființînd pretutindeni organizații revoluționare, fapt pentru care poporul l-a numit « apostolul », nume trecut după moartea sa și asupra revoluționarilor care au inițiat și condus răscoalele din 1875 și 1876. A trecut apoi la lucrarea care l-a înscris un nume nepieritor în literatura bulgară — *Însemnări despre răscoalele bulgare*, primul dintre cele trei volume apărînd la Plovdiv în 1884, iar celelalte două la Ruse în 1887 și la Sofia în 1892.

Principala temă a cărții sînt cele două răscoale bulgare — din septembrie 1875 și din aprilie 1876. Cartea începe cu viața lui de cioban, trecînd apoi la mișcarea revoluționară și la desfășurarea răscoalelor la care a luat el însuși parte. Lucrarea este un adevărat document istoric și psihologic al vremii și societății bulgare de atunci. Bun observator și talentat povestitor, Zahari Stoianov ține cititorul încordat, relatîndu-i episoade petrecute în realitate, amănunte caracteristice, prezentîndu-i portrete de revoluționari și oameni din popor ce trăiesc realmente sub pana lui, lăudînd, criticînd, ironizînd pe alții și uneori și pe sine însuși, dînd curs liber și fanteziei, și anecdotei, și proverbelor, totul într-o limbă pe care o înțelege oricine și care te farmecă.

Valoarea lucrării este imensă: istoricii găsesc aici expuneri confirmate de documente sau documentele ca atare, literații ce au scris după el despre răscoala din aprilie îi sînt mai mult sau mai puțin tributari, cei ce se interesează de psihologia maselor au aici un bogat material, biografii revoluționarilor și ai autorului trebuie să pornească tot de aici. Zahari Stoianov a intrat în panteonul literaturii bulgare și a rămas un clasic despre a cărui operă nu nu numai că se vorbește ci se și citește azi cu deosebit interes, ca autor al unei proze artistice, nu al unor simple memorii.

Desigur, figurile centrale ale mișcării revoluționare, Karavelov, Botev, ș.a. sau « voievozii » (adică acei conducători ai cetelor care treceau din România în Bulgaria) nu-l puteau lăsa indiferent pe Zahari Stoianov. Astfel, în 1885, apare cartea sa *Cetele din Bulgaria*, ca și lucrarea *Liuben Karavelov și clevetitorii lui*, iar în 1888 termină de scris *Hristo Botev — încercare de biografie*, care se publică după moartea sa, în 1891.

Zahari Stoianov a fost printre primii care și-au dat seama de locul pe care l-a ocupat personalitatea lui Botev. Este de ajuns să ne gîndim la minunatul portret pe care i l-a făcut Vazov, la aprecierea lui Dobrogeanu Gherea ș.a. Așa se explică faptul că mulți au fost aceia care au încercat să scrie despre viața, lupta și moartea sa eroică. Primul a fost un român — socialistul Zamfir Arbore — care terminase biografia revoluționarului bulgar în 1881 și voia s-o publice în organul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

bakuninist rus *Obștina*, pe care îl conducea M. Dragomanov. Din nefericire, manuscrisul a căzut în mîinile poliției elveține și nu a mai putut apărea. Biografia scrisă de Zahari Stoianov are în mare parte un caracter beletristic, unii critici apreciind-o ca pe o povestire sau chiar ca o încercare de roman istoric. Documentarea este excepțional de bogată, chiar dacă autorul nu a folosit tot materialul adunat, reținut fiind de unele motive politice. Cu toate aceste scăderi, subliniate mai tîrziu de autorii care au scris despre Botev, ea își păstrează și azi valoarea documentară.

Reproducem, în versiune românească, cîteva fragmete din *Însemnări* și din biografia lui Botev.

Pentru a fi înțelese în totalitate, și unele și altele au nevoie astăzi, cînd nu mai este mult pînă la împlinirea a 100 de ani de la apariția lor, de unele explicații, în afară de cele date în text de Zahari Stoianov însuși sau de traducător.

Mișcarea revoluționară bulgară de eliberare națională și-a găsit primul ei ideolog și organizator în G.S. Rakovski, prietenul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, al lui Kogălniceanu, Bolliac ș.a. și care s-a stabilit la București, în 1863, cînd emigrația bulgară de aici forma centrul acestei acțiuni. Afirmăm aceasta, deoarece aproape toate organizațiile politice ce vizau eliberarea Bulgariei, toate « cetele », precum și cele mai importante ziare revoluționare au apărut în România. Convingerea lui Rakovski era că o « ceată» numeroasă și bine organizată în România, ar putea, trecînd în Bulgaria, să dezlănțuie o răscoală generală antiotomană. De aici « cetele» de haiduci conduse de Panaiot Hitov și Filip Totiu (1867), Hagi Dimităr și Stefan Karagea (1868) etc. Faptele au dovedit însă că, deși asuprirea otomană era mare, masele nu erau pregătite pentru a se ridica la luptă, așa cum arată și Zahari Stoianov în primele rînduri ale paginilor din *Însemnări*, reproduse mai jos. Dar așa cum foarte bine observa Stoianov, ele au fost și acelea care au trezit la luptă poporul bulgar. Tactica « cetelor » a dominat totuși mișcarea de eliberare bulgară pînă în 1869, cînd Levski a ajuns pentru prima oară la convingerea că fără o puternică organizare revoluționară internă formată din comitete revoluționare locale — organizație pe care a și creat-o — poporul bulgar nu va fi în stare să se răscoale. Karavelov, Botev, Levski ș.a. sînt reprezentanții curentului revoluționar, grupați în jurul Comitetului central revoluționar de la București, cel care a încercat răscoala din septembrie 1875 de la Stara Zagora. A doua organizație revoluționară de care vorbește Zahari Stoianov este Comitetul revoluționar de la Giurgiu, care a pregătit răscoala din aprilie 1876.

Atît guvernul român, în marea majoritate a cazurilor, dar totdeauna autoritățile locale și populația satelor și orașelor, au sprijinit puternic mișcarea bulgară de eliberare, pe revoluționari, pe cetași, trecerea lor peste Dunăre.

Atitudinea pozitivă a autorităților românești la tainica îmbarcare a lui Botev la Giurgiu, subliniată de Zahari Stoianov și de spusele emigrantului Andreolu, citate în carte, este confirmată și de alții. Este de ajuns să amintim cuvintele lui Ivan Vazov : « Pentru ca pregătirea cetei și îmbarcarea să se facă în secret, cetașii se răspîndiseră prin toate porturile Dunării — Oltenița, Giurgiu, Zimnicea, Turnu Măgurele. Armele ca și uniformele se trimiseseră în lăzi la Giurgiu. Secretul era păstrat de toți. Cînd taina era descoperită, se șoptea confidențial că ceata pleacă în Serbia. Emigranții din București și din alte orașe se făceau că nu știu nimic, ca să nu afle și autoritățile românești și să-i împiedice. Dar autoritățile știau totul mai bine decît oricine. Ordine secrete fuseseră trimise prefecților (Brătianu conducea treburile politice atunci) ca să se prefacă a nu vedea nimic. Taina însă era cunoscută de toți ».

Vom arăta cum s-a făcut îmbarcarea de la Turnu Măgurele, după spusele lui Kiril Botev, fratele poetului, care s-a urcat pe vasul *Radetzki* din acest port. De

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

asemenea, la Bechet, unde s-a îmbarcat Nikola Obretenov, primarul orașului le-a dat chiar « cîteva puști și săbii. Erau depozitate într-o baracă, căreia îi făcurăm o spărtură în spate, ca să se poată dovedi că ar fi fost furate. Ne simpatizau și administratorul vămii, și poliţaiul, așa încît am lucrat cu totul liberi» — notează Obretenov.

Cu bogata lui documentare, Z. Stoiano va ştiut de toate acestea ca și de multe altele și de aceea a numit pe drept cuvînt România « leagănul renașterii noastre politice. »

În afara cărților sale în care amintește de ajutorul românesc, Zahari Stoianov a făcut-o și în mod special în acea frumoasă scrisoare către Zamfir Arbore, din care reproducem pasajele cele mai elocvente.

« Nu există un singur bulgar mai mult sau mai puțin cult și patriot, care să nu fi călcat pămîntul liber al României și să nu se fi folosit de ospitalitatea frățească a românului. De-a lungul unei jumătăți de secol, într-o epocă groaznic de neagră pentru noi, privirea poporului bulgar a fost mereu țintită asupra malului stîng al Dunării. Tot ce a fost onest și mare, tot ce avea vreo inițiativă, tot ce nu a putut trăi și respira în Bulgaria robită, lucra și trăia în sfînta Românie. Mi-aduc aminte, precum și-aduc aminte toți amicii mei: cuvintele România, București, Giurgiu, Ploiești, Brăila, Galați și așa mai departe erau pentru noi cuvinte sfinte, ca cele din sfînta scriptură. Cînd vreunul din patrioții noștri, prigonit crunt de guvernul otoman, scăpa în fine din ghiarele străinului neîndurător, el găsea refugiu în unul din orașele României. Țara voastră a fost pentru noi farul luminat al libertății, speranța în viața nouă.

Deși vasali puternicilor sultani, românii au tolerat, ba chiar au patronat organizarea comitetelor revoluționare, au permis lui Rakovski să rostească cuvintele sale înfocate, au permis lui Liuben Karavelov să-și tipărească ziarele sale *Svoboda* și *Nezavisimost*, au permis neastîmpăratului Hristo Botev să ne trimită *Cuvîntul emigranților bulgari* și apoi să editeze *Zname*, care, dacă ar fi apărut acum în Bulgaria, ar fi indignat desigur elementele din care se compune tagma trădătorilor patriei noastre mult încercate.

Pămîntul vostru a hrănit pe apostolii libertății bulgare, pe luptătorii uriași ai independenței noastre, pe Levski, Benkovski, Hagi Dimităr, Karagea, Volov, adică întreaga pleiadă a martirilor noștri căzuți pe cîmpul de luptă, morți în ștreang și prin temnițele turcești.

Dar cu aceasta nu s-a isprăvit mărinimia poporului român. Din România au ieșit viteji noștri înarmați, acești eroi ai libertății bulgare: Totiu și Panaiot, la 1867, Hagi Dimităr la 1868, Botev la 1876 și alții. Satul Petroșani, Oltenița, Bechet, Giurgiu au văzut filfîind drapelul bulgar *pe cînd îl duceau pe cîmpul de bătaie pentru întîia oară*. Ați văzut aceasta, ați știut tot și niciodată nu ne-ați persecutat, ci din contră, ne-ați binecuvîntat în sfînta luptă încinsă pentru desrobirea raialei. Nu există un singur exemplu ca românii să fi respins pe vreunul din martirii noștri, deși de nenumărate ori ați fost îndemnați și chiar forțați de a face aceasta.

Te salut, dar, sfînt pămînt al României ! Fii binecuvîntat !

România a fost a doua patrie pentru mii de martiri ai noștri ».

Această scrisoare a fost publicată după dorința lui Zahari Stoianov, de către Zamfir Arbore, în ziarul *Telegraful* din 28 august 1886.

CONSTANTIN N. VELICHI

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ZAHARI STOIANOV

CORABIA LIBERTĂȚII

Însemnări despre răscoalele bulgare

. . . Cetele conduse de Totiu și de Panaiot Hitov în 1867, precum și de Hagi Dimităr [1] în 1868 au schimbat starea de spirit din Bulgaria și de aceea le socotim evenimente premergătoare și cauze ale Răscoalei din Aprilie. Ele nu pot fi considerate drept mișcări pornite din sînul poporului, căci au fost pornite de acei fii ai Bulgariei care depășiseră concepțiile compatrioților lor și care n-au mai putut îndura atitudinea guvernului otoman . . .

Că poporul nu era pregătit încă să le întîmpine o dovedește și faptul dureros că niciunul dintre bulgarii din patrie nu s-a alăturat celor ce ridicaseră steagul luptei, ba, mai mult, se poate spune chiar că au fost împotriva lor.

Dar trecerea acestor cete peste Dunăre, primul foc de pușcă tras la Vărbovka și Vardin, spînzurătorile lui Midhat pașa, ca și trimiterile în surghiun au făcut ceea ce n-a putut face școala și lupta noastră în problema bisericească timp de cincizeci de ani. Locul cîntecului « Mîndrul Nichifor » l-a luat acum « La arme, viteaz din Balcani », povestea luptelor cetei lui Hagi Dimităr se răspîndea pretutindeni, spusă din gură-n gură, ultimele cuvinte ale cetașilor ce-și dăduseră sufletul în spînzurători se repetau cu evlavie, iar tinerii care se adunau la vreo petrecere pe la vii sau afară din oraș, așa cum era obiceiul pe atunci, ascultau cu uimire cîntecul de vitejie pe care-l cîntau cîțiva cu voce domoală, ca să nu-i audă ureche străină;

---

1 Cete de haiduci formate în România, cu știrea și, mai ales în cazul ultimei, cu ajutorul direct al autorităților românești. Dacă primele două cete au avut ca scop pregătirea maselor, cea condusă de Hagi Dimităr și Ștefan Karagea a urmărit declanșarea unei răscoale generale în Imperiul Otoman.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de la București însă, ziarele și broșurile lui Karavelov răsunau la noi ca niște lovituri de tun [. . .]

În acest timp, revoluționarii care conduseseră răscoala din 1875, de la Stara Zagora [1] și din alte locuri reușiră să fugă peste Dunăre în sfînta și binecuvîntata Românie liberă, leagănul renașterii noastre politice. Cei mai de seamă emigranți erau Stefan Stambolov, originar din Târnovo, Panaiot Volov de la Șumen . . . și cei doi fii ai cunoscutei Baba Tonca, frații Nicola și Gheorghi Obretenov de la Ruse. Primul dintre aceștia din urmă, în vîrstă de 28 de ani, învățase în orașul său natal, iar celălalt avea 26 de ani, începuse școala militară de la Odesa dar o părăsise tocmai ca să ia parte la răscoală ; Stoian Zaimov din satul Tiurkemișovo, plasa Cirpan, avea 30 de ani, era învățător, își făcuse școala în același loc, fusese trimis în surghiun la Diarbekir [2] din cauza celor petrecute la Haskovo, dar fugise din închisoare și venise în România pentru a relua lupta ; Gheorghi Benkovski, originar din Koprivștița, după ce absolvise școala din oraș, rătăcise destulă vreme prin Anatolia și Egipt, după care găsi adăpost în România, unde nu-l cunoștea și nu-l știa nimeni . . .

Încă de la începutul lunii noiembrie 1875, acești emigranți și viitorare căpetenii ale Răscoalei din Aprilie, s-au adunat unul cîte unul în istoricul orășel românesc Giurgiu, unde, cu ajutorul marelui patriot Dimităr Gorov [3], reușiră să închirieze o căsuță pe care au numit-o apoi « Cazarma » . . .

Cele dintîi consfătuiri pregătitoare s-au desfășurat în deplină taină și la ele au luat parte oameni cu o tărie de caracter cunoscută și cu o cinste nepătată: Stefan Stambolov, Volov, G. Ikonomov, Zaimov, Apostolov și Hristo cel Mare . . .

Era o noapte întunecoasă. Trecuseră două zile de la sfîntul Ion, atunci cînd gheața e cea mai groasă, iar zăpada e tare ca scîndura. Dunărea albă și liniștită era acum acoperită de pînza de argint a gheții străvezii care întețea și mai mult gerul necruțător; la cele două maluri ale fluviului sloiurile îngrămădiseră adevărați munți, peste care se tîra o ceață ușoară, cristalizînd și înghețînd și mai tare natura și așa moartă. Totul era liniștit și tăcut, fiecare aflîndu-se în culcușul său — bogații în luxoasele lor palate, iar săracii în casele sau cocioabele lor, care, oricum ar fi fost, îi apărau de vîntul iute ce sufla dinspre Carpați ; nimeni nu voia să se bucure de noaptea de ianuarie, afară de vestiții lupi din România, care treceau pe gheață fără pașapoarte și fără să-i vadă nici măcar ochii scrutători ai grănicerilor români sau ai soldaților turci care vegheau din cojoacele lor calde . . .

În noaptea asta groaznică, pe netezișul lunecos al Dunării înghețate, mergeau, unul după altul, dar ținîndu-se de mînă ca să-și păstreze echilibrul, doi fîrtați. Purtau mantale de mușama neagră și țineau în cealaltă mînă o mică traistă în care se afla toată averea lor.

Cei doi nu erau alții decît viitorii conducători ai răscoalei de la Pananghiurițe — Volov și Benkovski — primii care porniseră de la Giurgiu și care treceau Dunărea în Bulgaria pe la Rahova. Ceilalți aveau să plece puțin mai tîrziu și să treacă fluviul fiecare pe unde va putea. Stambolov, Karaminkov, Ikonomov și alții s-au

---

1 În toamna anului 1875, Comitetul central revoluționar bulgar de la București, condus de Hristo Botev, a încercat, fără succes, declanșarea unei răscoale generale cu sediul la Stara Zagora.

2 Oraș în partea răsăriteană a Asiei Mici, unde erau trimiși de obicei în surghiun și revoluționarii bulgari.

3 Emigrant bulgar, negustor înstărit la Giurgiu și care a ajutat mișcarea bulgară de eliberare națională.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

strecurat prin locul numit Srăbce, adică ceva mai jos de Ruse, cîţiva au trecut pe la Şiştov sau pe la Lom, fără să-i simtă oamenii guvernului otoman. Totul s-a petrecut între 15 ianuarie şi 1 februarie . . .

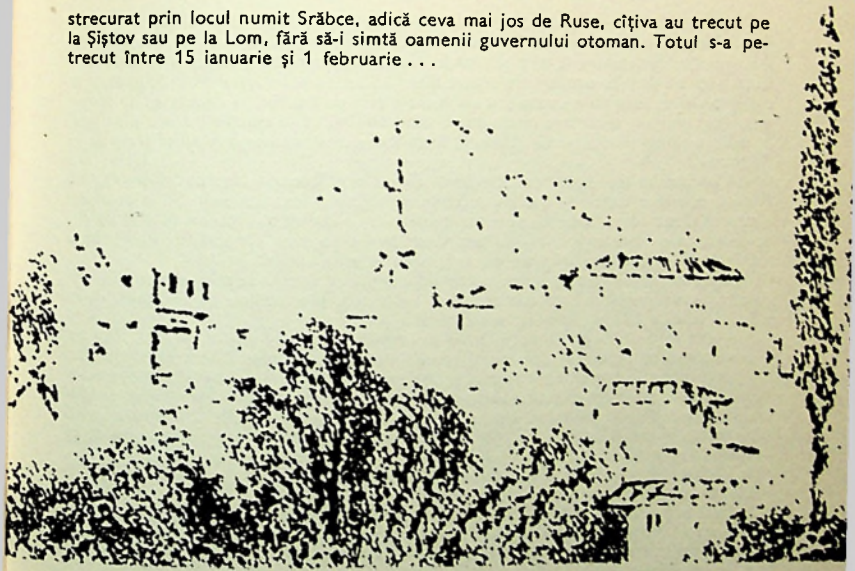

O aventură eroică
HRISTO BOTEV

Draga mea Veneta, Dimitre şi Ivanca,

Iertaţi-mă că nu v-am spus unde mă duc. Am făcut-o din dragoste pentru voi. Ştiam că o să plîngeţi, iar lacrimile voastre sînt prea scumpe pentru mine.

Veneto, tu eşti nevasta mea şi trebuie să mă asculţi şi să mă crezi în toate. I-am rugat pe prietenii mei să nu te lase, şi ei trebuie să te ajute. Dumnezeu mă va apăra şi dacă scap cu viaţă să ştii că vom fi oamenii cei mai fericiţi din lume. Iar dacă voi muri află că, după patrie, pe tine te-am iubit cel mai mult. De aceea ai grijă de Ivanca şi nu-l uita pe al tău, care te iubeşte HRISTO [1]

Radetzki, 17 mai, 1876

[1] Originalul acestei scrisori a lui Botev se găseşte la doamna Veneta, care îl păstrează ca pe o sfîntă amintire [. . .] A fost scrisă pe vapor între Şiştov şi Rahova, împreună cu o alta, adresată prietenilor, şi despre care va fi vorba mai departe. Veneta a primit-o atunci cînd Hristo al ei se îndrepta spre Vraţa. Dimitär este băieţelul Venetei din prima căsătorie (nota autorului Z. Stoianov).

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Rîndurile de mai sus explică de ce lui Botev nu-i fusese uşor să se despartă atît de repede de casa lui, atunci cînd a trebuit să-şi ia rămas bun. Ultima lui scrisoare poartă şi ea pecetea sufletului său cald şi iubitor. Nutrea speranţa că Dumnezeu îl va apăra. Dacă a scris-o doar ca o mîngîiere pentru biata lui soţie sau i-a fost dictată de impresiile clipei decisive, asta nu o putem şti. Un lucru e clar pentru noi, şi anume că şi oamenilor neobişnuiţi li se strînge inima atunci cînd presimt că se apropie furtuna şi se lasă în mîinile fiinţei nevăzute. Ce diferenţă între Botev cel de la moara de vînt [1] *şi cel de pe* Radetzki !

Să continuăm însă povestea întreruptă. Poetul se grăbea să ajungă cu trăsura la gara Filaret, deoarece trenul de Giurgiu pleca la orele şase şi jumătate seara. Din acest ultim oraş urma să se îmbarce pe vasul Radetzki. *La ducere s-a întîlnit în oraş cu dr. Stranski, care cunoştea totul. Şi-au luat rămas bun, şi-au spus « la revedere », deşi ştiau că amîndoi se mînţeau unul pe altul, şi ochii le erau umezi.*

La gara Filaret îl aşteaptau nu numai adjutanţii săi, la care se aflau uniforma şi celelalte lucruri necesare unui conducător de cetaşi, dar şi o mulţime de prieteni [2]*, veniţi să-şi ia rămas bun de la acest om cutezător.*

Ajunse la Giurgiu la 13 mai şi trase la Ianko Anghelov, *la şcoala bulgară. Aici s-a scris scrisoarea adresată căpitanului vasului* Radetzki, *pe care A. Andreev a tradus-o în franţuzeşte. Zilele de 14 şi 15 mai şi le-a petrecut la Giurgiu, trecînd prin oraş să-şi vadă cetaşii, să le dea poruncă să stea liniştiţi şi să nu facă nimic care ar da de bănuit că s-ar pregăti de drum. Dar, după cum au afirmat A. Andreev, I.Anghelov, şi I. Stoianov, emigranţi bulgari stabiliţi de mult la Giurgiu, poliţia românească ştia de ce venise în oraş redactorul ziarului « Zname ». Ba s-ar putea ca şi ea, ca orice altă poliţie,să considere că era chiar în interesul ei să fie oarbă şi surdă ca să scape de cele cîteva sute de bulgari, oaspeţi care-i dăduseră de furcă în fiecare zi.*

La Giurgiu, Botev se îngriji şi de înfăţişarea sa, micşorîndu-şi puţin barba şi tăindu-şi-o à la Napoleon. *În toate porturile de la Brăila la* Bechet, *marfa aştepta cu nerăbdare apariţia vasului* Radetzki. *Telegraful nu mai contenea. Iată cîteva telegrame care ni se par interesante:*

I. Anghelov, Şcoala bulgară — Giurgiu
Sosesc mîine cu toate cele necesare. Răspunde-mi dacă vii la Bucureşti, dacă vei pleca undeva şi unde anume?

KIRIL BOTEV

D. Gorov pentru Anghelov — Giurgiu (urgent)
Marfa (adică cetaşii — nota autorului Z. Stoianov) care vine de la Brăila trimite-o la Zimnicea lui Ivancio. Ştie el ce face cu ea.

IVANIŢA DANCEV

Anghelov, Şcoala bulgară — Giurgiu
Am primit scrisoarea. Mulţumesc. Anunţaţi pe Ivancio la Turnu Măgurele ziua cînd trimiteţi marfa (adică ziua în care pleacă Botev — paranteza autorului).

MARKOV

Sotir Frăsineanu pentru Gorov — Giurgiu (urgent)
Negustorul cu bani a sosit. Să vină marfa pînă diseară, ori va veni el aici?
Bechet 14 mai

IACOBOV

---

[1] În iarna anului 1868, Botev, lipsit complet de mijloace, a fost silit să se adăpostească pentru un timp, împreună cu Levski, într-o moară părăsită de la marginea Bucureştilor.
[2] După biografia lui Botev, la gara Filaret a fost condus de Dobrogeanu Gherea şi dr. Russel.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

D. I. Gorov — Giurgiu (urgent)

Marfa pentru ultimul contract (vapor — nota autorului) trimiteți-o la Bechet pe răspunderea mea . Am pregătit banii.

13 mai

GANCIO (M. TVETKOV)

S-au predat în acele zile în România atît de multe telegrame în care era vorba de marfă și de negustori, încît ne mirăm cum de n-au mirosit nimic autoritățile românești, bineînțeles dacă ar fi dorit s-o facă. Spuneau unii că la 15 și 16 mai s-au primit atîtea telegrame, încît poșta a fost ocupată numai cu împărțirea lor.

Duminică 16 mai, la orele 3 după amiază, vasul Radetzki *tăia apele tulburi ale Dunării din fața orașului Giurgiu. De pe covertă, destui ochi scrutau malul încercînd să descopere alte priviri asemănătoare lor sau niscai cunoscuți. Erau flăcăii care se urcaseră la Brăila și Oltenița. Iar la Giurgiu, pe chei, în mijlocul celor 30—35 de cetași, se afla chiar conducătorul lor. . . Cei de pe vas îl recunoscură, își scoaseră pălăriile și se înghesuiră unii în alții, arătîndu-l cu degetul. El își întoarse însă privirea în altă parte, dîndu-le să înțeleagă că trebuiau să nu știe nimic . . .*

Fiind duminică, veniseră la schelă nu numai bulgari, ci și mulți români, care, chiar dacă nu știau nimic precis — cu excepția celor de încredere — presimțeau totuși ceva, căci vremea și atmosfera îi îndemnau s-o facă. Andreolu povestește că cetașii, aducîndu-și de la gară sau de pe la hanuri niscai bagaj la schelă, din unii saci se ivea întîmplător țeava unei puști sau tocul unei alte arme. Comisarii de poliție le atrăgeau atenția, însă puneau degetul la gură, adică voiau să spună că văd totul, dar sînt gata să-i ajute. Și Stefan, fratele eroului, se afla aici, privind de departe, de după niște copaci,ca să nu trezească cumva vreo bănuială. Încă de dimineață, la școala bulgară, își luase adio de la fratele său mai mare și se înțeleseseră să nu se mai întîlnească. După ce Radetzki *îl primi pe scumpul nostru oaspete, pe tovarășii lui și «marfa» lor, se desprinse de ponton și o porni pe apa Dunării, în sus, spre Ruse. Cei rămași pe mal, oricît ar fi dorit să fie de prudenți, copleșiți de această istorică despărțire, uitară de tot și-și scoaseră pălăriile în cinstea eroului care mergea să cucerească împărăția otomană și să elibereze robii. Ba, mai mulți dintre bulgari, îndată ce plecă vaporul, trecură repede în insula din fața orașului Ruse uitîndu-se cu binoclul: oare nu s-a întîmplat ceva rău călătorilor?*

Cititorii știu că vapoarele companiei austriece care circulă pe Dunăre opresc în toate porturile dintre Tulcea și Vidin, adică Tulcea, Isaccea, Reni, Galați, Brăila, Hîrșova, Cernavodă, Călărași, Silistra, Oltenița, Turtucaia, Giurgiu, Ruse, Zimnicea, Șistov, Turnu Măgurele, Nikopol, Corabia, Bechet, Rahova, Lom, Calafat și Vidin. Se știe de asemenea că acest teritoriu austriac inviolabil, cum erau considerate vapoarele companiei în acea vreme, a fost totuși violat — spre trista glorie a Imperiului Otoman, și pentru a arăta că raiaua nu însemna absolut nimic. Așa s-a întîmplat cu vapoarele Germania, *în 1867, și cu* Arpad, *în 1869. În acesta din urmă se afla* Pandurski, *cunoscutul negustor bulgar de tablouri patriotice, călătorind de la Brăila la Izmail. La Tulcea, însă, spionii turci l-au luat cu forța lada cu portrete și l-au scos-o afară, încercînd să facă același lucru și cu proprietarul el. Dar la Izmail căpitanul a raportat totul și compania austriacă de navigație a protestat atît de puternic, încît poliția turcească a adus ea singură lada în acest din urmă port, fără s-o mai deschidă.*

Cu vasul Germania *s-a petrecut însă tocmai contrariul. Deși căpitanul a protestat, consulul austriac a permis pe propria sa răspundere să fie uciși pe vas cei doi patrioți bulgari: Tvetko și Nikola Voivodov. Tocmai de aceea, și Botev a fost foarte prudent. La schela Ruse, cea mai primejdioasă, a coborît în dormitorul vasului pe care nu l-a părăsit pînă la plecarea acestuia. Gorov, căruia ar fi trebuit să-i fie mai puțin frică, și-a pus chiar*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cămașa de noapte voind să arate că face parte dintre acei oameni pașnici care nu au de ce se teme . . .

Și de astă dată Radetzki *își ducea călătorii săi obișnuiți. La clasa I-a erau puțini — doi trei români, cîteva cucoane, alți cițiva străini și un efendi turc, care a coborît la Șiștov. Mai mulți erau afară, la clasa a II-a și a III-a, iar cei mai numeroși se aflau pe covertă. Turcii ocupaseră locurile cele mai bune, se așezaseră pe cergile lor de lînă sau pe blănuri, pălăvrăgind, fumînd sau dormind. Bulgarii și românii se încălzeau la soare și vorbeau în șoaptă de una de alta. Cei mai mulți se strînseseră în jurul unuia care cînta la gădulcă. Tot aici se afla și ceata lui Botev, deocamdată mică, și care, de ochii lumii, lua și ea parte la veselia celorlalți călători. Popasul de la Ruse trecu cu bine.*

Zimnicea, a doua schelă românească după Giurgiu, i-a dat și ea lui Radetzki *vreo 15—20 de cetași, tot grădinari ce călătoreau pînă la Kladova. Intrară liniștiți pe vas împreună cu Ivancio și Hagi Dimitrov, se făcură că nu cunosc pe niciunul dintre cei care se îmbarcaseră la Giurgiu și nici pe Botev, după care se așezară grămadă lîngă lăzile lor cu « marfă ». Stătură ei destulă vreme căutînd mereu cu ochii și umblînd prin vapor, doar, doar de i-o întreba cineva ceva, de le-o da vreun ordin, de le-o spune ce să facă, așa ca să simtă și ei că aveau pe cineva care se îngrijea de dînșii. Dar degeaba. Botev continua să stea liniștit, să vorbească românește și să citească ziare. Nu venise încă vremea să intre în drepturile lui. Se uita doar la aceia pe care-i cunoștea personal și treceau pe lîngă el, făcîndu-le semn cu ochiul, ceea ce însemna liniște, răbare și nimic mai mult. Prin Ivancio, Hagi Dimitrov le plăti bilete ca să intre înăuntru în vas.*

Miezul nopții îl apucă între Nikopol și Rahova. Radetzki *lăsă ancora, se opri o oră, două și iarăși o luă la drum pe Dunăre în sus. La Turnu Măgurele a fost multă « marfă ». Printre cetași erau și fratele poetului ca și cei mai de seamă sfetnici ai săi: Spas Sokolov și ofițerul Voinovski, mîna dreaptă și conducătorul de fapt al cetei, așa cum vor vedea mai departe cititorii.*

La căderea nopții, Hristo deveni mai liber în mișcări, părăsi masa la care stătuse cu Gorov, prefăcîndu-se că citește ziare românești, și ieși afară să arunce o privire la cetașii lui. Păși ușor și neobservat pe lîngă ei și lăzile lor care ascundeau armele și pe care ceata adormită își sprijinea acum capetele. Trecu încoace și încolo, se uită puțin la ei tăcut și dispăru. Gorov povestea că tot umblînd după el ca să-l caute prin vapor, l-a găsit sus pe covertă. Era absolut singur, măsura puntea de la un cap la altul și declama ceva cu voce domoală. Nu erau vechile lui versuri, bine cunoscute, ci ceva nou, ceva pentru seara aceea, pentru noaptea aceea minunată, ultima din viața lui de rob. Cunoscîndu-l bine, putem ușor să-i pătrundem în suflet și să ghicim ce simțea el în acele clipe: o noapte de primăvară, mai mult, o noapte de mai cu stele ce se odihneau în Dunăre, în fața lui, la cîteva sute de pași, Bulgaria, vîntul ce aducea adieri din Balcani, cetașii care dormeau, ei, care era conducătorul lor, iar mîine ziua cînd va vedea steagul fluturînd, cînd vor răsuna salvele de puști, cînd se va ști în toată Bulgaria, în toată lumea, că Hristo Botev a trecut Dunărea ca să înfrunte dușmanul și să vie în ajutorul celor înrobiți, începînd lupta pentru dreptate și libertate. Foc și flăcări ! Ne dăm seama, după cît ne putem închipui noi, cei de rînd, sau mai bine zis presupunem doar, cît de sus s-o fi avîntat în zbor înaripata fantezie a poetului. Ce minunat ar fi fost dacă în apropierea lui s-ar fi aflat ascuns un stenograf care să rețină cuvintele acelea pe care le-a pronunțat și pe care doar Gorov le-a auzit !

Pe pontonul de la Turnu Măgurele se vedeau acum cunoscutele lăzi de Brașov ce purtau etichete pe care scria cu litere mari: Kladova. Călătorii veniți din orășel erau tot prieteni de-ai noștri, vreo 25—30 de inși, și care se îngrămădeau la locul în care avea să acosteze Radetzki. *În frunte se aflau Voinovski, Kiril Botev, S. Sokolov și alții . . .*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Hristo se uită de departe la noii săi tovarăși, alături de el fii cercetară cu ochii și alții de pe Radetzki, *priviră în jurul lor și cei veniți de la Turnu Măgurele. Intrară aceștia din urmă, aducîndu-și bagajele, dar încet și liniștit. Nimeni nu scotea o vorbă, nu saluta pe cel cu care dădea ochii, chiar dacă mulți dintre ei se cunoșteau. În întuneric, la o parte, undeva lîngă coșul vaporului, Botev se îmbrățișa și se săruta cu unul dintre patrioții de la Turnu Măgurele.*

— Păcătoșii, m-au cam sfîrșit ! . . . Două zile m-au tot tîrît pe la poliție — zicea în rusește cel ce se săruta cu eroul nostru. Rusul nu era altul decît Voinovski, bulgar din Gabrovo, elev de școală militară și apoi ofițer în Rusia, de unde fugise trecînd în România, preferînd să dea raportul lui Botev decît unui idiot de general. Se adresase în rusește pentru simplul motiv că pe acea vreme în Bulgaria limba rusă egala în popularitate limba spaniolă ! Treaba era că poliția din Turnu Măgurele observase prezența și mișcarea unor necunoscuți și aflase că Voinovski era un fel de conducător al lor. [1]

Cînd Radetzki *a părăsit Turnu Măgurele, majoritatea călătorilor de pe vapor o formau oamenii noștri, avînd deci cuvîntul hotărîtor. Numărul cetașilor se ridica la* 100 — 150 *de inși. Ședeau unul lîngă altul, avînd o singură taină de păstrat, inimile lor băteau la fel, chiar dacă puțini se cunoșteau între ei și doar cîțiva știau că peste cîteva ore vor fi gata să slujească și să jure sub același steag, ascultînd de același voievod. Se bănuiau reciproc că sînt dintr-unul și același aluat, că ceva îi leagă pe toți, ochii și inimile îi trădau, dar tot nu îndrăzneau să vorbească în voie, să-și deschidă sufletul.*
Tu de unde ești, măi fîrtate? — îndrăznea vreunul să-l întrebe pe cel lîngă care ședea, în întuneric, sau cu care bea la aceeași masă.

— De la Teteven, *sau de la* Troian *— răspundea necunoscutul uitîndu-se bănuitor la cel ce i se adresase, ca nu cumva să fie vreun spion, căci încă înainte de a pleca din România li se spusese tuturor să se păzească, să nu bea și să nu vorbească pe vapor cu oameni pe care nu-i cunosc.*

— Dac-om avea noroc, unde coborîm din vapor, măi fîrtate? ispitea altul pe unul din viitorii lui tovarăși.

— Te-a pus careva șef aici să descoși oamenii, sau cum? răspundea supărat cel întrebat . . .

Cîte cinci-zece inși din ceata noastră se așezaseră în cerc, sus pe covertă, sub cerul senin și plin de stele, și începuseră să vorbească bulgărește, descărcîndu-și sufletul în graiul natal, fără nici o oprelițe. Din vorbă-n vorbă, cu toată prudența lor, prin cele ce spuneau, doreau și simțeau, inimile li se încălziră și începură, fără voia lor, să bată la fel. Printre ei erau destui cu buzunarele pline și care, chibzuind cu înțelepciune și văzînd că nu mai aveau nevoie de sunătorii galbeni, își deschiseseră pungile, și sticlele de bere se auzeau destupîndu-se în întuneric. Pe urmă liniștea fu întreruptă de vechiul cîntec:

. . . Căpitan Nikola,
fiu de căpitan . . .

Cu toate că nu se întona prea tare, era deajuns să se audă pînă la clasa I-a, unde grupul de comandă hotăra, fie prin șoapte spuse la ureche, prin clipiri de ochi sau alte semne, cele ce aveau să se întîmple a doua zi. Voinovski, care, după cum vom vedea mai departe, era acela care trebuia să facă ordine printre cetașii de pe vapor, apăru deodată deasupra capetelor înfășurate, atrăgîndu-le atenția ca un militar ce era.

---

[1] **În amintirile sale, Kiril Botev, fratele poetului, precizează că în urma cercetării, prefectul, după ce l-a cunoscut bine, le-a spus-o deschis: « Vă simpatizez și doresc ca Bulgaria să fie liberă cît mai repede. Și fără multă vorbă ne lăsă liberi și ne dădu voie să ne înarmăm ».**

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Tăcură îndată, gîndind că necunoscutul o fi chiar voievodul [1] *— dar asta doar în gînd, fără a destăinui nimic celui de alături, cu toate că taina era ştiută de toţi. De altfel, grupul de comandă se supuse şi el ordinului, tot din prudenţă. Se culcară, chipurile, dar puţini putură să închidă ochii, şi mai ales Botev, care nu-şi găsea locul. Ieşea să se plimbe pe covertă, deschidea un ziar, nota ceva etc. Acum a scris şi rîndurile către nevastă-sa, pe care cititorii le-au văzut, şi tot aici a scris şi o scrisoare către prieteni. De aceasta din urmă nu prea era nevoie, dar se vede că Hristo îşi simţea sufletul greu, şi avea nevoie să se liniştească şi să-şi împărtăşească cuiva gîndurile. Iată scrisoarea, aşa cum i-a dat-o el lui Gorov, şi care se află la Dl. Vankov:*

Pe vasul Radetzki
(Între Turnu Măgurele şi Bechet)

Prieteni,

La Giurgiu şi la Turnu ne-am îmbarcat mai bine de o sută de inşi; în urma noastră vine un vapor cu başibuzuci, dar moralul flăcăilor este minunat. De la Corabia şi Bechet se vor mai sui încă vreo sută de viteji; după cît se vede, planul se va înfăptui: peste cîteva ore vom săruta pămîntul sfînt al Bulgariei.

Vă mulţumesc prieteni, pentru încrederea pe care aţi avut-o în mine şi pentru dragostea faţă de patria mea robită.

Din partea întregii cete vă încredinţez de cea mai adîncă stimă.

17 mai, 1876 *Conducătorul cetei,* ***HR. BOTEV***

N. B. Noua staţie pentru Bulgaria,
satul Kozlodui, două ore mai sus de Rahova.

Prin prieteni se înţeleg aici toţi acei bulgari mai bogaţi din România [2], *care l-au ajutat la formarea cetei. Conţinutul scrisorii de faţă, ca şi al celei adresată Venetei, ne ajută să înţelegem în ce dispoziţie se găsea în această noapte eroul nostru. Nici o vorbă de prisos, nimic poetic, ci un ton serios, reţinut şi hotărît, care arată că sufletul era apăsat de o grea răspundere. Se simte doar o uşoară tristeţe, firească la cel ce se află în apropierea furtunii. În ambele scrisori însă, se văd aripile speranţei, viitorul care-i surîde . . .*

Aşa ajunse Radetzki la Corabia, orăşelul românesc dintre Nikopol şi Rahova. Şi aici se petrecu ceea ce am văzut la Zimnicea şi la Turnu Măgurele — adică « negustorii » noştri aşteptau cu nerăbdare apariţia vaporului. Ivanita Dancev, care era socotit drept mai marele acelora ce se îmbarcau la Corabia, povesteşte că de la o vreme disperaseră văzînd că nu mai vine vasul şi credeau că cei de la Giurgiu i-au minţit şi că era păcat de toată străduinţa şi tinereţea lor. Cînd însă vasul apăru din noapte, măreţ şi înconjurat de scîntei, cetaşii începură să plîngă de bucurie. Avea dreptate Botev cînd zicea că moralul tuturor este excelent.

Dacă într-o călătorie obişnuită omul e bucuros să aibă în jurul său cît mai mulţi ca dînsul, vă puteţi închipui cît de mare era voioşia acelora care mergeau să lupte umăr la umăr, care se pregătiseră pentru această grea încercare, bucurie care era cu atît mai mare, cu cît erau mai numeroşi aceia care-i simpatizau. Iar gîndul că se vor întîlni cu cunoscuţi şi prieteni, cu cei din satele şi oraşele lor, mărea interesul şi curiozitatea în rîndul patrioţilor noştri călători.

La Corabia s-au urcat 30 de cetaşi, tot cu bilete pentru Kladova, ducînd cu ei şase lăzi cu arme adresate unui oarecare Marinescu de la Turnu Severin, care, desigur,

---

[1] **Nume dat conducătorilor de cetaşi care treceau din România în Bulgaria.**
[2] **După părerea noastră, Botev se referea aici şi la prietenii săi români. Dacă ar fi fost vorba doar de cei bulgari, în scrisoare s-ar fi scris patria noastră şi nu patria mea (n. tr.).**

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

nici nu exista. Radetzki se desprinse cu bine și de schela de la Corabia, ducînd cu el și mai multă « marfă » de-a noastră . . . Mai rămînea doar o schelă turcească — aceea de la Rahova — inimile băteau tot mai tare și se strîngea sufletul tuturor acelora ce știau adevărul și anume că « marfa » nu mergea la Kladova, ci în Bulgaria, aici, aproape, unde peste cîteva ceasuri doar aveau să sărute pămîntul sfînt al patriei.

Desigur, cel mai neliniștit dintre toți era Botev, cel care pusese la cale toată această glorioasă expediție.

Dis de dimineață, la revărsatul zorilor, în acea zi de 17 mai, el ieși pe covertă să întrebe și să vadă « marfa » adunată peste noapte din diferitele orașe românești, lucru ce-i fusese pînă atunci imposibil din cauza întunericului. Curînd, în jurul său apărură Voinovski, Sokolov, frate-său Kiril și alți apropiați ai săi. Se uitau cu toții în jurul lor și mai cu seamă la ceată. Pentru prima oară o vedeau strînsă la un loc, numărînd 150—160 de inși.

— Nu-s toți ai noștri, sînt și călători străini printre ei — zise Voinovski.

— Nu se poate. Nu-i vezi cum se uită la noi ? Îi cunosc după ochi — obiectă Botev. Sînt cetași de la primul la ultimul.

Într-adevăr, flăcăii, care-l căutaseră mereu pe Botev, dornici să-l vadă și să-l cunoască ca să nu mai spunem că unii se îndoiau chiar că voievodul ar fi printre ei, cum observară că grupul de comandă a ieșit pe covertă, nu-și mai luară ochii de la el. Aceia care-l cunoșteau personal îi căutau privirea, chinuindu-se să-i înțeleagă gîndurile. Ceilalți erau siguri că e unul dintre cei cinci-șase bărbați ceva mai bine îmbrăcați, privind foarte atent în jurul lor, dar cine era, cum îl chema, astea erau întrebările care-i chinuiau. Ar fi aflat foarte ușor, căci era de ajuns să întrebe pe careva din cunoscuți, dar cine îndrăznea să deschidă vorba despre așa ceva, cînd știa foarte bine că spionii mișunau pretutindeni. Cei mai mulți se uitau la Botev deoarece era deosebit de toți ceilalți și după toate el părea să fie conducătorul. Iar acesta din urmă, care-și vedea pentru prima oară întreaga sa ceată, oamenii pe care avea să-i conducă, era copleșit de emoție și ochii îi înotau în lacrimi. Da, drama se apropia. Ceea ce visase ani de-a rîndul, acum, în dimineața asta, începea să devină realitate. Oh, de ar fi fost liber să le vorbească, ce cuvinte, ce flăcări i-ar fi ieșit din gură ! Dar deocamdată numai lacrimile vorbeau. În clipa cînd își scoase binoclul și privi spre malul turcesc, mulți își spuseră în sinea lor: Da, el este ! și toate capetele se întoarseră într-acolo unde se uita voievodul . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CORNUL DE CAPRĂ

Istoria sau inexorabilul faptei

Rară demonstrație mai elocventă a punctelor de contact și mai ales a diferențelor structurale dintre literatură și film decît paralela pe care o prilejuiește lectura povestirii lui Nikolai Haitov, « Cornul de capră », după vizionarea filmului omonim. E una dintre acele experiențe culturale prin care ferestrele încă opace dintre lumea cărților și cea a ecranului s-ar putea întredeschide. O experiență în egală măsură necesară literaților și cineaștilor, pentru că pe cît de mult înclină uneori primii să deprecieze filmul, pe atît de dispuși par mulți dintre cei din urmă să ofere argumente tocmai pentru această depreciere.

Povestirea « Cornul de capră » aparține unei specii literare moderne, în care subiectul se compune treptat, ca un tablou, pornind de la o schiță preliminară, nu numai completată, dar pe alocuri și contrazisă de tușele ulterioare, adevăratele linii de forță cristalizîndu-se de abea în final. Este, în fond, povestea unei povestiri, reconstituirea cvasi-documentară a genezei unui mit, a unei legende despre o femeie-haiduc din secolul al XVII-lea, autorul relatîndu-ne cum s-au așezat, contradictoriu, în conștiința povestitorilor populari, strat după strat, faptele originare, pe măsură ce ele li s-au revelat, încă din timpul vieții eroilor.

Nimic mai « cinematografic », s-ar zice, acest caracter eseistic al povestirii putînd să pară un scenariu « nouvelle vague » gata făcut. Nimic mai lipsit de justificare decît să ilustrezi o povestire, fie ea și «cinematografică », pare însă să-și fi zis eminetul și regretatul regizor Metodi Andonov. Se poate da ca cert că prozatorul Nikolai Haitov, deși semnează și scenariul, a oferit acestui film doar povestirea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

publicată în volum, regizorul fiind acela care a descoperit în ea scenariul. Scenariul, în sensul exact al noțiunii, adică altceva decît o povestire literară. Pentru că filmul nu ia din textul inițial nici ordinea sau factura narațiunii, nici întîmplările relatate, ci doar sugestiile lor. Nu pentru că cineastul ar fi vrut neapărat să nu repete povestirea, ci pentru că, în accepțiunea sa, filmul nu este epică, nu este povestire și nu poate prelua dintr-o bucată literară nici măcar schema subiectului ca atare. Punctele de contact sînt doar destinele unora dintre personaje, integrate de cineast în altă structură artistică, proprie, cu sensuri și valori nebănuite, pe care le-a putut el însuși descifra și mai ales dezvolta din textul literar.

Ceea ce ne oferă pe ecran Metodi Andonov este într-un fel revelația faptului inițial, dinaintea oricărei povestiri. Ambițioasă tentativă și admirabilă reușită, această suită omogenă de tablouri dramatice, în continuitatea lor concentrată și expresivitatea lor intrinsecă, lipsite nu numai de orice comentariu al autorului, dar practic și de dialog. Ceea ce cuprind cadrele acestui film, auster dar nu hieratic, lent dar de o fluență secretă a gesturilor și privirilor, a racordurilor plastice și muzicale, este materia primă a parabolei, sînt faptele nude, în curgerea lor inexorabilă, precedînd legenda folclorică și literatura în genere.

Povestirea auzită de Nikolai Haitov, în copilăria sa, în satele din Munții Rodopi, despre cornul de capră folosit de o femeie-haiduc drept armă, îi apare cineastului sub semnul tutelar al ideii de trezire a conștiinței, a conștiinței de sine a unui neam, a conștiinței militante, în formele sale primare, dar și în cele alienate, tragice.

Filmul începe, cum va și continua, cu scene care nu există în povestire, începe semnificativ cu trezirea din somnul matinal a tinerei familii de păstori de capre — desprindere dintr-un vis senin de fericire frustă, uitată sau sperată, ca melodia înglnată în generic și transformată în leit-motiv. Treimea familiei se desparte apoi, în lumina incertă a dimineții, mama rămînînd singură cu pruncul. Toate tablourile care se succed condensează și leagă în acest mod faptele, cu vibrații de metaforă trăită.

Violul și crima sînt făptuite în film, prin complicitate, nu de unul, ci de patru turci, iar planul de răzbunare care se declanșează îi vizează direct pe făptași, justificînd într-un chip nou întreaga partitură a răzbunătorilor — soțul și fiica victimei. Justificarea este însă, și așa, numai parțială. Pentru că adevărata linie de interes a filmului devine procesul ideii de răzbunare.

Cu alte cuvinte, dacă materia primă și structura filmului sînt pre-literare, viziunea și sensurile operei cinematografice apar ca ulterioare comentariului scriitoricesc, evoluate, moderne, atît în sens cronologic cît și filozofic. Dreptatea prin răzbunare apare imposibilă: cel de al patrulea și cel mai înrăit dintre vinovați va rămîne nepedepsit și va supraviețui răzbunătorilor. Fiica devenită haiduc va repeta, în schimb, destinul mamei pe care voise s-o răzbune, va fi și ea mistuită de flăcări. Deosebirea este doar că va arde de vie, nu după viol și moarte, ci după un moment voit de iubire ferice.

VALERIAN SAVA

Născut în anul 1918, prozatorul, dramaturgul și eseistul Nikolai Haitov (laureat al premiului Dimitrov), continuă în mod strălucit tradițiile realiste ale literaturii bulgare.

Înzestrat cu temeinice cunoștințe de istorie și de folclor, Haitov este conștient de destinul național al poporului său. Subiectele și le alege cu predilecție din mediul rural. Eroii săi sînt oameni simpli, obișnuiți, care trăiesc în sînul naturii. Mai ales Rodopii în preajma cărora Haitov și-a petrecut copilăria și tinerețea sînt aceia care îi oferă scriitorului cele mai bogate surse de inspirație și meditație.

Din cărțile sale mai importante, amintim: « Dezvelirea Rodopei », 1960, « Povestiri pădurene », 1965, « Frunze de carpen », 1965, « Povestiri sălbatice », 1967, « Opere alese », 1970.

Povestirea « Cornul de capră » face parte din volumul « Frunze de carpen ».

V.D.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

NIKOLAI HAITOV

CORNUL DE CAPRĂ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Această poveste sîngeroasă a început cu o siluire. Un oarecare Deli Mustafa, pîndar din Arkeci, a pătruns în casa lui Karaivan din Zagore și i-a necinstit nevasta, femeie tînără, vestită în împrejurimi pentru frumusețea ei. În ceasul acela, bărbatul era dus cu oile la pășune. Lipsită de apărare, îngrozită și îndurerată, femeia își pierduse mințile. Așa o găsi Karaivan cînd se întoarse acasă. Nevenindu-i altceva mai bun în minte în acele clipe disperate, omul o urcase pe catîr și o dusese la mînăstirea « Sfinții vraci » din Kuklen, în nădejdea că acolo se va lecui cu agheasmă. Dar nefericita femeie se stinse curînd și fu îngropată în preajma sfîntului lăcaș.

După înmormîntare, înrăit și deznădăjduit, Karaivan dădu foc propriei case și împreună cu fiica sa, Maria, un copil de zece anișori, părăsi pentru totdeauna

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

satul și se mută la stîna din munți. Nouă ani de zile trăiră singuratici la această stînă. Karaivan nu se mai arăta prin sat pentru ca amintirile să nu-i răscolească rana încă deschisă. Îi ocolea pe oameni și, din această pricină, se răspîndise zvonul că n-ar fi în toate minților. Nimeni nu mai îndrăznea să treacă pe lîngă stîna lui. Potecile, care altădată duceau într-acolo, se acoperiseră de buruieni, iar împrejurimile, înțesate de hățișuri, se sălbăticiseră. Din cînd în cînd, mai răzbăteau dintr-acolo cîte o chicoteală nefirească, sau cîte un behăit de capră și, după acestea, oamenii înțelegeau că acolo sus, undeva între stîncile sălbatice, în împărăția urșilor și a vulturilor, Karaivan își mai ducea zilele.

Pînă la urmă, toți îl dădură uitării și nimeni nu-i mai pomeni nici măcar numele. Într-o bună zi, însă, Deli Mustafa a fost găsit mort, cu pieptul străpuns. Și nu de vreun iatagan sau pumnal, ci de un corn de capră. Așa îl găsiseră — cornul de capră stătea înfipt de o mînă diavolească în pieptul pîndarului.

Turcii se înfiorară. Îl căutară pe ucigașul lui Mustafa, dar nu dădură de nicio urmă. Un singur lucru se aflase: că doar cu o săptămînă înainte de moartea sa, acesta, împreună cu alți desfrînați de teapa lui, tîrîse o femeie oarecare în pădure; pe negustorul de oțet, Rocsani, îl prinsese și îi așezase pe cap o pirostrie încinsă, luîndu-i toți banii, iar pe un dragoman, care însoțea niște secerători, îl lăsase fără cal. Destule păcate ca să se găsească cineva să-i facă de petrecanie.

Nici nu se uscase bine pămîntul de pe mormîntul lui Deli Mustafa și cineva îl împușcă pe Kara Memiș Derviș Aga, spahiul din Karaghiuzel, în timp ce-și bea cafeaua în cerdac. Glonțul venise din pădurea de ulmi, din vecinătatea conacului, în timp ce privighetorile își înălțau cîntecele de seară, în slava cerului, iar cele două țuțuroaie își susurau apa în cișmeaua de piatră, ridicată de Kara Memiș Aga în semn de belșug. Alergară într-un suflet feciorii și slugile lui Kara Memiș, seimenii și argații, scotociră toată pădurea tufă cu tufă, dar nu-l putură afla pe făptaș. Kara Memiș, spahiul, avea în haremul său nouă bulgăroaice; îndoliase multe mame, mulți bărbați purtau vînătăi în coaste, așa că ucigașul putea să fie oricare din cei trei sute de țărani de pe moșia sa.

În ziua de Sîntă-Maria Mare se făcu o nouă vărsare de sînge. Nemaivăzută și nemaiauzită pînă atunci. În drum spre Uzundjovo, în localitatea « Orman boaz », fusese ucisă căpetenia poterei din Haskovo, Husein, și, împreună cu el, doi arnăuți, vestiți prin cruzimea lor. Arnăuții fuseseră împușcați, iar Husein — străpuns cu un corn de capră. Lîngă cei uciși, păștea nepăsător un catîr cu o desagă plină de mahmudele albe. Erau neatinse, nepipăite de mînă omenească. Poterele căzură pe gînduri, porniră în căutarea ucigașilor, descumpăniți de această întîmplare. Ce-i drept, urme nu descoperiră, dar acum erau dumiriți: mîna care îi trimite, unul după altul, pe turci în sînul lui Alah, o face nu pentru bani, ci pentru a se răzbuna.

Împrejurimile « Orman boaz-ului » fură cercetate stăruitor. Poterele ajunseră pînă la stîna lui Karaivan, dar acolo nu-l găsiră decît pe ciobanul nebun care tocmai cernea niște mei. Era năpădit de o hălăciugă de barbă și avea ochii injectați. Cînd îi zări pe turci, nebunul începu să chicotească și aceștia se grăbiră să se depărteze de locul acela sinistru.

Iarna se sfîrși. Aga-lele uitară de soarta lui Deli Mustafa, Kara Memiș și Huseln. Dar iată că într-o bună zi, doi dintre vînătorii din Kozanovo — Aliș și Meko — tăbărîră pe o biată femeie care-și săpa ogorul. Nu trecură nici trei zile de la « vitejia » asta a lor și, într-o noapte, casa lui Aliș luă foc pe neașteptate. Îngrozit, Aliș sări afară cu fereastră cu tot, fiindcă ușa era zăvorîtă, dar în aceeași clipă se nărui streașina casei și scîndurile, împreună cu grinzăria, luaseră foc, îngropîndu-l sub ele. Vecinii alergară într-un suflet și îl dezgropară mai mult mort decît viu, cu pielea arsă. Îl

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

duseră într-o colibă, dar după două zile și coliba luă foc. Paznicul care se învîrtea în jurul lui Aliș o luase la sănătoasa, iar siluitorul se mistuise în flăcări. Paznicul însă apucase să-l vadă pe făptaș: o matahală cu blană și cu coarne. Trei zile în șir îi clănțăniseră dinții în gură, scuturat de frigurile groazei.

Speriat de soarta lui Aliș, Meko se încuiase în casă, dezlegase cîinii răi din lanțuri și la fiecare colț al curții pusese un argat cu pușca-n mînă. O lună și mai bine nimeni nu intrase și nu ieșise din casa lui. Meko nu făcea altceva decît să stea cu pușca pe genunchi și să bea într-una vin, doar-doar o înăbuși glasul spaimei care se cuibărise în sufletul lui. Se temea pînă să și adoarmă. Dacă-l prindea toropeala o clipă, tresărea speriat și trăgea cu pușca în tavanul casei, unde « tropăiau » șoarecii. Satul sărea în picioare, se adunau vecinii, se puneau cîinii pe lătrat. Într-o noapte ca asta se auzi din nou o împușcătură, dar nimeni nu mai sări. A doua zi, argații îl găsiră pe stăpînul lor întins pe dușumele, cu țeava puștii în gură și cu țeasta făcută zob. Înnebunit de groază, își pusese singur capăt zilelor.

Se dusese vestea în cele patru zări că diavolii se aliaseră cu raialele. Vînătorii încetară să mai meargă după vînat. « Turcii » încetară să mai iasă din bîrlogul lor. Începură să se teamă acum pînă și de propria lor umbră. În cafeneaua turcească se povesteau lucruri nemaipomenite, despre tot felul de semne, unele mai suspecte decît altele, despre urme ciudate, rău prevestitoare. Turcul nu mai îndrăznea să rămînă seara pe cîmp și nici să se abată în vreo casă de creștin. Oamenii sărmani răsuflară ușurați, țăranii, speriați de spahii, se bucurară în sufletul lor: simțiseră mîna unui protector neînduplecat, care nu voia să li se arate, dar care nu uita să răzbune orice nedreptate și obidă adusă lor. Se ajunsese pînă acolo, încît dacă vreun turc îndrăznea să-și arate colții, ori să se uite chiorîș, oamenii îi spuneau să-și vadă de drum, că altfel o să vadă « cornul de capră ». Spahiul din Kîrdjali nu dăduse ascultare acestor vorbe, luase de la țăranii săi mai mult grîu decît i se cuvenea, și după aceea îl găsiseră mort, cu capul vîrît într-o baniță și cu pieptul străpuns de cornul de capră. De atunci, « Cornul de capră », cum începură să-l numească pe nevăzutul răzbunător, deveni amenințarea cea mai de temut pentru dușmani.

Prin satele Zagoriei se auzi din nou sunet de cimpoi, codanele începură să iasă la horă, nevestele să-și pună salbele cu galbeni, iar la briul lor începură să strălucească iarăși paftalele de argint. În satul lui Karaivan se făceau cele mai frumoase și mai sprintene hore din tot ținutul, fiindcă nicăieri nu puteai afla cavalgii mai iscusiți. Aci începură să vină tinerii tocmai din Stanimașko, bucuroși să se cunune în sunete de cavale și cimpoaie. Alții veneau pur și simplu ca să mai joace în voie, pentru că pe vremea aceea nu oriunde puteai să joci după pofta inimii. Și iată că, într-o sărbătoare ca asta, la horă veni și o fată chipeșă, bine făcută, cu ochi de cărbune. Ea se prinse în joc și sări cu atîta foc, că bujorul din păr îi căzu la pămînt. Fata se aplecă să-l ridice, dar în aceeași clipă din sîn îi căzu un corn de capră. Codana se tulbură, ridică în grabă cornul și-l piti din nou în sîn, dar după aceea se grăbi să se ascundă în mulțimea pestriță.

« Cornul de capră », « Cornul de capră »! — cuvintele acestea trecură ca un fior prin toate inimile. Cimpoaiele amuțiră. Cavalgii își întoarseră capetele căutînd-o cu privirile pe fata aceea ciudată, iar flăcăii rămaseră locului trăznițI. Din nenorocire, ochii unor rude o recunoscură în frumoasa Maria, pe fiica lui Karaivan. Asta era o veste mare, arzătoare, care bătea imediat la ochi. Ca s-o ții în taină era cu neputință. Un țigan lingurar o duse biuliukbașiului. Cu o ceată mare de seimeni și başibuzuci, acesta împresură stîncile lui Karaivan. Maria se apără cu pistolul și cu cuțitul, dar dacă văzu că nu mai are nici o scăpare, alergă spre o stîncă și preferă să se arunce de acolo în prăpastie, decît să cadă vie în mîna turcilor.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Învîrtind în mîini o prajină cît toate zilele, Karaivan « nebunul » îi puse pe goană pe seimenii care se pregăteau să-l lege, își deschise drum și se pierdu în hățișuri cu mînzații ciuruiți de gloanțele seimenilor.

În coliba lui Karaivan turcii găsiră o traistă cu coarne ascuțite. Iar în groapa cu cenușă descoperiră tot felul de straie: de cerșetori, de țigani, diferite măști, cu care neînfricata fată-haiduc și tatăl ei se travesteau, făcîndu-și plimbările nocturne.

Curînd după aceste sîngeroase întîmplări, la mînăstirea « Sfinții vraci » din Kurtea-de-Argeș veni un cosaș zdrențăros și se rugă să fie primit ca argat. Dacă în acel om, urcat călugăr a recunoscut sau nu pe Karaivan, nu se știe. Se știe doar că sărmanul cosaș s-a îmbolnăvit în vară de friguri. În ceasul său cel de pe urmă el ceru să se spovedească și atunci își dădu în vileag numele, povestind duhovnicului său cum ajunsese la mînăstire. Din spovedania aceasta, povestită mai tîrziu altor călugări și devenită legendă, noi știm că unicul gînd, unicul țel care-l urmărea pe Karaivan după uciderea soției sale, era răzbunarea morții ei, și că el s-a pregătit îndelung, astfel ca pedepsirea dușmanului să fie cumplită. Se prefăcuse nebun, doar-doar va fi lăsat în pace sau uitat. Se știe din această spovedanie că Deli Mustafa a fost prins cu un laț, de Maria, în timp ce dormea într-o grădină. O săptămînă încheiată fața îl « plimbase » prin pădure cu lațul de gît în chip de căpăstru, pînă cînd, în cele din urmă, îi împlîntase cornul în piept și-l azvîrlise în rîu. Ca să-l poată împușca pe Kara Memiș, neînfricata Maria stătuse cățărată pe un ulm, în apropierea conacului, și pîndise de acolo trei zile și trei nopți, fără pîine și apă, pînă cînd apăruse în cerdac bătrînul desfrînat. Acolo, în ulm, stătuse ea tot timpul cît seimenii răscoliseră pădurea, sub picioarele ei.

Casa lui Aliș, Maria și tatăl ei o aprinseră cu un ghemotoc de păr de capră muiat în catran. În satul acesta turcesc ei pătrunseseră travestiți ca negustori de oțet. În învălmășeala aceea nimeni nu le acordase vreo atenție. Și în timp ce turcii înspăimîntați forfoteau fără rost cînd încolo, cînd încoace și trăgeau cu puștile la întîmplare, găurind întunericul nopții, Karaivan și Maria cărau apă, ajutînd la stingerea focului.

Povestirile acestea erau cu adevărat cumplite, dar ceea ce îl tulburase cel mai mult pe duhovnic era recunoașterea lui Karaivan că pentru a-și răzbuna soția, el se ridicase pînă și împotriva legilor cerești, vrînd să facă dintr-o fetiță plăpîndă un bărbat răzbunător. Fiind olog de-o mînă și slab ochitor, el nu se bizuia pe sine, se vede treaba, și atunci își pusese toată nădejdea în Maria.

Nouă ani de zile el își ținuse în frîu ura și mînia, își ținuse ascunsă în suflet durerea, așteptînd să i se mărească fata, pe care a crescut-o ca pe un băiat. O îmbrăca în straie bărbătești, o încingea cu centura, din care nu lipsea jungherul, o tundea băiețește și o învăța să tragă cu pușca și să mînuiască iataganul. Sprinten și dibaci, « băiatul » se cățăra pe stînci în urma caprelor tatălui său, se apăra singură în fața lupilor și nu se lăsa mai prejos decît bătrînii ciobani, trecuți prin ciur și prin dîrmon. Învățase să tragă așa de bine cu pușca, încît de la trei sute de pași nimerea colțul de mistreț. Nouă ani de zile Karaivan a frămîntat sufletul fraged al copilei, chemînd în ajutor și furtunile, și vînturile, și lupii, și urșii, toată experiența și vicleniа sa, pentru a putea înlătura tot ce era femeiesc în făptura ei.

Odată, Karaivan observă cum fiică-sa se oglindea într-un bîid cositorit. Atunci el sfărîmă toate bîidele care se găseau în colibă, apoi le îngropă. Iar părul, nu numai că i-l tundea, dar odată l-a pîrlit la foc, pentru a nu mai crește niciodată. Furci de tors, foarfeci, ace — tot ce era femeiesc — arunca și distrugea, ca nu cumva să se trezească femeia din ea. O urmărea cu ochi ager să nu se întîlnească cu vreun bărbat, fie el tînăr sau bătrîn, și reușise să facă din ea o adevărată fiară care-și înfigea fără milă ghearele în oricè grumaz dușman.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Maria mergea totdeauna înainte, iar tatăl ei venea din urmă șchiopătînd și preschimbîndu-se cînd în cerșetor, cînd în vînzător de vreascuri, cînd în negustor de oțet. Ea născocea tot felul de vicleșuguri, sărea gardurile, cînd era de sărit, sau trăgea cu pușca, atunci cînd altă ieșire nu mai era, și împlînta cornul în pieptul dușmanului. Totul se desfășura după voia lui Karaivan, dar s-a întîmplat ceva neprevăzut, care l-a împins pe bătrîn la săvîrșirea unui păcat de moarte. In timp ce pîndeau clipa prielnică pentru a da foc casei lui Meko, timp de o săptămînă, ba chiar și mai bine, ei se adăpostiră în coliba unui cioban. Se ascundeau, mîncau, dormeau, și acolo, tocmai ceea ce Karaivan înăbușise cu cruzime timp de nouă ani de zile, se înfiripă în sufletul codanei: se îndrăgosti de frumosul cioban care la început nici nu bănuise că sub ilicul roșu al tînărului haiduc bate o inimă fierbinte de femeie. După strălucirea ochilor Mariei și după petele roșii de pe obrajii ei, care în răstimpuri se schimbau într-o paloare cadaverică, bănuitorul tată înțelese că fata se îndrăgostise. Ce furtună răscoli sufletul acestui bărbat puternic și strașnic, ce gelozie diavolească îi fripse inima, se poate judeca după fapta sa: după ce Meko își pusese singur capăt zilelor, iar ei părăsiră coliba, Karaivan se prefăcuse că și-a uitat amnarul în colibă, se întoarse și-l ucise pe cioban, astfel ca Maria să nu-l mai poată vedea niciodată.

Nu avea de unde să știe Karaivan că Maria îi promisese ciobanului că va veni la hora de duminică, iar Maria nici nu bănuia că tatăl ei ucisese omul, de care ea, fecioara, se îndrăgostise atît de pătimaș. Oare a aflat Maria, după horă, că ciobanul ei iubit este mort, sau crima tatălui său a rămas pentru ea o taină? Nu știm. Spovedania lui Karaivan poate că s-a oprit aci, sau poate că l-a înșelat memoria pe duhovnic.

Această poveste sîngeroasă am auzit-o pe vremea cînd eram doar un copil, de la părintele Averki, un călugăr împovărat de ani, de la mînăstirea « Sfinții vraci » de lîngă Kuklen. Acesta nu mai locuia în mînăstire, ci aproape de ea, într-o colibă, pe care și-o făcuse singur, cu mîna lui. Se zvonea că egumenul l-ar fi izgonit din sfîntul lăcaș, fiindcă Averki ar fi dat în vileag furtișagurile acestuia. Bătrînul monah nu știa că egumenul se bucura de protecția și de generoasa binecuvîntare a episcopului și, pe neașteptate, tocmai la bătrînețe, fusese aruncat pe drumuri. Averki își ducea zilele de azi pe mîine, hrănindu-se cu fructe sălbatice și din mila oamenilor. De cîte ori nu l-am văzut plsînd boabe de porumb, amestecate cu puțină făină pe care, după aceea, le cocea. Era un fumător pătimaș, dar nu avea cu ce să-și cumpere țigări. Noi, micii vlăcari, de cîte ori treceam pe lîngă coliba lui, îl auzeam întrebînd de tutun. Uneori îi aduceam foi de tutun din cele căzute prin lanuri și rămase după culesul acestei buruieni blestemate, iar el, în schimbul lor, ne povestea lucruri strașnice de pe vremea robiei. Una dintre aceste povestiri, nemaiauzite, ni-l înfățișa pe Karaivan și pe fiica sa — haiducul Maria —, numită și Cornul de capră. Monahul, pe lîngă care ucenicise Averki, era același duhovnic al mînăstirii, care-i dăduse ultima cuminecătură.

Parcă-l văd și-acum pe părintele Averki — zgribulit în rasa lui ponositâ, cu picioarele înfășurate în bucăți de piele, cu mustățile ruginite de fumul de tutun. De fiecare dată cînd povestea de Maria, ochii lui se umpleau de lacrimi. Aruncînd țigara din gură, de fiecare dată încheia, tulburat, cu aceleași cuvinte:

— Multe legende, și o singură Marie! De-ala nu s-a mai îndreptat lumea asta păcătoasă!

În românește de VALENTIN DEȘLIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DOCUMENTE RUSO-ROMÂNE

«Propun un subiect»

Scrisoare către un confrate român

Poate că ați auzit despre o întîlnire din aprilie.

A fost o întîlnire menită să faciliteze așa numitele «contacte între scriitori». S-a vorbit despre literatură și istorie — s-a vorbit despre aniversarea independenței Patriei dumneavoastră și aniversarea războiului care i-a eliberat pe bulgari.

În încăperea în care ne adunasem — colegi români și sovietici, — domnea o atmosferă destinsă: primăvara venise cu repeziciune. Atît tema discuției, cît și această ambianță tinerească îmi aduceau în minte o foaie îngălbenită din jurnalul unui ofițer rus. Într-o asemenea zi, mă gîndeam eu, într-o asemenea zi dulce de primăvară, regimentul său de ulani se apropia de graniță. Și ofițerul își nota: soldații și-au scos căciulile, s-au închinat și, cu un oftat, au pus într-o legăturică un pumn din pămîntul patriei. . .

Da, în ajunul războiului nu plîngi de bucurie . . . Dar este semnificativă expresia generală, remarcată de martorul ocular, a fețelor soldaților: «O să ne facem datoria!» Și dumneavoastră știți mai bine decît mine de ce fapte grele și măreț au fost în stare țăranii de ieri.

Amintindu-mi de însemnarea comandantului de escadron, răsfoiam în minte alte jurnale și scrisori. Acele pagini în care se reflectau impresiile din România, — fie de pe front, fie după cum se spunea pe atunci, de pe teatrul operațiunilor militare, armata noastră pășind pe teritoriul statului român aliat. Le răsfoiam, încercînd să reproduc aproximativ texte din aceste manuscrise, neavînd documentele la îndemînă.

Dar acum, acasă, căutîndu-mi caietele cu însemnările de arhivă, mă încearcă dorința de-a le cita. Pentru fratele nostru, omul de litere, «documentele umane», cu atît mai mult acelea care nu sînt scrise în cancelarii și palate, sînt înzestrate cu o savoare specială.

Așadar, o mînă de țărînă ascunsă cu grijă în sîn, Așadar, infanteria, cavaleria și artileria înaintează, stîrnind praful sau amestecînd noroiul pe cărările României, poposind în sate și orașe.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« Rușilor le sînt pretutindeni deschise porțile ». « Românii ne primesc cu multă prietenie ». « Mi s-a repartizat o locuință admirabilă, ți-e și rușine să intri în cameră, cu murdăria acumulată în timpul marșului » — scria Zubov, locotenent din regimentul 8 de dragoni din Astrahan. Și mai departe: « Locuitorii ne întîmpinau cu muzică militară românească, care își intona marșurile naționale ».

Locotenentul Zubov regreta foarte mult că brigada sa a fost încartiruită nu în capitală, ci la șapte verste depărtare, în satul Jilava. Regreta, cred eu, nu numai fiindcă zărise în împrejurimile Bucureștiului « parcuri minunate », dar și pentru că fetele îi salutau, făcîndu-le semne cu batista. Cîteva rînduri mai jos, dragonul scrie că, împreună cu brigada rusă, se îndrepta spre front cavaleria română « în tunici roșii cu găitane negre, cu lănci, pe cai minunați ». Iar mai departe, de data asta în zona frontului, nu uită să menționeze: « Posturile de avangardă sînt ocupate de infanteria română ».

Colonelul de gardă, Liubovițki, nu ținea jurnal. În schimb, îi scria adeseori, la Petersburg, soției sale. Iată cîteva fragmente:

« Bunăstarea soldaților, iar eu am 3 650 ostași, este o sfîntă datorie a mea. Mă trezesc în fiecare zi la orele 5; la 6, primesc defilarea regimentului și apoi trec călare în fruntea lui. Marșurile zilnice sînt lungi, între 25 și 35 de verste; ajungem la locul de destinație de obicei după 3—4 ceasuri; și atunci, încep noi griji: cu pregătirile pentru înnoptat, hrana soldaților etc. În orășelele României sîntem bine întîmpinați. Azi, de pildă, sînt cazat la un domn, foarte simpatic și amabil, plin de solicitudine față de mine. »

« Știi tu oare că există pe lume o localitate numită Tecuci? Cred că nu. Nici eu nu știam și, totuși, astăzi, a ajunge aici, mi s-a părut ca o salvare. Întrucît în timpul marșului a fost o căldură de circa 30 de grade, greu de suportat. Soldații mei, cu ranițele supraîncărcate, sufereau înfiorător ».

« Ostașii mei sînt foarte interesați de tot ce văd. Pîine neagră nu există, ci numai albă. Lubenițe sînt din abundență, toți soldații le mănîncă, fiindcă sînt foarte ieftine: o lubeniță, din cele mai frumoase, costă 2—4 copeici. Struguri se găsesc în cantități imense. Vinul e bun și ieftin. ».

Spre deosebire de locotenentul Zubov, colonelul de gardă a văzut cartierele centrale ale Bucureștiului. A fost întîmpinat cu flori, « călărea în fruntea regimentului, avînd în brațe un frumos buchet ».

Atît autorul jurnalului și autorul scrisorilor, cît și majoritatea ofițerilor și soldaților se aflau în România în așa zisul tranzit — îi aștepta gerul șfichiuitor al Șipcăi, asediul epuizant al Plevnei, prăpastiile amețitoare ale Balcanilor și fumul satelor distruse de dincolo de Balcani.

În România au rămas aceia care primeau și îngrijeau răniții; medici militari și de stat major, studenți voluntari din Moscova și Petersburg, doctori și surori de caritate din Societatea de Cruce roșie.

Asupra acestor surori aș vrea să vă atrag atenția. Căci la ele nu e vorba de-o dragoste abstractă și blajină față de aproape, ci de acea dragoste pe care Dostoievski o numea activă.

Societatea de Cruce Roșie a creat în România puncte de spital de etapă. Dacă doriți amănunte, le puteți afla din serioasele rapoarte editate după război la Petersburg. Subliniem principalul: personalul spitalelor, aproape în întregime feminin, se afla într-o stare de necontenită încordare a tuturor forțelor sale morale și fizice, trăind în mijlocul suferințelor și al morții. Totuși, în jurnalele și scrisorile femeilor tinere și vîrstnice nu întîlnești obiecții, nici văicăreli, cu toată vădita greutate a sarcinilor de zi cu zi. Iată și amintirile — un autograf de 53 de pagini — ale unei surori de caritate din asociația Sfîntul Gheorghe, Iulia Beckman.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« Punctele de etapă din România, povestește ea, — au drept scop să-i spitalizeze pe cei nevolnici, bolnavi și răniți, care nu pot fi transportați mai departe. Punctul în care mă aflu eu se bucură de cele mai bune condiții, aflîndu-se lîngă gară, într-o localitate minunată și sănătoasă, pe un domeniu confortabil... Din București ni se trimit schimburi, vase, medicamente, tot ce e necesar pentru o bună organizare ».

Peste cîtăva vreme, Iulia a fost chemată la București.

« Cînd am ajuns, am nimerit direct de la gară în depozitul Crucii roșii, unde munca era în toi. Toată curtea era plină de baloturi, iar în casă se făceau amenajări, se despachetau lucruri, se pregăteau fețele etc. Casa destinată cazării surorilor, situată pe strada principală, Mogoșoaia, e foarte bună, dar noi sîntem atît de multe că deabia încăpem. De pe stradă, se aud zgomote, deoarece începe așa numitul « corso », plimbarea obișnuită a locuitorilor din orașele din sud . . . »

Din păcate, n-am văzut niciodată Bucureștiul, ci numai am auzit (la întîlnirea din aprilie cu compatrioții dumneavoastră), că și azi există spitalul Brâncovenesc. Nu știu sigur, dar dacă s-a scris just, tocmai aici, în acest spital au activat surorile de caritate, pe atunci foarte tinere, Anna Korbo, Elena Rossikova, Rozalia Bograd: destine uluitoare și caractere minunate ! Anna — viitor membru al teribilului Comitet executiv al « Voinței naționale », prietenă cu Perovskaia și Jeleabov, executați de țar, deținută în închisorile țariste, Elena — temerară participantă la acțiunile ilegale din sudul Rusiei, care a cunoscut ororile muncii silnice din Siberia. Rozalia — nevasta și colaboratoarea lui Gheorghi Plehanov, pionierul marxismului în Rusia.

Atitudinea intelectualității democratice ruse față de război nu poate fi considerată unitară.

Existau divergențe, existau și nuanțe. La nevoie, am putea discuta despre asta amănunțit. Acum, ne vom mărgini la chestiunea esențială : aceste surori de caritate s-au alăturat socialiștilor aflați în țara dumneavoastră.

În centrul Bucureștiului, poate că, pe strada pe care locuiți sau pășiți adeseori, se afla o librărie, care figura în documentele poliției țariste secrete; figurînd, firește, nu din pasiune pentru noutățile literare. Mai precis, dintr-o pasiune specifică: în librărie se puteau cumpăra și comanda ediții interzise cu hotărîre de cenzura rusă — reviste și broșuri editate în Occident de emigranții revoluționari și, totodată, și cunoscutul roman al lui Cernîșevski Ce-i de făcut?

Închipuiți-vă, acum, cum sună ciocănelul de la ușă, cum vin cumpărătoarele cu ridicata din spitalul Brâncovenesc, cum fac pachetele și le trimit apoi prin Focșani peste graniță. Mai închipuiți-vă, acum, cum jandarmii țariști în uniformele lor albastre, cu epoleți, au discuții semnificative și insinuante cu reprezentanții puterii locale și cum aceștia, ridicînd din umeri, răspund că în România nu sînt interzise tipăriturile venite din Geneva, din Paris sau din Londra.

Și asta-i departe de-a fi totul !

E cazul să ne exprimăm recunoștința față de istoricii de la dumneavoastră și de la noi: ei au aruncat o rază de lumină asupra unor nume ca acelea ale doctorului Nikolai Sudzilovski Russel, Nicolaie Zubcu-Codreanu, Constantin Katz, alias Dobrogeanu-Gherea, foarte cunoscut dumneavoastră, și asupra multor altora.

Există destine care n-au nevoie de ingeniozitatea romancierului. Acesta e cazul doctorului Russel, acest cavaler rătăcitor al Libertății. Te uimește chiar și simpla « geografie » a biografiei sale: băiețandru bielorus din Moghilev și. . . președinte al Insulelor Hawai ! Trebuie să recunoașteți că nu-i ceva foarte obișnuit . . .

Sudzilovski a locuit în România cinci ani. A învățat limba dumneavoastră cu o rapiditate demnă de invidiat. Aici și-a făcut practica de medic. În timpul războiului, a funcționat ca doctor în armata română. Și, cum remarcă cercetătorul, a cucerit și medalii

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de aur. Totuși, altceva e important. Profesorul Valeriu L. Bologa are dreptate: doctorul Russel a elaborat primul program al mișcării socialiste din România.

Fire scăpărătoare și activă, el nu se încuia în birou. Internaționalist prin rațiune și inimă, nu suferea izolarea. El și prietenii săi, ruși și bulgari, ucrainieni și evrei, purtau cu toții o legătură strînsă, vie și puternică cu tovarășii lor de idei români, printre care studenți — ca Binescu, ofițeri — ca Iliescu, muncitori și publiciști. Împreună cu frații Nădejde și Th. Speranția, Sudzilovski a redactat unul din primele ziare românești de orientare socialistă. Apelul său era răsunător și clar: « Solidaritatea poporului muncitor din întreaga lume, fără deosebire de naționalități — iată lozinca ce se profilează acum pe stindardul democratic ».

Doctorul Russel nu se lăuda nicidecum cînd îi comunica la Paris lui Piotr Lavrov, prietenul lui Marx și Engels: « Treburile noastre în România merg îmbucurător [. . .] Încă doi-trei ani și vom intra în luptă deschisă, ca partid independent. »

Înmormîntarea lui Zubcu-Codreanu . . . Arestarea mișelească a lui Dobrogeanu-Gherea . . . Colaborarea diplomaților țariști cu poliția prințului Carol . . . Soldatul rus Bodnar, cunoscător al limbii române, care-i chema pe țătani să lupte pentru o soartă mai bună . . . Toate acestea cer imperios să fie așternute pe hîrtie și, în felul acesta, se poate naște chiar și un tratat . . . Și eu care vroiam doar să se profileze o temă care să fie întruchipată artistic. . .

Ce-i drept, îmi vine în minte și protestul lui Maupassant: « De cîtă vreme există literatura, scriitorii și-au apărat întotdeauna cu energie libertatea deplină în alegerea subiectelor. Victor Hugo, Gautier, Flaubert și mulți alții s-au revoltat, pe bună dreptate, împotriva pretenției criticilor de-a impune romancierilor subiecte ».

Eu, însă, nu sînt critic și nu impun. Eu propun . . .

Cu cele mai bune urări,

Moscova, mai 1977

IURI DAVÎDOV

În românește de M.F.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

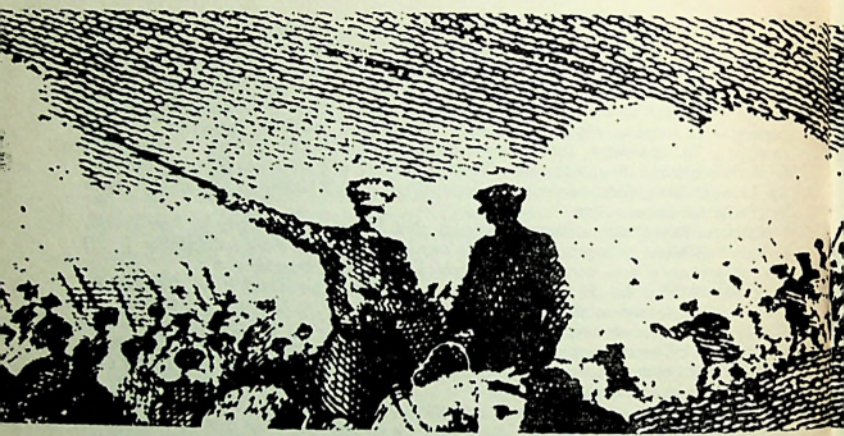

Ecouri ale Războiului de Independență din presa rusă

Chiar în unul din primele sale numere pe anul 1877 revista *Grajdanin*, îndeaproape preocupată de desfășurarea evenimentelor în peninsula balcanică, anunța ca pe o mare surpriză, evident îmbucurătoare, semnarea tratatului dintre România și Rusia. « În acest tratat se prevede —sublinia apăsat publicația petersburgheză — dreptul de trecere al armatei ruse prin teritoriul românesc și, în afară de aceasta România și-a luat angajamentul de a nu lăsa trupele turcești să treacă peste granițele ei ». Problema este reluată în numerele următoare, revenindu-se cu insistență asupra ideii că « România este gata să pornească la război împotriva Porții otomane », subliniindu-se într-un articol capacitatea militară a țării noastre, care dispune de « armată cu un efectiv de 144.668 de oameni și 228 tunuri de artilerie ». O mențiune specială se face pentru încheierea unei convenții separate între România și Rusia, comentîndu-se amplu declarația ministrului de externe Mihail Kogălniceanu, care a anunțat abolirea Convenției de la Paris și hotărîrea de a nu lăsa armata turcească să intre pe teritoriul românesc.

Interesul revistei petersburgheze nu este unic. Toată presa rusă la începutul anului 1877 acordă o deosebită atenție României. Odată cu declararea războiului de independență și începerea operațiilor militare, spațiul rezervat țării noastre în coloanele ziarelor și revistelor devine foarte mare: apar denumiri geografice noi pentru cititorul acestor publicații: Giurgiu, Calafat, Craiova, Slatina, Ploiești, ca să nu mai vorbim de București, care figurează aproape în toate articolele și relatările.

Binecunoscutul pictor V.V. Vereșciaghin, care a fost rănit chiar la începutul războiului în timpul unei lupte pe Dunăre, notează aceste impresii despre Giurgiu:

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

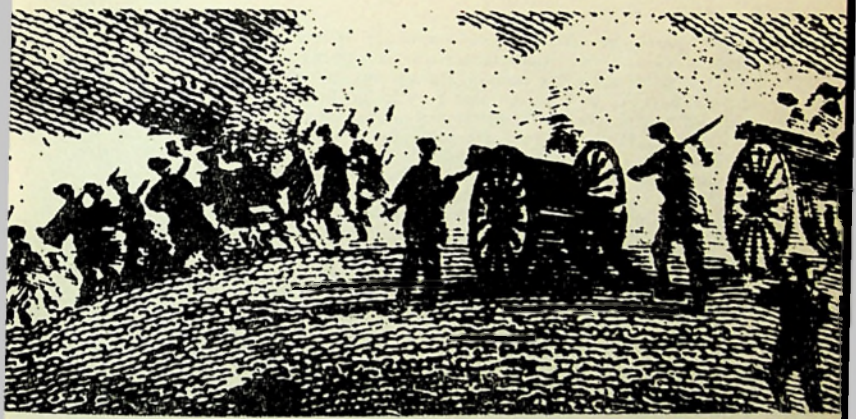

« Orășelul continuă să-și ducă viața de altădată, deși, la drept vorbind, mulți locuitori au plecat de teama bombardamentului; pustii sînt mai ales casele de pe malul Dunării ». . . Corespondentul de război al ziarului *Sankt-Peterburgskie Vedomosti* vorbește și el despre « o anume apatie » domnind în Giurgiu, care contrastează cu viața intensă de altădată, explicabilă prin dispariția traficului comercial. La distanță de două luni, același corespondent revenind în oraș va zugrăvi tabloul dezastrului suferit după repetatele bombardamente ale turcilor. « Nici nu mai vorbesc de casele dărîmate, tot orașul e o ruină. Aproape toți locuitorii și-au părăsit casele. . . și doar cîinii se plimbă prin orășelul distrus. Locuitorii s-au retras aproape toți prin vii, iar unii și mai departe » . . . Și alți corespondenți de război se grăbesc să-și informeze cititorii nu numai despre desfășurarea evenimentelor militare, dar și despre viața și moravurile unei țări puțin cunoscute pentru ei, dar acum permanent prezentă în presă. Astfel corespondentul ziarului *Novoie Vremia*, unul din ziarele cele mai răspîndite și mai citite, scria: « Oltenița e un orășel frumos, curat, cu o planificare urbanistică foarte simplă . . . în jurul caselor scunde, fără etaj, acoperite cu tinichea argintie, se întind livezi bogate. . . în mijlocul orașului o biserică de o arhitectură foarte originală . . . în jurul bisericii o grădină bogată, umbroasă ». « Ploiești — aflăm de la același corespondent — e ceva în genul unui oraș de gubernie din Rusia, case cu parter și etaj în centru, multe altele numai cu un singur cat și grădini. Străzile înguste și strîmte, cu un caldarîm din bolovani mari, sînt întretăiate din loc în loc de piețe mici, de formă neregulată ». Se menționează cîteva elemente pitorești de natură a interesa pe cititorul străin, precum « ceramica, ce se vinde în piață, carele cu boi, fîntînile cu cumpene sau roți » . . . Slatina i se pare « o localitate deosebit de pitorească ». Același ziar publică regulat în 1877 *Insemnările* unui publicist foarte cunoscut al vremii, I.Burenin, care se arată un admirator al Bucureștiului, asemuindu-l « pe bună dreptate cu un Paris în miniatură ». Corespondentul ziarului *Golos*, Dm. Rudin este impresionat de numărul mare de organe de presă ce apar la București și « se pot cumpăra la chioșcuri sau la vînzătorii de pe stradă ». Același ziarist ne spune ca din « gazetele românești poți afla cele mai noi știri » și se declară un

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cititor asiduu al *Românului*, oficiosul guvernului, şi *Telegrafului*, de largă circulaţie. . . Totodată aflăm că « ziaristica este foarte dezvoltată în România şi nu e stingherită de nici un fel de norme ale cenzurii. Fiecare oraş, îşi are organul său local şi încă două-trei foiţe . . . La Bucureşti apar ziare în limbile română, franceză, germană maghiară, bulgară, greacă etc. » În timpul operaţiilor militare, acest ziarist reproduce nu odată, în cadrul corespondenţelor sale, ştirile publicate de ziarele din capitală, precum cele privind actele de silnicie comise de turci în oraşele de pe Dunăre, pregătirile de război, etc.

Nu odată îşi află ecou în aceste corespondenţe impresii despre poporul român, despre viaţa, obiceiurile şi despre firea lui. De pildă, următoarea scenă, din gara Giurgiu, relatată de corespondentul ziarului *Sankt-Petersburgskie Vedomosti* la 22 iulie 1877: « Am văzut acolo răniţii ruşi aduşi de la Plevna . . . Erau foarte mulţi, toţi aproape în stare foarte gravă . . . N-au mai ajuns tărgile şi a trebuit să fie transportaţi pe braţe . . . Era rîndul unui ostaş tînăr de vreo 24 de ani, plin de praf . . . avea piciorul zdrobit şi zăcea întins pe jos . . . Lîngă el o bucată de pîine neagră, acoperită şi ea toată de praf, probabil restul din mîncarea ce-i fusese dată la drum. . . Muştele bîzîiau deasupra rănii . . . Din mulţimea adunată în jur a ieşit dintr-o-dată o femeie care şi-a smuls broboada albă din cap şi a început a-i face vînt nenorocitului, gonind muştele. Exemplul ei a fost urmat de un băieţandru de vreo 12 ani, care a venit cu o ramură smulsă dintr-un copac învecinat . . . Rănitul şi-a venit în fire, a deschis ochii şi a mulţumit cu un gest de recunoştinţă. »

Acelaşi ziarist mărturiseşte că a văzut la Bucureşti « multe lucruri cu adevărat minunate », « mărunţişuri sau elemente ale cotidianului care fac viaţa atît de comodă şi de simplă încît te apucă un sentiment de invidie şi de mirare că nu le poţi afla şi la noi la Petersburg . . . » Vorbind despre buna credinţă a românilor, dispuşi să ajute pe măsura puterilor armata rusă, ziaristul citează în sprijinul spuselor sale următoarele fapte: « Pentru ofiţerii ruşi au fost puse la dispoziţie, gratuit, 100 de paturi la spitalul Brâncovenesc, cu tot personalul medical aferent, medicii fiind cu adevărat excelenţi, iar cazarma din Cotroceni . . . a fost pusă la dispoziţia Crucii roşii. » Corespondentul ziarului *Golos*, care a vizitat spitalul Brâncovenesc, se arată plin de admiraţie: « este o instituţie medicală excelentă . . . care ar face cinste oricărei capitale din Europa, prin organizarea, curăţenia şi, aş zice, chiar luxul său. . . aici poţi afla pe cei mai buni medici din Bucureşti ». « Administraţia spitalului . . . a cedat cu dragă inimă, din totalul său de 250 de paturi, 110 pentru ofiţerii ruşi răniţi. Această amabilitate merită a fi menţionată cu mulţumiri, mai ales că ofiţerii se bucură de toată întreţinerea gratuită ».

Acelaşi Dmitri Rudin în paginile ziarului *Golos* consacră o corespondenţă specială declaraţiei de independenţă a României şi descrie atmosfera domnind în acele zile în capitală: « Se ştie prea bine ce impresie puternică a produs în străinătate evenimentul petrecut la Bucureşti în ziua de 10 mai . . . În aşteptarea recunoaşterii oficiale a independenţei României, ministrul Kogălniceanu a trimis în străinătate circulare oficiilor diplomatice explicînd sensul evenimentelor . . . După care guvernul conştient de cauza dreaptă ce o apără, conştient de sprijinul ce i-l acordă poporul, a început pregătirile în vederea unei replici energice ce urma a fi dată asupritorilor turci. Atenţia principală a fost acordată armatei . . . Poporul s-a grăbit să aducă contribuţia sa în folosul ostaşilor români, care luptau pentru a apăra onoarea şi demnitatea patriei sale libere. Este extraordinară, ultimitoare această trezire a conştiinţei poporului român . . . Ziarele îmbărbătează poporul invocînd amintiri patriotice, din trecutul de lupte sîngeroase împotriva turcilor, relatînd despre « vitejia strămbunilor », elogiind faptele nemuritoare ale lui Mircea, Ştefan cel Mare

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

și Mihai Viteazul . . . armata ridicată din mijlocul acestui popor . . . a corespuns întru totul încrederii acordate . . . o armată tînără, care nu a cunoscut încă botezul focului; ea a rezistat cu uimitoare dîrzenie . . . »

Deosebit de interesante sînt relatările de pe cîmpul de luptă. Comentînd apropiatele acțiuni militare dincolo de Dunăre, corespondentul ziarului *Sankt-Petersburgskie Vedomosti*, P. Trifonov scrie la 3 august 1877: « Toate ziarele sînt însuflețite de un spirit belicos. Ele cer ca armata să spele prin victoria ei acțiunile jignitoare ale Porții și să aducă Principatelor Unite dreptul de a lua parte și de a decide la apropiatul Congres de pace ce va avea loc după încheierea războiului. Toată lumea urmărește cu înfrigurare mișcarea trupelor române. Din Turnu Măgurele au venit știri după care, în ziua de 16 iunie, orele 3 dimineața, infanteria, artileria și cavaleria au trecut Dunărea și au ocupat Nicopole. Regimentul 3 de sub conducerea colonelului Petrovanu a trecut primul pe țărîmul turcesc, cu steagurile desfășurate și în sunetele imnului național. După el a urmat divizia condusă de generalul Manu. . . »

Plecînd spre sud, spre teatrul operațiilor militare, ziaristul trece prin Giurgiu și Zimnicea, de unde are prilejul să admire Dunărea cu insulele ei. Călătorește împreună cu pictorul Vereșciaghin, care s-a restabilit între timp. Întîlnind regimente românești de infanterie, « ne-am oprit și am admirat această tînără armată, excelent echipată, îmbrăcată în haine noi » . . .

Vizitînd în continuare cîteva batalioane românești, ziaristul notează: « . . .după atacul de acum trei zile ostașii români au înaintat pe poziții noi. Românii au și săpat tranșeele și acum țin sub foc flancul stîng al turcilor . . . Cum apare deasupra tranșeei vreun cap de turc, din tranșeea românească răsună zeci de împușcături . . . am vizitat apoi o tabără unde sînt două batalioane de soldați și tot atîția voluntari. Lagărul este foarte ordonat, ostașii bine îmbrăcați. »

Interesante sînt relatările aceluiași corespondent de la Grivița (7 oct.1877): « pe la orele 11 am sosit în satul Grivița . . . o parte a așezării este complet distrusă, n-a mai rămas nici urmă de case; în cealaltă parte locuitorii s-au întors și-și reiau munca . . . În fața Griviței, la vreo 4 km, distanță, este o fostă redută turcească, ce a fost cucerită la 30 august și acum este ocupată de trupele românești. La intrarea în satul Grivița, la cîțiva metri distanță, se află o baterie de cîmp românească cu 4 tunuri, care țin sub foc continuu pozițiile turcești situate mai la stînga. . . »

Arătînd că în capitala țării se iau toate măsurile pentru a asigura succesul în războiul « de care depinde viitorul țării . . . » și amintind de ciocnirile ample dintre armata turcă și română, corespondentul militar al ziarului *Golos* scrie: « Trupele românești își arată de fiecare dată vitejia, rezistă cu dîrzenie la ploaia de foc, dorobanții și călărașii au luptat plini de elan, respingînd atacurile turcilor. Încununate de reușită au fost și acțiunile artileriei ».

Relatînd sîngeroasa bătălie de la Plevna, corespondentul ziarului *Birjevie vedemosti* scrie: « Românii au pierdut 3.000 de ostași, 15 ofițeri morți și un număr mare de răniți . . . Românii au capturat de la turci un steag verde . . . Acum două zile acest steag a fot adus la București. Ce zi de sărbptoare a fost ! Steagul a fost purtat pe străzi, procesiunea îngroșindu-și mereu rîndurile, adăugîndu-i-se oamenii de pe stradă, însoțită fiind de strigătele de bucurie ale poporului » !

Elogiile la adresa bărbăției, a curajului poporului românesc se unesc cu sublinierea unor trăsături nu mai puțin prețioase, precum sentimentul propriei demnități de care vorbește corespondentul ziarului *Novoe Vremia*, I. Karazin, « al respectului de sine » ca și « al respectului față de drepturile și datoriile obștești ».

TATIANA NICOLESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

IN MEMORIAM

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Tăria aducerii aminte

Cu cît trece timpul, cu cît rămîne mai în umbră spectrul acelui tragic 4 martie, cu atît se reliefează mai consistentă imaginea unei țări și unui popor într-o indestructibilă coeziune prin forța idealurilor de libertate și independență cărora le dedică eforturile constructive de zi cu zi, gata să depășească încercări oricît de grele ivite în cale, inclusiv imprevizibilele calamități naturale, cu fermitatea de caracter și conștiința solidarității dobîndită de-a lungul veacurilor în înfruntarea multelor vitregii ale istoriei. Din primele ore de după cutremur — cu durerea în inimi și, adesea, cu spaima în priviri la vederea dezastrului, dar cu mintea lucidă, limpezită de îndrumările prompte, eficiente ale conducerii de partid — a fost evidentă voința unanimă de a ne mobiliza toate resursele, toată inteligența și întreaga voință pentru a face ca daunele suferite să nu împieteze asupra operei de înălțare a patriei noastre pe noi culmi de civilizație și cultură, să nu amîne și nici măcar să nu întîrzie realizarea măreților obiective înscrise în Programul adoptat la Congresul al XI-lea. Tabloul reconfortant al acestei mobilizări generale se găsește sintetizat admirabil în cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la ședința comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a Marii Adunări Naționale și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale din 28—29 martie 1977: « *În general trebuie să spunem, cu un sentiment de profundă și legitimă mîndrie și satisfacție, că toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, întregul nostru popor au dovedit în această grea încercare mari virtuți morale, relevîndu-și din nou, ca de atîtea ori în momentele de restriște, vitejia, puterea de stăpînire, capacitatea de a înfrînge și depăși greutățile, inclusiv de a înfrunta stihiile naturii. Se știe că în lupta și munca pentru edificarea socialismului, a trebuit să învingă nu numai înapoierea moștenită de la vechiul regim, opoziția*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

forțelor reacționare, neajunsuri și greutăți de tot felul, dar uneori și adversitatea naturii — ani grei de secetă, două mari inundații devastatoare în ultimii ani și, acum, distrugerile uriașe ale cutremurului de la 4 martie. S-ar putea spune, ca în unele legende, că forțele răului încearcă să ridice tot felul de obstacole în calea mersului triumfător al poporului nostru pe calea socialismului. Dar nimic nu a putut și nu poate înfrînge energia și elanul revoluționar ai poporului nostru, voința sa de a înfăptui politica partidului, hotărîrea neabătută de a înălța cu succes edificiul socialismului și comunismului pe pămîntul României».

Multor observatori străini, atrași imediat de «spectacolul» ruinelor, li s-a părut uluitoare această capacitate materială și spirituală a unei națiuni pe nedrept lovite de a îndepărta cu hotărîre urmele prăpădului, de a primi cu demnitate, fără să se poticnească, teribila experiență stihială. Există însă explicații și ele se află în concepția despre lume și viață care călăuzește întreaga noastră activitate, concepția marxist-leninistă care, fără să elimine accidentalul, respinge haosul catastrofic, delăsarea, abandonarea la voia soartei, demonstrînd legitatea evoluției sociale către eliberarea din lanțurile exploatării capitaliste ca o condiție a emancipării și împlinirii totale a individului. În virtutea acestei concepții, nu așteptăm de la trecerea timpului să ne aducă vindecarea rănilor pricinuite de catastrofa recentă. Fiindcă nu măsurăm pe uitarea frivolă, nu încurajăm resemnarea lașă ci ne măsurăm tăria tocmai cu bărbătească *aducere aminte* a pierderilor suferite și, mai ales, a celor pierduți dintre noi, rememorare menită să ne confirme oricînd dimensiunea inepuizabilei noastre forțe lăuntrice de a birui vicisitudinile și de a înfăptui acel viitor strălucit visat de generații, în zidirea căruia au trebuit să intre, firesc, nu puține jertfe, nu rare suferințe.

Secolul 20

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Remember

Arătătoarele ceasurilor de pe bulevarde se blocaseră în seara de 4 martie, la 21,22, paralizate parcă de durata incomensurabilă a acelui minut devastator pătruns în ordinea existenței. Pe parcursul nesfîrșitelor zeci de secunde, planul prezentului s-a înclinat primejdios pentru oricine se afla în perimetrul oarbei dezlănțuiri și nimeni nu va găsi cu ce să măsoare cît din ființa noastră a alunecat, atunci, definitiv în trecut, odată cu ziduri, din preajmă sau mai de departe, prăbușite incredibil, împreună cu toți cîți, într-adevăr, nu mai sînt. Mecanismele ceasurilor de la răscruci aveau să fie curînd sincronizate la curgerea firească a timpului, însă bulevardele nu vor mai fi aceleași (începînd cu derizoria absență a vitrinelor alcătuind de ani spectacolul cotidian, cu dispariția telefonului public agățat la oarecare intrare de bloc unde știai că-l poți folosi în trecere) iar în drumurile de fiecare zi, întîlniri posibile altădată, n-aveau să se mai întîmple. Peste noapte, imagini din configurația ambianței obișnuite, porțiuni ale decorului familiar, legături afective, active pînă în ajun, au devenit de domeniul amintirii. În fața golurilor căscate brusc, alături și în noi, rămîne fluxul memoriei pentru a înlătura opresiunea Nimicului semănat în atîtea direcții de către seism, pentru a restabili echilibrul răvășit în clipele dezastrului, calmul și certitudinea lăuntrică, necesare împăcării cu mersul lumii mai departe.

Chiar dacă buimace, dezordonate pe moment, crispate încă de șoc, aducerile aminte se constituie ca un pod peste ruini, ne pot transporta, măcar sufletește, dincolo de peisajul dezolant al distrugerilor, al pierderilor umane de neînlocuit, într-un tărîm unde fragilitatea pămînteasca va fi totdeauna compensată de statornicia gîndului capabil să întrețină sentimentul continuității, să nu dea uitării ce a fost. Pulverizați fără urme Veronica Porumbacu, Mihail Petroveanu, trecuți în neființă A.E. Baconsky, Alexandru Ivasiuc, Mihai Gafița, Savin Bratu și ceilalți? Acestei evidențe cumplite îi replică instantaneu zecile de scene *cu ei*, care invadează ecranul nostru interior.

...Pe la mijlocul lui februarie la Casa Scriitorilor, la bibliotecă, Veronica Porumbacu, răsfoia de zor numerele mai multor publicații din provincie. O mai văzusem de nu știu cîte ori în aceeași postură, curioasă de tot ce se publică, interesată de opiniile exprimate, dornică să cunoască «la zi» evoluția confraților de o seamă ori să depisteze cu un ceas mai devreme semnele promițătoare de afirmare literară. Era nu numai predispusă oricînd să descopere și să se bucure de realizările altora, dar, odată făcută descoperirea, se instituia, cu o neobosită însuflețire, într-un adevărat agent de propagandă. Dacă nu apuca să aștearnă o recenzie pentru «Steaua», revista ei preferată, «Viața Românească» ori «România liberă» măcar, își descărca entuziasmele verbal, dispusă să la șirul argumentelor de la început, uitînd că avusese ocazia să ți le împărtășească nu mai departe decît ieri. Împingea interesul pînă acolo încît urmărea și ce scria critica despre ceea ce întrunise adeziunea sa. Chiar asta făcea în acel loc, aplecată deasupra teancului de reviste. De cum mi-a întîlnit privirea, a început să se explice: «Excelentă, domnule, noua carte a lui Norman Manea! Ai citit-o? Plină de probleme, densă. Trebuie înțeleasă! Așteptam să văd cum va fi comentată. Uite, în «Tri-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

buna », o bună cronică ! » I se citea pe față mulțumirea de a constata aceeași « înțelegere » și aiurea. Aproape că nu mai avea alte pretenții. Părea să-i ajungă satisfacția aceasta, reînnoită constant în legătură cu o altă carte sau cu un alt autor. Dacă mă gîndesc bine, nici nu erau prea multe săptămîni de cînd, cu aceeași strălucire în ochi, îmi mărturisise bucuria recentei lecturi a plachetei lui Petre Stoica, găsită la librăria « Cărții Românești »: « O poezie de maturitate, domnule ! Își dă aici întreaga măsură ! Fără discuție, printre cele mai reprezentative apariții la ora actuală ! » Punea un fel de frenezie, un accent patetic în fiecare elogiu al său, poate unde se știa bîntuită de fel de fel de angoase, de suspiciuni, bănuitoare de cabale și intrigi de culise împotriva succeselor reale. Cu atît mai mult noblețea ei autentică, ataşantă, ieşea la iveală, căci dispusă mereu să aducă în discuție meritele altora nu-ți lăsa răgaz să le remarci pe ale sale. Asupra cîtor cărți am schimbat păreri împreună de-a lungul anilor, niciuna nu-i aparținea . . .

. . . Prin Veronica, obțineam, în vremea din urmă, și minimele informații cu privire la Milo, de cînd mutarea « Revistei Române » la Casa Scînteii îl îndepărtase și căile noastre se încrucișau din ce în ce mai rar. Ultima dată însă nu i-am cerut nici o relație, fiindcă abia îl întîlnisem pe Mihai Petroveanu în incinta redacției lui, unde nimerisem din motive cu totul accidentale. Conversația improvizată dinaintea unui lift, care aducea și lua continuu persoane, unele cunoscute și deci obligînd la schimburi de amabilități, s-a rezumat la comunicări fragmentare despre preocupări de interes reciproc și s-a încheiat, ca în atîtea rînduri, cu promisiunea unei întregi după amieze rezervată « tacialelor ». — « Serios, nu se mai poate, de cînd tot plănuim și ratăm sistematic. Aranjăm la telefon. Pe curînd ! » Ce telefon ? Care « curînd » ? Asta avea să fie secvența finală a unui colocviu inaugurat, ehei ! pe vremea cînd, eu și mai tînăr decît el, proaspăt ieşiți din adolescență, cutreeram culoarele vechiului sediu Radio de pe fosta stradă general Berthelot, risipind colaborări fiecare la alte emisiuni ale programelor culturale. Îl știam încă mai dinainte, din scris. Dintr-un număr al « Fundațiilor » de prin '46, îmi rămăsese în minte un eseu al său inspirat de spiritul filozofic și critic al lui Pierre Bayle, și aproximativ cam tot pe atunci, mă reținuse cu un comentariu, în « Lumea » lui Călinescu, despre scepticul Zarifopol. Nu le-am uitat, aceste texte, poate pentru că în ele mi s-a revelat din capul locului natura problematizantă a lui Milo, aplicația sa pentru dezbaterea de idei, introducînd la tot pasul distincții și nuanțe particulare, care-și găseau expresia în însăși fraza lui veșnic întretăiată de propoziții incidentale și paranteze explicative. Stilul acesta disociativ își punea amprenta și în conversații, dînd impresia, cui nu-l cunoștea, că ar fi indecis, că ar amîna opinia fermă, cînd de fapt el căuta înverșunat justificări cît mai numeroase, pe cît mai multe planuri, temător cum era de orice șablonizare și încorsetare dogmatică a gîndirii. Fuga de rigiditate, asociată cu un fond de tandrețe meditativă aveau să-l ducă spre poezie, făcîndu-și din analiza ei o « specialitate », deși părea la început hărăzit investigației teoretice, pentru care păstra chiar o discretă nostalgie. Nu întîmplător, a fost unicul critic sensibilizat de apariția în românește a *Esteticii* lui Lukacs, gata să-i dedice un comentariu, fie și fugitiv. Articolul despre Roland Barthes mai de mult scris pentru « Secolul 20 » și rămas să apară acum postum, trădează aceași înclinație și irezistibilă atracție către probleme, către fundamentele exercițiului critic. Probabil resorturi similare îl determinau, la ultima convorbire, să mă sondeze insistent asupra stadiului numărului nostru rezervat lui Malraux. Din păcate, numărul respectiv era de mult încheiat și aproape gata tipografic, încît nu mai putea fi vorba de vreo posibilă colaborare. Regreta ocazia

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pierdută și era cu atît mai evidentă părerea de rău cu cît a refuzat să precizeze ce aspect anume din Malraux ar fi abordat, căutîndu-și pripit o consolare: « De fapt, e mai bine așa, trebuie să învestesc tot timpul disponibil în corecturile ediției Bacovia ! » După excelenta monografie asupra poetului, consacrată prin două ediții la interval de cîțiva ani, se decisese să devină și editorul operei bacoviene. Fusese doar unul dintre cei ce au pus bazele redacției de clasici la fosta Editură pentru literatură ! Mi-l amintesc în acei ani de pionierat, cu ce zel se preocupa să clarifice criteriile de alcătuire a unor ediții științifice, mergînd pînă în detaliile tehnice, de strictă și adesea fastidioasă « textologie ». Reprimînd excesele pedante, acorda întreaga atenție preocupărilor de rigoare, cu un sincer și timid respect pentru severa acrimonie filologică. Cred că în propria lui activitate critică se va putea identifica o anume evoluție de la speculația grațioasă către erudiția implicată. Înseși liniile chipului său căpătaseră, cu timpul, un fel de austeră gravitate, îmblînzită de privirile veșnic distrate, aparent rătăcite ca ale oricărui îndelung purtător de ochelari. Un zîmbet afectuos îi flutura încă pe buze, cînd ușa liftului s-a tras automat, despărțindu-ne, fără să bănuim, pentru totdeauna . . .

. . . Răsfoiesc ultima dintre cărțile lui Petroveanu, *Traiectorii lirice* (pe care îi plăcea să le denumească « exerciții de topometrie critică » în dedicația exemplarului ce mi-l destinase la începutul lui ianuarie 1975) și-l regăsesc integral în ceea ce ar trebui să se cheme la el « tehnica filigranului ». Îl obseda într-atît acuratețea, precizia, finețea execuției, încît intervine direct pe exemplarul oferit pentru a îndrepta cîteva scăpări de tipar. Se plimba cu siguranță printre fantasmele poeziei, fugind de divagație, prinzîndu-i repede încheieturile, sensurile tăinuite, cu un instinct al divinației de-adreptul senzațional, bunăoară, în cazul destinului dedus din lirica mai recentă a lui A.E. Baconsky: « Comentator, mai rar îndurerat, mai adesea sarcastic, al degringoladei lumilor, el intervine în proces, parcă spre a-l grăbi, și, încredințat de ineluctabilitatea catastrofei, știe că se vor mistui împreună » (p. 205). Oscilația structurală a poetului între durere și sarcasm se traducea și altfel în comportamentul său de toată ziua prin treceri succesive de la fronda contestatară la contemplația aristocratică. Apăsat de nemulțumiri acumulate prin ani (unele încă de pe cînd experiențe comune legate de revista pe care o conducea la Cluj îi îngăduia să-mi consfințească, pe o carte a sa mai veche « complicitatea stelară ») își căuta protecția în acea ținută aulică, distantă, marcată de eleganța vestimentară arborată cu gust, dar nu mai puțin ostentativă, diferențîndu-l și izolîndu-l în iremediabila lui tristețe. Cînd și cînd se lvea în cale, pe un bulevard, la un colț de stradă, totdeauna la braț cu frumoasa lui soție, amîndoi zvelți, pășind fără grabă, aproape fără să calce caldarîmul, într-un fel de plutire ireală, imperceptibilă, himerică, desprinsă din spațiu și timp. Poate unde pîndea, pe aproape, veșnicia . . .

. . . Ca un făcut, Alexandru Ivasiuc, atît de prolific, avînd opinii de exprimat în tot ce privește condiția literaturii și soarta ei în lumea contemporană n-a fost o «prezență» în paginile «Secolului 20». Aranjamente ferme au fost amînate, pe rînd, de factori nepreväzuți, ducînd de fiecare dată la reînoirea angajamentelor. Îi transmisesem de cîteva ori întrebările anchetei pe tema « valorilor românești în context universal » și s-ar putea ca, în mapele sale de lucru, să se descopere cîndva notițe pregătitoare în vederea răspunsului promis și amînat și iarăși promis . . . La drept vorbind, era o problemă care îl preocupa permanent și, nimerindu-se într-o seară în redacție, s-a arătat chiar stînjenit de repetatele insistențe. Cu siguranță, ne-ar fi transmis într-o zi-două, textul așteptat dacă nu se găsea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

exact în pragul unui voiaj în Mongolia. Călătorise destul și pe trasee mai îndepărtate, totuși trăia din plin febra preparativelor. Ca să-și mascheze « emoția », abătea într-una discuția spre « ferma » de lîngă Dragomirna unde-și petrecea mare parte din timp, scriind, meditînd în liniște la opere viitoare. Se amuza, relatînd orele de destindere petrecute călare pe cărările singuratice, pierdut printre semănături sau către pădure. Cît era realitate, cît era miraj construit candid în jurul casei bătrînești, destul de inconfortabilă altminteri? Cum perspectiva călătoriei apropiate nu-i da pace, și-a mutat amuzamentul chiar pe seama ei. « Ce-ar fi să se prăbușească avionul cu care voi zbura de la Moscova? Hai să-mi fac testamentul ! » Direct pe mapa biroului unde se așezase, s-a apucat să aștearnă prevederile ultime. Hazul îl căuta în formulele înflorite, de o solemnitate caraghioasă și apoi în umflarea enormă a datelor (își evalua, bunăoară, manuscrisele postume la cifre astronomice). Ne-a întrerupt jocul, sosirea persoanei cu care își dase întîlnire. Fără să mai pună punct, precipitat, salutînd complice, s-a dus . . .

. . . Zadarnic încerc să refac mental cînd și unde l-am întîlnit mai întîi pe Mihai Gafița. O revăd doar pe Ioana pe sălile Universității și imediat după aceea semnînd recenzii într-o serie a « Vieții Românești » de la începutul anilor '50, unde curînd avea să devină redactor Mihai. Mai mult ca sigur că aceste episoade ar fi rămas îngropate în fundul memoriei, dacă nu le-ar fi scos la suprafață acea săptămînă din decembrie 1973, petrecută alături de Gafița (și împreună cu Dorel Dorian), în Iugoslavia, cu prilejul inaugurării unei expoziții de carte românească. După îndeplinirea sarcinilor la Belgrad, am fost cu toții de acord să optăm pentru completarea programului cu o vizită în regiunea sudică a Macedoniei. Fugeam de rigorile iernii apropiate, ca să ne surprindă un adevărat viscol la Ohrid, nu departe de Struga, celebră prin festivalurile de poezie organizate aici în ambianță cvasi-mediteraniană. Gata, gata să fim blocați o noapte pe șoseaua de munte, în autobuzul ce ne readucea la Skopje, sediul nostru pentru trei zile. Se împliniseră tocmai zece ani de cînd orașul suportase un cutremur nimicitor și ceea ce impresiona imediat era extraordinara voință cu care fuseseră șterse urmele dezastrului. În afara cvartalelor de locuințe alcătuite din blocuri masive, ochiul admira silueta elansată a numeroase hoteluri, edificii administrative, spații comerciale construite cu cea mai diversă fantezie arhitecturală. Evident, elementul principal îl constituia betonul de multe ori lăsat vizibil, ca la imensul palat al muzeului local de arte plastice, oarecum demonstrativ, ca o asigurare de indestructibilitate oricît s-ar mai clătina pămîntul. Într-un singur loc au fost conservate, muzeistic, probele prăpădului: la gară, pentru a servi de *aide-mémoire* noilor sosiți în oraș. Ziduri sfîrtecate, afumate de ploi și vînturi și un rest de turn în care zace cadranul orologiului de altădată cu limbile încremenite la ora fatală. Urmînd să continui călătoria separat, cu un tren foarte matinal, Mihai Gafița a ținut să mă conducă la plecare. Îl văd și acum, prin aburii dimineții, profilat pe fundalul ruinelor, din ce în ce mai mic, fluturînd mîna în chip de adio . . .

Sub cupola cerului albastru al primăverii, se umplu de o gravă rezonanță cuvintele lui Vasile Pârvan a căror dimensiune nici n-o sesizasem pînă la capăt, pe cînd le culegeam în *Idei trăite:* « Toată durerea din lume nu poate ajunge pentru a plînge un suflet care în veci nu se va mai înflora de armonia luminii din lume ».

GEO ȘERBAN

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

A. E. BACONSKY

KLARER WINTER

Klarer Winter ohne Schnee, Vögel des Tages
und der Nacht, Weihnachstbäume, Spritzkerzen — nie
wirst du in einem anderen Land diese schwere Stille finden
und diesen erquickenden Gedächtnisschwund. Die Städte
bleiben hermetisch verschlossen, sie lassen den Reisenden
gleiten wie Falter am gläsernen Panzer —
aber du bist nicht gekommen um zu sehen sondern um zu vergessen,
um monatelang in der Schwebe zu bleiben
zwischen unbekannten Grenzen, wo die Menschen
nur manchmal nachts hingelangen und für allzu kurze Zeit —
und daher war der Stein dir genug — der Raum,
das überall verstreute Gold, die Einsamkeit, das Schweigen
vor der Geräuschkulisse eines tauben Brausens ohne Unterlass,
und unter all dem misst du dein halbvergangenes Leben
— ein Leben vielleicht, das nicht zur Gänze
das deine ist, vielleicht hättest du einen Teil der Jahre
ganz anders gelebt, aber nun ist's zu spät.
Glocken. Der schwedische Pastor predigt in der benachbarten Kirche,
im Park hinterm Haus stürzen drei Raben,
du denkst an die Abfahrt mit schwerem Herzen,
als sähest du von einem eleganten Ozeandampfer,
wie die Küste sich nähert. Aber die Küste bist du
mit all deinen Greisen, mit all deinen Wäldern und Gräbern,
die so oft ausgeraubt wurden — es bleibt nur noch
eine Reihe von Formen, blinde Matern, in die du fortwährend
eine seltsame Masse giesst, alles was du mit dir herumträgst,
wohin immer du fährst — alles, was in anderen Sprachen
nicht sagbar ist.

WIEGENLIED IN DAHLEM

Masken in den Bäumen, eiserne Krallen, gezähmte Geparden...
— vor wem habt ihr Angst? Da ist niemand, es ist zu früh, schlaft,
schlaft und lasst den Computer eure letzten schönen Träume
komponieren, die ganze Welt dreht sich um Ziffern,
irgendwo in der Stadt beschreiben perfekt geschminkte mecanische
Schreiber Innen im fieberhaften Inneren der Banken eine graziöse 8,
Firmen tauchen auf, verschlingen einander, verschmelzen oder verschwinden,
Gezeiten des Konsums... synthetische Gefühle...

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

IARNĂ STRĂVEZIE

Iarnă străvezie fără zăpadă, păsări de zi
şi de noapte, brazi de Crăciun, artificii — nu vei găsi
niciodată undeva în vreo ţară această linişte grea
şi-această reconfortantă amnezie. Oraşele
stau închise hermetic lăsînd călătorul să lunece
pe carcasa de sticlă, asemeni fluturilor nocturni —
dar tu n-ai venit ca să vezi ci să uiţi,
să rămîi suspendat luni de-a rîndul
între necunoscute hotare unde oamenii nu ajung
decît rareori noaptea şi pentru prea puţin timp —
şi de aceea piatra şi-a fost deajuns — spaţiul
aurul risipit pretutindenea singurătatea tăcerea
pe fondul sonor al unui vuiet surd neîntrerupt
şi tu între toate măsurîndu-ţi viaţa
pe jumătate trecută — o viaţă poate nu pe de-a întregul
a ta, poate că o parte din anii duşi i-ai fi trăit
cu totul altfel dar acum e mult prea tîrziu.
Clopote. Pastorul suedez oficiază în biserica învecinată
în parcul din spatele casei coboară trei corbi
şi tu te gîndeşti la plecare cu inima strînsă
ca şi cînd pe un elegant transatlantic ai privi
cum se-apropie ţărmul. Dar ţărmul eşti tu
cu toţi bătrînii tăi cu toate pădurile şi mormintele tale
de-atîtea ori jefuite — nu mai rămîne decît
o suită de forme, tipare oarbe în care torni mereu
o ciudată materie, tot ceea ce porţi cu tine
oriunde te-ai duce — tot ceea ce-n alte graiuri
nu se poate rosti.

CÎNTEC DE LEAGĂN ÎN DAHLEM

Măşti în arbori, ghiare de fier, gheparzi îmblînziţi . . .
— de cine vă temeţi ? nu-i nimeni, e prea devreme, dormiţi
dormiţi şi lăsaţi computerul să vă compună cele din urmă
vise frumoase, lumea se-nvîrte toată în jurul cifrelor,
undeva în oraş funcţionare mecanice perfect fardate
descriu în incinta febrilă a băncilor un 8 graţios,
firme apar, se devorează, se contopesc ori dispar,
mareea consumului . . . sentimente sintetice . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

die alte Tante liegt in Agonie, weit weg in einem Schweizer Kanton,
Stille, die Schritte stammen aus der Geschichte des toten Irren,
vorläufig ist niemand da, konfuse Wörter verhüllen sich
in der tonlosen Luft, und einige melancolische Akrobaten
blasen ein Hundefell auf, schlaft weiter, vorläufig ist nichts —
lasst die Masken, lasst die Krallen, lasst die Geparden
— vor wem habt ihr Angst? Es ist noch früh, schlaft weiter!

LOVE HOBBY

. . . eine Frau mit gelben Hosen zu lieben, eine vollendete Maschine
der Liebeskunst ohne Liebe, ohne Identität, ohne Träume . . . zu lieben ohne
. . zu lieben mit . . . zu lieben nach der letzten Nummer von VW Liebe
in Wannsee nachts, wahnsinnig von den Wäldern un den Erinnerungen einer verlorenen
barbarischen Aureole, beim Versuch, ein anderer zu sein, einer von denen zu sein,
die unter den Waffen Eriks des Roten kamen, als die Frau mit ihren Krallen
an den Bäumen kratzte . . . die Scheinwerfer zu löschen und eine superbe Plastiktänzerin
zu lieben,
Pygmalion & Co., Pop zu lieben, und den schwarzledernen Arbeitsanzug nachts
zu zerreissen,
wenn der Tau kommt und der Mond zur letzten Sex-Show ins Wasser des Sees steigt,
und die langen Haare sich über den Sand ziehen wie die Fransen des Yves Saint-
Laurent . . . die Fransen, die Sterne, eine Frau mit gelben Fransen und fünf Sternen,
eine Frau mit. gelben Scheinwerfern und fünf Sternen . . . eine, Frau, eine Einsamkeit,
eine Liebe, eine Maschine mit gelben Gedanken und fünf Sternen.

EPOCHE

Propheten werden kommen . . . Neurer . . . Menschen der Zukunft . . .
alle, die falsch sind, werden Propheten, und viel Volk
wird ihnen folgen, schmutzig, vor Habgier glänzenden Auges,
immer im Namen anderer redend werden sie nach der Macht verlangen
für sich . . . und ihr werdet sie ihnen geben, matt, wie ihr seid,
der Schlaf dringt ins Treiben eurer Burgen, und eine unbestimmte Farbe
bezeichnet die Fäulnis eurer Epoche. Wartet nur,
verfolgt nur gierig die grossen subtilen Publikationen,
in denen man immer experimentiert, verlangt nach den grossen,
wöchentlich einhundert Seiten zählenden Blättern . . . der Schatten der Propheten
harrt dort zwischen den Worten . . . blass keimen sie aus ihrem Korn,
erhnären sich bis zur Reife vom Plasma der Worte . . .
goldenes kreuz überm Zeilengeschick . . . bei toten Fischen
fault zuerst der Kopf, und bei überalterten Zivilisationen sind es
die Wörter . . . wühlt alles auf, agitiert und erzittert . . . Amen!
die wirklich mächtigen Agitatoren werden viel später geboren,
und jene, die sein werden, jene, die Asche kehren und sich fragen,
wozu denn soviele Worthaufen überhaupt gut sind
und diese ganze vergebliche Vollkommenheit vor dem Tod,
sie schlafen noch am Scheideweg der Hypothesen in glücklichen Nicht sein.

În germană de MAX DEMETER PEYFUSS

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mătușa bătrînă agonizează departe într-un canton elvețian,
liniște, pașii care se-aud sînt din povestea nebunului
mort, deocamdată nu-i nimeni, cuvinte confuze se-nvăluie
prin văzduhul aton și cîțiva acrobați melancolici
umflă o piele de cîine, dormiți, deocamdată nimic —
lăsați măștile, lăsați ghiarele, lăsați gheparzii
— de cine vă temeți ? e încă devreme, dormiți !

LOVE HOBBY

... să iubești o femeie cu pantaloni galbeni o mașină desăvîrșită
de făcut dragoste fără identitate fără vise ... să iubești
fără... să iubești cu... să iubești după ultimul număr din VW liebe
la Wansee noaptea înnebunit de păduri și de amintirile unei pierdute
aureole barbare încercînd să fii altul să fii dintre cei coborîți
sub armele lui Erik cel Roșu cînd femeia sgîria copacii cu ghiarele ...
să stingi farurile și să iubești o superbă dansatoare de plastic
Pygmalion & Co. să iubești Pop sfîșiind salopeta de piele neagră noaptea
cînd vine roua și luna ajunge la ultimul Sexy-Show în apele lacului
și pletele tale se tîrăsc pe nisip ca franjurii Yves Saint-Laurent...
franjurii stelele o femeie cu franjuri galbeni și cu cinci stele
o femeie cu faruri galbene și cu cinci stele ... o femeie o singurătate
o dragoste o mașină cu gînduri galbene și cu cinci stele.

VÎRSTĂ

Vor apărea profeții ... înnoitorii ... oamenii viitorului ....
toți cei falși vor ajunge profeți și multă lume
îi va urma cînd, murdari și cu ochii sticlind de lăcomie,
vorbind mereu în numele altora vor reclama puterea
pentru ei ... și le veți da-o căci veți fi obosiți, somnul
pătrunde în agitația cetăților voastre și o culoare
indefinită marchează putrefacția vîrstei. Așteptați,
urmăriți cu aviditate marile publicații subtile
unde se experimentează mereu, cereți marile hebdomadare
cu o sută de pagini ... umbra profeților stăruie-acolo
printre cuvinte ... palizi prind viață din granulația lor
hrănindu-se pînă la maturitate cu plasma cuvintelor ...
cruce de aur pe un destin celular ... peștilor morți
le putrezește întîi capul și civilizațiilor îmbătrînite,
cuvintele ... răscoliți totul, agitați-vă trepidați ... Amin !
cei cu adevărat agitați și puternici se vor naște mult mai tîrziu
cei ce vor fi, cei ce vor mătura cenușa întrebîndu-se
de ce va fi fost nevoie de-atîtea grămezi de cuvinte
și de toată această desăvîrșire zădarnică înainte de moarte,
dorm încă la răspîntia ipotezelor într-o fericită inexistență.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

A. E. Baconsky — fervoare și intransigență

Orice întîlnire prematură cu moartea mi se pare un eșec al Naturii înseși, în ceea ce are ea firesc și armonios, și un afront pe care hazardul îl aduce legilor nescrise ale Spiritului: cu atît mai vîrtos, atunci cînd e vorba de un creator excepțional în deplinătatea forțelor sale fizice, morale și intelectuale, ca A.E. Baconsky. Cu ce cuvinte pioase, cu ce bărbătească durere aș putea să însemn, aici și acum, inestimabila lui pierdere?

De ani de zile, acest scriitor sobru și elegant, care-și apropria mereu noi domenii de manifestare literară, se impusese conștiinței noastre ca posesor, înainte de orice, al unui stil: stil al persoanei sale fizice, stil al comportamentului său în viața literară, stil — mai evident ca toate — al scrisului său. Ceea ce dădea acestui stil o pecete și o greutate aparte era acumularea formativă care stătea la baza personalității sale: o conștiință artistică ardentă, cucerită poate cam tîrziu, dar — ca în toate cazurile de convertire autentică — înzestrată cu două nobile virtuți — fervoarea și intransigența; o cultură poetică, mai întîi vastă, apoi treptat adîncită, sprijinită pe acea pătrundere a fenomenului liric pe care ți-o poate da numai exercițiul temerar și dăruit, al traducerilor de poezie; o discretă dar tenace edificare de sine — morală și estetică — în care spiritul său pasionat, din adolescență, își cîștigase, la maturitate, atributul purității, fără a pierde nimic din elanul generos al actului literar.

Ca pentru toți artiștii de valoare, răzbunarea morții atît de tragice a lui A.E. Baconsky rămîne în seama operei sale, care deși încheiată în mod forțat și fortuit, e în stare să se desprindă de umbra lui concretă, coborîtă pe alt tărîm, pentru a afirma ceea ce este nepieritor în el.

Investigînd peisajul literaturii mondiale contemporane, îndeosebi al poeziei, Baconsky a demonstrat o sete inepuizabilă de cunoaștere și analiză a fenomenului liric, însoțită imediat de plăcerea generoasă de a-și comunica descoperirile, cu o logică intelectuală stringentă și senină, fără a exclude, adesea, atitudinea polemică. Așa s-a născut autorul acelor « Pagini despre literatura universală contemporană » în care — într-un orizont de elegantă ținută a spiritului — poeți definitiv consacrați (Leopardi, Hölderlin, Trakl, Eliot, Machado, Kavafis, Montale, Esenin, Jorge Guillén, Sandburg, Ungaretti etc) stau alături de alții mai puțin cunoscuți (Pessoa, Hughes, Balmont, Zabolotki, Ayguesparse, Illyés, Cela, Lundkvist, Södergran, Ekelöff, Cecilia Meireles etc.), confirmînd astfel aria unei receptivități care cumpănește tradiția cu modernitatea.

Nonconformismul lui A.E. Baconsky, afirmat odată cu volumul « Poeți și poezie » (care culminează cu respingerea poeziei lui Saint-John Perse) se dezvăluie aici din nou, dar la un nivel superior, care nu este al negației *de plano*, ci al disociațiilor abile și întemeiate, al unui gust poetic fundamental.

Valoarea cărții stă însă în prefața, intitulată « Schiță de fenomenologie poetică », vast eseu care ne oferă o teorie personală despre *poezia ca realitate suprapusă*. « Poeții creează *fantome ale realității* », spune Baconsky, precizînd că « poetul trăiește în sînul realității sale supreme care este *condiția omului* și nu operează cu irealități, nu efectuează transferuri onirice ». Pentru a lămuri problema adevărului poetic, a raportului între viață și operă, a specificului artistic, eseistul introduce trei concepte noi: *corespondența fenomenală* (« toate elementele poeziei se regăsesc în realitate »), *incompatibilitatea structurală* (« elementele vieții ni se înfățișează obligatoriu sub forma unor structuri coerente ce se întemeiază pe legea *raporturilor naturale* », în timp ce în poezie « aceleași elemente își neagă existența lor în cadrul structurilor realului și dau sentimentul irealității », pentru a se închega apoi în « *raporturi poetice*, patronate de noua coerență a poeziei »), și *reductibilitatea specifică*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unidirecțională (« poetul situează limbajul într-un orizont ontologic și operează o reducție a funcției sale revelatoare în direcția graiului primitiv originar (*Ursprache*), pentru că numai astfel el poate deveni o *materie* pentru poezie »).

Ultima parte a acestui eseu este interesantă îndeosebi prin afirmarea polemică a unui *declin al metaforei* pe care Baconsky îl descifrează în poezia modernă: afirmație insolită, aparent, dacă n-ar fi întemeiată pe un examen istoric al fenomenului: « Mai puțin cultivată în perioadele de afirmare impetuoasă a geniului creator și în epoci clasice, (metafora) se bucură de o mare atenție în epoci de rafinament și atinge paroxismul în vremi crepusculare ».

Specific baconskyană este apropierea de fenomenul liric modern pe două căi, complementare: prima, aceea a demersului critic (fără a proceda, totuși, la o analiză a textului, ci urmărind profilul personalității); a doua, aceea a re-creării dinlăuntru a universului poetic străin, prin actul temerar și atît de discutat al traducerilor poetice. O vastă « Panoramă a poeziei universale contemporane » (Albatros, 1972) stă mărturie strălucită acestei nobile aspirații în cadrul căreia edificarea lăuntrică de sine capătă valoarea obiectivă a factorului cultural. Actul traducerii poetice e văzut ca o fidelitate întru spirit: « Astăzi, cînd mașina electronică poate opera oricînd juxte informative, traducătorul-poet se refugiază în spiritul textelor, crispat de o fidelitate interioară pe care nimenea nu i-o poate uzurpa ».

Aportul artistic substanțial al lui A.E. Baconsky se înscrie în domeniul prozei și poeziei lirice. « Echinoxul nebunilor », cele nouă povestiri cu o tramă epică aproape disparentă, ne impun un artist al frazei șlefuite și al parabolei sugestive, un eminent creator de atmosferă lirică și enigmatică, un pasionat al mișcărilor umane rituale și al descrierilor emblematice. Simțul tenebrosului și al fantasticului, propensiunea spre crepuscular, evocarea unor peisaje ce par să țină mai mult de niște introspecții onirice decît de investigarea realului, moticul și aventurosul, — toate acestea îl fac pe Baconsky să-și « inventeze » o serie definitorie de precursori, de la Kafka la Borgès, de la Lampedusa la Julien Gracq. În sfera literaturii noastre, calofilia și rafinamentul excesiv al lui Baconsky continuă tradiția prozei artistice a lui Mateiu I. Caragiale, autor pe care, cu cîțiva ani în urmă, l-a reimpus atenției publice printr-un articol care a zguduit multe inerții și prejudecăți.

Greu de situat într-o filiație poetică, A.E. Baconsky se situează în schimb de la sine, în capul unei linii de poezie de atmosferă, care, s-ar putea spune, « a făcut școală » în lirismul nostru de azi. În « Fiul risipitor » (1964) demersul său poetic e de tip confesiv, evocator; dar, de fapt, e vorba de false mărturisiri, gesticulația poetică vizînd adeseori profeticul. Elegiile sale au un ton direct, o sobrietate montaliană, de om care a depășit durerea prin exorcizare: *Nu-mi amintesc / nu mai știu lovituri, deziluzii, înfrîngeri . . . / Printre vechi suferințe uitate / trec noaptea cîntînd / ca un riu printre pietre uitate* (« Elegia II »). Uneori poetul pare a trăi anticipativ destinul: *Numai mie ce trec / plin de păsări prin visele lor, / un destin de secantă mi-a dat / darul drumului, drumului drag, / care noaptea revine tatuîndu-mi / pe piept și pe brațe neliniștea lui. / Numai mie soarta pelagică / a celor duși de timpuriu, / de nu li se întoarce decît numele.* (« Celui înalt . . . »)

Asemenea atitudini lirice premonitorii sînt înlocuite în « Fluxul memoriei » (1966) cu mai o acuzată ancorare în peisajul natural; dar rezultatul liric nu se constituie în pasteluri, pentru că Baconsky nu e un descriptiv, ci un liric pur care-și inventează peisajele: acestea sînt doar « cîmpuri heraldice » ale sensibilității sale, stări de spirit încorporate prin elemente de reprezentare: *Pustiu e ceasul, părăsit și stins, / Fulgere lungi îmi luminează drumul / Pe străzile tăcute merg cu ploaia / Și arunc prin geamurile larg deschise / Ramuri de tei cu flori înmiresmate,* (« Ploaie de noapte »). Tristețea firească a lui Baconsky se însoțește mereu de o saturație cul-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

turală, oferindu-ne — dincolo de profilul romantic al tînărului care face gesturi patetice sau delicate — seninătatea, resemnarea, înțelepciunea calmă a unui spirit clasic, locuind în spațiul adevărurilor consacrate ca în pragul propriei sale case. Cîntînd « fluxul memoriei », poetul celebrează nu numai experiența sa personală ci întreg tezaurul de amintiri al umanității, printr-un act de participare afectivă, acumulare de experiență impersonală, care-i apare poetului drept condiția *sine qua non* a identității cu sine însuși : *Trebuie să fi trecut multe ploi, multe viscole, trebuie / să fi pierit multe ziduri și oști, să fi căzut multe lanțuri, / să fi ars, să se fi risipit, să se fi dus dracului multe imperii / ca să-ncep a semăna însfîrșit cu mine.* (« Autoportret în timp »).

« Cadavre în vid » (1969) a marcat, față de volumele anterioare, o distanță insuficient percepută la data apariției. O metamorfoză esențială s-a operat în structura poetului. Dacă, pînă acum, natura și experiența acumulată a umanității erau citite ca aparținînd eului liric, ca blazon al propriei sale noblețe sensibile și spirituale, începînd cu acest volum *peisajul moral ai istoriei* trece pe primul plan. Poetul nu se mai confesează exprimîndu-și apartenența la o umanitate care-l reprezintă prin excelență, ci — dimpotrivă — divulgă cu sarcasm și amărăciune, un fel de demonie a istoriei într-o terminologie care, modernă, face procesul civilizației și culturii contemporane. Tristețea congenitală a lui A.E. Baconsky se revarsă acum asupra lumii întregi, constituind un fel de vibrație dureroasă ultimă, un fundal metafizic : *Inventarul / unei primăveri ce se anunțase promițătoare / a ruginit, nu mai sînt oamenii de odinioară / și versurile obeze dormitează în buzunar / printre bancnote sordide și văcsuitorii de ghete / au intrat în rîndul arhonților. / O, a fi sau a nu fi, / aici e la fel de trist de stupid de zădarnic, / nu mai ai nici pe cine ucide / și nici de cine că fii ucis.* (« Hamlet apocriful »). În vidul moral, în preaplinul lamentabil al istoriei, singurul gest posibil, singurul gest necesar e acela al negării : *Doamne al visului, sîngele / nu mai are venin — ghilotina / decapitează cadavre, / un Nu, poate un Nu / ar fi de rostit în această biserică goală / unde predică fără-ncetare / o bandă de magnetofon.* (« Aleluia »). Falsul, precaritatea, zădărnicia, neputința, sînt, acum, temele obsedante ale poetului, setea lui de ideal, de certitudine, de absolut, fiind, mai pregnant ca oricînd, afirmată prin absența valorilor capabile s-o satisfacă. Cu o intuiție rar întîlnită, A.E. Baconsky cîntă acum sentimentul, extrem de ambiguu, dar nu mai puțin deprimant, al falsei speranțe, al provizoriului care durează, într-un scurt poem exemplar : *Într-un demult, într-un cîndva, odată, / sufletul nostru, pentru foarte puțin a trecut / alunecînd pe o albie falsă — și astăzi / cînd povestim legendele vechi, totdeauna excludem / acel PENTRU FOARTE PUȚIN, și ne imaginăm mereu / cum ar fi fost fără el ; dar cuvintele / vin după noi și fără-ncetare / se interpun între faptele noastre și noi — și iată / contemporanul trece privind / cum rînd pe rînd i se spulberă visele, / și-un rînjet negru îi desfigurează chipul / cînd același glas ticălos îi șoptește din umbră : / PENTRU FOARTE PUȚIN.* Cultivînd o discretă retorică a limbajului aluziv, clasicismul lui A.E. Baconsky se completează aici cu un expresionism în surdină, care pendulează între revoltă și decepție, între elan și neputință.

Un destin neîndurat a întrerupt această metamorfoză spre un lirism ce izvora din trăirea imediată, profundă a contradicțiilor lumii contemporane. Într-un « Psalm negru » A.E. Baconsky a formulat una din cele mai patetice invocații rostite cîndva : *Doamne, istoria . . . / doamne ia de la mine / destinul acesta — și dacă nu-mi poți hărăzi altă soartă, / dă-mi o moarte înaltă, cotropitoare, sălbatică, / mai mare decît viața dușmanilor mei.*

Săpate în piatră sau nu, aceste cuvinte vor licări mereu răzbunător pe monumentul său funerar.

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Dintr-un caiet al lui A. E. Baconsky : desene și pr...

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

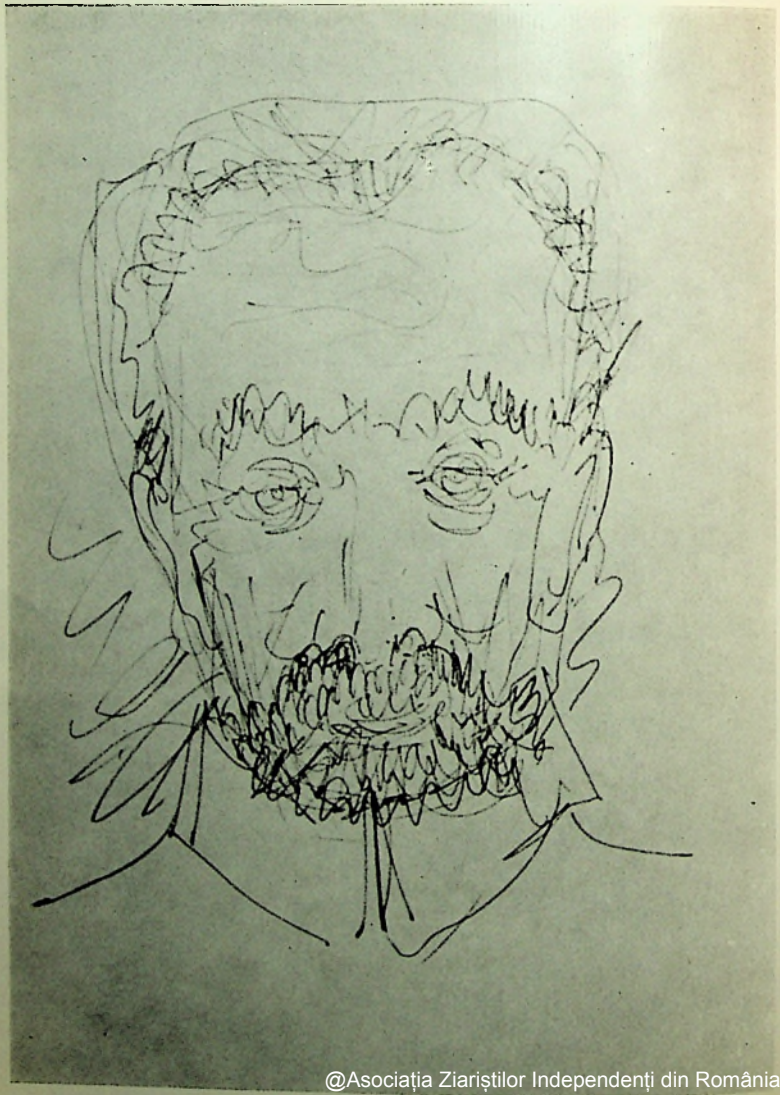

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

a. e. baconsky.

cadavre în vid

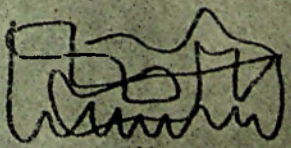

poezie

Editura pentru literatură

1969.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CADAVRE IN VID

POEZII

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

A. E. BACONSKY.

CADAVRE IN VID

poezii

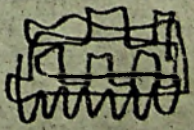

Editura pentru literatură
1969.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Un minut infam

N-a fost o lună firească, pe cer, în noaptea aceea în care laolaltă catastrofa și groaza au pactizat contra celui mai obosit subiect al creației : omul. Retrăgîndu-i pentru un minut prerogativele cardinale, umilindu-l și umilind în el aliațele sale cu taina, golind instantaneu noțiunile elementare ca și pe cele nobile de toate conținuturile lor, în absurdul postav al firmamentului din 4 martie, ca sub toracele unei ființe suferitoare, profund lezate, au rămas înscrise cavernele osîndei definitive. Într-una din acele caverne, într-una din acele forme ale nimicului sau ale vidului, pentru totdeauna, cel puțin ipotetic, s-a închis brusc zodiacul Veronicăi Porumbacu, poetă care cel puțin într-a doua jumătate a activității ei literare ar fi meritat pe lîngă, într-adevăr, mai multă atenție, un cu totul alt respect : și de estimare, și de înțelegere, și mai ales de tratament. Însă cine s-a mai aplicat analizei textelor ei noi? Nimeni. I le-au condamnat și disprețuit, printr-un boicot al tăcerii, în numele celor vechi. Tocmai atunci — ori iată bizareria ! — cînd ea se întorsese la conștiință și la artă, la îndoială și interogație, încercînd să îndrepte pe încetul, chinuitor, o estetică strîmbă, tocmai atunci cvasi-unanimitatea criticilor, iar unii (aceasta fără a mai fi totuși de mirare . . .) cam aceiași sau exact aceiași îndoielnici diagnosticieni care-i exaltaseră altădată o personalitate labilă, n-au mai scos o vorbă, înmulțindu-și astfel prima vinovăție cu a doua.

Discurs fără cuvinte.

Trăia ca și cînd se retrăia : într-un viitor trecut mobilînd simboluri cîteodată întrebătoare, totdeauna necotate la bursa pripelilor noi, gloriolelor proaspete. Într-un timp din afara timpului așezată (ce lege a vrut s-o condamne încă din viață?) lîngă temple fictive, prea pline de imnuri ca să stea să asculte elegia recluziunii. Ea a fost prețuită cînd nu era decît « tovarășa Veronica » și ignorată cînd a fost scriitoare. Iar noi ne numim, împreună, confrații ei . . . Și procedăm la fel în continuare.

Am cunoscut-o în redacția ziarului *Ecoul*. Și atunci, zilnic, dispăreau sub ruine oameni, se dărîmau case, au fost calamități și idealuri minate, însă inima acestui copil-scînteie a trecut pe acolo o clipă. S-a uitat pe ușă cu toți ochii ei de vesel fruct, a lăsat un manuscris, a făcut o piruetă și n-aveam s-o mai întîlnesc decît *după* . . . După ce pagina a doua a *Ecoului* intrase în istoria literară.

Cîțiva ani, și pe urmă ne-am despărțit sever, îndelung. Mică de statură, o lăsasem undeva sus. Am regăsit-o ca și pe alții ocupînd altă treaptă, de altitudini coborîte. Făcuse și-și făcuse, cîteodată nevrînd, cîteodată știind, așa cum e cînd crezi prea mult într-un singur lucru, așa cum e cînd prea adînca solidaritate cu ceva exclude în parte o parte din teritoriile rațiunii, făcuse și rău și bine. Binele n-a ajutat-o, că se uită repede, răul în schimb a urmărit-o.

În orice caz, veselia sa dispersată cu anii îngăduise meditației să maturizeze prielnic un romantism în continuă peregrinare. Acest mic pachet de nervi care s-a numit Veronica Porumbacu a avut nevoie în permanență să adere. Și a suferit ori de cîte ori i se refuza, în urechea zeilor săi inventați, auzul pentru rugăciunea sau pentru invocația de care era disponibilă.

Ea care a pomenit, încă din adolescență, de multe ori pînă la abuz, cuvîntul *dreptate*, s-a stins în condițiile cele mai nedrepte, luptînd la propriu (și încă nu știm, nu vom mai ști niciodată cum. . .) cu întunericul, într-o noapte foarte luminoasă, batjocoritor de indiferentă, pe cînd sărbătorea — ce oare? nu mai contează acum. Sărbătorea derizoriul.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Anul trecut, pentru o duminecă de mijloc de noiembrie, ne invitase la *ei*. A sunat cu cîteva zile înainte. Avea un glas melancolic. Lipsea din receptor vocea întreagă. Vorbea dintre valuri, ca o prezență retrasă. A sunat, însă chiar atunci, noaptea, noi plecam din țară, călătorie de cîteva luni, așa că ne-am promis, amînînd-o, o întîlnire sigură la întoarcere.

— O să ne vedem... O să ne vedem...

— Dar bineînțeles !

Eroare.

Încă de pe atunci, amănunțit, sadicul cartograf al destinelor prepara în stomacul timpului o digerare macabră, un elixir sinistru. El a modificat « bineînțelesul » în altceva.

După cam o sută de zile, pe la douăzeci și ceva februarie, apoi chiar în ultima din serile aceleiași luni, era ajun de mărțișor, a zbîrnîit mai întîi telefonul Veronicăi, să repete invitația.

Abia ne înapoiaserăm, totuși. Ba și gripați.

...iar apoi, după Veronica, determinativ, a chemat Milo, fiindcă noi din nou amînam.

Să venim vineri seara, *neapărat*...

— Neapărat, însă cum? Și de ce, Milo, tocmai vineri și tocmai neapărat? Sîntem cu febră, cu migrene, cu simptome.

— Păi ne grăbim, domnule, ne grăbim !

— Bine, tu, dar Veronica?

— Mai ales Veronica !

Se grăbeau, deci.

Mai ales Veronica... Și ei erau cu simptome.

Se grăbeau să fie ai fatalității Se grăbeau să bea din luna aceea de venin, care a alergat pe cerul nopții de 4 martie 1977 ca o scelerată pe sălile cosmosului. De ce am ezitat? Nu era o lună firească, nu. Dar poate oare gripa să explice, ea, totul, singură? Era o expresie torențială de bufonerie macabră, dezmățata Selene... de cinism halucinant. Precedată, un număr nu tocmai mic de zile, de căldură, de călduri contrastînd suspect cu ceasul calendarului. Da, în acea fatidică noapte, luna invadase pămîntul cu atîta lividă bolnăviciune, îl presa din atîtea direcții, încît el n-a mai fost în stare să-și reprime senzația de strangulare și a urlat ca un animal. Se declanșa informul. (Să fi fost răspunzătoare doar gripa, că nu ne-am dus?). Eliminînd catastrofe, înghițind părți din propria-i creație, fiara depărtării adîncurilor s-a apropiat în acea noapte de locuitorii Bucureștiului ca nu știu cîte guri de haos. Între fălcile ei au pîrîit scheletele caselor, copacilor și oamenilor. Ca un bob de legendă, ființa tragică a nervosului copil de acum 35 de ani s-a topit în cețuri și presupunere. Un bal în vid. Nici măcar falangă din degetele care auziseră cu desenul, care cîntaseră cu literele, care mîngîiaseră cu daruri pentru inimile mici ale copiilor, pentru speranțele mari ale oamenilor, din degetele plimbate pe banda rulantă a idealurilor și care au așteptat, au așteptat, au așteptat, o ! nici măcar o falangă din acele degete n-a fost ,ea, sortită să răsară de printre ruine lîngă vreun inel ori lîngă un rest de mîngîiere. Materia și-a retras totul. Inclusiv greșelile. Lacrima a devenit spirit. Cu cît mai crudă, această moarte e — de aceea — undeva, integral înaltă, pură.

Părinții săi au avut două fete: o poetă și o pictoriță. Pe Veronica și pe Maria. Ei au dăruit României un dialog delicat al artelor. Fiecare din fetele lor s-a căsătorit cu cîte un critic — unul de poezie, celălalt pribeag prin muzeodromul artelor plastice. Și iată că una din perechile acestea dispare, înecată în lună...

Dăruim pămîntului copii, ca să-i facă himere.

ION CARAION

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

VERONICA PORUMBACU

LEGENDE

So dachte ich, dass wir den Weg zu Ende gehen werden
mein Freund-zusammen. Nie hätte ich geglaubt,
dass ich dich auf den Dornenweg begleiten würde, die Stirn durchbohrt
vom inneren Stachel des Todes, das Gesicht in
blutgem Schweiss gebadet . . . Behutsam streich ich darüber mit einem unsichtbaren
Tuch von Wörtern, in dem vielleicht sich immer noch die Spur
deines gequälten Antlitzes birgt, wie in einer alten Legende.

ZU ANFANG DES JAHRES

Wie sehr gefiel es mir im Kalender Namenstage,
Geburtstage einzukreisen ! Wie fühlte ich mich wohl
zwischen Kreisen, Freunden und kleinen, vertraulichen
Festen — als Zeichen, dass man andre freudig überraschen kann,
dass man hinüberrettet vom vergangenen Jahr das Namensregister der Freunde,
von denen, ach ! immer weniger bleiben, die dahingehen, unerwartet oder
nach schwerem Leiden — und der Tag wird zur Waise, von Kreisen entleert,
die aus Kalendern gleiten in andere Gefilde. . .

DER GROSSONKEL

Frühmorgens, zur gegebenen Stunde,
gewissenhaft wie eine Omega-Uhr,
seh ich ihn vor dem Kiosk an der Ecke.
Er würde sich allem enthalten: dem Tabak, den Kinos,
so mancher Plauderei, nicht aber diesem tagtäglichen
Laster. „Merkwürdig" sagt er zu sich, „merkwürdig"
und übersieht die erste Zeitungsseite mit
fettgedruckten Titeln und Vor Abschluss der Redaktion, und,
Lässt den Blick zu seiner winzig gedruckten Rubrik
hingleiten. Und wieder: „Merkwürdig" sagt er zu sich,
„merkwürdig"
zwischen so vielen Todesanzeigen und Namen, seltener,
immer seltener Bekannte, Freunde, Verwandte. „Merkwürdig"
wiederholt er und faltet die Zeitung,
diesen Furier, immer bereit
Tagesbefehle jeder Art auszuteilen: „des Pflichtdienstes enthoben",
oder auch die Einberufung in eine andre Ordnung
der Dinge. „Merkwürdig" sagte mir eines Tages
mein Onkel, gewissenhaft
wie eine Omega-Uhr: „merkwürdig" und suchte
zwischen schwarzen Rändern nach
seiner Abwesenheit.

In germană de ALEXANDRU AL. ŞAHIGHIAN

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LEGENDA

Așa credeam eu, că vom merge pînă la capăt,
prietene, — alături. Și n-aș fi gîndit niciodată
c-am să te-nsoțesc pe calvar, cu fruntea stăpînsă
de spinii lăuntrici ai morții, cu fața scăldată-n
sudoare de sînge . . . Încet ți-o usuc c-un ștergar
nevăzut, de cuvinte, ce poate păstrează pe pînză
urma chipului tău chinuit, ca-ntr-o veche legendă.

LA-NCEPUT DE AN

Ce mult îmi plăcea să-ncercui într-un calendar
onomastice și-aniversări ! Ce strașnic de bine
mă simțeam între cercuri, prieteni, și mici sărbători
intime — un semn că pot face în jur bucurii,
că pot trece, din anul trecut, reportul de prieteni —
ce, vai ! se împuținează, dispar, dintr-odată ori în chinuri,
și ziua rămîne orfană, pustie de cercuri,
ce-alunecă din calendare, pe cel'lalt tărîm . . .

UNCHIUL MARE

La ora fixă, dis de dimineață,
conștiincios ca un ornic Omega,
îl văd la chioșcul din colț.
S-ar lipsi de tot: de tutun, de cinematecă,
de-o tacla, nu însă de acest viciu
de fiece zi. « Ciudat », își spune, « Ciudat »,
trecînd peste pagina-ntîia de ziar, cu titluri
majuscule, și peste Ultima Oră lăsînd
să-i alunece ochiul pînă la rubrica lui,
tipărită mărunt. Și iarăși: «Ciudat », își spune,
« ciudat »,
între-atîtea ferpare și nume, sînt rari,
tot mai rari cunoscuți, prietenii, rudele. « Ciudat »,
își repetă, « ciudat », păturindu-și ziarul,
acest furier veșnic gata să-mpartă
ordine simple de lăsare la vatră
ori de chemare în cealaltă ordine-a
lucrurilor. « Ciudat », își spune-ntr-o zi,
unchiul meu, conștiincios
ca un ornic Omega ; « ciudat », căutîndu-și
printre chenarele negre
absența.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MIHAIL PETROVEANU

ROLAND BARTHES

Și la noi, dar mai ales în țara sa, Roland Barthes a surprins cu ultima lui carte. Cum e posibil ca aprigul structuralist să exalte « plăcerea textului »? Sau, mai larg, și totodată mai scandalos: un spirit de rigoarea sa științifică să se abandoneze libertății totale, « desfrînate » pe care o proclamă chiar ideea considerării voluptoase a textului literar, îmbrățișarea lui corp la corp. « Se pare că erudiții arabi, vorbind despre text, întrebuințează această expresie admirabilă; anume corpul. Un embrion de explicație îl dă însuși « imoralistul ». Ce corp? Noi dispuneam de mai multe corpuri: corpul anatomiștilor și al fiziologilor, acela pe care-l vede sau despre care vorbește știința: este textul gramaticienilor, al criticilor, al comentatorilor, al filologilor. (Este plano-textul). Dar noi avem deasemeni un corp al bucuriei, voluptății, desfătării, alcătuit numai din relații erotice, fără nici un raport cu primul; este o altă secțiune (în text, n.n.), o altă denominație . . . Textul are o formă umană, este o figură, o anagramă a corpului? Da, dar a corpului nostru erotic. Plăcerea textului ar fi ireductibilă la funcționarea lui gramaticală (plano-textuală), precum plăcerea corpului este ireductibilă la nevoia fiziologică ». Veche estetică hedonistă, tradusă într-un vocabular mai brutal, numai pentru că, în loc de senzație și delectare se utilizează termeni ca « juisare » și « corp »? Fără îndoială, ceva din această perspectivă cu avataruri istorice știute, stă la baza opticii propuse. De-ar fi să demarcăm momentul care, după noi, prezintă interferențele cele mai puternice cu « erotocritica » lui Roland Barthes, ar fi secolul XVIII. Secolul al XVIII-lea trăit nu atît de un Du Bos sau Batteux, apostoli prea bine crescuți ai artei ca plăcere, cît de un Sade, de un Laclos, de marii libertini, în genere. Derivație de altfel recunoscută indirect, la stabilirea raporturilor dintre plăcere și juisare: « textul de juisare nu este decît dezvoltarea logică, organică, istorică a textului de plăcere . . . dar dacă cred că plăcerea și juisarea sînt forțe paralele (atunci) între ele nu se mai întîlnesc și între ele se dă o luptă ». Bănuiala noastră cu privire la substratul hedonist al platformei critice pe care o prezentăm nu este o simplă ipoteză sau o constatare exactă, dar de interes periferic. Roland Barthes este prea conștient de sursele și filiațiile culturale ale perspectivei preconizate pentru a ignora originea acesteia

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

într-o « veche, foarte veche tradiție : hedonismul (care) a fost refulat de aproape toate filosofiile ; nu se regăsește revendicarea aproape hedonistă decît la marginali, Sade, Fourier. » Ba, mai mult, în altă parte el evocă «juisarea » ca pe o obligație logică a materialismului consecvent : « Deși teoria textului desemnează expres semnificarea. . . ca locul satisfacției, deși afirmă valoarea erotică și critică a poeticii textuale, aceste propoziții sînt adesea uitate, înăbușite, refulate. Și totuși : materialismul radical către care tinde această teorie este de conceput fără ideea de plăcere, de juisare? Rarii materialiști ai trecutului, fiecare în felul său, Epicur, Diderot, Sade, Fourier, n-au fost toți eudaimoniști declarați? » Totuși astfel de aserțiuni nu trebuie să ne facă să pierdem din vedere caracterul deliberat dubitativ al reflexiilor avansate, refuzul metodic al unei teorii sistematice, fie ea și a plăcerii sau juisării. Chiar îndată după enunțul citat se exprimă îndoieli față de posibilitatea înscrierii plăcerii într-o « temă a textului ». Atitudinea poate fi urmărită în toate direcțiile pe care meditația se angajează. Afinitatea poziției cu principiul freudian al plăcerii (dorința sau libido-ul) este și acceptată și contestată în anume laturi ori consecințe. Primatul dorinței este suspectat de emfază ideologică și dependență socială de clasele posedante : « Acest cuvînt nu ar denota o idee de clasă? Prezumție pentru o probă destul de grosolană și, cu toate acestea, notabilă : « populariul » cunoaște dorința, nimic altceva decît plăcerea) ». Cu aceleași porniri duble, de certitudine și precauție, de încredere și mefiență, sînt abordate conexiunile dintre plăcere și juisare și implicațiile ideologice ale perspectivei : « Toate analizele sociologice conchid asupra caracterului deceptiv al literaturii (ceea ce le risipește puțin din pertinență), opera ar fi în cele din urmă totdeauna scrisă de un grup socialmente dezamăgit sau neputincios, în afara luptei (prin situația lui istorică, ecomonică, politică) ; literatura ar fi expresia acestei decepții. Aceste analize irită (și e normal, pentru că sînt ermeneutici fondate pe cercetarea exclusivă a semnificatului) formidabilul revers al scrisului : delectarea. » A obiecta parțialitatea observației în numele analizelor ideologice libere de asemenea fatalități, ar fi inutil. Luînd numai un singur exemplu, cazul cercetărilor lui Goldman, prea familiare lui Roland Barthes de vreme ce în cîteva rînduri s-a referit la ele ca la unele din cele mai sagace studii ideologice de istorie literară, și încă ar fi concludent : în timp ce Racine și Pascal exprimau, arăta exegetul marxist, resentimentele nobilimii de robă în fața rîndurilor patronate de monarhia absolută, un Corneille sau Molière reflectau asentimentul altor pături, beneficiare ale acelorași relații sociale, și deci « nedeceptive ». Dar tot atît de elocventă este admiterea împrejurării că, deși literatura privită prin prizma ideologicului ar fi străină efectului de juisare, ea nu-și pierde aptitudinea de a produce plăcere : « Limbajul pe care-l vorbesc eu însumi nu este al timpului meu; prin natura lui el este afectat de ideologie, cu el trebuie deci să mă lupt. Scriu pentru că nu vreau cuvintele pe care le găsesc : prin sustragere. Și totuși acest penultim limbaj este acela al plăcerii mele : citesc în nenumărate seri din Zola, Proust, *Monte Cristo*, *Memoriile unui turist*, . . . Aceasta este plăcerea mea ». Ce anume procură criticului din plin bucuria întregii lui ființe? « Aceasta nu are șanse de a se naște decît odată cu noul absolut, căci numai noul zgudue (infirmă) conștiința » sau : « Noul nu este o modă,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

este o valoare, fundament al oricărei critici : evaluarea noastră a lumii nu mai depinde, cel puțin direct, ca la Nietzsche, de opoziția dintre nobil și josnic, ci de aceea dintre vechi și nou ». Întrebarea ce se impune de la sine nu este însă, de ce și prin ce mijloace noul (modernitatea, n.n.) rămîne imun la acțiunea ideologiei? Nu a captat în alte studii el însuși, Roland Barthes, ecourile ideologiei în sfera noului? Lautréamont, pe care-l citează în « *Plăcerea textului* », Sade sau Fourier din vechiul său volum de « *Eseuri* » s-au putut sustrage amprentei uneia sau alteia dintre ideologii?

A vorbi despre Roland Barthes, omul, înseamnă a-l sfida pe criticul cu același nume tocmai într-unul din punctele de bază ale metodei lui de cercetare ; și anume considerarea operei ca o creație fără autor? Risc aproape exclus. Mărturia de față, privindu-l pe Roland Barthes dinaintea lui Roland Barthes, din perioada în care personalitatea sa se afla într-o fază embrionară (semnătura lui nu era de găsit nicăieri), nu propune o explicare a criticului prin om. Mai curînd invers, de vreme ce, la anii în care l-am cunoscut, anii 1948—1949, nimic din figura, din conduita, din temperamentul « profesorului » de atunci de la Institutul Francez, nu prevestea destinul profesorului de azi de la Hautes Etudes, și, cu atît mai puțin, evoluția de gîndire a criticului.

Am scris profesorul de la Institutul Francez între ghilimele. Roland Barthes nu a ținut, în scurtul său « séjour românesc » nici un curs la catedra de specialitate a Universității bucureștene, precum colegii săi de echipă, poate și pentru că era cel mai recent venit dintre ei. A organizat însă un soi de curs liber în chiar incinta Institutului, original prin obiectul ales : muzica ca teren de exercițiu al unei dialectici particulare a spiritului. Utilizînd discuri și, dacă nu mă înșel, apelînd la propria sa experiență de pianist, s-a dedat exegezei, seducătoare în ariditatea ei nu atît tehnică cît speculativă, a celei mai abstracte dintre arte. Amintirile mele au reținut dincolo de fervoarea preocupării, o înclinație vestind, poate, pe viitorul structuralist, pentru studiul țesăturii interne a construcțiilor sonore. Dar adevărata curiozitate mi-a deșteptat-o modul expunerii. Titularii Institutului excelau de generații în virtutea prea franceză a cozeriei. Roland Barthes nu deținea niciunul din secretele acestei « specialități a casei ». Cu timbrul unei voci calde dar scăzute, egală cu sine, și cu o alocuție lentă, aproape greoaie în comparație cu debitul dezinvolt al colegilor, lipsit și de atributele actoricești ale conferențiarului care, printr-un gest, printr-o inflexiune, își stăpînește auditoriul, el practica un « discurs » sui-generis. Ceva între prelegere și confesiune, între desfășurarea catedratică a ideilor și demersul liber, « in statu nascendi » al gîndirii. De aici efectul opus al manierei sale, rebarbativ pentru tradiționalul public monden al Institutului, și atractiv pentru mănunchiul de studenți, unii proveniți și de la alte Facultăți, printre care mă număram. Nu știu cum a evoluat Roland Barthes ca profesor. În această privință, cuvîntul îl au martorii cursurilor și seminariilor lui de la Hautes Etudes. În ce mă privește, particularitatea descrisă m-a îndemnat să-i caut apropierea, cu atît mai mult cu cît — și presupunerea avea să-mi fie adeverită — simțeam la el o pasiune, o febră a căutării unui alt drum în cunoaștere, o natură mult mai complexă, dincolo

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de aparențele așezate, aproape placide. Contactul direct cu Roland Barthes, oricum înlesnit prin atitudinea afectuoasă și alura lui simplă, de om de stradă, mi-a fost mijlocit însă de o împrejurare neașteptată. Intrînd într-una din zile în clădirea Institutului, și dînd cu ochii peste o expoziție aniversară a lui 1848, încadrată de lozinci și afișe, am rămas țintuit. Evenimentul îmi apărea senzațional pentru ambianța tolerant conservatoare a Institutului de atunci.Sesizîndu-mi probabil uimirea, Roland Barthes, aflat întîmplător în preajmă, m-a interpelat pe un ton timid-afabil cu întrebarea dacă mă interesează istoria Revoluției și felul în care i-a fost resuscitată imaginea, adăugînd că autorul selecției de texte și reproduceri, al decorației însăși, era el. Convorbirea ce a urmat a inaugurat o relație devenită, mai repede decît aș fi crezut, o prietenie. Protejată de stratul de căldură umană pe care Roland Barthes o întreținea și prin invitații la masa familială (a locuit împreună cu mama lui într-unul din micile apartamente de la etajul Institutului) și prin plimbările nocturne în cartier, amiciția noastră a prins culoarea unei comuniuni afective ușor adolescentine. Comuniune ce și-a extins, după cîtăva vreme, raza de acțiune prin « cooptarea » istoricului Barbu Cîmpina, a psihiatrului Eduard Pamfil, a lui Mihai Șora și regizorului Crin Teodorescu. Dacă primul decedat în 1959, și ultimul, stins și el din viață în 1973, nu mai pot depune mărturie, ceilalți pot atesta oricînd, sînt sigur, atmosfera de confort moral și libertate intelectuală, asigurată de o gazdă discretă, aproape stingherită în rolul ei. În discuții, uneori prelungite pînă foarte tîrziu, culminate cu ieșiri în stradă, amfitrionul nostru părea o prezență pașnică, ascultînd sau intervenind rareori în chip activ, și nu pentru a incita ori dezlega disputele, ci spre a-și spune cu glas tare propriile nu aș zice opinii, cît preocupări lăuntrice. Părtaș în felul său la tumultul istoric al țării în care se afla, și radical antiburghez (burghezul definindu-se prin «ura împotriva intelectului, a ideii») el înțelegea ceea ce se numește menirea sau datoria intelectualului în lume ca acțiune demistificatoare în toate domeniile spiritului, inclusiv ale vieții sociale și cotidiene. (Din această poziție, firește încă neexplicitată, va lua naștere, peste ani, faimoasa sultă de « Mitologice ») Opera de sfărîmare a tuturor idolilor și, în general, exercițiul deplin al intelectului, impune, lasă el să se desprindă din cuvîntul lui intermitent, sugerat, nedesăvîrșit nici pentru sine la acea dată, asumarea unei situații de două ori contradictorii, de depășit doar prin act, prin practica critică. Obiectivitatea sau impersonalitatea fiind un mit al conștiinței științifice, după cum monopolul creației este o iluzie a artistului, luciditatea autentică reclamă atît necesitatea adoptării unui anumit punct de vedere cît și recunoașterea legitimității altor postulate metodologice. Tot luciditatea pretinde însă, recursul simultan la privirea științifică și cea artistică, în numele coeficientului lor comun, cu toate că inegal distribuit, de valențe critice și creatoare. Convingere pe care prefața la aceleași « *Mitologii* » o va explicita: « Ceea ce am încercat în toate acestea sînt semnificații. E vorba despre semnificațiile mele. Altfel spus există o mitologie a mitologului? Fără îndoială, și cititorul va desluși limpede « pariul » meu. Dar adevărul e că nu se pune chestiunea chiar în acest mod. Demistificarea, ca să întrebuințez un cuvînt ce începe a se toci, nu este o operație olimpiană.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Vreau să spun că refuz să mă supun credinței tradiționale care presupune un divorț de natură între obiectivitatea savantului și subiectivitatea scriitorului, ca și cum unul ar fi dotat cu « libertate » și celălalt cu o « vocație, apte amîndouă să escamoteze sau să sublimeze limitele reale ale situației lor ; eu pretind să trăiesc integral contradicția timpului meu, care poate să facă dintr-un sarcasm condiția adevărului ». Admițînd că mitul lui Roland Barthes ar fi, în ultimă instanță, intelectul însuși, trebuie să recunoaștem criticului fidelitatea față de această veche profesie de credință. Dacă omul de știință strictă, recte de metodologie structuralistă, apare « nud » în atîtea lucrări, de la *Sistemul Modei* la *SZ*, fuziunea aceluiași cu omul de litere nu este prezentă în *Despre Racine*, de exemplu? Și, pentru a reveni la *Plăcerea textului*, atitudinea pur subiectivă, estetică, dacă vreți senzorialistă, de aici, nu invederează tocmai postulatul pluralist al autorului, aspirația sa la alternanța perspectivelor critice, măcar în timp, dacă altfel este imposibilă?

Inedit, destinat revistei « Secolul 20 »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Savin Bratu

L-am cunoscut acum 30 de ani în ipostaza de candidat la un examen. Nu știam nimic despre dînsul. Nici măcar cum îl cheamă, înainte de a-i vedea numele pe lista primită de la cancelarie. A făcut o lucrare scrisă excepțională, de lingvistică, în ciuda interesului și preocupărilor sale pentru probleme de literatură, cum am aflat curînd după aceea. A înțeles doctrina lui Gilliéron — căci era vorba de geografia lingvistică — mai bine decît mai toți viitorii lingviști dintre foștii mei studenți. Fiindcă era inteligent și totodată serios.

L-am scutit de examenul oral, iar după luarea licenței, l-am recomandat asistent la catedra mea. S-a împotrivit din răsputeri. Era modest și avea foarte dezvoltat simțul răspunderii.

Trăsătura caracteristică cea mai de preț a omului Savin Bratu a fost onestitatea. Față de sine însuși și față de alții. Această calitate supremă s-a manifestat și în lucrările sale științifice, cum nici nu se putea altfel, dată fiind unitatea desăvîrșită a sufletului nostru. Studios și meticulos ca un adevărat filolog, urmărea înainte de toate, îmbogățirea minții sale cu tot felul de cunoștințe căutînd să le asimileze, să le transforme în bun propriu, ceea ce a izbutit pe deplin, cum dovedesc studiile sale de istorie și teorie literară. Era cu totul străin de veleități individualiste, ca și de spiritul de grup, înțeles ca nerespectare a adevărului, cînd acesta atinge interesele personale și pe ale « prietenilor ».

Deși citadin prin naștere și educație, dovedea o înțelegere rar întîlnită la cei cu o formație asemănătoare pentru viața oamenilor de la țară, a căror limbă o cunoștea surprinzător de bine. Faptul se explică și prin atmosfera culturală a lașilor, oraș de provincie și, ca atare, mai apropiat de masa țărănească. Această psihologie l-a ajutat să interpreteze mult mai aproape de adevăr decît predecesorii săi « țărănia » lui Creangă. De aceea, fie zis în treacăt, am acceptat bucuros să fiu unul din referenții lui oficiali la susținerea tezei de doctorat consacrată povestitorului humulești. Din aceeași stare de spirit a rezultat atracția exercitată asupra lui de opera lui Sadoveanu, cu țărani, și tot moldoveni, ca și ai lui Creangă. Nu surprinde astfel, pe cunoscători, existența unei a treia cărți mari scrisă de Savin Bratu, care se ocupă de G. Ibrăileanu.

Prin moartea năprasnică a acestui admirabil om, intelectualitatea noastră pierde un reprezentant valoros al ei. Pierderea este deopotrivă de mare și pentru regimul nostru socialist, pe care l-a slujit cu credință încă de la începuturile lui.

IORGU IORDAN

Sub semnul Crengii de Aur

Profesorul Savin Bratu afirma adesori că mai cu seamă opera ar trebui să fie socotită semnificant al vieții celui care scrie. Dincolo de nenumăratele acte cotidiene, deasupra documentelor prea lesne de asemuit cu ale atîtor altora, rămîne bunul făcut, urma sigură a intimității profunde, a miezului creator. O marcă distinctivă a personalității, nu doar solul lesne de presupus al individului, temei pentru oricare valoare umană.

Dar unde să cauți vocea de neconfundat a profesorului? O dată împletită cu a elevilor săi, cu greu se mai poate distinge, cum ni se pare străin propriul glas venit de aiurea.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Scriitor el însuși, profesorul Savin Bratu rămîne autor al unor biografii de neevitat, academic închegate și premiate de Academie, istoric comprehensiv al criticii europene, cu fertile ipoteze teoretice pentru cîmpul poeticii moderne și pentru istoria literaturii. Citit fără mediocre pasiuni de conjuncturâ, scrisul său alcătuiește un ansamblu în stare să vorbească despre un drum urmat cu o demnă și fructuoasă neliniște. O cale prea brusc întreruptă pentru el, la vremea în care firele unor interese aparent diferite și, fără îndoială, felurit simțite începeau să se adune armonios.

Să se găsească însă aici timbrul pe care îl dibuim acum, cînd *între amîndouă stă neclintita limbă?*

Printre cărțile scriitorului Savin Bratu sînt cîteva care se întorceau pe băncile seminarelor după ce porniseră din amfiteatrele Universității. Dar informația lor, întotdeauna generoasă, reflectă abia o parte din rostul formativ al prelegerilor. Și dacă cei care îl ascultaseră nu simțeau mereu unele fatale transformări în redactarea subtilelor demonstrații, era pentru că rîndurile, tipărite uniform, amestecate cu amintirea proaspătă a glasului molcom, blajin și ironic totodată, se ordonau deosebit întrucîtva de pagina cărții, după rit(m) uri irealizabile în afara sălii de curs.

Profesorul Savin Bratu refuza cu neistovită candoare gesturile grave și erudite ale magistrului, așa cum și le închipuia — cu amabilă detașare — de pildă la Sainte-Beuve oficiind în fața auditoriului din Lausanne.

Interesat mai presus de orice era, ca și criticul romantismului, de înfăptuirea educației morale printr-o reală educație literară. Explicațiile și le construia din piese elementarizate, dar ridicate la rigoarea conceptului printr-un intens efort analitic ; răsucea comentariul în jurul unui vers esențial din Eminescu ori din Ion Barbu, pînă ce toți cei acolo de față căpătau încredințarea că fiecare ar putea mînui *jucăreaua* interpretării, cum îi plăcea să spună, nu fără secretă maliție, repetînd o vorbă de duh de-a lui Budai-Deleanu. În cele din urmă, era aproape necesar să te simți părtaș la concluzii, acestea mai întotdeuna abia impuls pentru ulterioară meditație. Mai întîi colectivă, în seminar, locul unor spectacole regizate cu meșteșugul ironic al maieuticii, apoi în solitudinea cărților pe care, la nevoie, le descoperea oricînd, pentru oricine.

Aici, la ultimul curs întrerupt pentru totdeauna la jumătate, pornise la limpezirea țesăturii lăuntrice a tot ce izbutise pînă acum, ca să deschidă o nouă potecă pentru el și pentru alții.

Pentru teoreticianul Savin Bratu, opera pretinde, ca să fie înțeleasă, aflarea resorturilor ei interne, căci de aici se pleacă și tot aici se ajunge, dar după traversări ale sistemelor ce o precedă. Autonomia n-ar însemna astfel absență a raporturilor, ci autoreglare. Confruntări sincronice, diacronice și investigarea diferitelor planuri referențiale devin indispensabile în această viziune.

Poemul îl simțea aventură, creație și existență, ceea ce numise triunghi sacru al universului imaginar, strîns în articulațiile de sine stătătoare ale limbajului poetic, dar și o situare în ritualul unei colectivități. Profunda înțelegere a unicității operei o găsea în comunicarea consubstanțială dintre limbajul poetic și cel simbolic, mai larg cuprinzător. O lectură adecvată se cerea așa dar situată pe această concurență a două coduri, în aparență net opuse. Deși s-a ferit să încalce granițele trasate de finalitățile diferite ale gîndirii ordonate de însemnele străbune față de cele ale finalităților proprii creației literare, găsea o neașteptată înrudire între modalitatea de includere a grupurilor sociale în cadrul formelor ritualizate și felul de a recepta o narațiune de nedisimulată naivitate, cum este una dintre postumele sadoveniene. Aceasta i se vădea tot atît de verosimilă în cadrele ficțiunii, pe cît de verosimilă, în unele obiceiuri, oficierea nunții fecioarei moarte, înainte de săvîrșirea ceremoniei funebre.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Simplificate, scoase din complexul lor context teoretic, acestea par să fi fost premizele cursului special de simbolistică, al cărui scop mărturisit era recuperarea sensurilor străbune și așezarea lor în slujba înțelegerii mai adînci a poeziei. Într-o viziune contemporană, ideologică și metodologică, își asuma deslușit continuitatea care conferă bună parte din trăsăturile particulare inalterabile, ale spiritualității literare românești.

În această statornică întoarcere la baștina înțelesurilor atît de divers îmbelșugate, profesorul Savin Bratu se oprise la un prag înalt, de pe care să contemple valorile descălecatului spiritual, mai străvechi decît toate, și să îi simtă prezența statornică. Pragul i-a fost emblema sadoveniană a crenguli de aur, însemn al durării, al arderii de tot și al neschimbătoarelor regenerări.

Nu întîmplător locul privilegiat și l-a aflat în opera lui Mihail Sadoveanu. Ea este *o lume în care evenimentele, datate și determinate, sînt în fond realizări variabile ale unor latențe arhetipale*. Epica lui Mihail Sadoveanu i se prezenta criticului Savin Bratu ca un joc de evenimente prin intermediul cărora ritualurile, purtătoare ale niciodată pierdutelor înțelesuri, pot fi perpetuate. Și dacă în universul sadovenian *emblemele sînt chei veșnice ale universului*, alegerea mai are un rost, de acută însemnătate teoretică: respingerea tălmăcirii alegorizante, care ar fi compromis totul. Lectura alegorică, strînsă în chingile convenției, indiferentă la senzorialitatea literală a textului, se evită prin recurgerea la sistemul emblematic, ale cărui abstracții, cu neputință de realizat altfel decît într-o încorporare figurativă, sînt deschise multiplelor interpretări, asigurînd în același timp atît originalitatea imutabilă cît și ilimitarea simbolică, pe care Tudor Vianu le socotea componente definitorii ale operei de artă. Iar această posibilitate sugestivă care este emblema, laolaltă ea însăși și altceva, în fond o epifanie, o iluminare păzind și dezvăluind, ascunsă și la îndemîna oricui, este temelie a permanențelor valorii.

Drumul spre embleme și de aici spre axiologie literară a urcat pe *muntele* care este *capăt al osiei lumii*, continuă aspirație a înaltului, și a intrat în *grotă* însoțit de Lucian Blaga. A trecut pe lîngă *arborele* în care, pe *creanga de aur* cresc *merele de aur* ale folclorului, arbore pe care Mircea Eliade îl socoate simbol al cosmosului în neîncetată regenerare și care, plop la Tudor Arghezi, unește pămîntul cu cerul iar toamna e luminare la căpătîiul naturii. A întîlnit la rădăcina pomului încolăcitul în sine *șarpe Uroboros* transformat într-un etern Nastratin la porțile albe ale Isarlîkului. A deschis închisoarea Geei și a ocolit *roatele inimii*, ale *fumegatului* Mercur și a intrat să ospăteze *în cămara* Soarelui. A coborît pe *luna* lui Mihai Eminescu și a privit de aici *codrul* sacru. A străbătut *aerul, apa, focul*, și *pămîntul* poeziei românești.

Drumul s-a oprit la mănăstirea meșterului Manole, unde se mai află buricul pămîntului românesc. Pentru că cel care zidește cu zidirea lui arată centrul lumii, adevărata construcție echivalînd întreaga Creație. Tot așa cum, o dată desăvîrșită, încheie un ciclu universal. În vreme ce Manole, Meșterul Manole, trebuie să se jertfească, pentru ca viața lui curmată prin ardere de tot să deschidă apele izvorului regenerării.

În drumul acesta se vărsau potecile pasiunii biografului lui Sadoveanu și al lui Ion Creangă, teoreticianul și istoricul criticii își dădeau mîna cu rafinatul comentator al poeziei, din nefericire prea puțin cunoscut în afara cercurilor universitare.

La capătul drumului ne reîntîlnim înghinînd vorbele lui Kesarion Breb, atît de dragi omului Savin Bratu: *Iată, ne vom despărți. Se va desface și amăgirea care se numește trup. Dar ceea ce e între noi, acum, lămurit în foc, e o creangă de aur, care va uci în sine, în afară de timp.*

ALEXANDRU SINCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

SAVIN BRATU

CALITĂȚILE CRITICULUI

... Gustul, impresia, intuiția, simpatia — fiecare în parte și toate împreună — dacă sînt definite într-un sistem declarat, pot constitui firește calități critice. Ca și « plăcerea », de care vorbesc unii, reductibilă, totuși, la sensibilitatea de care vorbeam ; mai exact definibilă ca stare afectivă care poate evolua de la *plăcere* la *neplăcere* sau, în ordinea cronologică a contactului cu opera, de la « poftă » (adică « interes », « atractivitate ») la satisfacție sau insatisfacție (sau satisfacție incompletă, nefinalizată : *for pleasure* față de *endpleasure* !)

Mai modești, de dragul rigorii și a punerii între paranteze a tratatelor necesare pentru definirea fiecărui termen, vom porni de la ideea că un critic literar nu este summa unor calități inventariate anticipat ci un autor care relevă acțiunea unor calități în practica operei sale. Calitățile variabile de la critic la critic, în funcție de situarea sa și de ipostazele actului său.

Terminologia cel mai frecvent uzitată, și avîndu-și izvorul în psihologie, vizează mai ales tipul *afectiv* (caracterizat, cum se știe, prin prioritatea sensibilității față de inteligență și acțiune). E lesne de remarcat că nici un mare critic nu ține, totuși, de acest tip. Să ni se conceadă că, alături de sensibilitate, *inteligența* este și ea o calitate fundamentală a criticului. Apoi, fără *acțiune*, criticul nu e critic : mai inteligent sau mai sensibil, el are vocația de a-și manifesta voința, de a acționa asupra altora. Criticul introvertit sau melancolic este, principial, un non-sens, cu excepția aceluia ce e « critic fără voie » (în jurnale intime, cu iluzia solilocviului). S-ar putea mai degrabă afirma că un critic este o sensibilitate sau o inteligență care simte nevoia de a judeca, a da sentințe și a îndruma. Ceea ce l-ar apropia de moralist, fără să-l deosebească destul de el !

Dacă stabilim ca obiect al criticii literare *variabilele* literaturii, unice și ireductibile, și înclinăm către un studiu « metaliterar », creator și vizînd restructurarea operei pe baza funcției ei poetice, am putea detecta două planuri ale calităților necesare.

Mai întîi, cel al *receptării operei*.

E vorba, firește, în acest sens, de calitățile psihice fundamentale de care se vorbește deobicei. Fundamental este însă și faptul că nu sînt suficiente niște calități

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« înnăscute ». Una este sensibilitatea congenitală, ca și inteligența congenitală. Dar un bun receptor este numai cel familiarizat cu valorile artistice de care se ocupă. Nu orice om sensibil și inteligent care a crescut într-o ambianță artistică anumită devine critic de artă, dar numai din rîndurile lor se pot selecta aceștia. Cultura artistică generală, cultura literară în special, exercițiul continuu al lecturii, de la acela aplicat la operele clasice pînă la acela tentat de experimentele moderne, constituie o condiție sine qua non a criticului. Cine rămîne la un « model » (exemplu) deprins cîndva nu poate practica o critică a creației contemporane, în transformare. Cine se trezește uluit în fața unei opere noi, fără termen de comparație, nici atîta. Dar acestea sînt exigențe pe care responsabilitatea mi le incumbă de la sine (și le găsim suficient catalogate în *Tehnica criticii și a istoriei literare* a lui G. Călinescu).

Criticul nu e, însă, doar un *bun receptor*, tocmai pentru că acesta poate fi *pasiv* (ca melomanii, de pildă, care nu practică o critică muzicală și se mulțumesc cu receptarea muzicii) ; el e un bun receptor *activ*. Inteligența sa trebuie *să poată explica altora* ceea ce a descoperit, ea împreună cu sensibilitatea. A explica în sensul de *a explicita* (cf. termenii lui Wimsatt pe care i-am citat). *Explicitarea receptării* înseamnă *justificarea judecății de valoare* prin *analiză*. O metodă de analiză se poate învăța, spiritul analitic, însă, funcționează, ca și receptarea, prin vocație, formație și exercițiu. Și e intolerabil să mai credem azi că o analiză literară s-ar baza pe « spiritul de finețe » și nu, ca analiza științifică, pe « spiritul geometric » : dimpotrivă, probabil, *geometricul* este condiția oricărei analize riguroase iar *finețea* se exercită prin geometricul însuși. *Finețea*, singură, nu *analizează* și, prin refuzul operațiilor de decupare, poate deveni repede o lejeră și spumoasă plutire deasupra, ca în recomandările ambigui ale unei Susan Sontag « împotriva interpretării ».

Și categoric, *analiza* ca atare e doar una din operațiile criticii, insuficientă fără sinteza pe care o numim *interpretare* și care îi cere criticii capacitate *creatoare, restructurantă*. Analiza e « reproductivă » ; *creativitatea* începe cu receptarea însăși și e calitatea care marchează, de fapt, potențialitatea actului critic. Criticul este o *conștiință restructurantă* (G. Călinescu îi cerea « viziune epică »).

Cu aceasta se produce trecerea de la receptarea *pasivă* la cea *activă*. Constanta restructurantă acționează, ca și constanta artistică, prin « scriitură ». Critica *orală*, despre care vorbea Thibaudet, este o pre-critică. Singura critică realizată este aceea *scrisă*, constituită într-o *operă*. De aici, comportamentul *lingvistic* al operei critice. Calitatea ei principală poate fi, ca și aceea a operei literare, *talentul* ; obligatoriu și indefinibil operațional. A avea talent critic înseamnă a avea geniu critic sau spirit critic etc . . . Ne întoarcem la cercul vicios. Comportamentul lingvisitic al criticii literare implică anumite condiții, pe care « talentul » le îndeplinește fără să le învețe iar cel ce nu are talent le învață inutil, dar pe care trebuie să le cunoaștem. Din toate funcțiile acestui comportament, regăsite toate în scrisul critic ca și în orice comunicare prin limbă, două credem, definesc calitatea criticii în special. Două funcții care, deobicei, despart comunicarea științifică de aceea artistică și care aici sînt interrelaționate. Prima este funcția metalingvală, centrată

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe cod; cealaltă funcția poetică, a centrării pe mesaj. Critica este o operă de sine stătătoare care explicitează, însă, codul altei opere de sine stătătoare.

Marele critic formulează și formalizează într-un discurs în sine valoros, ca o poezie. Criticul «fără vocație» («fără talent») își arată laboratorul de analize și sinteze, pregătind celuilalt, eventual, materiale brute. Criticul «talentat» dar incapabil să stăpînească metalimbajul, face literatură secundă . . .

Evident, în practicarea profesională a criticii intervin și alte ordine de calități. În primul rînd, cele morale: probitate, principialitate, dragoste pentru valorile umane și naționale etc . . . Acestea «nu fac un critic» dar absența sau alterarea lor poate distruge un critic.

Profesie de credință

Nu ne impunem concluzii dincolo de considerațiile acestor premize ale unei teorii a criticii literare. Nu credem într-o metodologie unică și obligatorie, nici într-o ierarhie a genurilor critice. Ipostazele criticii — posibile sau reale — își au, toate, propria fertilitate și propria sterilitate. Cu condiția *declarării sistemului* și a *coerenței*, orice abordare critică e legitimă. Singura interdicție pe care am enunța-o, ca vizînd un păcat mortal pentru critica literară, este aceea a dogmatismului pentru că în locul creativității promovează reproducerea. În locul deschiderii constructive, al dialogului cu epoca, al luptei pentru progres, dogmatismul impune criteriul exclusivist al confruntării operei cu antecedentele pe care ea le-a transgresat (norme estetice, «modele» în sens de «exemple», realitatea exterioară, intențiile declarate ale autorului etc. . .). Confruntarea care judecă tocmai transgresarea ca pe o culpă și rămînerea la momentul revolut ca pe un merit. Convingerea noastră este că opera critică poate și trebuie să contribuie la trasnformarea lumii. «Geniul critic» e, sigur, al mișcării continui, al revoluției neîntrerupte, al edificării viitorului, — și nu al stagnării, al conservatorismului, al întoarcerii la trecut.

Recomandările noastre, în încheiere, țin mai ales de o etică intelectuală în care credem și pe care am enunțat-o, după Thibaudet, vorbind despre o gîndire care ne îndeamnă:

— să rezistăm la entuziasmele și antipatiile spontane

— să reacționăm la orice *automatism* și mai ales la cel mai primejdios dintre toate, acela al mecanismului intelectual (sau pseudointelectual) care a devenit «al nostru» prin învățare, rutină și teamă de nou.

— să vedem orice problemă sub înfățișarea ei particulară, de neredus la vreo serie (să ne păstrăm, deci, *umanismul* credinței în irepetabilitatea creației umane).

— să ținem la *consecvența autentică a atitudinii noastre*, de respingere a automatismului și de mlădiere după formule particulare, mai mult decît la *consecvența factice (aparentă)* a unei linii drepte.

E și ceea ce constituie principiul fundamental al educației noastre marxiste care ne-a învățat să nu facem din teorie o dogmă, ci o călăuză în acțiune.

București, iulie 1971

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Criză și iluminare

Primele romane ale lui Alexandru Ivasiuc au surprins la apariție pe toată lumea. Autorul era aproape un necunoscut. În cercurile literare se știa că are ceva mai mult de treizeci de ani, că făcuse două facultăți (nici una încheiată) și mai multe meserii (el însuși vorbea mai tîrziu de șaisprezece, socotind cu umor între acestea și una care fusese mai degrabă o experiență de viață — și ce experiență! — decît o ocupație propriu zisă). Publicase într-o revistă o schiță. *Vestibul* îi fusese mai întîi refuzat de editură. Cînd a fost totuși tipărit, a avut un mare succes, luînd și un premiu important, ca, de altfel, și cărțile care au urmat. Romancierul s-a văzut consacrat peste noapte. Comentat ca puțini alții, admirat, contestat, i s-au căutat imediat modelele. Se bănuia că-i citește mai ales pe romancierii americani. Dar nici unul nu părea să-l fi influențat. Atunci, cine? Huxley, Joyce, Camil Petrescu? Era de ajuns să le cauți în proza intelectuală a secolului? Întrebat, romancierul spunea că preferă pe istorici și pe filosofi, pe Gibbon și pe Marx. În *Radicalitate și valoare* se va arăta pasionat de Swift și de Rimbaud. Ce legătură este între toți aceștia? Și cum ne explică ei romanele scriitorului? Rațiunea criticii constă în putința de a asemăna. Este o artă a analogiei intelectuale. Și nimic nu e mai neliniștitor pentru un critic decît o carte inclasabilă.

Cum s-a dovedit la început *Vestibul*! Ceea ce este derutant în acest roman de debut, care astăzi mi se pare o capodoperă (un roman ca *Vestibul* consacră un prozator, scriam în 1967) este amestecul de senzorialitate și de speculație intelectuală, de reprezentare concretă a trăirii și de analiză psihologică împinsă pînă la cazuistică. Pînă la un punct, intră în definiția dată de Thibaudet romanului psihologic: «o perpetuă invenție de sentimente și de atitudini într-un roman unde nu există altă invenție și unde subiectul (este) ca și inexistent.» Și încă: «Iar la origine, la autor, un romanesc al inteligenței, o voință (nu îndrăznesc să spun un obicei) nu de a suscita sentimente și atitudini fără cauză, dar de a le explica totdeauna printr-o cauză de care nici unul dintre personaje nu se poate îndoi și a cărei cheie rămîne în întregime în mîinile autorului și ale cititorului. Defectul e următorul: sîntem mult mai preocupați de a admira inteligența romancierului decît de a simpatiza și de a trăi cu eroii săi. Dar plăcerea de a simpatiza și de a trăi cu o inteligență ascuțită, cu laboratorul cerebral în care se elaborează ideile esențiale ale psihologiei romanești, n-o egalează oare pe aceea de a participa la viața romanească a unor creaturi fictive? Planul interesului... nu e constituit de ființe din carne și oase care se învîrtesc în acest bal, ci de orchestră, de muzica imaterială ale cărei numere și raporturi le reglează mișcările.» Însă în *Vestibul* nu se analizează propriu vorbind sufletul personajului, chinuit de o vinovăție știută numai de el (deși scrisorile către tînăra fată au înfățișarea unei spovedanii agitate), ci efortul lui de a descoperi pretutindeni, în spatele faptului individual, al revelației sau panicii, securitatea unei semnificații generale. De a converti ceea ce este doar existent în ceea ce este cu adevărat conștient. «Nimic nu e înfricoșător, dacă poate fi desenat», spune doctorul Ilea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

însuși, neuromorfologul ce-și caută liniștea spirituală trăgînd pe hîrtie, ca dintr-un neobișnuit tabiet, contururile celulei din cornul lui Ammon. « Trebuie să mă opun prin lucrurile adînci din mine în care am crezut toată viața . . . dezordinii sentimentelor, exceselor și oricărui extaz, în care mi-e frică să nu alunec. Am desenat neuroni, celule și forme, cu structuri așezate la distanțe măsurabile, frumos ordonate în spațiu . . . Nu m-am uitat în jur, dar am simțit că lucrurile au alunecat și ele spre normal și că lumina a început să izvorască ordonat și cauzal din adevărata ei sursă, lampa fluorescentă de sus ». Dragostea unui bărbat de cinzeci de ani pentru o femeie de nici douăzeci: iată meseria primă a examenului psihologic. Însă nu psihologia în sine a personajelor ne interesează (a fetei și este convențională : simplă proiecție a aprehensiunii lui Ilea), ci elucidarea unor semnificații. Constatarea unui eșec, speranța unei soluții. Ce sînt scrisorile, ce este în definitiv romanul, dacă nu o meticuloasă analiză a modului în care existența protagonistului a intrat treptat, în decursul anilor, în niște forme — nu goale, însă stabile — ca niște rigide cochilii? *Vestibul* este romanul unei automistificări. Ce ține în el de psihologie și ce de cazuistică intelectuală? Ce este romanesc al psihologiei și ce este romanesc al ideii? Ilea nu descoperă în fond că a trăit greșit ; nici chiar că viața lui toată a implicat, prin retragere lașă din fața violenței și a cruzimii, o culpă morală. *Vestibul* nu este relatarea unei remușcări. Ilea descoperă cu totul altceva : și anume că este un alienat conștient, victimă a propriului chip de a gîndi sensul existenței. Și-a înmormîntat viața în niște simboluri : deopotrivă de false. Romanescul psihologic din *Vestibul* reprezintă haina de împrumut pentru un romanesc al ideii : drama psihologică revelă și maschează o dramă de cunoaștere. La întrebarea : cum trebuie trăit? — care nu este numai a personajului principal din întîia carte a lui Alexandru Ivasiuc, dar și a altora din cărțile următoare — răspunsul nu e de natură etică, ci intelectuală. Suferința doctorului Ilea provine mai puțin din erorile lui afective sau morale decît din revelația că nu există, pentru dilema lui intelectuală, o soluție satisfăcătoare. A crezut că prin iubire va putea deveni altul : « Curînd însă mi-am dat seama că din nou făceam aceeași eroare . . . Trebule să mă feresc să caut gestul absolut . . . Dar mai ales trebuie să-ți spun că nu există soluție unică. Nu există. » Iubirea nu-i descoperă adevărul. Criza nu e urmată de nici o iluminare.

Această problematică a crizei și a iluminării o vom regăsi și în toate celelalte romane, de la *Interval* la *Racul*. Ea a apărut mereu comentatorilor ca rezultat al unei dispoziții mai curînd reflexive decît creatoare și s-a obiectat romancierului eseismul, în care alții au văzut, din contra, un merit. Scriitorul român fiind în genere lipsit de puterea speculației (ce speculație este în *Amalgam*? dar în romanele lui Rebreanu?), el are gîndire « concretă » și instinct al formelor, are cu alte cuvinte gust, miros, ureche (e creator de limbă), și mult mai rar facultatea de a analiza idei. Scrierile lui teoretice, dacă sînt, le repetă pe cele de ficțiune. Un articol al unui romancier, dacă nu e cu desăvîrșire banal, cum se întîmplă cu ale Hortensiei Papadat-Bengescu, e evocator, pitoresc sau anecdotic. Vorbește limbajul prozei. Alexandru Ivasiuc este însă un profesionist al ideii. Dacă am voi să-i descoperim înaintașii la noi ar trebui, probabil, să ne referim la cei cîțiva scriitori din deceniul al patrulea —

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

M. Sebastian, Mircea Eliade, Anton Holban, Octav Şuluţiu, şi, înaintea lor, Camil Petrescu, — care au făcut deopotrivă proză şi publicistică, reformînd romanul românesc dintr-un unghi intelectual, introducînd ideea în ficţiune şi experienţa personală în imaginaţie ; şi, desigur, la toţi acei scriitori europeni ai generaţiei războiului, de la Camus şi Malraux la Cesare Pavese, pentru care literatura a fost, şi nu în ultimul rînd, şi o chestiune de militantism social. Ce este comun tuturor se poate vedea cu uşurinţă. Spre a limita exemplele la literatura noastră, să repet un lucru pe care l-am mai spus şi anume că Rebreanu, Sadoveanu sau Hortensia Papadat-Bengescu, cu o generaţie mai devreme, erau *naturi* creatoare: spontani şi mai ales productivi ca natura. Dădeau impresia de masivitate fizică şi sufletească. Personalitatea lor avea nu ştiu ce pondere colosală. ca un echilibru între spirit şi materie greu de tulburat. Erau, cel puţin pe dinafară, senini şi intemporali. Sufletul lor părea confortabil cum le era şi scrisul. M. Sebastian ori Anton Holban au fost, din contra, nişte agitaţi. Ca şi Pavese, care s-a sinucis. Mitul acestei generaţii era acela papinian al trăirii periculoase. În fond, ei experimentau existenţa, dintr-o filosofie pe care le-o recunoştem şi în scris. Acceptaseră rolul unor cobai superiori. Paradoxul literaturii lor este că luciditatea le exprimă în fond sentimentalismul. Sînt ideologi febrili şi pragmatici fără spirit practic. Fac politică din individualism, nu din vocaţie solidară. Solidaritatea lor e mai mult de natură spirituală şi nu exclude egocentrismul. Sînt nişte mici burghezi atraşi de colectivism. Ca toţi timizii, au reacţiuni violente, şi, ca toţi sentimentalii, îşi neagă sentimentalitatea. Realismul lor este o formă a reflexivităţii inhibante. Cu siguranţă, Alexandru Ivasiuc e mai legat de acest tip de intelectual decît de cel precedent. Cu toate deosebirile pe care patru decenii, modificarea însăşi a istoriei europene, le puteau aduce. În primul rînd el e mai aproape de Camus decît de Pavese. Intelectualitatea nu mai este doar un palpit emoţional al ideii, ca aerul fierbinte de vară deasupra unei pajişti cu flori ; este mai mult decît o atmosferă : şi anume, o capacitate de a converti totul în idee : evenimentul ca şi psihologia. Intelectualul citeşte în real semnificaţia. Nu are simţul naturii, ci pe al ideii. Nu evocă şi nu descrie : analizează. Romanele lui Alexandru Ivasiuc ne relevă, fără excepţie, o astfel de structură. În al doilea rînd, autorul *Radicalităţii şi valorii* este constituit dintr-o plămadă sufletească pe care n-o găsim la nici unul din scriitorii români ai deceniului al patrulea. Este energic şi extrovertit. Nervozitatea lui construieşte. Nici o urmă de nostalgie ori de pasivitate : intelectualismul lui e o formă a activismului. Era un spirit prospectiv prin excelenţă. Îl contrazicea uneori realitatea? Cu atît mai rău pentru realitate. O va modifica în imaginaţie. Este un mitoman ingenuu, romancier înnăscut. Holban avea nervi, era adică nevricos, feminin ; inteligenţa lui Alexandru Ivasiuc este bărbătească şi luptătoare.

Nu pot evita să amintesc — fie şi în treacăt — de eseurile şi articolele lui. Alexandru Ivasiuc scria publicistică la fel de pasionat cum scria proză. Ar fi putut deveni comentator politic aşa cum a devenit romancier. Articolele lui sînt adesea negligente, jurnalistice, rebarbative stilistic : dar niciodată inerte, fără idei. Publicistul are o inteligenţă devoratoare.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Istoria este întîia mare temă de reflecție a publicistului și a romancierului: nu numai trăiește în istorie, ca un om al evenimentului și al politicii, dar convertește spontan naturalul în istorie. De la *Vestibul* la *Racul* istoria este prezentă în cărțile sale, ca fundal ori ca problemă. Nu există inocență a naturii: totul este istorie și politică. Memoria noastră este istorică. Arta noastră reflectă istoria. Dar politică, istorie înseamnă transformare, luptă, mișcare, contradicție: aceasta este cea de doua temă. Unde nu e contradicție nu e viață. La rădăcina răului, găsim contradicția, opoziția, conflictul. Omul este un animal capabil să aleagă între două contrarii. Și numai alegerea este creatoare. Facultatea prin excelență a umanismului european (de care vorbea și Thomas Mann în celebra conferință din 1926 de la Lübeck) este acest spirit de acțiune, care preferă ordinii naturii, o ordine a omului, peisajului, construcția, și pasivității contemplative lupta cu sabia în mînă. Necesitate și libertate: iată polii. De la *Vestibul* la *Racul* ne întîlnim necontenit cu această contradicție ce formează esența ideologiei scriitorului. Între socialitate și individualism, el o alege pe cea dintîi; fără a ignora însă riscul unei socialități de tip gregar, în care insul dispare ca într-un sorb ucigător. Căci nu numai individualismul, ci și socialitatea gregară (pe care o proclamă de exemplu fascismul) este o cale a dezumanizării și a alienării. « În termeni marxiști — notează eseistul în introducerea primei lui cărți teoretice — radicalitatea este o revoltă împotriva alienării, adică împotriva produsului uman fetișizat care îmbracă o formă opresivă și ne apare ca un non-sens. » Radicalitatea reprezintă cea de a treia temă principală a publicisticii lui Alexandru Ivasiuc. A fi radical înseamnă a merge la rădăcină: dar rădăcina omului este însuși omul, spusese Marx. De aici au plecat cele mai bune eseuri din *Radicalitate și valoare*. Prin radicalitate, Alexandru Ivasiuc înțelege o istoricizare a revoltei; și un refuz al contemplației în favoarea luptei. Rădăcinile radicalității înseși « sînt istorice și sociale », dacă o interpretăm drept « o revoltă împotriva unei anumite culturi, adică împotriva unei anumite suprastructuri. » Radicalitatea e necesară ca un remediu contra stagnării: este expresia contradicției necesare. Însă (și aici găsim o idee remarcabilă) radicalitatea absolută, permanentă, ar duce la nihilism. Lumea « cailor ideali » a lui Swift e mai oribilă decît cea mai conformistă dintre lumi. Radicalitatea ce se transformă în contrariul ei înfățișează un triumf al purei negații, iar o lume edificată exclusiv pe negație este mai rea decît un lagăr de concentrare. Sensul radicalității ca și al contradicției, trebuie să rămînă real-istoric și concret. La sfîrșitul meditației despre cultură a lui Alexandru Ivasiuc ne reîntîlnim cu istoria, din care ea a plecat, ca dintr-o matrice esențială. Cultură și istorie: scriind despre mănăstirea Dragomirna în *Pro-domo*, Alexandru Ivansiuc dă cea mai frumoasă definiție spirtului militant în cultură: « Ca să construiască valori de muzeu — și cei ce au reușit, și cei ce numai au tentat — au îmbinat contemplația cu lupta. Zidurile de cetate erau un simbol de totdeauna al culturii, care nu este o ocupație cu adevărat pașnică, » Într-adevăr: cultura n-a fost și nu va fi niciodată o ocupație cu desăvîrșire pașnică.

NICOLAE MANOLESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Editor și critic

Am ezitat să scriu despre cărțile lui Mihai Gafița și nici eu nu știu prea bine de ce. Omul era inteligent, plăcut, îndatoritor, cărțile — informate și cu puncte de vedere ce meritau a fi luate în seamă, totuși, nu m-am grăbit să spun ceea ce gîndeam despre ele, din prejudecată. Probabil, că nu putem fi deplin obiectivi, senin față de cei care decid asupra apariției literaturii noastre. Mihai Gafița mi-a publicat în 1964 prima carte, mi-a publicat-o și pe cea de a doua și, dacă mă gîndesc bine, ei a editat, fără să-mi fie prieten, toate cărțile mele. A procedat la fel și cu alții, pentru că, fiind critic, iubea literatura și lupta pentru promovarea ei. N-aș putea spune că era un editor sau un critic literar perfect pentru că nu cred să existe editor, cu atît mai puțin critici literari perfecți, ireproșabili, dar mi-a plăcut și am stimat totdeauna la Mihai Gafița voința de a-și înfrînge resentimentele, dorința lui de a fi drept. A publicat și pe dușmanii și pe amicii și avea darul aproape unic de a salva un manuscris care părea iremediabil pierdut pentru tipar. Cum? Era un secret al ființei lui intelectuale, și bine înțeles, rodul unei experiențe bogate. Trecuse prin multe, lucrase în diverse instituții culturale, fusese de mai multe ori lovit, nedreptățit, totuși nu obosise, nu-și pierduse încrederea în literatură. Asta întrecea orice închipuire! Vorbea mult, știa multe și, dacă a ținut cumva un jurnal, jurnalul acela trebuie să fie foarte interesant. Venea din Fălticenii lui E. Lovinescu și, împotriva a ceea ce se spune despre moldoveni, Mihai Gafița nu era un suflet elegiac (sau, în fine, nu se manifesta ca atare în relațiile sociale), iar spiritul lui nu arăta proverbiala resemnare în fața vieții. Era, dimpotrivă, un spirit angajat, febril, se implica în lucruri și nu abandona niciodată o cauză pe care o credea justă. Unii îi reproșau — ceea ce se reproșează îndeobște unui editor excedat de manuscrise de toate felurile — că «duce cu vorba», promite și amînă, amînă la nesfîrșit. Era, cred, o tehnică a lui de a cîștiga timp, de a descuraja într-un chip mai puțin brutal pe îndezirabili, de a aștepta un moment mai favorabil pentru cărțile dificile. Cînd acel moment apărea, editorul se trezea din voita somnolență, punea în mișcare un mecanism numai de el cunoscut, și cartea pleca, în fine, la tipar. Mihai Gafița mai cîștiga, astfel, o bătălie, în timp ce autorul rămînea în continuare cu sentimentul că editorul «l-a dus cu vorba», l-a întîrziat apariția volumului.

Îmi plăcea, la el, modul urban, cordial de a se purta, deși avea toate motivele să-și iasă din fire. Cînd vedeai îmbulzeala de la ușa redacției lui, te cuprindea spaima. Mihai Gafița avea, se pare, răbdare cu toți solicitanții, primea fără cutremurare romane de 800 de pagini, fixa un termen, dădea o speranță. Speranța nu era, în unele cazuri, iluzorie, cunosc nume de scriitori care au debutat în acest chip.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mihai Gafița a făcut, la început, critică militantă, iar mai tîrziu, cînd se interesa cu precădere de istoria literară, a continuat să facă o critică de selecție sub forme, e drept, mai mult orale. Cărțile lui propriu zise arată o pasiune de ideolog, în varianta G. Ibrăileanu. Așa este scrisă *Fața nevăzută a lunii*, o carte de delimitări, precizări critice de-un incontestabil interes. Gafița redeschide dosarul unei probleme și aduce lumini noi în discutarea unor cazuri ce păreau elucidate. Spiritul scotocitor al lui Ibrăileanu poate fi descoperit și în textele acestui fălticenean pasionat de clasificarea ideologică a faptului literar. Monografia despre Duiliu Zamfirescu este un studiu foarte solid, pe nedrept ignorat de critică. Mihai Gafița aduce aici documentele capitale despre un scriitor, în fond, puțin și rău cunoscut de marele public. Documentele, bine interpretate, dau imaginea unui junimist «în răspăr», complexat și mîndru, de o mîndrie bolnavă, rău primită de contemporani. E. Lovinescu a admonestat foarte sever această ambiție aristocratică, zicînd că «Dl. Zamfirescu este îngîmfat și eu singurul om ce l-a lăudat în Țara Românească». Imaginea unui parvenit înfumurat a rămas în critică și — cel dîntîi care dovedește cît de complex și profund este totuși acest scriitor care vrea să-și depășească condiția este Mihai Gafița. Încercase și o reabilitare a lui Cezar Petrescu, bizuindu-se pe analiza operei, însă opera rămîne mai departe străină de gustul publicului de azi. Pe nedrept, zice Mihai Gafița, și el are în bună măsură dreptate, Cezar Petrescu este un excelent romancier mediu, inventiv și inspirat mai ales în cărțile lui fantastice. S-ar putea ca, în timp, pledoaria lui Mihai Gafița să aibă ecou.

EUGEN SIMION

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MIHAI GAFIȚA

TORCELLO

Indro Montanelli e un gazetar italian cu faimă. Autoritatea lui e sporită de cărțile pe care le-a publicat, acreditînd un mod modern de a scrie istorie — acela care preface documentarul excepțional de minuțios într-o poveste foarte larg accesibilă, ca un roman, care transformă tratatul științific în istorisire, sinteza teoretică în scenariu palpitant de film.

Trebuie să-i credem deci și în ceea ce scrie — la 7 decembrie 1971 în *Domenica del Corriere* — că oficialii Veneției și în genere oamenii din partidele de guvernămînt se bizuie mai puțin pe voturile din zona *istorică* a orașului, cît pe acelea din zona *industrială*. Tocmai de aceea, pentru că zona istorică e mai puțin interesantă pentru ei sub raport electoral, investițiile pe care ei i le acordă sînt mai mici, fondurile pentru reparații și întreținere a ceea ce e propriu zis Veneția, legendara Veneție, sînt mai scăzute față de cele atribuite zonei industriale.

Scăzute, prin urmare, cu atît mai puțin apte să ajungă pentru a prelungi viața acestei minuni unice a umanității, care e Veneția.

Iată, numită direct, poate una dintre principalele cauze, dacă nu cea mai importantă, pentru care Veneția și-a început de-o vreme, neputincioasă, numărătoarea inversă a existenței sale. Poate așa s-a întîmplat și cu Torcello, grupul de insule și canale — depărtate la mai puțin de un ceas, cale cu *vaporetto* — care a avut cîndva, acum un mileniu, 46.000 de locuitori, și mai are azi 34. Nu mii — ci simplu 34 locuitori; și azi — adică în 1976.

De aceea, pentru a înțelege bine Veneția, trebuie pornit de la Torcello, care e acum ce va fi poate, peste cîteva sute de ani, Veneția de azi; o insulă tăiată de canale, înecate în păpuriș, cu cîteva luminișuri cultivate, oricînd gata să arate că aici poate înflori din nou viața, dar nu înflorește, ci dispare și cea cîtă e, și avînd în mijlocul ei două resturi tragice din ceea ce vor fi fost cîndva, acum un mileniu, două din gloriile orașului de atunci al lagunei. Una dintre aceste ruine, pentru care se dă adevărată luptă să li se asigure încă dăinuirea — altfel Torcello s-ar irosi cu totul — e biserica Santa Fosca, veche poate de o mie de ani, poate de mai puțin; alta e catedrala înălțării la cer a Fecioarei, ale cărei ziduri prime pot fi de la jumătatea secolului VII și a cărei ultimă reconstrucție a avut loc la opt ani după anul 1 000. Atunci cînd omenirea civilizată din acea epocă s-a recules fericită din nebunia care o cuprinsese: că va muri la împlinirea miei de ani, și a început a-și restaura monumentele, clădite tot de ea. N-a murit însă omenirea, n-a fost pieirea lumii; dar o lungă serie de sfîrșituri a fost: a unor nobile construcții care, neîngrijite în suta de ani anterioară soroculul fixat pentru sfîrșitul pămîntului s-au prăbușit ele, pentru totdeauna.

Aceasta a fost acum un mileniu. Dar azi? Ce termen fatal așteptăm de lăsăm Veneția să urmeze soarta pe care a avut-o Torcello? Sau trebuie să acceptăm ideea, că, după o anume trecere de timp, și piatra, cît e ea de piatră, se macină și ea? Cu atît mai mult se sfărîmă cărămida și betonul înaintașilor de acum patru și cinci ori șapte secole, cînd a fost clădită Veneția, tencuielile cad în cele din urmă, că pămîntul însuși se lasă pe nesimțite mai jos, scufundînd clădirile.

Bîntuie pe aici cutremure, chiar în zilele cînd ajungeam noi în preajmă, ținutul era zguduit de un seism catastrofal, care ștergea din lumină un sat întreg și nărula

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

parțial altele; se pare că undeva dedesubt, acolo unde se leagă între-olaltă lanțurile Alpilor cu Apeninii și cu munții Dinarici, de pe coasta Dalmației, acolo au loc procese și mișcări tectonice care dovedesc că ziua întîia a Facerii, cînd s-au despărțit apele de uscaturi, se prelungește pînă azi. Și în alte locuri, pe care avem să le străbatem îndată după ce ne-am împărtășit de minunea și taina Veneț ei, Dumnezeu a lucrat de mîntuială și, grăbit să ajungă la păsări și la om, ori să intre la odihna zilei a șaptea, a lăsat unele treburi neterminate. Am avut sentimentul acesta cînd am trecut dinspre Narbonne către Spania și apoi, în partea cealaltă a Pirineilor, cînd o ploaie de început de lume ne-a alungat, ceasuri la rînd, unindu-se în urma noastră, ea căzută din cer, cu apele care-o așteptau de la Geneză jos, încă nedespărțite cu totul de pămînturi.

La Veneția, omul a corectat desăvîrșit această eroare sau neglijență a Creatorului. El a trasat aici limpede frontierele apei și uscatului; a astupat canale vechi, netrebuitoare, și a tăiat altele noi, după savante proiecte, a căror rațiune n-o mai caută nimeni, mulțumindu-se doar să se uimească de rezultatele ei; a turnat în adînc munți de piatră, adusă nu se știe cum și în cît timp, ca să consolideze furnicarul de insule și să le înalțe; a tras poduri arcuite peste canale, după modelul curcubeului de pe cer; a unduit ceea ce am numit strade, pe după clădiri, în așa fel ca mai toate căile de circulat, mai toate casele, să primească la cîte un ceas al zilei razele soarelui și să se bucure de strălucirea lui; a ridicat pe Canal Grande palate care să mărturisească viitorimii despre puterea și gustul și geniul uman; a urcat spre cer biserici mari, cît mai multe palate laolaltă; pe urmă — sau mai înainte — a durat Palatul Dogilor, și bazilica San Marco și Campanila, și Turnul maurilor, și a făcut ca la fiecare ceas, clopotul zveltei Campanile și acela al maurilor să sune trecerea vremii. Și au văzut oamenii, de fiecare dată cînd ispräveau ceva, că e bine . . . Toate le făcuseră bine acești maeștri ai Veneției, de la arhitecți și zidari, pînă la pictori și sculptori — de fapt, mai toți au fost de toate: arhitecți și constructori, pictori și sculptori — și au lăsat-o celor de după ei, numai să apere Veneția, s-o păstreze.

Oare să nu fi știut meșterii de odinioară ai Veneției că și piatra e muritoare? Avuseseră în fața lor, aproape, avertismentul tragic de la Torcello. Nu se poate să nu-l fi știut — ei, care știuseră totul în ce privește zidăria, piatra și culoarea. Și dacă au știut, oare s-au împăcat cu ideea că-și durează minunea Veneției numai pentru cîteva sute de ani, ca pe aceea de la Torcello?

S-ar putea, cu toate că nu ne lasă inima s-o credem, s-o acceptăm. La urma urmei, pentru cele cîteva generații care au clădit Veneția, o jumătate de mileniu măsoară cît o veșnicie limitată. Cine dintre noi, obișnuiții de azi, gîndim cum va arăta Capitala noastră, de pildă în anul 2500? De ce Sansovino, de exemplu, cînd sculpta, la 1550, dantelăriile lui de marmură din San Marco, trebuia să se gîndească numaidecît la noi, cei de azi? Și încă Sansovino e dintre cei mai *noi* artiști ai falmoasei bazilici — dar întrebarea ne-o putem pune la fel despre frații Dalle Mosegne și despre Buonisegnia, anteriori lui cu două sute de ani, despre Pirgotele, cu numai o sută, sau despre anonimii creatori ai mozaicurilor, mai vechi decît toți cei numiți, reculînd către anul 1000.

Ei au știut, nu se poate să nu fi știut, că opera lor va avea un sfîrșit într-o zi. La supărarea pămîntului și a cerului s-au gîndit, nu se poate să nu se fi gîndit, și au luat măsuri ca zidirile lor să treacă pe cele mai multe dintre năpraznе cu bine. Cea mai pilduitoare dintre aceste măsuri a marilor maeștri a fost de a umple lumea cu operele lor, pentru ca unele, cel puțin, să supraviețuiască seismelor, trăsnetelor, focului, puhoaielor. Socoteala a fost bună, a dovedit-o și cel din

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

urmă cutremur din vecinătatea Veneției, unde, la Friuli, s-au prăpădit în dezastrul unei biserici picturi de Tizian dar la Veneția și pretudindeni se află pînze de ale lui, pereți zugrăviți de el.

Mă gîndesc că legenda meșterului Manole, cu finalul ei tragic — acela cu luarea scărilor, ca meșterii să nu mai poată înălța «altă mînăstire, pentru pomenire, mult mai luminoasă și mult mai frumoasă» n-avea cum se naște aici. Aici s-a putut zămisli partea cu zidirea Anei, ca să dureze clădirea, aici se vor fi iscat alte legende, de pildă aceea cu privighetoarea orbită cu fier înroșit, ca să cînte mai mult și mai frumos — nu o istorie care să explice suprimarea brutală a artistului, limitarea capacității lui de a crea mai mult și mai frumos, de a umple pămîntul cu monumentele sale.

Nu s-au gîndit vechii meșteri la fenomenul cel mai nou, poluarea, ivit de cînd chimia a început a otrăvi apă și aer în proporții catastrofale. Porumbeii care umplu Piața San Marco i-au avut în vedere, căci nu puteau lipsi și pe vremea lor. Deci, nu poate fi un motiv de îngrijorare prea serios prăsirea acestor păsări, la urma urmei grațioase și apropiate, chiar dacă acum convenționale, artificializate și ele pînă la poltronerie, autodresate.

La urma urmei, și chimia modernă va trebui s-o îndurăm, căci nu ne putem lipsi de ea, e a noastră, a veacului, cum e telefonul și electricitatea. Cum e automobilul, care zguduie pămîntul și mișcă primejdios aerul în jurul vechilor construcții florentine și romane — Campanile lui Giotto, Coliseul, templul Vestei, Columna lui Traian — deși nici pe el nu l-au putut avea în vedere meșterii de acum cinci sute, o mie sau două mii de ani. Trebuie să-l păstrăm, căci nici fără el nu se putea.

Iată că Veneția, singură în lume, s-a dispensat de automobil. S-a dispensat și de cal, căci pe liniștitele *salizzade* și *sottoporteguri*, pe podurile arcuite peste canale, nu pot trece căruțe, nici biciclete, nici cai la trap. Veneția e locul unic unde omul se mișcă la fel ca la ieșirea din primitivitate: prin puterea și iuțeala picioarelor lui și cel mult prin bunăvoința apei, exact ca atunci cînd arunca în rîu un trunchi de copac și se agăța de el. Vaporetele moderne, cu tracțiune mecanică, nu circulă decît pe Canal Grande, pe Giudecca și alte două, trei canale mai largi. În rest, Veneția, numai ea, păstrează pe om cum era el în erele cînd se afla pur și legat de natură direct, măsurîndu-se cu ea onest, în forme primordiale. Gondola e o expresie a pactului omului cu apa, cu marea, nu dovada sau manifestarea îngenunchierii ei de către om. Nici o taină nu încape aici. Nici o provocare sau sfidare. E un legămînt. Veneția e singurul loc de pe pămînt unde acest pact se păstrează în formele lui inițiale. Orașul acesta trece prin timp unica probă că omul n-a pierdut, n-a îndepărtat cu totul de la el potențialul primei desprinderi de natură, n-a înstrăinat zestrea purității dintîi. Veneția trebuie apărată, păstrată și pentru aceasta, sau în primul rînd pentru aceasta. Ea trebuie reconstruită — la Torcello, aici, oriunde în lume, ca să putem privi, ca într-un muzeu, disponibilitățile noastre native, manifestîndu-se exact ca la începuturi, deși în mare schimbate, noi epoci istorice, cu stadii noi ale civilizației, cu tehnici tot mai modernizate, oricît de excesive. Ca să putem măsura drumul parcurs de pe cînd nu puteam decît alerga pe picioarele noastre și cel mult luneca pe apă agățați de o plută, sau împingînd-o cu o prăjină — pînă la racheta cosmică. Ca să avem oricînd sugestia, sau cel puțin iluzia, că ne putem întoarce, numai să vrem, la puritatea primă — nu la sălbăticie, nu la primitivitate, ci la puritate.

Veneția e o realizare simbolică, o necesitate interioară a umanității. Oricît ar intra în derivă soarta ei, Veneția, o Veneție va exista mereu, renăscută din propria ei cenușă sau ruină.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Daniela Caurea

Uneori ne întîlneam prin redacțiile revistelor, schimbam cîteva cuvinte, aduceam vorba și de alții, apoi tăceam, iar această tăcere părea să țină în mod intim de sensibilitatea și discreția care o însoțeau pe ea, Daniela Caurea. Acum îi regăsesc cartea de versuri cu care a debutat la Editura «Junimea»; exemplarul meu este plin de însemnări, dorisem, probabil, să-i spun ce mi-a plăcut din această carte, sau aveam intenția să scriu despre acele *Primejdii lirice*. N-am dus la bun sfîrșit nici una din cele două intenții, iar acum nu pot decît să regret. Iată de ce mă simt dator cu această tîrzie cronică de debut, tîrzie ca atîtea lucruri devenite tîrzii pentru multă lume, după acel dezastruos 4 martie. «Poezie de contemplație și exaltare» scria profesorul Constantin Ciopraga pe coperta acestei cărți, într-o scurtă și generoasă prezentare. Cuvintele mi se par a fi potrivite. Am subliniat atunci, în 1973, multe versuri din care m-a surprins această exaltare a simțurilor, această sete de a capta mirosul zilei și al faptelor: «*Port pe umăr aerul pașnic / al odăii lor cu miros de izmă și / de bunăvoință*», sau «*Miroase a cojoc și a fiară*»; «*Tot ce-i al nostru miroase a pace / Sărutul și palma dospind de putere / Și ghemul toamnei cînd prin văi se desface*»; «*Miroase a fier ars și a pîine*»; «*Miroase a cearcăn rugina în lanț*». Rămîne în cuvinte o frenezie latentă, o mișcare de expansiune care a însoțit dintotdeauna tînăra poezie: «*Presimt furtuna de iarbă, fiarele încep / să miroasă a dragoste. Facă-se lumină și veșnicie / neamului meu de olari și vislași crescuți / din tărîmul acesta, unde de cu iarnă / auzi cum înmuguresc privighetorile*».

Se simte în această primă carte o neliniște și o frumoasă nerăbdare de a schimba melodicitatea, de a experimenta, într-un cuvînt, cu prudență, cu temeinicie. Poezia Danielei Caurea nu iubește fastul și somptuozitatea decorativă, ea pare chiar a ocoli cu bună știință acel gen de sensibilitate feminină consacrată, preferînd incidența precisă a sensului. «*Soarele cade în talgere moi / Și cărămida se scurge pe stradă. / Cum o lichidă și arsă armadă / Ar duce sub pinteni un galben noroi. // Se mai întîmplă să nu ai glas, / Să te atingi de sete cu dinții / Și clopote albe prin văile minții / Să precuvinte la ce-a mai rămas: // Lemnul din care căzuse mătase / Și degete moi, ca pentru-nceput, / Cînd fără regrete, mersul durut / Se culcă la umbră, prinzînd să se lase. // Purtat de vedenii cu ape-n orbite / Făgăduindu-i alt preț pentru toate, / Încrederea că încă se poate / Să dormi în livezi cu fructe oprite*» (*Rană ușoară*). A fost, desigur, o poetă talentată, iar poeziile publicate mai recent arată într-un chip deslușit limpezile căi pe care le urma în ultimul timp creația ei. Profilul Danielei Caurea începea să se contureze decis în cea mai tînără promoție lirică din actuala literatură. O culegere postumă cu tot ce a scris ne va spune mai mult despre personalitatea acestei poete. Pînă atunci, îi citim poeziile publicate și simțim adierea misterului: «*Iunie, iunie, trenuri fierbinți . . . / Plutești tîrziu la fereastră / Și-ncerci cumva să te minți / Într-o nouă venire a noastră.*»

DINU FLĂMÎND

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Eliza Petrăchescu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Eliza Petrăchescu era, înainte de toate, pentru cel care o vedea prima oară, ignorîndu-i identitatea artistică, un chip.

Încă din vremea strălucitului ei debut, a spart cu acest chip toate tiparele de frumusețe cu care ne obișnuiseră criteriile scenice ale vremii. Venea din alt regn decît cel al fotografiilor de reclamă ; venea din regnul plasticii rafinate, al gravurii sau al măștilor, al fizionomiilor lui Gauguin, laponă și aztecă în același timp, soră mai mare a lui Anthony Quinn și soră mai mică a reginei Nefertite.

Avea un straniu al chipului, dramatic în sine.

Avea un zîmbet care dădea neliniște. După impactul cu chipul, venea impactul cu vocea.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Eliza Petrăchescu în filmul „Ilustrate cu flori de cîmp"

Cum aș putea s-o descriu celor care nu i-au auzit-o? Și mai ales cum aș îndrăzni să o fac pentru cei care i-o cunoșteau?

Au existat mari cariere artistice fundate pe numai aceste două haruri excepționale.

Dar ea avea peste acestea un talent care ar fi scutit-o de orice alt har.

Atîtea daruri la un loc nu sînt menite să aducă fericire. Ele trebuiesc plătite cu ceva, cu un sacrificiu, cu o jertfă.

Bucuriile acestei femei, mult prea dăruită, au fost puține. Un debut strălucitor care a așezat-o de la 17 ani printre « societare », lucru care făcea ca la 30 de ani să fie socotită cu cel puțin două decenii mai vîrstnică de către cei care nu îi cunoșteau decît gloria. Cîteva roluri în teatru, nu multe dar strălucite . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Apoi pauză, apoi iar un rol, iar pauză . . . « Ferma Dangaard » cu o neuitată Eliza Petrăchescu alături de o altă mare colegă. Iarăși pauză . . . Filmul intervine exact la timp. Eliza a fost printre puținii noștri mari actori, care a lăsat în cinematografie cîteva marcante amprente ale trecerii ei : «Felix și Otilia», «Tănase Scatiu», «Nunta de piatră», «Ilustrate cu flori de cîmp».

Cinematografia noastră se poate socoti fericită pentru acest tezaur acumulat.

Dar noi, cineaștii, nu ne putem consola de pierderea unei incomparabile ființe, căreia i-am rămas cu toții datori, multă, foarte multă dragoste și căldură.

Va trebui să ne întrebăm de acum înainte, nu numai cu răspundere, aceasta poate am avut-o și o avem — dar cu mai multă simpatie omenească, ce face un om după ce părăsește seara platoul de filmare? . . . sau după ce a tras și ultimul cadru din film? . . .

De cîte ori i-am telefonat s-o întrebăm, așa cum am dori acum cu disperare să o facem: Ce mai faci, Eliza?

MALVINA URȘIANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Toma Caragiu

Chipul, numele și talentul lui Toma Caragiu, atît de proaspăt încă în amintirea noastră, păşeşte în istoria teatrului românesc şi va fi aşezat alături de cei mai mari interpreți ai scenei noastre: Nottara, Iancu Petrescu, Brezeanu, Bălțățeanu și alții. De altfel, tot ceea ce a creat în artă Toma Caragiu era istorie, făcea parte din momentul de maximă maturitate a istoriei teatrului românesc, marca momente de vîrf ale acestei maturități.

Imaginea actorului Toma Caragiu, atît de îndrăgită de public, este pentru cei ce l-au cunoscut ca om și coleg, poate de zeci de ori mai prețioasă, de neșters, de neuitat pentru că însemna o îmbinare tulburătoare de afecțiune și inteligență, de intuiție artistică și înțelegere intelectuală, de sensibilitate și raționament niciodată deslipit de adevărul de viață.

Trăia din plin prezentul și îl reflecta atît în viață cît și pe scenă cu o intensă vitalitate, cu umorul său sănătos, cu toată forța sa dramatică și surprinzătoarea sa capacitate de lirism gingaș, de prospețime și curățenie sufletească. Îmbina știința de a da replica, de a accentua nuanța sensibilă sau comică a unei replici, a unui sfert de replică cîteodată, de a dimensiona timpul necesar evidențierii ideii în cuvînt. Tot ce știa despre teatru nu-l închista, nu-l izola de colegi, îl lăsa la fel de curios față de orice partener, de la cel mai experimentat pînă la cel care debuta. Își respecta într-un mod exemplar partenerii, în spatele acestui respect era totdeauna acea curiozitate și admirație sinceră pentru tot ceea ce făceau bine și o caldă și exactă critică pentru toate greșelile lor.

Odată, în culise, în timp ce Toma juca ultimul rol din șirul marilor sale creații — James Tyrone din *Lungul drum al zilei către noapte*, în timp ce vocea i se auzea de pe scenă în difuzoarele cabinelor, Clody Bertola ne spunea cu cît respect și tulburare îi menaja momentele grele din piesă.

Ultimele lui mari creații în teatru au fost două roluri complexe, două roluri de dramă. Ca orice comic excelent, aspira să joace partituri grele, serioase, și reușita

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lui în aceste două roluri, Satin în *Azilul de noapte* și James Tyrone din piesa lui O'Neill, însemnau două mari izbînzi atît pentru public cît și pentru el. În *Azilul de noapte*, în mod ciudat, lua în fiecare seară aplauze la o replică pe care nici unul din noi nu o considera o replică de aplauze : « De ce sînt atît de bun astă seară? » Publicul ieșea pentru o clipă din convenția născută de conflict și-l aplauda pentru că era atît de bun în rol.

Un rol de dramă a rămas neinterpretat de el. Spunea adesea : « Aș vrea să încerc să joc Othello ! » Mărturisesc că distribuirea în cele două roluri citate mai sus era în intimitatea gîndului meu dorința secretă de a-l pregăti, de a-i lărgi gama de interpretare pentru acest rol. Dar i-am rămas dator lui Toma Caragiu cu realizarea acestui vis de actor, așa cum i-am rămas dator față de atîtea și atîtea clipe de prietenie, de afecțiune, de omenie.

N-am să uit niciodată privirea aprobatoare sau dezaprobatoare, sau mai bine spus frîntura de privire cu care, sub chipul lui Tipătescu, îmi judeca fiecare replică pe care i-o dădeam ca partener. Dar Toma se judeca în aceeași măsură și pe el. Îl așteptam în culise să iasă din scenă pentru a intra imediat după el, după un moment foarte scurt al lui Tipătescu : o trecere și o singură replică. Ieșea mereu cu aceeași emoție, cu aceleași bătăi accelerate de inimă, cu aceeași judecare severă, critică, referitoare la ceea ce a realizat. Cîteodată îi era necaz că intrase prea bine și că lua aplauze în momentul apariției, deși, în mod savant, dorea să le obțină la ieșirea din scenă și spunea : « Nu-i poți cere publicului mai mult decît poate să dea. Pentru trecerea asta, nu poți lua decît o singură dată aplauze ! » În comedie încerca să epuizeze tot efectul comic al fiecărui moment, al fiecărei replici, al fiecărei scene. În schimb, în piesa lui O'Neill refuza cu îndărătnicie orice tentație de a obține aplauze, de a da replica cu efect și îmi cenzura și mie indicațiile, cînd, atras de farmecul lui comic îi ceream să sublinieze într-un fel mai puțin dramatic vreo replică. Cred că atît în *O scrisoare pierdută* cît și în *D-ale carnavalului* interpretarea lui încununează

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

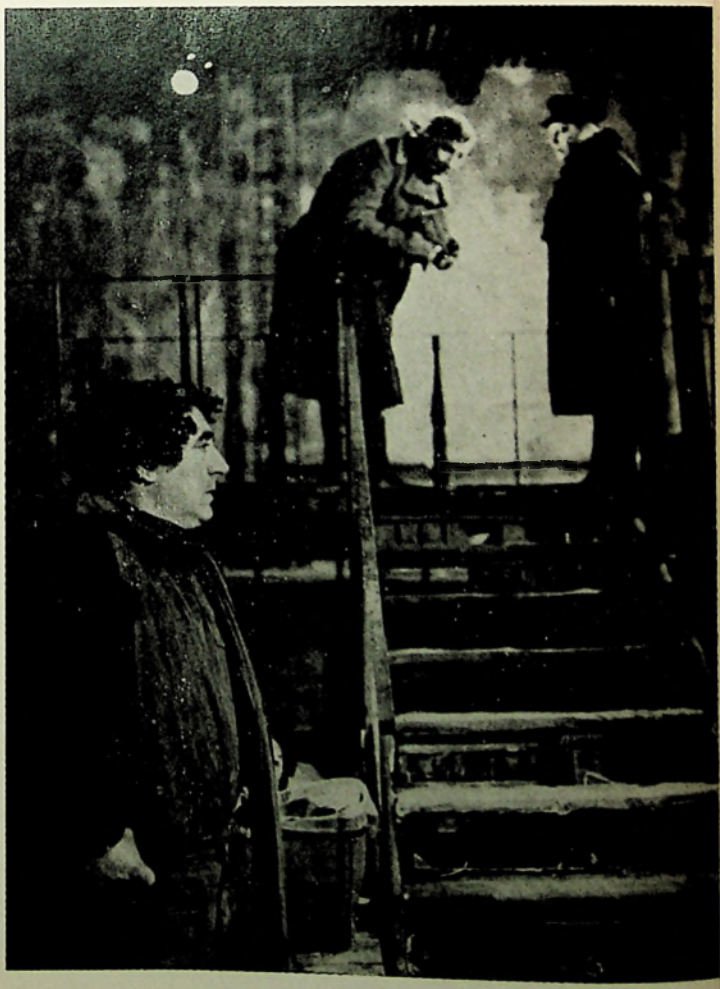

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Toma Caragiu – În rolul lui Satin din « Azilul de Noapte »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

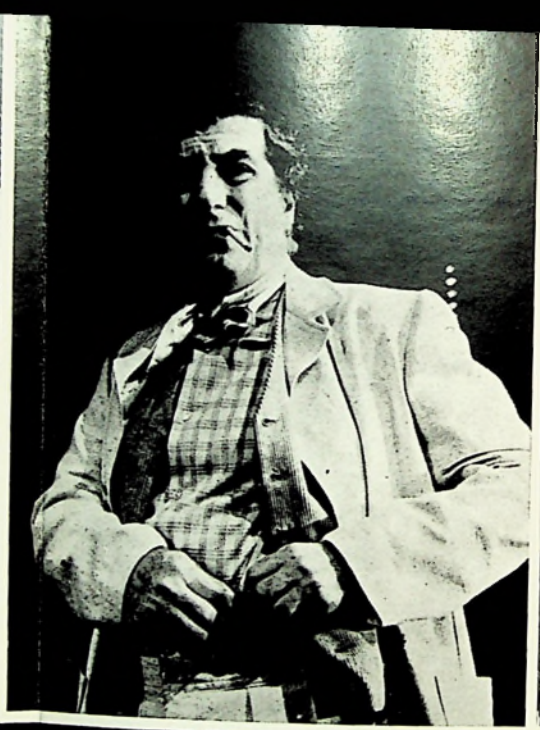

La o repetiție pentru piesa « Lungul drum al zilei către noapte »

În rolul lui Alfred Doolittle din « Pygmalion »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În rolul lui Tipătescu din « O scrisoare pierdută »

Iancu Pampon în « D-ale carnavalului »

La repetiție

Toma Caragiu în « Puterea și Adevărul »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În rolul scriitorului Schwitter din piesa « Meteorul »

La repetiție

În rolul lui Lazarus Tucker din « Elisabeta »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În rolul scriitorului Schwitter din piesa « Meteorul »

La repetiție

În rolul lui Lazarus Tucker din « Elisabeta »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nu numai un lung șir de roluri din literatura dramatică românească, cărora el le-a dat viață cu atîta strălucire, ci rămîn modele greu de ajuns, rămîn pietre de hotar în interpretarea teatrului lui Caragiale.

Cronicarii români, răsfățați de talentul lui, consemnau de multe ori cu superlative realizările sale. Dar și criticii de peste hotare sesizau calitatea excepțională și reîntoarcerea lui din turneele internaționale era însoțită de fraze ca : « Întreaga distribuție merită buchete de flori, dar dacă cineva ar trebui scos în evidență, singularizat, acesta este Toma Caragiu [1] » sau « Toma Caragiu este un comic genial [2] » și multe altele.

Aceste deosebite calități interpretative sporeau de multe ori valoarea textelor, sporeau relieful unor personaje ce se împlineau pe scenă datorită magistralei sale interpretări în zecile de piese din dramaturgia contemporană în care a jucat cu atîta poftă și dăruire. Pe de altă parte, în rolurile din dramaturgia clasică a reușit nu odată să demonstreze variatele sale posibilități. Și vor rămîne memorabile realizările sale din Brecht, Shaw, Gogol, Beaumarchais, Hașdeu și Caragiale. Dar creația lui nu se rezuma numai la realizarea unui rol, a unui personaj, ci la generarea unei atmosfere de căutare artistică, ce cuprindea întreaga echipă, pentru că interesul atenției sale depășea cu mult zona individuală actoricească, transformîndu-se într-un element stimulator greu de definit, acel element care înaripează un colectiv.

Florile pe care le așternem amintirii lui Toma Caragiu sînt alcătuite dintr-un respect adînc față de arta lui, din dragostea de neuitat pentru sufletul lui.

LIVIU CIULEI

---

[1] Cronică la spectacolul *D-ale Carnavalului*, prezentat de Teatrul Lucia Sturdza Bulandra în 1971 la Edinburg. *Evening News*, 31 august 1971

[2] Cronică la spectacolul *D-ale Carnavalului*, prezentat de teatrul Lucia Sturdza Bulandra la Paris în 1969, *L'Humanité* 17 mai 1969

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O pleoapă poate să cînte...

Cu Bocăneț viața era și, mai ales, devenea frumoasă. Bocăneț nu discuta în arta sa dacă viața e suportabilă sau nu, el o făcea direct cantabilă. La el — și cînd scriu « la el » mă gîndesc la un fel de palat, ca al lui Gatsby magnificul, unde se adunau mari mulțimi de cine vrei și nu vrei — la el toată lumea rîdea, cînta și dansa din plăcerea prea plină a vieții. Realizare de mare importanță pentru călirea spirituală a omului, de mulți neobservată la dimensiunile ei, de mulți bagatelizată și redusă la șlagăr, căreia îi este necesară, din cînd în cînd, cîte o încercare groaznică pentru a-i reda în ochii oamenilor forța, densitatea și adîncimea. Evitînd antropomorfismul naiv, e totuși stupefiant la ce lovituri apelează existența spre a ne soma să nu-i pierdem gustul, suprema pierdere.

Cu Bocăneț, viața avea și dezvolta un gust încîntător. El venea cînd la sfîrșit de lună, cînd la sfîrșit de săptămînă — capodoperele sale țineau de sfîrșitul anului — el lua un cîntec și-l filma viața ca un mare și vesel biolog. Nimeni nu a filmat la noi o melodie, ca aparatele lui Bocăneț, dînd auzului-ochi, și ochiului-ureche muzicală și producînd astfel din aceste noi legături un haz special, cult, de certă estetică, humorul emisiunilor lui Bocăneț. Într-o fastuoasă joacă, el a decupat chipul omului care cîntă, rîde și dansează, ca simultan melodia să-și găsească un chip și o viață neobișnuite. Gama muzicală a căpătat o sprînceană și a devenit altceva. Silaba dintr-un cuvînt suna amplu ca un do-re-mi-fa. Două gene, într-un scurt palpit, schimbau destinul unui tangou. Nici o mînă, nici o horă, nici o umbră, nici o umbrelă nu mai erau sigure de ele, sub ochiul lui Bocăneț. Lumea trepida năzdrăvan, schimbîndu-și mereu semnele, cheile, cea de fa se răsucea într-un pantof de lac cu scîrț, cea de sol închidea lăcătul unei elipse și apărea un surîs din care înflorea o magnolie sub o mașină de cusut. Ritmurile imaginilor sale aparțineau telexurilor instituției sale. El ne anunța — folosind ca nimeni altul plastica și muzica — știri și evenimente esențiale ale lumii: o pleoapă poate să cînte, un șiret de pantof poate comunica logic cu un șaltăr, un maieu de corp poate fi trist, femeile sînt frumoase, rochiile lor sînt minunate, bărbații frumoși pot fi inteligenți și comici, cîntecele stupide ascund mari taine de adevăr, o parodie poate întotdeauna salva o judecată — o, doamne, constat cu spaimă că tocul, în aceste zile de ferpar a prins să vibreze, să încerce un step, să viseze la vervă și inspirație. Talentul lui Bocăneț era epidemic, nu te puteai uita la el cu plictis și scriind despre el îți transmitea dracii lui. Iertare pentru vola-mi prea bună.

A urît platitudinea.

I-a iubit pe Astaire, Averty, Busty Barkcley, Prévert, visînd la omleta fantastică a lui Bogza într-o țară unde dreptul la năzdrăvănie ți-e dat din leagăn.

L-a iubit pe Caragiu.

A refuzat mihnirea — cunoscînd-o. L-am văzut de mii de ori, m-am aproplat de el o singură dată: era trist, lovit că cineva-l strigase prea tare « să fie mai sobru și să stea în banca lui »... Mi-a spus că s-a hotărît să stea în « bancul » lui.

Și iată-l, păcatele mele, mai sobru...

RADU COSAȘU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Liviu Popa

« Expoziția postumă Liviu Popa ». Iată o înșiruire absurdă și nedreaptă de cuvinte. Niște cuvinte pe care ne silește să le rostim catastrofa de la 4 martie, acea nefericită prăbușire ale cărei victime încă ne îndoliază amintirea. Cutremurul care ne-a ucis atîția prieteni, l-a ucis și pe acest artist de reală distincție a cărui creație a dat prestigiu unei arte prin excelență moderne.

L-am cunoscut cu mulți , cu foarte mulți ani în urmă, cînd i-am citit numele pe genericul unor filme românești. S-a spus despre scenografie că se îndreptățește tocmai în măsura în care nu e remarcată, ca atare, de spectator. Artă a supremei discreții, sacrificîndu-se lucid, cu bună știință, pentru ca o altă artă, spectacolul, să se afirme pe deplin. Conștient de nedreptatea care i se făcea decorului scenei și platoului de filmare, un alt mare dispărut a cărui memorie am datoria s-o omagiez aici, printre slujitorii cinematografului pe care-l înțelegea cum puțini l-au înțeles în România, Eugen Schileru, a avut inițiativa publicării unui album. La puțin timp după aceea, l-am invitat pe Liviu Popa la editura « Meridiane » să discutăm apariția unei alte cărți, închinate, separat, scenografiei de film. A îmbrățișat ideea de îndată și, cu o extraordinară vivacitate pe care înfățișarea lui, înșelător distantă, nu te lăsa s-o bănuiești, a și început să-și imagineze cum va arăta albumul. Din păcate, cartea lui Liviu Popa n-a mai apărut.

Ne aflăm acum printre lucrările lui. Le privim așa cum nu le gîndise artistul : despărțite de filmul pe care erau create să-l susțină, cu atît mai valoroase cu cît erau mai puțin ostentative. Iată-le, construite cu o inflexibilă logică, păstrînd un cumpănit simț al proporțiilor, echilibrînd perspectiva reală cu aceea care trebuie să se supună legilor precise ale vizualului, așa cum le tălmăcește ochiul necruțător al aparatului de filmat. Nicăieri, poate, invenția artistică nu se îndreaptă cu atîta peremptorie claritate spre realizarea unei imagini care să poată fi luată drept adevărată. Liviu Popa a înțeles cît de subtilă e granița între artă și real în domeniul căruia i-a închinat creația sa. Imaginea arhitecturată de el se proiectează ca o reconstituire a peisajului obiectiv existent, dar rămîne pe de-a întregul în teritoriul artei, al invenției. Pentru că e un real construit, așa cum l-ar fi visat Poussin, « după legile proprii ale artei, deci încă și mai adevărat decît adevărul ».

Liviu Popa era un artist. O dovedesc nu numai structurile desenului lui ferm articulate, nu numai armoniile cromatice, întotdeauna gîndite acut. Ci, mai presus de orice, capacitatea de a da realului vibrația unui spirit care înțelege dramatismul cuprins în lumea exterioară, în ceea ce aspiră să se transforme în expresie coerentă, logică, rațională, fără a sacrifica sentimentul.

Omagiindu-l, omagiem o artă modernă a cărei afirmare în cultura noastră va fi întotdeauna asociată de numele lui Liviu Popa.

DAN GRIGORESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Pagini de jurnal

Octombrie 1976

Atelierul este o cameră mare ; în fund, ferestre mari dau în bulevard, iar ușa din spate se închide cu un sistem pe care numai el îl știe, sau mai bine zis numai eu nu-l știu.

Vorbim încet, ore în șir, despre un SISTEM, la care unul din noi nu are acces, mă uit la fotografii și încep să cred că reproducerile de case nu sînt case, că totul este un simulacru ; că reproducerile de persoane nu sînt. . .

Privesc o fotografie și o compar cu exactitatea descrierii sale dintr-o imagine plastică ; remarc o pliere pe real care aparține mai mult documentului decît artei.

/ Vocația adevărului. /

/ Da, chiar și irealitatea imaginată trebuie pornită pe un termen prin palpabil./

/ Avem libertatea asta. /

/ Nemărginita libertate pe care ți-o îngădui singur. /

/ E o infracțiune? /

/ Nu, pentru că nu vei fi scutită de responsabilitate, nu te vei situa deasupra nimănui și nu ți se va oferi nici un privilegiu. /

Vorbim despre imagini.

/ Nu sesizezi analogia între destinele oamenilor și cel al imaginilor? /

Vorbim despre mijloace. Îmi spune despre reevaluarea lor, despre clasificările posibile. Drept răspuns îi citez din memorie ceva citit nu de mult într-o carte argentiniană :

/ « Mijloacele de accesibilitate și mijloacele de accesibilitate și retenție. Telefonul și televiziunea sînt exclusiv mijloace de accesibilitate. Fotografia, filmul sînt mijloace de accesibilitate și retenție » / De fapt — zic eu — niște arhive.

Îmi explică din nou, vorbind despre altceva, despre reevaluarea imaginilor din depozitele-arhivă. Viața va fi deci un depozit, o arhivă, din care poți să sustragi necesarul pentru o primă imagine. Un om singur nu poate înregistra imagini decît numai sub forma imperfectă, desenîndu-le pentru alții mai norocoși.

El imaginase totul, fusese de față, condusese desfășurarea operei sale. Eu am cunoscut-o cînd el a dat-o în stare de funcționare. Încerca să-mi explice cum se urmăresc principiile și cum pornește mașinăria, dispozitivele, prelungirile. . .

Și nu aud cîteva clipe nimic, decît scrîșnetul frînelor de autobuz, jos în stradă. Privirea îmi alunecă pe o foaie albă de cerere pe care el o folosea ca un refugiu. (În caz că trebuia să facă o schemă, ceva, o organigramă, ca să înțeleg.) Mă bucuram de zgomotul ce îi făcea neauzit monologul, și de hîrtia neatinsă de săgeți sau acolade sistematizatoare, ca de o binevoitoare pauză, în efortul pe care trebuia să-l facem de a purta diferite conștiințe în mod echilibrat și simultan.

Îmi pune întrebări. Răspund la întîmplare, uit rigoarea pe care mi-am impus-o. Am senzația că îmi caut justificări ; nu le găsesc. Cînd? Sau mai bine zis — De cînd?

/ Imaginile se relevează. . . Au stările de spirit din timpul expunerii. . . /

Mă supraveghează. Mă cercetez de ce. Încerc să-mi mențin spiritul liber de neliniști. Vorbim apoi normal despre lucru, despre locul meu într-o eventuală

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

reorganizare ideală și utopică. Mi se arată că trebuie să simt utilitatea mea, trebuie să mă fac utilă. Pentru început să fac eforturi, să simt DURATA săptămînii.

Și atunci?. . . / După aceea. . . / Imaginile mele? Vor fi altfel?

/ Nu-ți aparțin. /

Deodată totul mi s-a părut inabordabil, m-am prefăcut că sînt atentă, îmi era rușine că am așteptat atîta. Am tăcut. A tăcut și el.

Am încercat să umplem cu ceva tăcerea. . . Probabil cu vorbe, deși eu îmi amintesc că am căutat pipăind ca orbii pe masă bucata de hîrtie, am rupt-o bucățele mici și le-am înșirat în ordine ca soldații. Am făcut totul cu grijă ca și cum cineva în spatele meu m-ar fi privit. Am avut certitudinea că starea aceasta se repetă, că ea a mai avut loc, că va mai avea loc, ca o eternitate rotativă, atroce și satisfăcătoare. În fața mea el reproducea fidel pe foaia albă de cerere 14 dreptunghiuri dispuse pe două rînduri de cîte 7. Atunci am observat, numărînd, că rupsesem 14 bucățele de hîrtie și le aranjasem pe două rînduri.

/ Imaginea se construiește atunci cînd tu te consolidezi pe dinăuntru. /

/ Dar ceea ce a fost simțit și gîndit? /

/ Va însemna un ALFABET. /

/ Deci imaginea ar putea, cu ajutorul acestui alfabet, să înțeleagă și să continuie să înțeleagă. Am zis eu, vrînd să stric ordinea hîrtiuțelor. /

/ Intențiile de cercetare sînt zadarnice, fără date viitoare. Nici pentru imagini nu există data viitoare. /

15 *martie* 1977

Trebuie să compun fraze.

Nu există data viitoare.

A fi e legat inseparabil de noțiunea de timp, nu ca o categorie obiectivă, ci ca un mediu alunecos. Mă gîndesc la timpurile lui *a fi*. . . Sînt. . a fost. . . A FOST ION STATE.

WANDA MIHULEAC

VASILE KAZAR:
Pentru Ion State ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

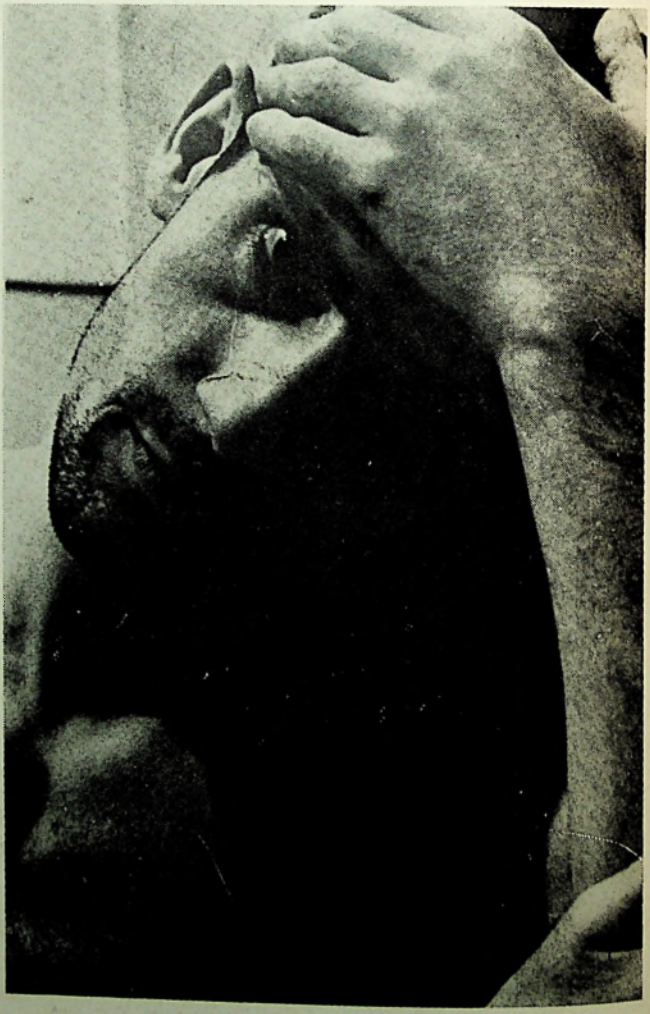

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ion State

Urma existenței lui Ion State este săpată cu dălțița în plăci de lemn, scrijelată cu acid pe litografii și imprimată pe metal. Gîndirea și emoțiile lui au trecut prin vîrful peniței și s-au așezat în ilustrațiile din cărți, sporind bucuria de a simți și reflecta a nenumăraților cititori. Cînd academicianul Gh. Oprescu a luat în mînă ediția din 1964 a «Scrierilor» lui Al. Sahia cu xilografiile lui Ion State, un tînăr preparator al Institutului de Arte Plastice din București, a ținut să anunțe « un debut senzațional ». « De multă vreme, scria el, n-am mai văzut gravuri în lemn care să mă intereseze într-o atît de mare măsură și un gravor român care să-și dea seama cu atîta luciditate de posibilitățile imense ale acestui gen, celebru în secolele XV și XVI și în prima jumătate a secolului XIX ». Marele istoric al artei nota « proporția desăvîrșită » cu care State doza umbra și lumina, negrul și albul, « inventivitatea sa excepțională » de a utiliza spațiul « inutil pentru subiect, dar esențial pentru armonia gravurii ». Cu gîndul la epoca în care Grandville ilustra pe La Fontaine, Doré pe Cervantes, Delacroix pe Goethe și Daumier pe Rabelais,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

G. Oprescu îl asociază pe State gloriosului veac XIX, neuitînd accentele de expresionism, care te trimit la Kokoschka. State n-a dispus decît de treisprezece ani ca să răspundă urării lui Oprescu ce-i dorea « o lungă activitate într-un gen susceptibil de mari frumuseți ». Ne mirăm cum un răstimp atît de scurt poate cuprinde consacrarea lui de dascăl, născută din sentimentele infailibile de stimă și admirație ale elevilor săi de la Institut, premiile naționale, bursa UNESCO, concursurile și expozițiile internaționale, medaliile și diplomele cu care a părăsit mai întotdeauna saloanele și bienalele. Dar adevăratul bilanț se află în rafturile noastre din bibliotecă. Îl găsim pe State însoțindu-ne în lectura lui Mihai Beniuc (« Culorile toamnei », « Colți de stîncă »), a lui Dante (« Operele minore »), a lui Iannis Ritsos (« A patra dimensiune »), sau a romanelor Mesei Rotunde. State ne întîmpină încă de la deschiderea cărților. A crea o copertă înseamnează a ține un autor de mînă și a-l prezenta miilor de cititori. Echivalează cu fascinanta datorie de a absorbi o operă și a o circula prin lume într-un costum reprezentativ.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ion State a comunicat cu autorii și operele lor, cu propriul său public, într-o măsură atît de mare încît părea nedisponibil pentru dialogul banal și atotconsumatoarea convenienţă cotidiană. Cum simţea că se dezbat idei, era însă prezent. Lumea lor îl antrena cu pasiune. Sensibil la tendinţele culturii, a înţeles criza cărţii în societatea dominată de vorbă rostită și imagine. Dar avea încredere în această veche slujitoare a gîndirii umane și știa că nu se dă bătută. Cartea își schimbă formatul, devine portabilă, capătă circulaţie de massă și ca să cîștige bătălia își aliază imaginea, cu care a pornit de la început la drum. Forma artistică a cărţii este o garanţie a difuzării ei, dar și un indice al calităţii unei culturi. Gravura și cartea aparţin aceleași familii. Coresi nu culegea literele, ci sculpta întreaga pagină pe matricea de lemn. Primele cărţi românești sînt xilogravuri. Ion State a înţeles ce reprezintă noua alianţă a literei cu ilustraţia și a vrut să înscrie această idee în progresul culturii noastre. Opera lui mărturisește încă o idee cardinală, pe care nu pot să o preţuiesc îndeajuns. Arta, după State, nu iese din categoriile muncii, înscriindu-se într-o sferă aeriană de imaginaţie și har. Arta este înainte de toate, trudă și concentrare, renunţare și dăruire, sforţare și perseverenţă. Arta continuă să fie obsesia perfecţiunii și detestarea facilului. Aceste exigenţe, State și le-a aplicat lui însuși, devenind un model și astfel un profesor. A aplicat norme atît de severe cu propria creaţie și cu a celor din școala lui de grafică, încît ne lasă un mesaj salutar pentru întreaga noastră cultură într-un moment de intensă producţie, cînd modelele stridente și superficiale trebuiesc îndepărtate în favoarea celor profunde, austere și autentice.

Ion State a murit la masa de lucru în atelierul său, care nu era loc de izolare, ci poartă spre univers. Zidul prăbușit peste el n-a distrus și ideea, ci a întărit-o. Ion State a intrat în cartea de aur a culturii românești, pe care a ilustrat-o cu o viaţă de sublimă, neînduplecată și pasionată dăruire.

25.IV. 1977

MIRCEA MALIŢA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ilustrații de Ion State

Gravura lui Ion State, *Orașul* (pânșa alăturată), compusă în 1967, s-a vădit parcă dublu premonitorie: căci gestul personajului, brațul înălțat ca într-o inutilă apărare, e, straniu, acela al artistului însuși, sub povara ruinelor.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Corina Nicolescu, la izvoarele artei românești

Aproape trei decenii a lucrat neobosit, cu îndîrjire aș spune, și a plecat pe neașteptate, cînd era cam la jumătatea vîrstei creatoare, lăsîndu-ne să întrevedem ce ar fi mai putut împlini în acel domeniu pasionant, slujit de nu prea mulți ; istoria artei vechi românești. Am sperat, multe zile după acea noapte, că va fi fost plecată Corina, cum de atîtea ori pe neașteptate făcea, într-unul din locurile îndrăgite de ea: poate a plecat la Tîrgoviște, poate a călătorit spre Cluj sau Maramureș, poate că s-a îndreptat spre mănăstirile din ținutul Neamțului, unde profesorul ei, I.D. Ștefănescu, o aștepta tocmai în acele zile. Vremea trecea, Corina putea fi pe oricare din drumurile pe care de atîtea ori le străbătuse în toate Țările Românești, călătorind în același timp către originile artei medievale românești, în umbrele timpului trecut, pe care în atîtea feluri le luminase strădania ei.

Studiase istoria artei la Universitatea din București, învățase temeinic, își alesese calea vieții ei de la început: deslușirea sorginților și lămurirea împrejurărilor în care arta românească s-a constituit ca atare. A muncit și a luptat pe toate fronturile investigației științifice, acumulînd o vastă experiență teoretică și practică, desfășurînd o energie organizată cum rar se întîlnește, slujită de o minte clară și calmă. A fost un excepțional om de muzeu iubind și apărînd vestigiile artei noastre medievale, rînduindu-le sistematic, făcîndu-le cunoscute maselor largi nu numai prin secția de artă feudală de la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România cuprinzînd și Mogoșoaia, pe care ea a organizat-o și condus-o mulți ani, ci și prin numeroasele expoziții, științific și atrăgător construite, pe care le-a prezentat publicului românesc și străin, Era în același timp un neostenit muncitor de arhivă și bibliotecă, trăindu-și o bună parte din viață între documente și cărți, ajutată de cunoașterea bună a limbilor vechi și a celor moderne, desfășurînd o imensă operă de documentare, bază trainică a lucrărilor sale. Era, lucru rar, un admirabil om de teren, nici un monument și nici o operă de artă, din foarte multele despre care a scris, nu a rămas nevăzut și necercetat de ea, acolo, la fața locului, în ambianța originală, crescută de veacuri, în vetrele ilustre de cultură și civilizație românească, Hațeg, Bihor, Argeș, Dobrogea, Suceava, sau în sate depărtate și uitate, căutînd izvoarele artei românești. Cu aceeași sistematică voință pusă în slujba marelui ei ideal: creșterea prestigiului artei românești prin demonstrarea vechimii sale, a călătorit în multe țări ale Europei, studiind, ținînd conferințe, organizînd expoziții, la Atena și la Londra, la München și la Veneția, la Moscova și la Paris. Cunoscută și prețuită în țară și peste hotare, era colaboratoare permanentă la opere științifice de ampioare internațională cum sînt *Reallexikon zur byzantinischen Kunst* de la Stuttgart și *Centre International d'Etude des Textiles Anciens* de la Lyon.

Muzeografă, cercetătoare, autoare de cărți, Corina Nicolescu a fost și dascăl ubit de studenți, predînd cu înaltă competență și în același timp cu dragoste pentru

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tineri, la Institutul de arte plastice « N. Grigorescu » și la Universitatea din București, împărtășind cu bucurie cuceririle cele mai noi ale științei domeniului său, la dezvoltarea căreia a contribuit ca puțini alții în România. A scris mult despre aproape toate aspectele importante ale artei vechi românești : arhitectură, pictură, argintărie, broderie, costum, căutînd în toate secretul strălucirii artei românești în spațiul carpato-pontic-danubian, despărțind cu știință și spirit critic, firele ducînd spre Occident și Orient, spre Nord și, mai ales, spre fascinantul Bizanț.

Firele acestea vor urma să fie toarse mai departe, purtînd în răsucirea lor, pentru totdeauna, și gîndul Corinei Nicolescu. În seara cînd plecase de acasă, pe masa ei de lucru au rămas paginile terminate și stînd acum sub teascurile tiparnițelor, « Locuințe și palate domnești » (Meridiane), « Catalogul broderiilor medievale din România » (Ed. Academiei), « Mică enciclopedie a costumului » (Ed. Științifică și enciclopedică), « Stiluri în arta românească » (Ed. Sport, Turism), « Contribuții la istoria civilizației românești » (Ed. Academiei). Sînt încorporate în ele o imensă muncă, erudiție și, mai presus de toate, o nețărmurită dragoste pentru poporul și pămîntul românesc. Corina se află acum în acea lume a umbrelor voievodale românești cărora le-a închinat viața, pășind alături de noi spre zarea luminoasă a patriei iubite.

PAUL PETRESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

In memoriam

Într-o clipă de eternitate, violența materiei dezlănțuite a încleștat viața cu moartea și mintea omenească nu și-a mai găsit nici măcar strigătul unei silabe. Despre grozăvia a-umană nu se poate scrie decît violent și rapid. Cuvintele pleznesc, așa cum au pleznit zidurile în scrîșnetul fioros al pămîntului, îmbrîncind Timpul în jocul lui drăcesc. Viața omenească s-a făcut pastă de moloz și praf de cărămidă. Unda distrugătoare a trecut prin mijlocul capitalei noastre, mîndră de imobilele crescute înalte ca o pădure din tropice. Și totul s-a năruit ca un joc de cuburi . . . Purtăm de acum înainte în cele mai fine meandre ale creerului nostru tremurul de groază și amintirea semenilor noștri smulși ca paiul din rostul lor spiritual de vîntul hidos al distrugerii. Au pierit atîția intelectuali, medici, artiști, literați ! În fiecare zi, alte nume se adăugau la lista funerară, îngreunînd tristețea.

Privesc azi, cu neîncredere, la o magnolie care își întinde spre cer, robustă și neînfricată, porțelanul floral. Rotunjimea grațioasă mă duce cu gîndul la glasul Doinei Badea, la căldura cîntecului ei, la demnitatea stilului, caracteristică neamului noastru. Tăcerea greoaie a pămîntului se întinde asupra Doinei Badea — a amuțit și imaginația fertilă a lui Virgil Gheorghiu, talent bivalent. Era poet cînd cînta la pian — muzical în poeziile lui. Clipa apocaliptică l-a smuls de la pian pe Tudor Dumitrescu, tînărul pianist deabia ieșit din adolescență. Avea să devină marele artist de care s-ar fi minunat lumea întragă. La 14 ani, interpretînd o sonată de Beethoven, îmi dădusem seama de excepționala lui organizație muzicală, cu ce intuiție și cucernicie cîntase un « adagio » ! A trecut din Muzică în Neuitare, ca toți cei care își marchează prea de timpuriu drumul vieții cu scînteierea geniului. Sfîșietoarele despărțiri ale acestor zile au apăsat prea mult asupra inimii marelui nostru cîntăreț Constantin Stroescu. Ne-a părăsit, alăturîndu-se convolului de umbre topite printre noi. Nimeni nu-mi va cînta de acum înainte, la telefon, colindele din Ajunul Crăciunului, așa cum răsunau în urechea mea de atîția ani de zile . . .

Îmi aduc aminte de prima oară cînd l-am auzit, la Opera din Paris, în reluarea « Pélleas et Mélisande » de Debussy. Rolul lui Pélléas fusese creat de un francez, Jean Périer, cu triumfal succes. Dar ce armonioasă prezență, ce glas nuanțat, puternic și delicat, ce joc de scenă, ce simț dramatic răscolitor în interpretarea compatriotului nostru ! A fost un succes delirant. Mulți ani l-am ascultat în recitale de « lieduri ». Cînta melodiile insinuante ale lui Gabriel Fauré cu o știință extrem de rafinată și cu un patos în care glasul sclipea și modula într-un legato care te îmbrățișa. A împărtășit secretul artei sale cu generozitate elevelor lui, dintre care unele au ajuns celebre. Tăcerea a aspirat glasul acela insinuant și poetic.

Din fiorosul cutremur care ne-a îndoliat sufletele și țara se desprinde o mîngîiere, ca picătura de lumină a unei candele : solidaritatea dintre toți românii, abnegația și avîntul care l-a unit în munca prodigioasă, cu sacrificii, pentru a regăsi vii printre morți, și a reda țării ritmul ei constructiv.

CELLA DELAVRANCEA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Tu verşi balsam pe gînduri ca pe-o plagă
şi-aduni în umbra ta tot ce-i tăcere;

MICHELANGELO

Cutare construcţie de zece etaje, noaptea, prinsă în fascia reflectoarelor, arată ca o macara, un schelet angulat; ca o stivă înclinată de cutii, care, toate, se presupune că şi-au vărsat conţinutul în stradă. Şi cînd încerci să reconstitui mental zborul ultim al oamenilor în gol, pentru unii imens, pentru alţii egal cu clipa căderii chiar, mişcarea lor, a membrelor şi hainelor, chipurile cu infinitatea de expresii posibile, atunci te surprinzi din nou în zona cinică a creaţiei, a fabulei, singur dincolo de orice mirare, de orice timp. În ordinea vieţii, a experienţei care nu poate fi decît personală şi unică, orice tentativă de reconstituire este de fapt curată prezumţie; memoria omenirii este alcătuită din astfel de prezumţii care s-au substituit faptelor dispărute în unicitatea lor meteorică. Mărturiile reprezintă cu totul alte experienţe, adică tot atîtea acte subiective, marginale. Reconstituirile imaginative şi comentariul rămîn doar ca pură invenţie; ca şi « Judecata de Apoi » a lui Michelangelo, simili-document al unui fapt nu petrecut încă, livresc, sau petrecut în variante mereu unice şi fugare ori de cîte ori lumea trăieşte experienţa unui cataclism. Singurul instrument parţial operant ar putea fi aparatul de filmat, dacă s-ar putea cunoaşte anticipat timpul şi aria evenimentului ; atunci, impersonal şi exact, el ar înregistra mişcările, vizibilul. Ce se ascunde îndărătul pleoapei care se zbate, a buzelor care tremură, a mîinilor care vîslesc în aer, ce cuprinde în el bulbul ieşit al ochiului, iată secretul dus în moarte.

Ca şi cum meditaţia în faţa marmorei Rondanini, la Milano, ar fi fost o prelungire în urmă a prezentelor zile, chinuitul bloc mi se arată firesc, la capătul timpului parcurs, aici şi acum.

Nu atît *jalea* acestui grup, cît adevărul chinului din care sigur că el a luat fiinţă, ne aparţine; nu ceea ce el spune, ci tăcerea lui despre sine. Tăcerea lui, adică existenţa lui fizică, intraductibilă, aflată numai în acte, aşa cum fizionomia unui ins se constituie în actele ereditării şi în viaţă.

Marmora Rondanini ar putea sta, singura, în centrul oraşului nostru zdrobit: configuraţia ei, poartă, ca şi o fiinţă vie, virtuţile şi tarele celui care a născut-o ;

* Din sonetul 102, în traducerea lui Eta Boeriu.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

în părțile ei finite și nonfinite timpul facerii ei se arată contradictoriu, supus unei existențe care succesiv și continuu se afirmă și se neagă. Orice operă ia ființă în dialectica afirmare-negare, dar aceasta, marmora Rondanini, poartă, ca nici una alta, semnele unui cutremur, o prăbușire între cei doi poli, o cumplită falie. Tocmai de aceea, vorbind atît de patetic despre moarte, Pietà Rondanini este, în tăcerile ei, o atestare a vieții; ea este prăbușire, pierdere și recuperare.

Atrasă în planul strict teoretic al criticii, ea ar fi un « testament » ce pledează pentru nonartă. Cel care este însă mușcat cu adevărat de viciul artei va ști că mîna care a aspirat la maxima finitudine, care a cunoscut plăcerile ei, nu mai poate, organic, *neglija* și poate doar *abandona* întru adevăr. Astfel, în fața marmorei Rondanini, a intensității ei, dichotomia viață-artă a dispărut și totodată a dispărut stilul ca posibilitate strict teoretică, ajuns la a fi nimic altceva decît asumarea unui destin...

Bătrînul sculptor [1] se afla sleit după lucrarea grea a vieții, bolnav și izolat într-o Romă prea dedată plăcerilor și politicii. Nu mai lucra. Cu cîțiva ani în urmă semnele prăbușirii se arătaseră, sincronismul perfect dintre gîndire, văz și gest diminuase. Experiența sa, vocile sale interioare prea ostenite erau nemăsurat mai ample și mai profunde acum, cînd simțurile slăbeau ; ruptura aceasta, în el, devenea insuportabilă ; în durerea ei găsea rima atîtor suferințe ce-i veneau din afară ; se înfruptase din ea, astfel sporită, pentru a lucra mai teribil. Conștiința, experiența întru moarte se împlinise, judecata de Apoi, fără drepți și fără păcătoși, numai cu oameni răsuciți de o forță nemăsurată, i se așezase pe fundul ochilor, zaț în care se afla el însuși, orașul, lumea. Acum era bolnav. Zăcea între țoale murdare; numai gîndul lucra ajutat abia de privirea împăienjenită dar trează-năuntru.

În unghiul opus al camerei, sub o lumină slabă și trecătoare, zărea blocul de marmoră pe care îl atacase greșit cu cîțiva ani în urmă. Atunci greșeala nu-i apăruse ca un semnal, acum da. Avusese în minte, atunci, un grup, o Pietà. Se simțea la larg cu această temă care dădea totdeauna libertate deplină tipului său ambiguu de cunoaștere, și de bărbat și de femeie, prea brutal și prea tandru. Închise ochii și blocul luă imediat forma compoziției știute ; îi redeschise și piatra exhibă din nou, în flancul ei drept, brațul acela supradimensionat, sculptat pînă în detaliu, o prostie perfectă. Bătrînul se simți atunci atît de greu, de apăsător, potrivnic sieși. Cu un efort, în răzvrătire, azvîrli afară trupul său dintre cîrpe. De-a rostogolul aduse marmora în mijlocul încăperii. O vedea așa cum o gîndise. Atacă exact din același loc, păcătosul întors asupra păcatului : într-un alt plan și paralel cu primul, sculptînd un alt braț tot atît de prezent, rigid în cădere, numai că, de data aceasta, ceva mai mic, posibil în dimensiunile îngăduite de piatră compoziției. Nu se îndura să zdrobească încă primul braț, căci acesta era martorul rămășagului pe care el, sculptorul, îl începuse cu sine.

Volumele apăreau unele după altele, silite de îngustimea pietrei să se urmărească și să se lipească pe firul înălțimii. Trăia o nouă experiență a leitmotivului său. Totdeauna blocurile de marmoră i-au permis acea lăsare grea, mai mult sau mai puțin acuzată, a trupului neînsuflețit în brațele femeii larg suferitoare. Acum, nici nu mai știa bine dacă acest bloc lunguleț îi determinase compoziția absolut verticală, dacă îl alesese pentru compoziția gata gîndită, sau dacă ideea și materia s-au găsit reciproc și pe dată; încă de mult timp el nu mai putea să despartă cu netezimile toate momentele facerii, cum nu mai putea să despartă trezia de vis, odihna de muncă.

[1] Proza ce urmează este pură ficțiune, neținînd să concureze documentul sau exegeza. (n. aut.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În ciuda comunicării sale intime cu materia, acum ca și altădată, se ivi neprevăzutul. Dar nu ca altădată, ca dintr-un văzduh, ci chiar din el, din încărcătura prea mare a minții și sufletului său, prea mare pentru bătrînii săi ochi, pentru mîinile sale bătrîne, din pașii minții și sufletului prea grabnici și apăsați pentru astfel de ochi și mîini; un nepreväzut care va trece acum din el în piatră, în puținătatea ei. Căci, iată, brațul Mariei, îndoit peste pieptul Fiului, a ieșit prea scurt; astfel constrîns de limitele marmorei, el ar putea părea și mai strîns și mai lipit în dorința de a încălzi, de a păstra; ar putea fi, dacă ar rămîne așa, numai schița unei intenții, un gest . . .

Așezat pe marginea patului, bătrînul privește lucrarea și cugetă; cizelase coapsele și genunchii bărbatului, gamba pînă aproape de labă; începuse finisajul de aici, pentru că greutatea membrelor inferioare, stîlpii scheletului, lăsată în articulațiile care nu mai funcționează și agățată inert de bazin, numai în ligamente, i s-a părut totdeauna centrul de expresie al unui trup fără viață. Dar acum, finitudinea acestei porțiuni îl inspăimîntă: o vedea întinzîndu-se mai departe asupra întregului, deci și asupra acelor părți disgrațiate din punctul de vedere al proporționalității și dîndu-le, cu insistența luminozității ei, strălucirea prostiei. Își aminti cum, odinioară, descoperise în însăși condiția umană argumentul formelor păstrate în eboșă lîngă formele finite; cum astfel spațiul însuși devenise pictural sau muzical, asemănător glasului făcut să răspundă tuturor stărilor omenești. Așa erau Sclavii: își oprise lucrul intenționat la acel stadiu? îi abandonase forțat de împrejurări? nu mai știa, știa doar că atunci cînd îi părăsise la Florența, Sclavii, pentru el, nu mai puteau fi decît cum erau, « neterminați ». Atunci, în plină vigoare, avusese curajul de a fi liber; pe cînd acum, abandonul, libertatea nesfîrșirii, i se părea a fi modul în care neputința se trădează scuzîndu-se. Finitudinea îi dădea garanția stăpînirii, nonfinitudinea putea fi delăsare.

Pe cînd privirea îi aluneca aiurea, mîngîia penumbra, bătrînul se văzu în această ultimă idee a sa, ca într-un cristal magic: puternic și slab, strălucitor în spirit, decrepit în trup; astfel brăzdat, scruta, de pe ambele maluri, surpătura, întunericul ei afund; apoi văzu cum, îmbrățișîndu-le deopotrivă, se deschide peste toate un albastru al cerului și totul era chiar el în pragul eternității.

O adiere liniștitoare mișcă puținele fire de creștetul pleșuv. Ziua l-a găsit tot așa, cu umărul și cu fruntea sprijinite de zid; adormise către dimineață. Urdorile îi țeseau între gene; își azvîrli pe față apa din ibric. Nu privea, acum *vedea* sculptura; vedea necesitatea tuturor părților în ansamblu, adevărul expresiei. Vedea în starea de neterminare la care oprise părțile sculpturii, fețele, torsurile și brațul femeii, însăși dovada inexprimabilului, a ceea ce poate fi numai trecere, intensitate, direcție, nespusa durere, necunoscuta moarte. Un mecanism, așa vedea acum părțile finite ale sculpturii, structura inertă a bazinului și picioarelor, mîna bărbatului pe care, posibil și necesar fiindu-i, le demontase parcă în acurateţea detaliului: modele. Privind în urmă, vedea în galeria sculpturilor sale multe asemenea mașini; natură din care el, cu patima de a pătrunde și de a stăpîni, scosese, prin epuizare, naturalul. Cercul se închidea asupră-i căci, iată, acum, în ultima sa marmoră, aflase pe deplin că « desăvîrșirea » și « nedesăvîrșirea » pot fi vocile aceluiași glas pentru adevăr.

Puse dălțile în raft, rostogoli piatra mai către zid și se întinse pe pat; simțea osteneala zilelor și nopților trecute. Era o epuizare nouă care se așeza și, foarte curînd, el nu a mai știut dacă să simtă în ea trupul sau așteptarea cugetului.

GETA BRĂTESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

OMAGIU

EPITAF

Era ora nouă seara. Nouă şi douăzeci şi două de minute, în acel patru martie, ajun de Simbătă-a morţilor.

La ţară, femeile pregăteau ofrandele pe care-aveau să le ducă, a doua zi, la altare. Colaci şi prescuri întru pomenire.

Era nouă şi douăzeci şi două de minute, şi-n toate ţinuturile româneşti, numai ajunul unei Simbete-a morţilor. Ritual. Obiceiuri.

La Bucureşti, încremenită pe ceasornice, era ora exactă a morţii, în care pământul, dintr-odată oceanesc, înghiţea viaţile tinere, viaţile bătrîne, prezentul şi speranţa, poemele care-aveau să se nască şi operele gata încheiate.

De pe la miezul zilei, fiarele din grădina zoologică urlau, ciinii cei mai cuminţi zgrepţănau pereţii, dar oamenii nu-nţelegeau.

Lumea se-aduna în jurul meselor, căci anotimpul se vestea strălucitor, premierele — reuşite, baletele — scînteietoare. Mai purta lumea la rever făgăduinţele Mărţişorului înnodate cu firul alb al sevei, cu firul roşu-al sîngelui mai aprins de-nnoire.

Zăpada, ca şi animalele, avertiza. Încă de luni, cădea peste muguri, peste aurul dintîi al forzitiilor, peste viorele şi peste zambile, dar oamenii nu pricepeau.

La nouă şi douăzeci şi două, în acea vineri din Păresimi, marele epitaf s-a aşternut asupra oraşului.

Coborîrea-n mormînt
şi încă. . .

asemeni, şi voi, rămăşiţe-anonime adunate în saci, voi, care-aveţi să rămîneţi pe veci încertitudini.

Vă vom căuta pururi printre rîndurile unui poem, în urzeala-ntreruptă a unei tapiserii, în acea scobitură de pe urmă, pe care dalta voastră a săpat-o-n lemn.

Sunteţi aici, palpitînd în inima noastră ce n-are să mai bată nicicînd în acelaşi ritm. În inima noastră ce-are să spună mereu: era nouă şi douăzeci şi două de minute, la Bucureşti, şi doar ciinii urlau.

În româneşte de ILEANA şi ROMULUS VULPESCU

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

ÉPITAPHE

Il était vingt-et-une heure. Vingt deux, ce quatre mars, veille du samedi des morts.

Dans les campagnes, les femmes cuisaient les offrandes qu'elles déposeraient, le lendemain, sur les autels. Brioches de la fidélité.

Il était vingt-et-une heure vingt deux, et dans toutes les provinces roumaines, ce n'était que la veille d'un samedi des morts. Rituel. Routines.

À Bucarest, c'était l'heure exacte de la mort, figée sur les pendules, où la terre, soudain océane, engloutissait les jeunes vies, les vieilles vies, le présent et l'espoir, les poèmes à naître et les œuvres déjà faites.

Depuis la mi-journée, les fauves du zoo hurlaient, les chiens les plus doux griffaient les murs, et les hommes n'entendaient pas.

On se réunissait autour des tables, car la saison était brillante, les générales réussies, les ballets scintillants. Beaucoup portaient encore au revers du costume les promesses du Mărţişor nouées du fil blanc de la sève, du fil rouge du sang plus ardent au renouveau.

La neige, comme les animaux, avertissait. Depuis le lundi, elle tombait sur les bourgeons, sur les premiers ors des forsythias, sur les violettes et les jacynthes, et les hommes ne voyaient pas.

À vingt-et-une heure vingt deux, ce vendredi de carême, le grand épitaphe s'étendit sur la ville.

Mis au tombeau

et encore. . .

et vous aussi, anonymes débris recueillis dans des sacs, qui resterez pour l'éternité des incertitudes.

Nous vous chercherons à jamais entre les lignes d'un poème, dans la trame interrompue d'une tapisserie, dans le dernier creux que votre gouge a taillé dans le bois.

Vous êtes là, palpitants dans notre cœur qui ne battra plus jamais au même rythme.

Dans notre cœur qui dira toujours: il était vingt-et-une heure vingt deux à Bucarest, et seuls les chiens hurlaient.

HÉLÈNE TOURNAIRE

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Scrisoare de dragoste și durere

Iubită Românie,

Printre milioanele de priviri îndreptate acum spre tine, în clipa cînd te-a lovit această nenorocire năpraznică, se află și ochii mei înlăcrimați. Sînt mai mult ca oricînd alături de tine. Parcă niciodată nu te-am iubit atît de mult, țară renăscută din truda mîinilor harnice. Pămînt binecuvîntat de natură cu toate darurile. Pămîntul blîndeții și gingășiei, țară a apelor și a copacilor. Țară iubită de poeți, maica lui Eminescu.

Simt la rîndul meu, tot atît de adînc, nenorocirea care te-a lovit. Același cutremur a zguduit și casa mea. Trăiesc și eu sub dărîmăturile tale, București, dragostea tinără a maturității mele, primăvară a vieții mele în 1964, cîntul meu plin de entuziasm, fiorul meu de taină. Acum sînt și mai aproape de tine, încerc și eu spaima acelor momente de groază, durerea copiilor tăi răniți.

Plîng deasupra sicriului surorii și prietenei mele, Veronica Porumbacu, care mai înainte mă invitase să particip la Festivalul Eminescu. Ne-am întîlnit și cunoscut la răscrucea lumii, ținînd în mîini o liră . . .

Te iubesc, Românie . . .

Hotărîrile luate de conducerea de partid a României, măsurile practice, repeziciunea, răspunderea, umanismul, calmul, demnitatea, perseverența, eroismul, abnegația, sacrificiul de sine, care au strălucit din prima clipă a nenorocirii, sînt virtuți ce nu aparțin decît forțelor dătătoare de viață ale socialismului . . .

Răspundem prezent la apelul tău. Fiecare țară socialistă e și patria noastră. Vei găsi în inimile noastre numai iubire. Din ele vei lua balsam pentru rănile tale îngrozitoare, țară mult iubită, dar și forța ca să-ți întărești temeliile socialiste și marile tale cuceriri . . .

Sînt alături de tine, Românie. Neclintită. Participînd la acțiunile de salvare a cetățenilor tăi acoperiți într-o clipă de ciment, pietre și fier. Mă aflu la locurile ruinelor, alături de ostași, de gărzile muncitorești. Îți dau sînge din vinele mele neîstovite. Lupt alături de femeile care astăzi își sărbătoresc eliberarea, căci e ziua de 8 martie . . .

Sînt sigură că golul pricinuit de cutremur se va umple în curînd cu flori, cum sună un vers al poetului nostru național, Dionysios Solomos.

Atena, 8 martie 1977

RITA BOUMI PAPPAS

În românește de ELENA LAZĂR

Veche și statornică prietenă a României, scriitoarea greacă Rita Boumi Pappas a contribuit, printr-o bogată activitate de traducătoare, la o mai bună cunoaștere a literaturii românești în țara prietenă. Printre scriitorii tălmăciți: Eminescu, Arghezi, Creangă, cît și o serie de poeți mai tineri.

Transcriem, în acest text, pasaje dintr-o patetică scrisoare adresată de Rita Boumi Pappas, la 8 martie 1977, Uniunii Scriitorilor din R.S.R.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Celor dispăruți

« Nu prietenia trainică ce mă leagă de Baconsky mă face să-i depling moartea dramatică și prematură (la 52 de ani)... Ci, în primul rînd, certitudinea personalității sale excepționale, care lasă în urmă un gol greu de umplut. Cu mare dificultate putem afla în alte țări cîțiva oameni de cultură de talia lui. Rod al afinității sale pentru poezie universală și rezultat al unei trude îndelungate, « Panorama poeziei contemporane universale » este un volum uriaș, de aproape 1000 de pagini. Apărută în urmă cu doi ani, lucrarea prezintă, cu referințele critice de rigoare, 100 din cei mai importanți poeți ai secolului nostru. Printre ei se află desigur și patru scriitori greci — Kavafis, Sikelianos, Seferis și Elitis. Baconsky a transpus cu o asemenea răspundere și măiestrie elementele pe care i le-am dat, încît a creat impresia — cum am mai arătat și altădată — că « înoată în știința culturii neogrecești ». Cu siguranță putem să-i caracterizăm opera drept unică în mișcarea editorială internațională. Cu o vastă cultură și un prestigiu de neimitat, Anatol Banconsky a jucat vreme îndelungată un rol important în viața literară a României, îndesosebi la revista « Steaua », pînă la preluarea ei de Aurel Rău, iubitorul de cultură greacă. Poezia lui a exercitat o influență considerabilă prin nota personală și prin viziunea asupra vieții.

Închei cu ultimele versuri din poemul « Psalmul negru »:

... Doamne, îndepărtează de mine
Această soartă — și chiar de nu poți să-mi prescrii
vreo alta,
Dăruiește-mi o moarte mai înaltă, violentă, sălbatică,
mai mare decît viața dușmanilor mei.

Ruga lui, vai, a fost ascultată.

Despre Veronica Porumbacu, care s-a născut în 1921, am spus într-o conferință că este o poetă sensibilă, animată de idealurile biblice ale familiei, dragostei, vieții liniștite. În opera ei se face auzită vocea eternă a femeii care se tulbură, veghează, se bucură de efemeritatea clipei și de fericirile simple, pentru « ceea ce nu e nimic și totuși e totul ». Suflet dedicat tradiției, expresie modernă. Chiar și poemele ei de dragoste conțin în ele ceva august, venerabil.

Aleg cîteva versuri intitulate « Oricît aș trăi »:

oricît aș trăi nu-mi ajunge
pentru nemăsurata frumusețe-a lumii
Și nici dacă număr viețile strămoșilor
care s-au scurs de-a lungul anilor.

Frumusețea lumii pe care a cîntat-o cuprindea și sfîrșitul ei tragic. Sau, dimpotrivă, îl includea, de vreme ce și-a găsit moartea alături de tovarășul ei de viață — valorosul critic literar M. Petroveanu — și alături de alți cîțiva prieteni aleși, pe care-i invitase în seara fatală, în casa-i primitoare? Ce să răspundem? O să adaug numai că, printre invitați se afla și cercetătorul literaturii române, Mihai Gafița, redactor șef a editura « Cartea Românească ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

L-am lăsat dinadins la urmă pe Alexandru Ivasiuc, deoarece era mai tînăr şi, timp de cîteva zile, am sperat că supravieţuieşte. Speranţă zadarnică însă. Ivasiuc e recunoscut ca un scriitor de mare clasă, cel mai preţuit poate dintre tinerii prozatori care au urmat generaţiei lui Preda şi Eugen Barbu. Prin romanele sale, incită conştiinţele. *Păsările* provoacă la apariţie, în urmă cu cîţiva ani, discuţii tulburătoare şi contradictorii. *Racul*, publicat recent, care are ca loc de acţiune un stat dictatorial din America Latină, sporeşte vilva creată în jurul numelui său.

Şi de el mă lega o frumoasă prietenie. L-am avut alături şi în Irlanda, la un congres literar. În ciuda aparenţelor, Ivasiuc păstra o candoare timidă. Cu această impresie am rămas după ce l-am cunoscut . . .

Compătimirea noastră îmbrăţişează fratern toate aceste pierderi tragice, marea jertfă a literaturii în furia catastrofei ».

KOSTAS ASSIMAKOPOULOS

Printre dovezile de caldă solidaritate cu breasla scriitoricească din România, greu lovită de catastrofa din 4 martie, se cuvine să amintim rîndurile unui statornic prieten al literelor româneşti, scriitorul grec Kostas Asimakopoulos. Apărut în revista « Nea Estia » din 1 aprilie 1977, articolul său — din care spicuim cîteva fragmente — reconstituie portretele —, acum îndoliate, ale cîtorva din scriitorii dispăruţi sub ruine.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

En voyeur:
Jørgen SONNE,
Gl. Kongevej 101A,
1850 V. Copenhague.
DANEMARK.

Scumpă şi onorată echipă,
În nenorocirea abătută
asupra ţării voastre,
primiţi
mărturia compasiunii
şi a speranţei mele,
exprimate prin acest
mic grafism electric,
senin: scînteia lui
neagră, dătătoare de
energie, să vă lumineze
ochiul, descreţindu-vă
frunţile!

Al vostru, din inimă,
JORGEN SONNE

Un mesaj fratern către redacţia noastră din partea poetului danez Jørgen Sonne.

Romantismen 1824-40

Ulfe Andreasen

Periodeserien Redigeret af Mette Winge og Ulfe Andreasen Gyldendal

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Îngerul a strigat deasupra urbei...

Strada Bibliotecii 6. Ori de cîte ori mă aflam la București, urcam la etajul cinci al acestei case, pentru a face o vizită Veronicăi Porumbacu și soțului ei Mihai Petroveanu. Dacă ajungeam la ei în timpul dejunului sau cinei, ori în orele de după amiază, duceam stăpînei casei, în loc de flori, cărți de poezie, volume ale lui Weörs, Pilinszky, Jékely sau vreo carte frumoasă a unui tînăr. Nutrea o pasiune devorantă pentru poezie, iar cea maghiară o interesa în mod deosebit — de dragul liricii maghiare, de dragul lui Vörösmarty sau Attila József a învățat ungurește, și exersa această limbă atît de grea pentru dînsa, nu numai citind, dar chiar și în bucătărie în compania unei fete din secuime. Schimbaserăm scrisori tot sub semnul acestei pasiuni, îmi cerea sfaturi luptîndu-se cu vreo poezie unguroaică mai grea, iar eu îi trimiteam analize de texte ori notația muzicală a unor pasaje. Îndeobște îi scriam ungurește, iar ea îmi răspundea ba pe ungurește, ba pe românește, ba întrebuințînd ambele limbi în aceeași scrisoare. Mă copleșea pasiunea ei, dar și faptul că găsise modalitatea de a implanta în poezia ei proprie, ceea ce i se părea semnificativ în lirica unguroaică: ritmuri ori imagini insolite, dar mai ales rimele; printre poeziile ei, unele își etalează rimele în mod neobișnuit față de contextul rimelor tradiționale românești. Ultima mea scrisoare, prin care i-am comunicat că noua sa carte *Voce și val*, continuarea *Porților*, va apare în traducere maghiară la editura Europa, n-a mai ajuns în mîinile ei.

Soțul Veronicăi, Mihail Petroveanu, asista zîmbind la «discuțiile noastre poetice», îi părea rău că nu avea cum să participe neștiind limba și constituindu-și astfel o imagine despre lirica noastră doar prin intermediul traducerilor Veronicăi și al altor traducători; dealtfel, el era un mare cunoscător de poezie: cele mai frumoase și cele mai bune cărți ale sale le-a scris despre mai marii liricii românești, despre Bacovia, Arghezi, Adrian Maniu, Vinea ori Fundoianu. Cu același surîs liniștit îmi mulțumise odată pentru afirmația că dînsul este autorul poate celui mai pertinent eseu despre una dintre cele mai geniale proze românești, inimitabila frescă a lui Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea Veche*.

În noaptea aceea fatală se afla la ei în ospeție Mihai Gafița, unul dintre conducătorii celei mai exigente și îndrăznețe în experimente edituri românești. Mă număram nu numai printre admiratorii monografiilor sale literare sau a eseurilor sale care dovedeau un deosebit discernămînt literar. Îndeletnicirea noastră comună de editori ne-a prilejuit discuții, ori de cîte ori îi făceam o vizită; am primit de la el întotdeauna cele mai bune sfaturi și oferte în privința autorilor tineri pe care intenționam să-i traduc în maghiară. Căci avea o pasiune deosebită pentru literatura tinerilor, avînd o mînă norocoasă de adevărat descoperitor. Mulți tineri scriitori consacrați îi datorează bucuria debutului.

Și mai era oaspetele lor în seara aceea — ca de atîtea ori pînă în noaptea fatală — A.E. Baconsky. Acum, cînd răsfoiesc volumele sale de versuri și recitesc o nuvelă a sa tradusă de mine pentru o antologie, îmi răsare în memorie figura lui atrăgătoare și mă cutremură cuvintele și imaginile citite— parcă ar fi știut dinainte, cum îi va fi sfîrșitul — de vinerea în care va deveni pulbere galbenă și îngerul va striga deasupra urbei. Îmi plăceau inefabilul operei și comportamentului său; în ochii mei el reprezenta artistul *sans reproche*, foarte român și foarte om.

Nu departe de acea casă dărîmată, sub care au pierit acești oameni minunați, a murit așteptînd un autobuz, Alexandru Ivasiuc. A fost un om extraordinar; extraordinar l-a fost și destinul. A suferit ani de zile, dar vitalitatea nu i s-a frînt, umorul lui a rămas nevătămat. Povestea magnific despre cei doi bunici

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ai săi și despre cei doi frați mai mici ai unuia dintre bunici, doi oameni de vază ai vieții publice ungurești: despre președintele tribunalului, și despre ministrul de finanțe al lui Istvan Bethlen; apoi despre o altă rudă: fost membru de seamă al parlamentului maghiar, devenit primul ministru al României. În romanele sale — aproape toate traduse în limba maghiară — vom regăsi trăirile sale personale, amintirile de familie, mai ales dacă vom reciti cel mai poetic și dramatic roman al său, *Păsările*.

Nimic nu doare mai mult decît faptul că prietenii ne vor uita — scria Veronica Porumbacu într-o poezie. Nu, căci cel mai dureros din toate cele ce se pot întîmpla este ceea ce s-a întîmplat cu ea, cu prietenii ei, cu prietenii noștri: neașteptata, năpraznica lor moarte, care le-a retezat elanul creator. Altfel, nu au de ce să se teamă: nu-i vom uita niciodată.

Articol publicat în revista *Nagy világ*, nr. 6/1977

GYÖRGY BELIA

În românește de SZÁSZ JÁNOS

Revista varșoviană «Literatura» omagiază pe scriitori români dispăruți în cutremur

Revista varșoviană *Literatura*, al cărei redactor-șef e renumitul scriitor Jerzy Putrament, redactor-adjunct fiind nuvelistul Jan Koprowski, vechi cunoscător al culturii românești, a ținut să-și manifeste simpatia profundă și sentimentul de caldă solidaritate cu poporul nostru în urma celor întîmplate la 4 martie. Numărul 12 din 24.3.1977 al revistei aduce, în chip de omagiu, pagini închinate scriitorilor români a căror pierdere a fost deplînsă și al căror profil literar e creionat cu prețuire de către Danuta Bienkowska: A.E. Baconsky, Veronica Porumbacu, Alexandru Ivasiuc, Mihai Gafița și Mihail Petroveanu sînt evocați cu fervoare în activitatea lor scriitoricească, în ponderea valorilor umane, în relațiile lor cu scriitorii polonezi, cu viața culturală polonă, în ambianța căreia erau cu deosebire cunoscuți și apreciați. Paginile revistei poloneze reproduc și fragmente din creația unora dintre scriitorii decedați, crîmpeie din operele lor în curs de apariție la editurile varșoviene, sau tălmăciri încă inedite în limba polonă. Astfel, din romanul *Păsările* al lui Ivasiuc, în prezent sub tipar la editura *Cartea și Știința*, se publică un amplu fragment în tălmăcirea fină și competentă a Janinei Wrzoskowa. Irena Harasimowicz a tradus două mici poeme ale lui Baconsky, *Vîntul* și *Elegia I*, al căror patetism e redat cu sobrietate și vigoare, modele de transpunere consonantă a poeticei bakonskiene, iar Danuta Bienkowska se dovedește o remarcabilă tălmăcitoare de versuri pentru ample pasaje din *Historia* Veronicăi Porumbacu.

Cu acest prilej, revista poloneză a anunțat o apropiată expoziție de carte românească la Varșovia (beletristică, artă, știință) avînd ca temă generală aniversarea independenței de stat a României, precum și iminente editări sau reeditări de opere românești în traducere polonă. Aleasa dovadă de afecțiune și compasiune a scriitorilor polonezi constituie un semn de statornică prietenie și devotament față de confrații români, de neștearsă și neștirbită apreciere față de cei ce nu mai sînt.

RODICA CICAN-IVĂNESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Un omagiu italian

Organul Asociației Internaționale de Poezie cu sediul la Roma, « Il giornale dei poeti » a publicat în nr. 4—5—6 (aprilie-mai-iunie) 1977 două coloane sub titlul *Amintirea unei iubite colaboratoare: Veronica Porumbacu*. Asidiu traducător de poezie românească, Mariano Baffi trasează, cu cerneala emoției, profilul poetei dispărute în catastrofa de la 4 martie, împreună cu soțul ei, criticul Mihai Petroveanu. În cuprinsul evocării este tălmăcită una dintre ultimele creații ale poetei, versuri apărute, chiar în ajunul cutremurului, în « România literară ». Rînduri de afectuoasă aducere aminte semnează însăși directoarea publicației, poeta Edvigese Pesce Gorini: « Prietenia cu Veronica Porumbacu dura de mulți ani; deveni colaboratoarea noastră și în repetate rînduri « Jurnalul poeților » i-a tipărit creații lirice. Pe de altă parte, ea înțelegea prietenia tocmai ca un schimb reciproc de poezie și a tradus adesea poeți italieni din paginile noastre: o pierdere amarnică despre care e greu și chinuitor să te convingi ». O colaboratore a revistei, poeta de origine suedeză, Ines Vecchietti Eknes îi dedică un omagiu liric, pe care îl reproducem în original:

Sognavi il tuo giorno avvolta nel tempo / che dolcemente / ora per ora / ti avrebbe sollevata dalla vita. / Ma all'improviso / l'urlo viscerale della terra / schiacciò quel tuo sogno sereno / sotto orrende e pesanti macerie. / Ormai sciolte le bende del tempo / la tua figura / minuta e gentile / rivivra nel tuo canto d'amore / alla vita e alla terra.

În numele prieteniei

Chiar la încheierea acestui număr, ne sosește la redacție un exemplar din publicația trimestrială « Caetele amicilor lui Panait Istrati », editată în Franța, avînd pe copertă data mai 1977. Întregul caet stă sub semnul compasiunii față de suferințele provocate poporului nostru de seismul din 4 martie. Un amplu reportaj, intitulat « Bună ziua. Românie ! », consemnează impresiile de călătorie ale unui grup de membrii ai asociației « Prietenii lui Panait Istrati », în vizită în țara noastră, nu multă vreme după cutremur; rînduri încărcate de emoție descriu capitala și pe cetățenii ei în plin efort de înlăturare a urmelor catastrofei. Unul dintre principalii colaboratori ai publicației, vechiul gazetar român Alex. Talex semnează un text în memoria lui Mihai Gafița: « El personifica strălucit imaginea rară a editorului dublat de un adevărat literat. De aici dragostea lui pentru frumusețile artei, pasiunea pentru cercetarea literară, activitatea sa laborioasă ca editor care a îmbogățit literatura română cu importante opere... Ne-am cunoscut în urma intenției sale de a-și onora dragostea pentru opera și viața lui Panait Istrati. Vroia să facă cunoscută cititorilor adevărata față a acestui scriitor demistificat de toate interpretările incomplete sau eronate. Două lucrări figurau la capitolul « Panait Istrati » în planul său editorial: o ediție bilingvă a «Corespondenței P. Istrati — Romain Rolland» și o reconstituire autobiografică a vieții scriitorului și a crezului său literar. L-am văzut în ziua de 4 martie la prînz, în biroul său editorial. Întîlnire plină de entuziasm pentru proiectele lui privitoare la Panait Istrati, de un optimism contagios. Ne-am despărțit la orele 14,30. Peste șapte ore, M. Gafița trebuia să piară tragic în dărîmăturile unui mare imobil bucureștean, ras de cataclism ». Același caet reproduce după « Secolul 20 » amintiri despre Istrati de Galina Serebreakova.

G.Ș

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Poezia restituie cuvintelor sensul lor inițial și autentic. Poezia și România sînt două noțiuni de aceeași esență. Și dacă am să rostesc cuvinte obișnuite, devenite mult prea obișnuite: « . . . am avut marea cinste de a . . . », România va restitui acestor cuvinte sensul lor autentic și inițial.

Într-adevăr, mi-a revenit marea cinste de a mă prezenta cu creațiile mele poetice în paginile uneia din cele mai importante reviste românești, într-o țară în care există o tradiție poetică glorioasă și elevată. Cînd se ridică pe o tribună ca aceasta, scriitorul are senzația de a privi veacurile, de a se afla la origini . . . E firesc să fie intimidat. Și nu prea îți vine la îndemînă să rostești cuvîntul « eu ». Dar în poezie nu poți să te eviți pe tine însuți pe drumul tău propriu. Iar viața mea, destul de comună în esența ei, este legată de generația . . . Despre o generație ca a mea, încă în secolul 19 marele Tiutcev spusese:

Fericit e cel ce a vizitat lumea aceasta
În clipele ei fatale.

În privința acestor clipe fatale, generația mea le-a cunoscut din plin și peste măsură... În iarna anului 1941, batalionul nostru trecea pe ghiața lacului Ladoga, îndreptîndu-se spre Leningrad. . ., era noapte și mi se părea că războiul nu are nici un fel de puncte de contingență cu lumea întreagă, că există rupt de tot ce se petrece pe pămînt și că spusele proorocului « ... vreme păcii, vreme războiului » sînt lipsite de orice sens. La drept vorbind, nu mă prea gîndeam eu la toate astea atunci. Dar această senzație e cea care se află la originea primelor mele versuri despre război. Anii au trecut, războiul s-a terminat și mi-am dat seama că viața nu se poate împărți în perioade de război și pace. Mi-am dat seama că « operațiile de reformare continuă », continuă și cercetarea prin luptă, și iarba crește pe pămînt așa cum crescuse și altădată. Și, dacă pentru oamenii de vîrsta mea războiul este o parte din viața noastră, partea cea mai importantă, partea de care nu vom putea niciodată scăpa, poezia nu este o parte, ci un întreg. În această privință, poezia înseamnă adevăr, așa cum a spus un înțelept din vechime: adevărul înseamnă întreg.

Țăranul își cultivă ogorul său, poetul pe al său, și fiecare dintre ei știe prea bine unde și ce anume să semene. Există o experiență de multe veacuri, o legătură tot atît de veche a plugarului și a poetului cu cerul care le stropește ogorul, experiență care se transmite prin moștenire de la o generație la alta. Într-un genial sonet al lui Ivan Bunin, există versurile:

Poezie nu este, nu este deloc ceea ce lumea
Poezie numește. Poezie e moștenirea mea.

Versuri care sînt cunoscute în România și fără ca eu să le mai fi citat. Totuși, le-am amintit pentru ca ele să mai răsune încă o dată în țara pe drumurile căreia m-a întovărășit poezia peste tot, în țara pe care am îndrăgit-o de la prima privire.

Iar cînd spui: « te iubesc », e ca și cînd ai spune « n-ai să mori niciodată ».

E tot ce-am vrut să vă spun, dragi cititori ai Secolului 20, *și vă mulțumesc dinainte că-mi veți citi versurile.*

ALEXANDR MEJIROV

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

VERSURI PE MERIDIANELE LUMII

ALEXANDR MEJIROV

SINGURĂTATEA MĂ MÎNĂ...

Singurătatea mă mînă
Din prag în prag,
Prin amurgul de flăcări.
Am prieteni,
Slavă domnului,
Am prieteni.

Singurătatea mă mînă
Prin gări mirosind a peşte sărat,
O să-mi surîdă o bufetieră inimoasă,
Înveselindu-se
cu zgomotul paharelor sparte.
Singurătatea mă mînă
Prin vagoane de clasa a doua
Începe-o interminabilă discuţie, din cauza insomniei,
Care mă acoperă pînă peste cap,
Ca un cearşaf uzat.

Singurătatea mă mînă. Eu stau.
Fac brad de iarnă în casă străină,
Dar nu te bucură veselia străină,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Sufletul meu singuratec.
Cînt.
Singurătatea mă mînă
Încotro văd cu ochii,
Prin bezna nopții și-n amurgul zilei.
Am prieteni,
Slavă domnului,
Am prieteni.

MĂ OBIȘNUIESC IUTE CU O CAMERĂ NOUĂ ...

Mă obișnuiesc iute cu o cameră nouă,
Dar cu aceasta nu-i chip.
Alunec pe parchetul dat proaspăt cu ceară
Și cad pe patul mototolit.

Nu că m-ar fi copleșit îndoiala
Și c-aș vedea peste tot doar dușmani — deasemenea nu.
Dar nu mă pot obișnui. Asta-i bună!
Treci pragul, ajută-mă tu.

ARBAT — O STRADĂ CUM NU SE POATE MAI ÎNGUSTĂ ...

Arbat — o stradă cum nu se poate mai îngustă.
Imposibil să nu te ciocnești cu cineva, pe tine,
Strîm'ule Arbat.
Dar nu știu prin ce minune noi nu ne-am întîlnit
Acum aproape douăzeci de ani.

Să fi fost ceață ... să fi fost viscol? ...
Ce să mai vorbim, .. timpul nu-l mai dai înapoi ...
Ne-am strecurat unul pe lîngă altul fără a ne băga în seamă,
Pierzîndu-ne-n mulțime amîndoi.

Hrănește-te cu durerea, respiră disperarea,
Gîndul să-ți fie la ispășire și nu-ți mai aminti
Că nu s-au lovit unul de altul nici măcar pe Arbat
Două suflete făcute-a se-ntîlni.

În românește de MARIN SORESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CÂNTAREA
ROMÂNIEI

Despre modernitate şi tradiţie în muzica românească

INTERVIU CU

MARIN CONSTANTIN

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

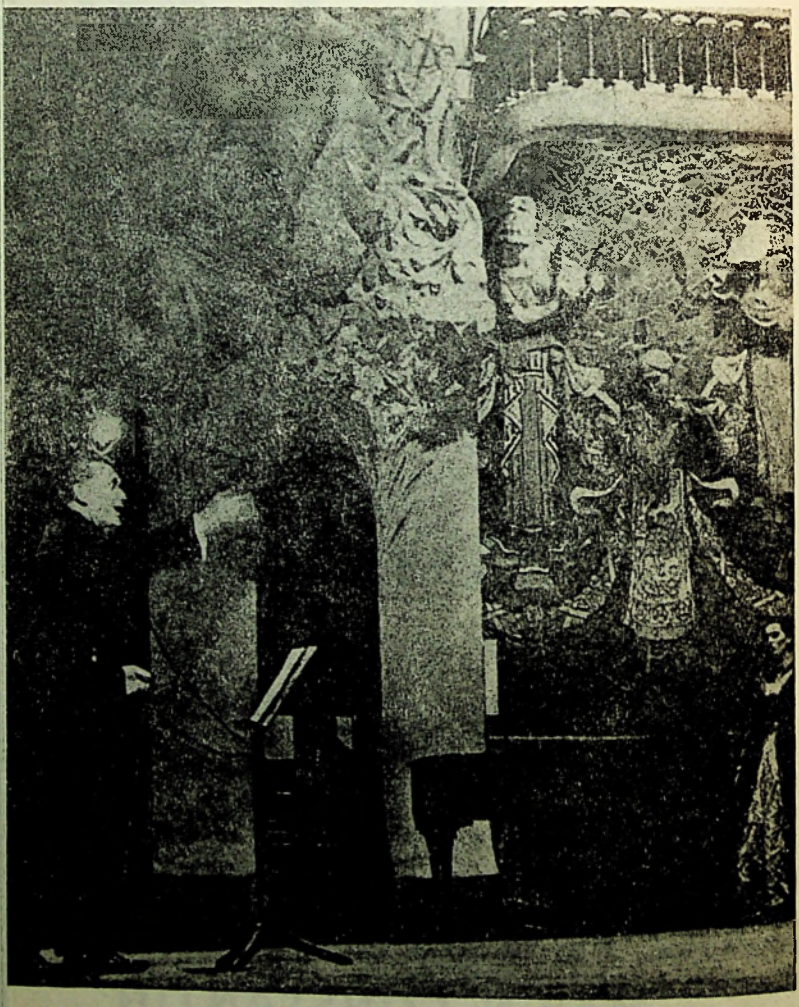

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

«O CULTURĂ MUZICALĂ REALĂ»

ANDREI BREZIANU Locul dobîndit de corul Madrigal în cadrul culturii românești contemporane nu poate lăsa pe nici unul dintre noi insensibil: sîntem vital interesați de felul în care se conturează astăzi curba mereu ascendentă a prestigiului de care Madrigalul se bucură în lume. V-am ruga să înfățișați așadar, în cîteva cuvinte, palmaresul recent al formației pe care o conduceți, să ne vorbiți despre actul de prezență al corului Madrigal la momentul 1976.

MARIN CONSTANTIN: Nu vreau să fac un bilanț amănunțit al anului trecut, ci doar să spicuiesc cîteva momente semnificative. Mă simt obligat în conștiință să mă refer nu numai la mine, ci și la întreaga formație, precum și la conducerea Conservatorului nostru bucureștean care patronează spiritualimente formația. Aș începe cu ceea ce mi-aș permite să numesc un punct de vîrf, foarte caracteristic pentru munca noastră: este vorba de declanșarea unei acțiuni noi pe plan editorial, mai precis, de prima emisiune dintr-un serial de discuri care își propune să arate tuturora cele mai elocvente mărturii despre valorile și nestematele culturii noastre muzicale vechi, începînd cu veacul al XIV-lea. Este vorba de o acțiune care îmbină caracterul documentar cu valența artistică. Legat de acestea s-au iscat, ici și colo, puncte de vedere curioase privind continuitatea culturii românești pe teritoriul patriei noastre, cu precădere între secolele XII și XVIII. În situația aceasta ne-am simțit datori să luăm atitudine, cu mijloacele specifice nouă, pentru a ne îndeplini o datorie patriotică și de onoare care ne privește pe toți. Personal, dacă-mi permiteți să mă spovedesc puțin, mi s-a întîmplat să asist la congrese internaționale unde s-au făcut afirmații — de către muzicologi aparținînd unor popoare vecine nouă — din care reieșea ignorarea totală a faptului că a existat o cultură muzicală reală în țările locuite de români, din cele mai vechi timpuri.

«Tot ce s-a creat în decursul secolelor la noi»

Cu ajutorul muzicologilor noștri — și aș vrea să mă refer în mod special la părintele Grigore Panțîru, la profesorul universitar Gheorghe Ciobanu, la Bucur Sebastian, un foarte harnic și stăruitor cercetător în acest domeniu, la Viorel Cosma, la Octavian Lazăr Cosma, la profesorul Chircolașu de la Cluj-Napoca și alții — cu ajutorul lor, zic, am putut descoperi valori inestimabile ale muzicii noastre, care însă sînt departe de a cuprinde și epuiza tot ceea ce există și tot ceea ce s-a creat în cursul secolelor la noi, dar demonstrează totuși în chip grăitor amploarea tezaurului existent. Trebuie să știm că foarte multe lucrări au dispărut, unele luînd calea străinătății, unde au încăput în

◀ Succes deplin la Barcelona

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

prelucrări ce le-au denaturat. Prin efortul nostru — și grație asistenței de care ne-am bucurat atît în țară cît și în străinătate — am redescoperit în arhive, la noi și aiurea, o bună parte din acest tezaur cultural. Istoria noastră a fost plină de vicisitudini și este greu de precizat, acum, în ce fel comorile școlii noastre muzicale de la Putna au ajuns, să spunem, la Petrograd ; sau în ce fel alte mărturii, la fel de prețioase, au ajuns în arhivele de la New York, de la Moscova sau de la Budapesta. Repet, cu ajutorul muzicologilor din țările respective, care au fost alături de noi — pentru că este firesc ca ceea ce este românesc să ne fie restituit —, am găsit surprinzător de multe lucrări și ne-am putut angaja în această muncă pasionantă de restituire istorică, de îndeplinire, cum spuneam, a unei datorii sufletești și patriotice. Primul noastru disc a și apărut, ceea ce constituie pentru noi o mare victorie, morală, spirituală și artistică. Acest disc numărul unu al seriei inițiate de corul Madrigal a fost urmărit cu cel mai viu interes de către iubitorii și pasionații muzicii și istoriei patriei noastre, și vă pot mărturisi că, în mai puțin de două ore, acest disc s-a epuizat în toate centrele din țara noastră unde a fost difuzat, stîrnind un ecou fără precedent. Vă spun acestea pentru că socot că este vorba de una din înfăptuirile cele mai importante, venind să se adauge, anul trecut palmaresului corului Madrigal. Despre noi nu se scrie prea mult, și, regretabil, nu s-a scris nici de această dată, cu toate că activitatea noastră își urmează cursul și se desfășoară în lumina unor articole apărute în Era socialistă. De ce nu se scrie ? Un prim motiv ar fi faptul că unii dintre compozitorii noștri, fie nu au cunoștință, fie nu sînt încă pe deplin edificați cu privire la caracterul muzicii vechi românești. Alte motive provin, cred eu, din faptul inevitabil și obiectiv în virtutea căruia istoria rămîne istorie și că, în ordinea acestor realități, o bună parte din aceste lucrări sînt religioase. Aici ar fi de spus că, din păcate puțini sînt aceia pregătiți să explice fenomenul, să-l prezinte, și, dincolo de aceasta, să înțeleagă că acest caracter religios este doar un aspect sau un mod de exprimare al unei mișcări sufletești ce exista atunci ca un dat de sine stătător. Este vorba, din această perspectivă, de acte curate de cultură românească, pe care unii — pe nedrept, astăzi, — le ocolesc strecurîndu-le, atunci cînd confruntarea cu ele este inevitabilă, sub formă de frînturi, comentate cu reținere, cu o jenă evidentă, conturînd chestiunea în loc de a o pune în lumină dialectică. Noi am identificat, descifrat, și reînviat părți uitate din teza rul creației românești. Am făcut să răsune aceste armonii românești străvechi. Le-am făcut cunoscute lumii. În această acțiune nu am făcut altceva decît să punem în aplicare idei pe care le-am considerat indicații pentru noi—mă refer la corul Madrigal — din punctul de vedere al Congresului al XI-lea al PCR. Deci, din această perspectivă, eu cred că ar trebui să fim mîndri și să vorbim fără nici o jenă despre un asemenea tezaur, punîndu-l în lumină deplină, depășind astfel falsa înțelegere a acestui fenomen obiectiv. A confunda caracterul religios al unor vechi lucrări cu eventuala — de fapt inexistenta — poziție mistică a celor care iau astăzi cunoștință de ea, la treizeci de ani după revoluție, educați trei decenii în spiritul materialismului dialectic și istoric este, cred eu, o greșeală, o eroare de fond, regretabilă pentru cei care o săvîrșesc.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

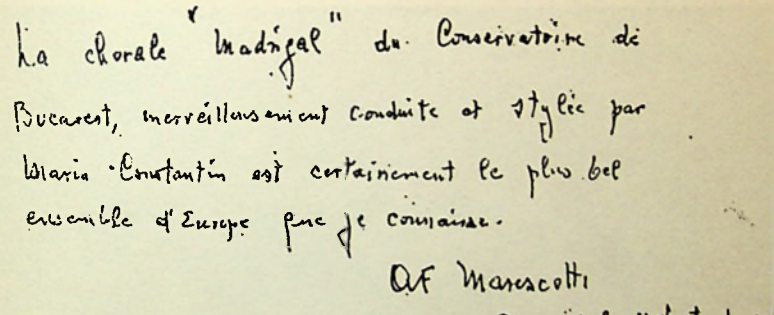

Elogiul lui André Marescotti

O convergență a omagiilor

Aș adăuga acum cîteva cuvinte despre încununarea activității noastre din ultimul timp cu distincții de prestigiu. Există în lume, după cum știți, numeroase fundații, centre și grupări internaționale care patronează manifestări artistice cu scopul de a stimula creația și interpretarea originală, scoțînd în lumină valori reprezentative în circuitul mondial, organizînd spectacole sau concerte, multe din acestea în beneficiul Crucii Roșii Internaționale. Un premiu cunoscut, decernat cu prilejul unor astfel de manifestări este Sagittario d'Oro, pe care corul Madrigal l-a primit de curînd la Teatrul Sistina din Roma. Alte nume prestigioase (ilustrînd, fiecare, cîte un domeniu de activitate creatoare) au fost distinse alături de noi. Aș exemplifica, pentru a da relief tabloului, pe Anthony Quinn, Maia Plisețkaia din Uniunea Sovietică, Alonso din Cuba, Gina Lollobrigida, Carlo Bergonzi sau Franco Corelli și alții—nu nenumărați — pentru că sînt bine numărați, și ei laureați ai acestui premiu din care, anual, se dau douăsprezece pînă la paisprezece medalii pe întregul glob. Anul trecut, așadar, România a fost prezentă, în compania acestora, prin corul Madrigal. Și răsunetul pe care Madrigalul l-a stîrnit în marele florilegiu al Sagittariului este un lucru cu care ne mîndrim. Statul nostru, apreciind valoarea acestui premiu internațional, ne-a asigurat cele mai bune condiții pentru a ne deplasa la Roma unde am concertat din nou și cu prilejul conferirii premiului, moment de vîrf în consacrarea internațională a Madrigalului. La Roma ne-a bucurat extrem de mult faptul că în cadrul manifestărilor prilejuite de acordarea pre-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În satul Ceuaș (Mureș): momentul întîlnirii

miului, singurul punct din program care a fost bisat cu insistență a fost Madrigalul, iar ziarele italiene au scos în evidență calitățile cu totul ieșite din comun ale formației noastre. Bucuria noastră, în asemenea împrejurări, departe de a fi egoistă sau individualistă, a fost și este trăită la o temperatură care cuprinde și reflectă,— dacă îmi este permis să spun astfel, — întregul nostru popor, întreaga țară între fruntariile ei. Pentru această mîndrie românească pe care am încercat-o în această confirmare venind din partea unui juriu internațional competent, îmi permit să adaog, ca o paranteză, că au fost numeroși candidați în 1976 — (treizeci și doi cu totul: un Placido Domingo, de pildă, sau Danielle Darieux, care au intrat în concurs alături de noi, rămînînd însă să primească, eventual, în viitor premiul Sagittario d'Oro). Și în sfîrșit, premiul cel mai recent decernat Madrigalului «David di Michelangelo: una vita per l'arte» vine ca o veste bună de ultimă oră să încununeze palmaresul formației.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Decernat de «Centrul Internațional de răspîndire a artei și folclorului», acest premiu a fost acordat ultima oară, acum doi ani, lui Arthur Rubinstein. El confirmă strălucit activitatea și eficiența noastră pe plan internațional.

A.B. Ce alte turnee în străinătate ați făcut anul trecut?

M.C. Pe plan internațional am avut mai multe turnee și anul trecut. Am ajuns la al 85-lea turneu, în 11 ani, ceea ce ar da, statistic, o cifră destul de mare, de peste opt turnee pe an. În 1976 am concertat în șase țări și succesele formației au confirmat din nou aprecierea de care ne bucurăm în lume. Ultimul turneu, din care ne-am întors spre sfîrșitul anului, ne-a purtat pașii în Ungaria prietenă, la Budapesta. Presa maghiară a scris despre noi în termeni ca aceștia: «Celebrul cor de renume mondial, Madrigalul bucureștean, a poposit la Budapesta venind din România, spre marea satisfacție a tuturor celor care de foarte multă vreme așteaptă să-i guste arta». Într-adevăr, atît primirea publicului cît și cea oficială — dar în primul rînd și în mod superlativ, primirea melomanului, a ascultătorului pasionat — a fost de-a dreptul extraordinară. Trebuie să spun aici că Ungaria este o țară în care ne-am deplasat relativ mai rar, și am revenit la Budapesta după un număr de ani, timp în care, călătorind prin multe alte țări, Madrigalul a devenit din ce în ce mai bine cunoscut pe plan internațional. Turneul nostru ultim în Ungaria a fost extrem de agreabil și a reprezentat un mare succes artistic.

A.B. Ce ne-ați putea spune despre prezența corului Madrigal în țară?

M.C. Ne deplasăm mult și în țară. Recent am fost la Reșița, în cadrul Festivalului «Cîntarea României», și am avut prilejul unei întîlniri din cele mai emoționante cu publicul.

Omagiul lui Rolf Liebermann

Le 'Madrigal' m'a littéralement
impressionné. C'est une des plus
belles choses que j'ai jamais
entendu.

Rolf Liebermann

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În spiritul acestui festival—a cărui idee ne este, prin practică, de mai mulți ani familiară, — momente înălțătoare am cunoscut cu toții cu ocazia concertelor, date uneori chiar în uzină, sau la teatrele din orașele provinciei, sau la sate, de pildă, la Chizătău, la Ardusat, în Maramureș, la Ceuaș, lîngă Tîrgu Mureș. În astfel de vizite, am descoperit întotdeauna lucruri surprinzătoare. Ni s-a întîmplat să facem de pildă cunoștință cu oameni astăzi bătrîni care le-au ascultat pe Enescu acum 40—50 de ani, la Slatina. Se știe că Enescu a colindat întreaga țară cu o generozitate și o dăruire exemplară, răspîndind în popor cunoașterea muzicii, nu dintr-o sarcină, ci dintr-un sentiment patriotic pe care-l trăia organic. În această ordine de idei, țin să vă mărturisesc că turneele noastre în țară au deseori mai multă frumusețe decît turneele pe care le facem în străinătate: pentru faptul că nu cîntăm numai în săli somptuoase sau ultra-moderne, ci deseori pe scena căminelor culturale, uneori chiar la locul de muncă al ascultătorilor pe care-i vizităm, țărani, muncitori, oameni ai muncii. N-aș vrea să fac un bilanț și nici o statistică, dar în mod deosebit mărturisesc că am fost impresionați de o vizită făcută, nu demult, în județul Caraș Severin. De asemenea, la Curtea de Argeș. Și, mai presus de toate, de vizita făcută de corul Madrigal la Tîrgu Jiu, unde, în memoria lui Brâncuși, am prezentat un concert la care a venit atîta lume încît aproape lăcrimam de bucurie, electrizați de acest contact unic cu publicul românesc la umbra Coloanei Infinitului, a Porții Sărutului, în preajma Mesei Tăcerii.

« Prieten adevărat și statornic al compozitorilor tineri »

Activitatea corului Madrigal în țară este un izvor de mari bucurii și satisfacții, și această latură a muncii noastre constituie pentru noi o preocupare de frunte, mai importantă decît emisiunile la televiziune, sau decît concertele pe care le dăm în sălile mari. Desigur, fiecare acțiune își are fundalul său propriu și, păstrînd proporțiile, trebuie spus că o însemnătate excepțională a avut, în anul 1976, participarea noastră, pentru a cincea oară, la Festivalul Internațional George Enescu. Ne-am străduit să prezentăm iubitorilor de muzică un program nou, îmbrățișînd și de data aceasta o arie repertorială vastă, pornind de la muzica românească veche, din secolul al XII-lea, și ajungînd la creația unora dintre compozitorii noștrii care au în jurul vîrstei de douăzeci și unu, douăzeci și doi de ani: să spunem un Adrian Pop de la Cluj, sau Cornellu Tăutu din București. O preocupare constantă și de prim ordin — anul acesta ca și în toți ceilalți ani — a fost aceea de a rămîne mereu prieteni apropiați tinerilor compozitori, sau compozitorilor în devenire. Personal, simt în adîncime realitatea marelui adevăr rostit de muzicieni faimoși ai lumii, de ilustre personalități — multe din ele dispărute — : nimic nu poate fi valabil pentru un interpret, oricine ar fi el, dacă îi este străină preocuparea de a fi un prieten adevărat și statornic al compozitorilor tineri,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

spre a sprijini, cu toată forța și autoritatea, consolidarea unei opinii în legătură cu creația de mîine; dacă nu începem să știm de astăzi — și acesta este rolul interpretului — ce valori apar și pe ce drum merg ele. Trebuie să fim conștienți de valoarea actului nostru interpretativ ca element creator de drumuri noi în afirmarea creației. În această ordine de idei, Madrigalul a participat anul trecut la două concerte-dezbatere unde am încercat să lansăm lucrări a doi tineri compozitori. Una a fost deja pusă și pe disc ; cea de a doua sperăm s-o putem înregistra sub această formă foarte curînd. Prima, « Multisonuri mioritice » aparține compozitorului Sorin Vîlcu: o lucrare cu rezonanțe grave, din păcate în largă măsură neînțeleasă de criticii noștri muzicali — unii avînd, cum știm, rezerve de principiu față de muzica contemporană. Timpul, firește, așteaptă pe toată lumea, și așează negreșelnic lucrurile în perspectiva lor reală. « Continuum », a doua lucrare, a fost prezentat nu de mult. Este vorba de o piesă pentru două soliste, Madrigal, instrumente de percuție și bandă magnetică compusă de Dinu Petrescu. Lucrarea s-a bucurat de mare succes, fiind apreciată drept punctul culminant al serii. Menționez în treacăt aceastea, pentru că asemenea acțiuni se leagă de permanenta noastră preocupare de a fi în apropierea tinerilor noștri compozitori și de creația lor. Nu-i vorba, desigur, decît de două exemple concrete de participare, dar ele își au semnificația lor. O altă bucurie izvorîtă din preocupările și munca noastră este și faptul că premiul Academiei RSR a fost acordat anul trecut unei lucrări prezentate de noi în premieră, la un concert-dezbatere, cu doi ani în urmă: « Ofrandă copiilor lumii », de Sabin Păutza, astăzi cunoscută în întreaga lume mulțumită faptului că Madrigalul a introdus-o în programul său permanent. Bucuria compozitorului — sînt convins — este foarte mare, la fel de mare ca și a noastră, cei dintîi care ne-am apropiat de operă, încercînd s-o înfățișăm iubitorilor de muzică.

A.B. Dar pe lîngă asemenea evenimente, legate de înfăptuiri de vîrf ale artei noastre muzicale, ne bucurăm cu toții să știm că formația Madrigal reprezintă, în contextul cultural al României de astăzi, un factor fecund de răspîndire a cunoștințelor și practicii muzicale, de la vîrfuri către bază. Ce ne-ați putea spune despre activitatea corului Madrigal în această privință?

M.C. Încercăm un sentiment de mare satisfacție pentru apariția și transformarea într-un fenomen de masă a corului de cameră ca instrument. Atunci cînd a luat ființă Madrigalul, nu exista nici un cor de cameră în România, iar tradiția, din acest punct de vedere, era destul de șubredă și de săracă. Acum sînt sute de formații camerale pe întinsul țării, unele din ele au fost chiar invitate să concerteze în străinătate, ca de pildă formația de la Constanța, cea de la Iași, cele de la Cluj-Napoca și Arad, altele. Faptul că în școli și chiar în armată au apărut madrigale, constituie pentru noi un prilej de mîndrie care crește, zi de zi și an de an, tot mai mult. În această direcție, ar trebui reamintit faptul că modul de pregătire al Madrigalului, tehnica folosită, metodologia asimilării repertoriului și stabilirea conceptului interpretativ, au făcut ca unele instituții de învățămînt din străinătate, de pildă Academia Filarmonică din Roma, să mă invite să lucrez cu for-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mația ei, ținînd cursuri de perfecționare dirijoral corală. Am putea vorbi aici de extinderea unei experiențe românești de învățămînt muzical, la sfera altor culturi. Sămînța aruncată de corul Madrigal în România, pe planul înmulțirii formațiilor camerale și a deprinderii unui anume stil în maniera interpretativă, ajunge astfel să intereseze alte țări. Am dat curs acestei invitații în lunile ianuarie și februarie ale anului trecut și sper să pot continua și pe viitor. În aceeași ordine de idei aș adăuga invitația ce mi s-a făcut ca, pentru trei ani, începînd cu 1977, să preiau directoratul artistic și să dirijez corul Academiei Santa Cecilia din Roma. Se înțelege, ar fi vorba de dirijat intermitent, întrucît sînt legat totuși în permanență de Madrigal, și de Madrigal nu mă va putea despărți nimeni, cît timp voi trăi și mă vor ajuta puterile. Invitația aceasta, venind din partea unui cor de celebritate mondială constituie însă o dovadă superlativă a faptului că opinia în Europa și, în general în lume, în legătură cu formația noastră, este o opinie favorabilă, o opinie foarte înaltă, care îmbrățișează așadar întreaga școală românească de cînt și școala românească interpretativă. Este un punct la care țin extrem de mult pentru că simt că Madrigalul este apreciat pentru temeinicia, trăinicia, seriozitatea și complexitatea preocupărilor sale, virtuți care constituie liantul său interior. În sfîrșit, aș mai adăuga la toate acestea, marea cinste care ni s-a făcut din partea conducerii statului nostru, a partidului nostru, aceea de a fi prezenți și de a concerta în cadrul ultimei vizite a Președintelui Nicolae Ceaușescu în Turcia, precum și la întîlnirea dintre Președintele Nicolae Ceaușescu și Marele Duce de Luxemburg. În cadrul acestei întîlniri am prezentat un concert împreună cu Madrigalul luxemburghez, participînd la un concert de gală dat în cinstea înaltelor personalități prezente. Inimile noastre se încălzesc întotdeauna cînd simțim aceste înalte dovezi de prețuire, care sînt totodată un stimulent major în munca noastră de zi cu zi.

A.B. V-aș propune să privim acum puțin înainte. Care sînt perspectivele imediate ale formației Madrigal pentru anul în curs?

M.C. În primul rînd, marele festival de dimensiuni unice, care nu poate fi echivalat și asemănat cu nimic din ceea ce a cunoscut țara noastră pînă acuma, Festivalul « Cîntarea României », care reprezintă pentru corul Madrigal o preocupare de prim ordin. Vom prezenta programe atît în casele de cultură ale capitalei cît și pe podiumul sălilor de concerte. Vom face turnee prin mai multe județe, trecînd prin localități industriale, prin centre culturale, prin sate. Pe lîngă acestea, încă de pe acum, o echipă a formației noastre lucrează de mai bine de trei luni adunînd material referitor la cucerirea Independenței României, reflectată în muzica noastră vocală: ce s-a scris, cum a fost cîntată în cursul timpului această măreață înfăptuire. Sîntem, se înțelege, foarte sensibili și receptivi față de ceea ce se va scrie în legătură cu acest mare eveniment, în așa fel încît în cinstea Centenarului Independenței să putem, eventual, prezenta un concert integral dedicat reflectării acestui moment unic al istoriei noastre naționale. Cam acestea, în cîteva cuvinte, despre înscrierea noastră în actualitate, în țară și peste hotare.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Primarul satului Ceuaș (Mureș) întîmpină corul Madrigal

A.B. Ne bucurăm cu toții de marele succes al formației pe care o conduceți. Revista « Secolul 20 », revistă de literatură universală, nu se poate mărgini — în era exploziei informaționale — numai la aspectul scris, al literei moarte ; dialogul artelor care preocupă pe fiecare dintre noi, se reflectă și în preocupările revistei. În acest spirit ne preocupă și ne interesează deosebit de mult ceea ce pregătește

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

corul Madrigal, ceea ce a înfăptuit și înfăptuiește, pentru că, într-un fel, corul pe care îl conduceți reprezintă, pentru noi toți, un prilej de mîndrie și o verigă vie cu tradiția noastră; iar în măsura în care corul dumneavoastră se preocupă de aspectul proaspăt al creației muzicale românești, de vîrfurile tinere care acum încep să se manifeste, corul Madrigal reprezintă un factor de propulsare a acestei tradiții venind dinspre rădăcini spre vîrfuri. Și, în acest spirit, aș pune altă întrebare care ar trebui să abordeze o problemă de ordin teoretic: în ce fel vedeți dumneavoastră funcția corului Madrigal în raport cu tradiția muzicală românească *cultă*, și în raport cu tradiția românească *orală*? Madrigalul — ați atins această problemă și în treacăt adineaori — a scos din anonimat și din

Elogiul lui Leopold Stokowski

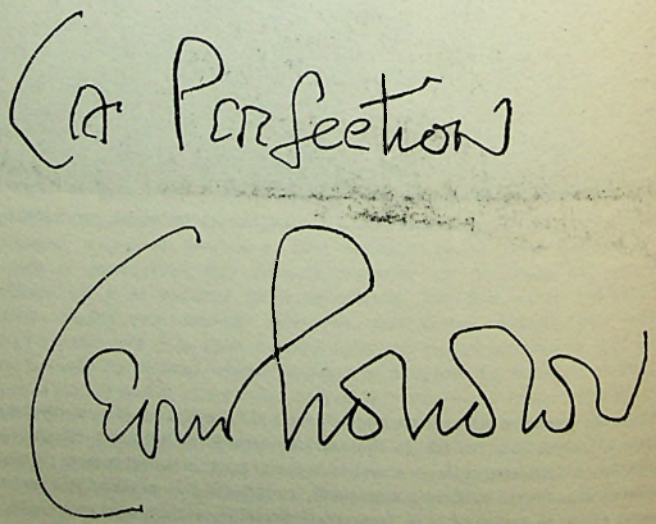

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

necunoaștere o sumă de înfăptuiri ale spiritului românesc, datînd din secole de demult, cînd s-ar fi putut presupune — și cei răuvoitori au presupus — că noi am tăcut. Noi nu am tăcut niciodată, avem această conștiință, iar corul Madrigal vine să scoată la lumină deplină părți extrem de semnificative ale acestui adevăr. Așadar, m-aș referi mai precis la cuprinsul primului disc din serialul pe care l-ați inițiat, rugîndu-vă să ne spuneți cîteva cuvinte despre manifestările muzicii culte, de pildă, în opera unui Ion Căianul și, paralel, despre alte manifestări ale culturii noastre muzicale orale.

M.C. Aș face o distincție. Noi sîntem o formație, un instrument, un colectiv de interpreți. Există neîncetat pentru noi două aspecte care se referă la tradiție și la inovație:

Stokowski și Marin Constantin

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cele legate de actul însuși al interpretării, și cele legate de conținut sau de aria repertorială în care ne mișcăm. Și aici se ridică o sumă de probleme. Cît privește prima latură, am încercat pe de o parte să extindem modul de exprimare al poporului nostru, care a avut și are o tradiție fecundă și bogată, mai veche și mai trainică pe plan coral decît pe plan simfonic. În această privință ne amintim cu legitimă mîndrie de cei care ne-au precedat: corul lui Ion Vidu de la Lugoj, corul lui Dima de la Cluj, Societatea corală Carmen din București, sau corul lui Musicescu de la Iași. Înainte de acestea, odată cu ele și după ele, reuniunile de cîntări de acest tip au constituit baza educației muzicale la noi, nucleele forțelor prin care arta corală s-a desfășurat, pornind de la sate ca să ajungă, trecînd prin filieră cultă, iarăși înapoi la sate, într-un flux și o legătură indisolubilă. În ceea ce privește continuitatea mă refer la cor ca instrument specific, noi am dorit să înfăptuim o diversificare a vechiului mod de exprimare prin cîntec a poporului nostru. Din punctul de vedere al conținutului, mă refer la liniile directoare ale repertoriului, am urmărit în egală măsură întărirea acestei continuități de tradiție, iar pe de altă parte, în măsura posibilului, o lărgire și o îmbogățire a acesteia. Am avut și avem conștiința acută a faptului că muzica noastră din cele mai vechi timpuri este inadmisibil de puțin cunoscută. Pînă și frumusețile noastre folclorice au fost, la un moment dat, obliterate de lucrările standard, modalități simpliste de abordare și armonizare venind să se suprapună peste un tezaur străvechi și original. Tocmai de aceea, etapa cînd se conturau primele firave încercări de cultură muzicală modernă, ne-a interesat cu deosebire și ne-am propus să aducem la cunoștința iubitorilor de muzică, în forma lor genuină, cîteva înfăptuiri reprezentative aparținînd acelui moment Această preocupare îmbrățișează în paralel începuturile culturii muzicale moderne pe plan european și, în chip firesc, am pus un accent aparte pe Renaștere. Îndrăznesc să spun că Renașterea rămîne un punct culminant, neîntrecut încă, al culturii create de geniul muzical al omenirii. Este o stea polară — poate nu eternă, dar îndelung dăinuitoare.

« Pe trunchiul clasicismului românesc »

Ca absolvent al facultății de Filosofie și mai cu seamă ca om care prin intermediul artei este obligat să și filosofeze, nu pot să nu gîndesc că totul este posibil, prin urmare și apariția unei alte stele polare, sau poate a mai multora. Dar, revenind, cunoașterea etapei de început a culturii noastre muzicale, și, mai departe, cunoașterea culturii renascentiste, au constituit o pîrghie esențială în profilarea și stabilirea repertoriului nostru. Apoi, pentru că reuniunile acestea de cîntări s-au înmulțit, vehiculînd în linii mari același repertoriu, ne-am propus să fim foarte sensibili la ce se crează nou pentru a cuprinde nu numai începuturile dar și ultimele realizări ale culturii muzicale, spre a putea sesiza mai bine devenirea, pentru a verifica acest proces cu mijloace artistice vii, ur-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mînd pas cu pas traiectoria spre mîine. Măsura în care ceea ce cunoaștem izvorăște într-adevăr din rădăcini, este regretabil de superficial apreciată: noul se cere a fi o continuare creatoare a acestui trunchi, dinainte constituit, al clasicismului românesc. Astfel de argumente m-au determinat, pe mine și pe madrigaliști, să ne oprim întîi asupra rădăcinilor, scormonind și iar scormonind, pentru a găsi filoanele obîrșiilor, pentru a le scoate la lumină și a le săruta, înfățișîndu-le tuturor iubitorilor de frumos din țara noastră, arătînd tuturora forța acestor creații, încercînd să convingem pe toți că cei care astăzi au menirea să scrie nu sînt niște străini, ci niște continuatori ai clasicismului românesc. În acest sens, ambiția noastră a fost și este de a cuprinde momentul de început al culturii noastre, împreună cu încercările de proiectare în viitor și de continuare ale culturii noastre muzicale vechi și clasice. Și în ceea ce privește distincția dintre folclor și creația cultă, ar fi de amintit anumite dispute la ordinea zilei pe plan mondial. Unii sînt de părere că există doar muzică bună și muzică proastă ; nu există muzică simfonică, muzică ușoară, muzică folclorică. Acest punct de vedere are fundamentul său. Desigur, nu excludem vulgaritățile care pot să apară — orice centru, în mod inevitabil are o periferie —, dar dacă această periferie e bine îngrijită, ea nu va arăta așa cum arată periferia Bucureștilor de altădată. Noi am făcut descoperiri extrem de interesante prin satele pe unde am colindat; de asemenea cercetînd culegerile cercetătorilor noștri și arhivele Institutului de folclor. Am găsit, în mod surprinzător, creații perfecte, gata de preluat în repertoriu, fără să fie nevoie de nici o intervenție componistică pentru ca lucrarea să stea alături de unele capodopere culte, să spunem ale lui Paul Constantinescu, Mihail Jora, Sigismund Toduță, ca să nu mai vorbesc de înaintași cum au fost Cucu — genial în felul lui — Musicescu, Dima, Vidu, Timotei Popovici, Iacob Mureșianu și atîția alții. Această puritate absolută pe care am găsit-o în folclorul nostru, transmis pe cale orală, cîntat din neam în neam, este un fenomen valabil și în poezie, și poartă în sine atîte frumusețe, încît n-o pot asemăna decît cu splendoarea lină a apei care, trecînd prin pietriș, se limpezește, se limpezește tot mai mult, șlefuind totodată pietrișul, coltii, bolovanii: pietrele sînt anii, iar cîntarea, trecînd prin ei, ajunge astfel să fie o apă mai curată ca orice apă filtrată prin meșteșuguri și iscusințe dibuite de mintea omului.

Acestea în legătură cu folclorul. Am fost, în paralel, preocupați de creația compozitorilor care au valorificat folclorul și s-au apropiat de substanța lui cu multă temeinicie, cu multă seriozitate și competență. Exemplul superlativ, cred eu, este Paul Constantinescu, ale cărui creații fac parte din repertoriul nostru și reflectă într-un mod magistral frumusețea unor astfel de nestemate. Cîntînd aceste piese, învestmîntîndu-le în haina sonoră a vocilor noastre, le păstrăm și le vehiculăm cu pietate și mîndrie, în țară și în toată lumea. Un alt lucru interesant de semnalat în legătură cu creația cultă, este faptul că, în mod paradoxal, multe din roadele ei au devenit între timp populare și fenomenul (care, într-un sens, poate fi considerat firesc), reprezintă un ideal visat de orice compozitor. Etapele acestui proces sînt însă foarte greu de depistat. E o osmoză. Nu știm la un moment dat, de pildă, unde este Anton Pann creatorul și unde este Anton Pann culegătorul. Cam același este și cazul lui Alecsandri. Dacă unele poezii nu ar purta men-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ţiunea numelui său, nu am putea decît cu greu să deosebim cutare baladă de cutare variantă populară culeasă, poate , de acelaşi Alecsandri.

A.B. Este o trăsătură semnificativă a geniului nostru naţional, faptul că nu se face, nicăieri, în cultura noastră, o demarcaţie intangibilă, că nu există o falie între elită şi mase, între trunchi şi rădăcini, ci dimpotrivă, o comunicare permanentă în ambele sensuri.

M.C. Într-adevăr, venind la Codex Caioni şi, mai precis, la Ion Căianul, personalitate muzicală inclusă pe lista comemorărilor UNESCO: Madrigalul este în posesia unui material foarte bogat, strîns de către muzicologul Viorel Cosma, prezentatorul discului nostru special, pe care-l pregătim în paralel cu cel de-al doilea disc al serialului « Documente » pe care îl pomeneam adineauri. Este vorba de un număr de lucrări vocale cu acompaniament de orgă, scrise de către Ion Căianul în secolul XVII, iar gestul nostru reprezintă un omagiu şi o datorie, un prinos pe care ţinem să-l aducem unui creator român de valoare inestimabilă.

Se poate echivala Moriţa?

A.B. Făcînd acum legătura cu creaţia folclorică şi adîncind relaţia, o ultimă întrebare ar privi capodopera absolută a geniului nostru popular, Moriţa, o nestemată aparţinînd deopotrivă literaturii şi, prin aspectul ei cîntat, muzicii: întrevedeţi într-un viitor oarecare, o conjuncţie specifică de preocupări care să vă apropie mai direct de Moriţa? Ce loc acordaţi Moriţei în scara valorilor create de cultura română, transmise oral vreme de generaţii, preluate şi retopite astăzi în modalităţi şi viziuni interpretative noi?

M.C. Moriţa pune, pentru noi românii, o problematică de un ordin cu totul aparte, deoarece, în ciuda caracterului ei atît de modest, atît de puţin strident, ea este o capodoperă în adevăratul înţeles al cuvîntului, adică atinge dimensiunile perfecţiunii. Fiecare iubitor al frumosului are acces, prin ea, la adîncimi negrăite pe care această baladă le înfăţişează cu o claritate pe care mi-aş permite s-o numesc miraculoasă. Profunzimea maximă este atinsă — prin intermediul ei — cu un gest de o dezarmantă şi cutremurătoare simplitate şi limpezime. Dincolo de suprafaţa capodoperei, de inventarul ei de cuvinte, de structura ei sonoră, de variantele cîntării ei, tonul şi măduva Mioriţei, fără să presupună din partea ascultătorului mari strădanii, invită la gîndire adîncă, reprezintă o invitaţie filosofică majoră. Lucrurile despre care este vorba în Moriţa constituie pentru noi o problemă gravă, o problemă care te obligă să vorbeşti cu ton scăzut. Este vorba, în esenţă, de expresia unei poziţii unice înaintea morţii şi a misterului ei, — o atitudine cutremurătoare prin seninătate şi frumuseţe morală. Orice grandilocvenţă în faţa acestei arte — perfecte prin cuviinţă, măsură şi profunzime — rămîne, cred eu un lucru deplasat. Complexitatea Mioriţei este un alt aspect cu implicaţii majore. Ea

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Înmînarea Premiului Sagittario d'Oro, Roma, 1976

sfidează, într-un sens, capacitatea obişnuită de cuprindere şi descurajează, în orice caz, abordările superficiale. Sîntem confruntaţi cu sentimentul globalităţii, o calitate originală şi de mare forţă în virtutea căreia toate aspectele — sens, son, literă, spirit —

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

se împletesc într-un întreg indisolubil și de neconfundat. Mioriţa este, indiscutabil, o culme a geniului nostru popular, și numai în acest spirit se cuvine să ne apropiem de ea. A avut dreptate poetul care a mărturisit că nu s-a putut apropia și n-a putut intra deplin în climatul interior al Mioriţei, în spaţiul ei sensibil, afectiv și ideatic decît atunci cînd a sorbit-o cu ochii și cu urechile: ascultînd-o cîntată. În ceea ce priveşte prelucrarea și chiar prelucrarea Mioriţei în registre moderne, cum ştiţi, s-au făcut încercări. Unul dintre compozitorii cei mai însemnaţi care au încercat să cuprindă într-o nouă înfăţişare Mioriţa, a fost Paul Constantinescu și trebuie să spun că, după părerea mea, el este cel care s-a apropiat cel mai mult de specificul Mioriţei, ca peisaj spiritual tradus în sunete. Aș mai menţiona aici lucrarea pentru cor pe tema Mioriţei de Mircea Neagu, iar în vocal-simfonic, lucrările lui Anatol Vieru și Sigismund Toduţă, amîndoi valoroși compozitori ai noștri, aparţinînd unor generaţii diferite, dar însufleţiţi de aceeași dragoste în încercarea lor.

Această puritate absolută: Mioriţa

Un fapt curios în legătură cu Mioriţa este că oricine, ascultînd-o în înfăţişarea ei primară, încearcă sentimentul lucrului perfect. Întrebarea pe care personal mi-am pus-o și continuu să mi-o pun, este aceea dacă desăvîrșirea trebuie neapărat considerată perfectibilă. În principiu cred că nu. Dar asta nu mă împiedică să cred cu tărie că specificul neamului românesc poate să ducă și la asemenea încercări.

Cine va face aceasta ? Cum va trebui să fie înzestrat omul care să ducă la bun sfîrșit întreprinderea de perfectare a acestei perfecţiuni, paradoxal perfectibile ? Pe de o parte, cred că numai un dur, un om înzestrat cu o imensă încredere în sine însuși, ar putea să se încumete, — fie un geniu fie un nebun. Un geniu, de bună seamă, va putea să izbutească. Nu exclud ipoteza de principiu ca un început limpede de drum, un capăt foarte clar de drum să poată fi extins. De la Mioriţa obîrșiilor la o Mioriţă nouă, de factură nouă, de intensitate și de rezonanţă asemănătoare. Din punctul meu de vedere, prin înseși dimensiunile ei intrinsece, Mioriţa este un lucru care îmi zdruncină propriile mele dimensiuni interioare. S-ar putea ca învestmîntarea de viitor a Mioriţei să se facă pe plan coral, sau pe planul muzicii vocal-simfonice, sau transformînd substanţa ei în piesă de teatru, să spunem, într-un poem pentru scenă sau chiar — și aceasta mi se pare plauzibil — într-un « spectacol total » ; nu exclud muzica zisă uşoară și folk-ul de la o asemenea participare. Vă mărturisesc că am asistat la unele încercări în această privinţă și instrumentele folk mi se par pline de virtualităţi promiţătoare. Mă gîndesc la un spectacol total, ale cărui linii, firește, nu se pot prevedea și programa dar care, sînt convins, ar avea şanse să reprezinte o încercare reuşită, ducînd mai departe ceea ce timpul și genialitatea poporului român au ţelefuit pînă acum sub forma pe care, repet, o consider perfectă. Nu mă îndoiesc de o asemenea perspectivă deși îmi este greu să văd în ce

@Asociaţia Ziariștilor Independenţi din România

mod s-ar putea concretiza un nou fapt de artă finit, la înălțimea și în parametrii de substanță ai originalului. Din sînul neamului nostru au ieșit atîtea genii încît această realitate — dacă nu altceva — mă obligă să nu exclud posibilitatea acestui fenomen, reluînd într-un registru nou, perfect și absolut, o creație în felul ei pururi nouă și proaspătă, pururi absolută și perfectă.

Interviu de ANDREI BREZIANU

Roma, 1976

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENTAREA TEHNICĂ
SANDA GUSTI

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 50.64.35
ADMINISTRAȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 50.64.30
BUCUREȘTI

Lei 14

43 804

@Asociația Ziariștilor Independenți din România